

Науковий вісник

Міжнародного гуманітарного університету

Серія:
Економіка і менеджмент

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
Економіка і менеджмент

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 1

Одеса
2010

Серія заснована у 2010 р.
Засновник — Міжнародний гуманітарний університет

*Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університета
протокол №5 від 30 вересня 2010 р.*

Видавнича рада:

С. В. Ківалов, д-р юрид. наук, проф., акад. АПН і НАПрН України — голова Ради;
М. П. Коваленко, д-р фіз.-мат. наук, проф. — заступник голови Ради; **А. Ф. Крижановський**, д-р юрид. наук, професор — заступник голови Ради; **С. А. Андронаті**, акад. НАН України; **В. Д. Берназ**, д-р юрид. наук, проф.; **О. М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д. А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В. М. Запорожан**, акад. АМН України; **М. З. Згуровський**, акад. НАН України; **О. О. Костусев**, д-р екон. наук, проф.; **В. А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **О. М. Образцова**, канд. філол. наук, доц.; **Г. П. Пекліна**, д-р мед. наук, проф.; **О. В. Токарев**, засл. діяч мистецтв України; **В. О. Туляков**, д-р юрид. наук, проф.

Відповідальний редактор серії — д-р фіз.-мат. наук, проф. **М. П. Коваленко**
Відповідальний секретар серії — канд. екон. наук **К. В. Степанова**

Редакційна колегія серії «Економіка і менеджмент»:

О. М. Головченко, д-р екон. наук, доц.; **С. М. Гончарук**, д-р техн. наук, проф.;
О. В. Горняк, д-р екон. наук, проф.; **В. М. Гранатуров**, д-р екон. наук, проф.;
В. І. Захарченко, д-р екон. наук, проф.; **О. М. Кібік**, д-р екон. наук, проф.;
О. М. Котлубай, д-р екон. наук, проф.; **Л. Л. Ніколаєва**, д-р екон. наук, доц.;
В. М. Орлов, д-р екон. наук, проф.; **М. Т. Примачов**, д-р екон. наук, проф.; **І. І. Соколи**, д-р екон. наук, доц.; **С. А. Якубовський**, д-р екон. наук, проф.

*Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у журналі
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», допускається лише з письмового дозволу редакції.
При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16815-5487 від 01.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 202,
вул. Фонтанська дорога 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (048) 719-88-48, факс (048) 715-38-28, e-mail: mgu@ukr.net

© Науковий вісник Міжнародний гуманітарний університет.
Серія: «Економіка і менеджмент», 2010
© МГУ, 2010

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ ТА КОЛЕГИ!

Ми живемо в добу кардинальних змін у економіці та правовій системі суспільства: у державі з успіхом проводиться судова реформа; прийнято Податковий кодекс України; потребують змін Конституція України, пенсійне законодавство. Підготовлено до прийняття Кримінально-процесуальний кодекс України, на черзі підготовка та прийняття інших законів. Потребує вдосконалення діяльність посадових осіб усіх рангів у державі, організація медичного забезпечення громадян України. Є й інші важливі проблеми, які необхідно вирішувати нам. У дослідженні всіх цих та інших проблем нашої держави провідне місце належить науці й, зокрема, навчальним закладам, у яких зосереджена наукова еліта України.

Ви тримаєте в руках нове наукове видання наймолодшого вищого навчального закладу міста Одеси. Енергійність, швидкий розвиток, урахування новітніх тенденцій вищої освіти в поєднанні із серйозними науковими дослідженнями — все це формує власне лице університету в численній та достойній когорті вищих навчальних закладів нашої держави. Про це свідчить те, що університет отримав вищий, 4-й, рівень акредитації. 2009 року в університеті відкрито Медичний інститут та медичний коледж, а 2010 року створена спеціалізована вчена рада з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за трьома спеціальностями, відкрита аспірантура. Зберігаючи класичні традиції, університет впроваджує нові освітні та наукові напрями і технології, йде «в ногу» з часом.

«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» — видання, яке з 2010 року випускатиметься за серіями: «Юриспруденція»; «Економіка і менеджмент»; «Історія. Філософія. Політологія»; «Філологія»; «Медицина. Фармація»; «Інформаційні технології та управління проектами». Вони відбивають основні напрями освітньої та наукової діяльності університету. У кожній із цих серій мають змогу подати свої наукові розробки як професорсько-викладацький склад усіх кафедр університету, аспіранти та студенти, так і науково-педагогічні співробітники інших вищих навчальних закладів. Авторами збірника можуть бути як визнані фахівці, так і молоді, починаючі науковці. У матеріалах збірника розглядатимуться теоретичні та практичні проблеми розвитку суспільства України в багатьох аспектах: економічному, фінансовому, правотворчому, соціально-гуманітарному, правоохоронному, управлінському, філософському, технологічному, філологічному, медичному та інших. Ми продовжуємо традицію попереднього видання — публікації матеріалів англійською мовою. Незмінними вимогами редакційної колегії збірника залишились високий рівень професіоналізму його авторів, якість матеріалів, урахування новітніх тенденцій як вітчизняної, так і зарубіжної науки.

Сподіваюсь, що поява цього видання засвідчить вихід на ще вищий щабель у поступальному русі колективу Міжнародного гуманітарного університету. Бажаю його авторам творчих успіхів у подальшому науковому пошуку, а читачів запрошую до вивчення матеріалів та плідної полеміки на сторінках «Наукового вісника МГУ».

Із щирими побажаннями,
народний депутат України,
академік НАПрН України

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'S. V. Kivalov'.

С. В. Ківалов

Коваленко И. Н.
старший преподаватель
Международный гуманитарный университет (Одесса)
e-mail: mgikovnirav@ukr.net

Коваленко Н. П.
докт. физ.-мат наук, профессор
Международный гуманитарный университет (Одесса)
e-mail: mgikovnirav@ukr.net

ВЛАСТЬ В ОРГАНИЗАЦИИ: АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация: Обсуждается содержание социальных баз власти в организациях на основе данных современной антропологии и последних достижений магнито-резонансной томографии.

Ключевые слова: власть, менеджмент, антропология, базы власти

Постановка проблемы. Менеджмент и антропология имеют перекрывающиеся объекты исследования, хотя подходы используют разные. Антропология занимается изучением людей (“human beings”) - их физических данных, эволюционной истории, классификации по расам, исторического и современного географического распределения, групповых взаимоотношений и культурной истории [1]. В дополнение к этому, со второй половины 20 века ученые начали интенсивно изучать социальный статус людей и власть с антропологической точки зрения.

Для менеджмента, помимо производственной функции, центральной темой является «человеческая сторона предприятия», как назвал её классик менеджмента Д. Мак-Грегор. Коль скоро антропологи берут на себя миссию экстраполировать результаты своих исследований на современное общество и интерпретировать происходящие общественные процессы, ясно, что менеджмент должен использовать результаты этой науки, особенно в части «групповых взаимоотношений» (как это делается в отношении психологии, социологии и т.д.). Однако до последнего времени эти науки существовали как бы в параллельных мирах, практически не пересекаясь. В государственной политике принятие управленческих решений в пренебрежении результатами антропологии неоднократно приводило к крупным неудачам (колониальная политика, межэтнические конфликты). В настоящей работе мы делаем попытку учесть достижения антропологии для лучшего понимания феномена власти в организациях.

Анализ последних исследований и публикаций. Власть — одно из центральных понятий в менеджменте. Количество публикаций на эту тему (к сожалению, по преимуществу в зарубежной литературе) очень велико. Мы сошлемся лишь на самые фундаментальные, представляющие определенные этапы в развитии науки о власти в организациях и связанные с именами Д. Мак-Клелланда [2], Д. Пфедфера [3] и Г. Минцберга [4].

Если Мак-Клелланд интересовался психологией власти («внутренним опытом», как значится в подзаголовке), а Пфедфер связывал власть с политической активностью и влиянием, то Минцберг создал интегральный взгляд на феномен власти, собрав воедино и проанализировав все существующие теории. Он выработал на их основе собственную модель, которая привела к очень реалистичной классификации. Её можно уподобить своеобразной «таблице Менделеева» для организаций, где основную роль играют так называемые конфигурации. В каждой из них власть осуществляется по-своему, отражая действующие в ней силы и их относительную величину и направленность. При этом Мак-Клелланд отметил органическую связь между властью в организации - как предметом изучения менеджмента - и другими науками, имеющими отношение к этому феномену, — такими как социология, экономика, психология, антропология и т.д. В этой работе мы рассмотрим антропологический аспект власти, которому до настоящего времени не уделялось достаточно внимания. В дальнейшем мы покажем, как достижения современной антропологии помогают глубже понять определённые концепции менеджмента, касающиеся власти в организации, и даже изменить некоторые представления, имеющие практические последствия.

Формулирование целей статьи. Если резюмировать важные для менеджмента положения антропологии, то общий вывод сводится к тому, что поведение руководителей и осуществление ими власти не являются чисто рациональными процессами. В действительности во многих ситуациях срабатывает подсознательный механизм привычки, в том числе архаической, восходящей к древним, догосударственным временам становления первых социальных норм. Поэтому, анализируя поведение людей в организации, мы всегда должны помнить об этих «архаических пластах» и не «осовременивать» некоторые организационные явления.

Мы ставим целью проанализировать с позиций антропологии концептуальные для менеджмента представления о социальных базах власти в организациях.

Изложение основного материала. Рассмотрим основания власти, как они предстают в наиболее распространенной классификации Френча-Равена [5].

Авторы выделяют следующие источники власти: власть вознаграждения; власть принуждения; законная власть; референтная власть; экспертная власть. Проанализируем некоторые из них с привлечением данных антропологии.

1. О законной власти. Законная власть А над В в классификации Френча-Равена — это власть, которая следует из интернализованных ценностей В, которые подразумевают, что А имеет законное право влиять на В, а В обязан подчиняться такому влиянию. Обратим внимание на то, что интернализованные ценности могут действовать как на сознательном, так и бессознательном уровнях. В последнем случае требуется достаточно большое время для интернализации тех или иных установок, и законная власть приобретает черты власти традиции. Для лучшего понимания этого типа власти обратимся к выводам современной антропологии, для которой феномен власти является одним из главных объектов изучения [6], особенно со второй половины 20 века.

Впервые о власти традиции говорил Вебер [6]. По Веберу, имеется три типа «легитимного господства» (т.е. власти): легальный, в котором подчиняются не личности, а закону (самым «чистым» видом которого является бюрократия); «традиционный» (основанный на вере не только в законность, но даже в священность издревле существующих порядков и властей); и харизматический тип, основанный на некой экстраординарной способности человека оказывать влияние.

Обратимся к типу власти, который Вебер назвал традиционным. Материалы, собранные этнографами по первобытным обществам, показывают, что возникновение первых социальных норм происходило путём естественного отбора, но действовавшего не на генетической, а на общественно-деятельностной и психологической основе. В его основании лежали не мутации и рекомбинации, как в мире животных и растений, а случайно возникшие обычаи и привычки, в отсутствие какой-либо сознательной деятельности (она просто ещё не существовала в сообществах тех времён). По-видимому, не все действия приводили к возникновению и последующему закреплению каких-то общественных норм, а лишь такие, которые соответствовали потребностям сообщества и потому сопровождались положительными эмоциями.

Можно предположить два психологических механизма, ответственных за такое закрепление норм и их эволюционное внедрение в общественную практику. Одним из них (на что уже обращалось внимание разными учёными) может быть внушение, не требующее сознательной активности. Многие выдающиеся учёные (В.М. Бехтерев, И.П. Павлов) подчеркивают значение внушения как бессознательного акта, играющего огромную роль в межличностных отношениях, во многом определяя социальное поведение людей. Бехтерев писал, что «убеждение может действовать на лиц, обладающих здоровой логикой, тогда как внушение действует не только на лиц со здоровой логикой, но ещё в большей мере на лиц, обладающих недостаточной логикой, как, например, детей и простолюдинов» (цит. по [7]).

За внушением следовали подражательные действия, окрашенные в эмоциональные тона, со временем, с повтором перераставшие в традицию, которой человек архаического общества беспрекословно подчинялся.

Второй механизм — и мы обращаем на это особое внимание — связан с эмоциями, испытываемыми в процессе принятия решений. Его значение становится понятным в свете последних открытий магнито-резонансной томографии (МРТ), касающихся процессов, которые протекают в головном мозге [8]. Как уже было сказано, закреплялись нормы, которые сопровождалась положительными эмоциями. Как показывает анализ данных МРТ, эмоции являются необходимым компонентом процесса принятия решений. Они (эмоции) не просто окрашивают принятие решения в те или иные тона, но и настолько переплетены с рациональными доводами, что в принятом решении трудно разделить рациональную и эмоциональную составляющие. Более того, эмоциональная составляющая, закрепляясь на бессознательном уровне, влияет на рациональное решение, т.е. фактически принятое решение во многом определяется именно эмоциональной составляющей. Поэтому следствием испытываемых эмоций являлось закрепление — на подсознательном, неконтролируемом уровне — определённых способов поведения, которые со временем нашли отражение в нормах.

Мы потому так много внимания уделили некоторым особенностям первобытного общества, что, как оказывается, определённая доля архаического поведения (закодированного на бессознательном уровне) присуща и представителям современного индустриального общества. В человеческой психике удерживаются архаические пласты, возникшие где-то в глубине веков, которые обуславливают воспроизводство традиционных способов поведения и в настоящее время. В современном обществе сохраняются типы отношений, характерные для начальных этапов развития общества. Раз возникнув, подобные отношения не исчезли в процессе исторической эволюции, а стали лишь менее заметными на фоне реалий современного очень динамичного общества. Поэтому власть традиции, которая эффективно господствовала над человеком архаического общества, продолжает в известной степени определять его поведение и сегодня, занимая законное место среди других видов власти.

При таком понимании роли традиций становится более понятной культивируемая в коммунистической идеологии миссия государства «бороться с пережитками прошлого» при переходе от капиталистической к социалистической формации. Так называемые «пережитки» оказываются присущими не отдельным «отсталым» индивидам, а закономерным результатом эволюции общества. Они внедрялись в сознание людей на протяжении длительных промежутков времени, и для того чтобы их «преодолеть», требуется тоже очень длительная, квалифицированная и тонкая работа. Одними лозунгами или насильственными методами можно только навредить делу, о чём свидетельствуют, в частности, неудачные попытки насаждения «демократических» норм западного

общества в странах с иными культурными традициями. Это обстоятельство надо иметь в виду, в частности, и в менеджменте, особенно при управлении многонациональными корпорациями.

2. Власть принуждения. Власть принуждения также имеет глубокие исторические корни. На заре развития человечества, в период зарождения первых социальных норм как норм будущего государства существовали многочисленные запреты («табу»). В частности, запреты отчётливо фиксировали поведение людей, принадлежащих к разным социально-политическим слоям. Возникла психологическая асимметрия, в результате которой правители получали психологическое превосходство над управляемыми и могли навязывать им свою волю. Управляемые испытывали к властвующим целый комплекс эмоциональных переживаний — как положительных (любовь, уважение, расположение), так и отрицательных (страх). Результирующую этих противоречивых переживаний Фрейд назвал «священным трепетом» - власть и уважают, и боятся её.

Эта форма поведения фиксируется антропологами и в поведении людей современных индустриальных обществ [7]. Именно она является частью власти принуждения Френча - Равена.

3. Власть дарения. Существует тип поведения, который не входит в классификацию Френча-Равена, но фактически тоже имеет отношение к власти. Помогая кому-то, вы обычно предполагаете, что ваша помощь будет принята. Тем самым, вы считаете, что получаете помощи в каком-то смысле слабее, чем вы как донор. Это напоминает так называемые игры с нулевой суммой, в которых выигрыш одного участника означает одновременно проигрыш другого. В некотором смысле, если один даёт («побеждает»), то другой, получая, «проигрывает». С такой точки зрения дающий приобретает некоторую власть над партнёром.

Власть, возникающая при оказании помощи или даже при простом получении подарка, оказывается настолько сильной, что в большинстве культур стараются минимизировать такого типа отношения, отвечая на подарок подарком, так что никто не оказывается в роли слабейшего. В книге [9] показано, что власть «взаимного обмена» является одним из наиболее могущественных орудий влияния людей друг на друга. В конечном счёте, сила этой власти определяется социальной ценностью правила взаимного обмена, способствующего установлению нормальных и даже дружественных отношений между людьми, помогая им жить и, можно сказать, выживать. Понять это помогает антропология [10, 11]. Социальные связи между людьми начали устанавливаться с возникновением регулярного взаимобмена. С течением времени в обмен были включены многие предметы, изделия и иные элементы бытия, включая пищу, орудия труда, заклинания, ритуалы, слова, имена, украшения и даже власть. Антропологи называют возникший обычай реципрокным даром (от английского *reciprocal* — взаимный, обоюдный, ответный). Представление о генеральной роли реципрокного взаимобмена в истории и особенно в ранней истории человечества было разработано

экономантропологами. Сущность этого явления сводится к тому, что в обмен должны были быть включены все, причём взаимообмен (дар и отдар) считался обязательным. Предполагается, что значимость процесса дарения лежит в нём самом, т.е. в выражении, поддержании или создании социальной связи между сторонами обмена. Подарок символизирует особые отношения дарения, солидарности и взаимопомощи. Человек может предложить подарок как доказательство своего дружеского расположения — его принятие подразумевает готовность отплатить тем же, а также готовность к началу отношений. Обмен подарками может быть также идиомой конкуренции и соперничества, когда, например, один человек унижает другого, давая больше, чем тот может отдарить. Взаимность обмена касалась прежде всего обмена пищей, ибо без этого группа, в которую, кроме взрослых мужчин-охотников, входили также женщины, дети и старики, иначе не имела бы шансов выжить. Но реципрокный обмен имел ещё одну важную функцию в нарождавшемся обществе. Речь идёт о том, что люди по своему рождению не равны и не одинаковы. Мужчины, основные добытчики групп, были разными: одни из них были сильнее, хитрее, умнее, удачливее, чем другие. В результате лучшие охотники приносили в группу больше ценной и высоко ценившейся мясной пищи, чем другие. Потребляя принесенное, группа не могла вернуть удачливому охотнику эквивалент в материальной форме. Заменой его стала новая форма эквивалента — престиж. Престиж, которым обладал уважаемый группой за его приношения охотник, стоил многого. Те, кто имел его, имели реальные шансы быть избранными лидером группы. Последний имел немало обязанностей, связанных с обеспечением группы всем необходимым, но он имел и привилегии, выделяющие его среди других членов группы. Таким образом, обычай взаимообмена уходит корнями в далёкое прошлое и является и сегодня одним из очень сильных средств влияния людей друг на друга.

Можно привести ещё примеры понимания антропологией некоторых проблем менеджмента (например, существование «стеклянного потолка» для занятий женщинами руководящих позиций в высших эшелонах власти организаций и др.). Этому будет посвящена отдельная работа.

Выводы. Антропология является дополнительным инструментом менеджера в создании корпоративной культуры, разрешении конфликтов и построении эффективной базы власти в организации, особенно многоэтнической.

Литература

1. The New Encyclopedia Britannica, v.1. - Chicago: Encyclopedia Britannica, Inc., 1994. — P. 446.
2. McClelland D. Power. The inner experience. — Irvington: New York, 1975. — 427 p.
3. Пфедфер Д. Власть и влияние / Пер. с англ. — М.: Изд. дом «Вильямс», 2007. — 512 с.
4. Mintzberg H. Power in and around organizations. — Englewood Cliffs, N.Y: Prentice Hall, 1983. — 682 p.
5. French J., Jr., Raven B. The bases of social power.- In: Management and motivation, eds. Vroom

V.H., Deci E.L. — London: Penguin Books, 1992. — P. 158-164.

6. Вебер М. Избранные произведения / Пер. с нем. — М.: Прогресс, 1990. — 802 с.

7. Бочаров В.В. Истоки власти. - В сб.: Антропология власти, т. 1. — СПб: Изд. СПб университета, 2006. — С. 172-224.

8. Джейкобс Ч.С. Нейроменеджмент / Пер. с англ. — К.: Companion Group, 2010. - 207 с.

9. Чалдини Р. Психология влияния. — СПб: Питер, 1999. — 270 с.

10. Рубин Г. Обмен женщинами: заметки по политике пола. — В сб. «Антропология власти», т. 1. — СПб: Санкт-Петербургский университет, 2006. — 491 с.

11. Васильев Л.С. Восток и Запад в истории / В сб.: «Антропология власти», т. 2. — СПб: Санкт-Петербургский университет, 2007. - 517 с.

Коваленко І. М., Коваленко М. П. Влада в організації: антропологічний аспект.

Анотація. Обговорюється зміст соціальних баз влади в організаціях на основі даних сучасної антропології та останніх досягнень магніто-резонансної томографії мозкових процесів.

Ключові слова: влада, менеджмент, антропология, бази

Kovalenko I. N., Kovalenko N. P. Power in Organization: Anthropological Aspect.

Summary. The bases of social power are discussed on the ground of contemporary anthropology results and progress in magneto-resonance tomography of cerebral processes.

Key words: power, management, anthropology, bases of power

Захарченко В.И.

*доктор экономических наук,
профессор кафедры экономики и управления
Одесского национального университета им. И.И. Мечникова
E-mail: rector@onu.edu.ua*

Ширяева Л.В.

*доктор экономических наук, доцент,
зав. кафедрой учета, финансов и аудита
Одесского национального морского университета
E-mail: george@ogtmu*

РАЗВИТИЕ МЕТОДОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ПОТРЕБИТЕЛЬСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация. Предложена новая концепция управления потребительским обществом.

Ключевые слова: кооперация, концепция, программа, потребительское общество, проект, стратегия, сбалансированная система показателей.

Постановка проблемы. В современных условиях особую актуальность и значимость приобретают вопросы, связанные с разработкой новых подходов и концепций управления, методов оценки эффективности деятельности руководителей. Основой современной системы управления должны быть ориентация всех процессов на постоянное совершенствование, использование новых технологий, повышение качества обслуживания.

Современные представления о потребительской кооперации основываются на богатом историческом опыте ее развития и получают законодательное признание. В соответствии Гражданским и Хозяйственным кодексами Украины [1, 2] потребительская кооперация представляет собой систему потребительских обществ и их союзов, созданных в целях удовлетворения материальных и иных потребностей их членов.

Действительно, согласно Гражданскому кодексу, потребительским кооперативом признается добровольное объединение граждан и юридических лиц на основе членства с целью удовлетворения материальных и иных потребностей участников, осуществляемое путем объединения его членами имущественных паевых взносов. Из этого определения может быть сделан вывод, что потребительское общество — это первичный элемент системы потребительской кооперации, имеющий приоритет перед другими ее структурными составляющими. Потребительские общества по своей сути выражают социальную направленность потребительской кооперации и образуют ее социальную структуру. Именно социальная направленность потребительских обществ определяет отнесение их к некоммерческим организациям со всеми вытекающими отсюда последствиями и особым статусом их взаимоотношений с государством.

Отнесение потребительских обществ к основному звену системы потребительской кооперации важно

также в контексте их взаимоотношений с союзами. Последние являются надстройкой над потребительским обществом и в качестве таковой призваны обслуживать их. Не потребительские общества создаются для союзов, а наоборот, потребительские союзы — для потребительских обществ.

Таким образом, основным элементом социальной структуры потребительской кооперации являются потребительские общества.

Организационная структура потребительского общества определяет структуру управления ею. Так, социальная природа потребительской кооперации обуславливает наличие в ней общественно-самоуправления и контроля, а хозяйственная структура порождает необходимость в органах профессионального управления, то есть кооперативного менеджмента. Единство и взаимодействие общественного и профессионального самоуправления в потребительской кооперации пронизывает ее насквозь. Самоуправление по своей сути представляет собой единство самостоятельности и ответственности в решении проблем управления. Это самоуправление нередко отождествляется только с самостоятельностью, что недостаточно. На самом деле переход кооперативных организаций Украины к рыночным условиям хозяйствования сопровождался предоставлением им, по существу, полной хозяйственной самостоятельности, которая не была подкреплена повышением ответственности органов управления за результат их деятельности.

Анализ последних исследований и публикаций. Авторами исследованы работы Акмаева Р. [4], Дминьки А. [5], Николаева Т. [11] и др. Названные исследователи в своих работах в основном исследовали вопросы потребительской кооперации такой, какой она сложилась в период командно-административной системы. По мнению авторов, вопросы профессионального управления в потребительском обществе с учетом характеристик трансформационного периода еще недостаточно освещены.

Цель статьи. Для системы потребительской кооперации, призванной улучшать экономическое и социальное положение пайщиков, ее дальнейшее развитие на основе современного подхода в области управления системой, может помочь решить

не только ряд социально-экономических проблем, в том числе проблему безработицы сельского населения, но и может стать мощным источником роста доходов, как для предприятий системы потребительской кооперации, так бюджетов всех уровней.

Изложение основного материала исследования. Предпосылки, обуславливающие данный вывод, можно разделить на два вида: внешние и внутренние.

К внешним относятся: политические, экономические, нормативно-правовые, демографические, научно-технические, национально-исторические, географическо-климатические.

Внутренние предпосылки для развития системы потребительской кооперации, обуславливаются специфическими особенностями системы. Среди них:

- собственная социальная база (пайщики), стабильный сегмент потребительского рынка;
- нравственные ценности в бизнесе, обеспечивающие стабильность системы и формирующие привлекательный имидж кооперации;
- выполнение коммуникационной роли в сельской местности;
- организационное единство системы и общность экономических интересов кооперативов, позволяющих снизить предпринимательский риск;
- гарантированный рынок сбыта продукции за счет реализации ее своим членам (пайщикам);
- гарантированный рынок кредитов за счет использования заемных средств пайщиков и населения;
- наличие собственной инфраструктуры, в том числе материально-технической базы и так далее.

Использование этих преимуществ создает для потребительской кооперации реальную возможность предотвратить влияние негативных факторов, повысить конкурентоспособность системы и занять прочное положение на региональных рынках услуг. Реализация современных методов управления способна вывести экономику потребительской кооперации из нынешнего экономически неустойчивого состояния и обеспечить эффективность системы, как на региональном, так и на общероссийском рынке [3, 6].

Эффективность управления определяется, прежде всего, обоснованностью методологии решения задач, то есть подходов, принципов и методов. Из всего многообразия научных подходов к менеджменту, анализируемых в литературе, выделим те концепции (направления), которые, с нашей точки зрения, наиболее эффективны в современных условиях [4].

В системе кооперативного самоуправления каждый вид управления выполняет свои функции. Общественное управление обеспечивает социальную направленность потребительской кооперации, которая реализуется в форме разработки социально-экономических ориентиров ее развития.

Профессиональное управление обеспечивает эффективность деятельности потребительской кооперации. В единстве общественного и профессионального управления первенство принадлежит общественному управлению, которое реализуется в двух основных формах - самоуправление членов потребительских обществ и их союзов; самоуправление работников и их коллективов.

Кооперативное самоуправление подразделяется на профессиональное и общественное самоуправление по признакам выполняемых ими функций и платности. Профессиональное управление, требующее специальных знаний планирования, организации, мотивации, контроля, принятия решений и других осуществляется, как правило, наемными менеджерами на платной основе. Общественное самоуправление — это функция членов потребительской кооперации и ее работников. Оно осуществляется выборными органами общественного управления (собраниями представителей потребительских обществ и работников, съездами, советами и т.п.) на безвозмездной основе. Общественное самоуправление осуществляет преимущественно законодательные, а профессиональное — исполнительные функции. Рассмотренные системные представления о потребительской кооперации и организации управления ею позволяют определить основные направления развития управления. Прежде всего необходимо обеспечить приоритетное развитие социальной направленности потребительской кооперации и добиваться

Таблица 1

Современные подходы к управлению потребительским обществом

Наименование научного подхода к управлению предприятием	Основные положения концепций	Основные идеи, используемые в управлении
Системный и ситуационный подходы	Взаимодействие и взаимозависимость всех компонентов системы (потребительского общества). Выявление и учет ситуационных переменных окружающей среды.	Рассмотрение потребительского общества как системы, состоящей из взаимосвязанных частей. Значение окружающей среды и обратной связи для достижения успеха потребительского общества. Принятие управленческих решений на основе изучения всей совокупности ситуационных факторов.
Количественный подход.	Применение методов количественных исследований, моделирования и вычислительной техники.	Использование количественных измерений при принятии решений. Использование информационных систем управления и вычислительной техники.

Наименование научного подхода к управлению предприятием	Основные положения концепций	Основные идеи, используемые в управлении
Процессный подход.	Процесс управления является общей суммой всех функций, серией непрерывных взаимосвязанных действий. Связующими процессами в управлении являются коммуникация и принятие решений.	Основными функциями управления являются планирование, организация, мотивация, учет и контроль. Управление - есть процесс непрерывных и взаимосвязанных действий.
Вероятностно- адаптивный подход	Применение системы методов количественных и качественных исследований и моделирования при описании реальной экономической системы. Компьютерная поддержка принятия управленческих решений. Создание системы непрерывного прогнозирования состояния потребительского общества и внешней среды.	Рассмотрение потреби-тельского общества как системы, имеющей стохастический характер. Широкое использование вероятностных методов при принятии решений в условиях быстроменяющейся среды. Использование и разработка информационных систем типа интеграции и стимуляции, отвечающих на вопрос: «Что будет, если?». Использование системы методов и моделей, имеющих единую информационную базу и способных адаптироваться к реальным экономическим системам (потребительское общество), процессам и условиям быстроменяющейся рыночной среды. Использование комбинированных оценок, позволяющих синтезировать решения, получаемые с помощью количественных и качественных методов.

государственной поддержки в связи с выполнением ею социально значимых функций. Далее нужно привести социальную, территориальную, отраслевую, производственно-технологическую и другие структуры потребительской кооперации в соответствие с изменениями ее внешней среды, также развивать отношения между потребительскими обществами и их союзами на базе горизонтальных партнерских связей. Рациональное сочетание в управлении горизонтальных партнерских с вертикальными иерархическими связями по-зволит потребительским обществам работать более эффективно.

Это, прежде всего, системный подход к управлению предприятием, рассмотрение организации как системы, состоящей из взаимосвязанных частей; взаимодействие и взаимозависимость всех компонентов организации; значение внешней среды и обратной для достижения успеха предприятия.

Второе научное направление, реализуемое в современном управлении предприятием, сводится к применению методов количественных исследований, математического моделирования, вычислительной техники, информационных систем и составляет суть количественного подхода в менеджменте.

Третье направление менеджмента в условиях современной экономики реализуется в ситуационном подходе к управлению. Пригодность различных методов управления определяется конкретной ситуацией, требует изучения всей совокупности ситуационных факторов внешней и внутренней среды предприятия; самым эффективным методом управления предприятием является тот метод, который максимально адаптирован к конкретной ситуации [3].

Четвертый подход к управлению предприятием реализуется в концепции управленческого процес-

са. Процесс управления является общей суммой всех функций управления. Основными функциями являются функции планирования; организации; мотивации; учета; контроля и анализа. Коммуникации и принятие решений считаются связующими процессами, поскольку они необходимы для реализации всех основных функций управления [5].

Четыре указанных концепции управления являются наиболее адекватными современному состоянию экономики, однако их реализация не решает проблему эффективного управления организацией в условиях рыночной среды. Возникает потребность в разработке методов и подходов управления предприятием в условиях:

- динамично меняющейся внешней и внутренней среды организации;
- сложности и разноплановости процессов, происходящих внутри предприятия;
- заведомой противоречивости целей предприятия в условиях рынка и невозможности их сведения к одному критерию;
- наличия и взаимосвязи формализуемых и неформализуемых целей и критериев;
- неполноты, неточности исходной информации;
- слабой структурированности стратегических задач предприятия.

При управлении предприятием следует исходить из того, что, будучи сложной системой, оно является также системой стохастической, то есть случайной, определяется двумя причинами:

- реальные сложные системы находятся под воздействием большого числа случайных факторов (случайное влияние внешней среды),
- в сложных системах имеют место отклонения конкретных значений параметров от средних величин, а также ошибки, на величину которых

влияет сложность структуры (случайное влияние внутренней среды).

Таким образом, формирование эффективной системы управления райпо требует разработки новой концепции развития методологии управления потребительским обществом, необходимой для стабильной работы в динамичной, неопределенной, нечеткой среде. В качестве такой концепции предлагается управление предприятием на основе вероятностно-адаптивного подхода.

Определим ключевые положения вероятностно-адаптивного подхода, его основные идеи и сравним их с существующими концепциями управления предприятием (табл. 1).

Вероятностно-адаптивный подход к развитию методологии управления в условиях нестабильной экономической среды базируются на следующих принципах:

1) принцип системности: предполагает использование системного анализа при выработке и принятии управленческого решения о развитии системы потребительской кооперации (райпо). Применение этого принципа означает выделение базовой системы потребительской кооперации, определение ее структуры и функций, а также стабильности, эргодичности, надежности и тенденций развития; определение взаимосвязей системы и среды. Принцип предполагает создание информационной системы типа интеграции и стимуляции, отвечающей на вопрос: "Что будет, если?";

2) принцип адаптивности: выражается в создании системы методов и моделей, тесно связанных информационными связями, способной легко приспособиться к реальным экономическим системам, процессам и условиям быстроменяющейся рыночной среды; использование системы методов и моделей определенной структуры для конкретного райпо и для определенного периода времени. Зависимость системы, методов и моделей от фактора времени и объекта управления не должно смешиваться с наличием в системе определенных методов и моделей, учитывающих зависимость параметров от времени, и задачами динамического моделирования;

2) принцип гибкости: предполагает использование в системе управления методов моделей, дающих возможность прогнозировать тенденции изменения состояния шедшей быстроменяющейся среды и возможностей самой системы, а также вырабатывать адекватные им воздействия;

3) принцип иерархичности: предусматривает возможность рассмотрения любой подсистемы потребительского общества как системы, при этом само предприятие предоставляет собой подсистему системы потребительской кооперации региона;

5) принцип множественности: означает, что управление потребительским обществом в условиях быстроменяющейся рыночной среды требует использования множества различных методов и моделей для адекватного описания развития отдельных подсистем данного райпо;

6) принцип вероятностно-статистических: предполагает широкое применение вероятностных моделей и многомерных статистических методов к исследова-

нию системы потребительской кооперации, имеющих стохастический характер;

7) принцип гуманизации управленческих и технологических процессов: предполагает создание современных условий труда, обеспечение базы для привлечения в отрасль кадров, обладающих более высоким трудовым и потенциалом; признание за квалифицированными кадрами статуса важного ресурса потребительского общества;

8) принцип эффективности: требует учета при выработке управленческого решения всей совокупности издержек обращения торговли, общественного питания, заготовок, производства. Показатель эффективности включает в себя большое количество элементарных величин, которые сами являются величинами случайными, поэтому значение показателя эффективности представляет собой случайную величину. В качестве значений эффективности функционирования потребительского общества используют математическое ожидание этой случайной величины или соответствующую вероятность.

Концепция управления потребительским обществом в условиях нестабильной экономической среды может включать в себя следующие основные положения:

— рассмотрение потребительского общества как стохастической системы, функционирующей в условиях нестабильной экономической среды, способной к саморегулированию и адаптации [8];

— создание и использование системы непрерывного (адаптивного) прогнозирования состояния внешней среды и показателей деятельности организации;

— использование для прогнозирования комбинированных оценок, позволяющих синтезировать решения, получаемые с помощью количественных и качественных методов;

- использование системы методов и моделей, имеющих единую информационную базу и связанных друг с другом определенными информационными связями, способных адаптироваться к реальным потребительским обществам, процессам и условиям быстроменяющейся рыночной среды;

— методы и модели прогнозирования и планирования объемов материальных потоков, величины товарных запасов должны рассматриваться в комплексе с методами оценки развития всех видов деятельности потребительского общества с использованием единой информационной базы.

Моделирование реализации основных видов деятельности и услуг и моделирование надежности работы основных ресурсов необходимо рассматривать как единый процесс, призванный обеспечить получение достоверной оценки возможностей потребительского общества по созданию конкурентоспособной продукции [7].

Следует особо отметить широкое применение как количественных, так и качественных методов. Развитие методов качественного анализа (прежде всего, методов экспертных оценок) обусловлено отсутствием точного знания об объекте управления и быстрым устареванием информации при очередном изменении среды.

Развитие методов количественного анализа предполагает использование современных информационных технологий, защищенных от неполноты, неточности и быстрого устаревания информации.

Формирование методологии вероятностно-адаптивного подхода к управлению потребительского общества можно представить в виде схемы.

Основные идеи вероятностно-адаптивного подхода к управлению организацией реализуются через систему моделей и методов принятия управленческих решений, позволяющих обеспечить его устойчивое функционирование и адаптацию в условиях нестабильной экономической среды (блок 1-8). Эта система включает в себя:

— модель факторного анализа финансового состояния потребительского общества (блок 1);

— модели непрерывного прогнозирования спроса на продукцию и услуга потребительского общества (блок 2);

— модели формирования и оптимизации структуры мощностей возможностей потребительского общества (блок 3);

— модели показателей торгового (производственного, заготовительного и др.) процесса (блок 4);

— модель оценки надежности работы потребительского общества (блок 5);

— модели ресурсного обеспечения потребительского общества (блок 6);

— модели управления автоматизированным и техническим обслуживанием и ремонтом всех эксплуатируемых мощностей потребительского общества (блок 7);

— модели структурно-информационной системы принятия решений по управлению потребительским обществом (блок 8).

Использование указанных моделей и соответствующих методик расчета позволит сделать прогноз программы развития потребительского общества и дать экономическую оценку производства, торговых и др. видов услуг. Структура и состав предлагаемой системы моделей меняется в зависимости от наличия исходной информации в конкретном потребительском обществе.

Углубленный анализ действующей системы потребительской кооперации позволяет сделать следующие выводы:

1. Организации системы потребительской кооперации представляют собой открытые, сложные, динамичные системы, состоящие из подсистем, которыми являются торговые (производственные, заготовительные и др.) предприятия различных уровней иерархии, а также организации обеспечивающей инфраструктуры. Базовым элементом системы потребительской кооперации являются потребительские общества, через которые реализуются целевые задачи потребительской кооперации. Анализ, изучение и моделирование систем управления в потребительской кооперации необходимо начать на уровне формализации, соответствующей районному потребительскому обществу.

2. Рассмотрение организаций потребительской кооперации как объекта управления в современ-

ной динамично изменяющейся экономике требует развития модели, построенной на признании трех основных положений:

— потребительское общество представляет собой открытую сложную систему, имеющую стохастический характер;

— признается взаимосвязь и взаимозависимость элементов, подсистем и всей системы в целом от внешней среды, которая определяется как нестабильная экономическая среда;

— целью управления такой системой является обеспечение ее устойчивости, надежности и способности к адаптации в нестабильной экономической среде.

3. На основе анализа внешней экономической среды можно выделить три группы факторов нестабильности экономической среды потребительского общества, которые действуют на трех уровнях: на микроуровне (уровень райпо), на мезоуровне (уровне внутреннего рынка), на макроуровне (уровне внешнего рынка и факторы НТП). Факторы, входящие в указанные группы, коррелируют между собой.

4. Анализ соотношения спроса и возможностей потребительского общества с доходами и затратами, связанными с выполнением определенного объема деятельности, а также поддержанием резерва возможностей потребительского общества, позволяет выделить зону устойчивости (стабильного) функционирования райпо, а также экстремальные и оптимальные значения объемов деятельности в области стабильного функционирования потребительского общества.

5. Для обеспечения устойчивости и адаптации потребительского общества как объекта управления в нестабильной экономической среде требуется разработка новой концепции развития методологии управления потребительским обществом, в частности, в виде вероятностно-адаптивного подхода к управлению.

6. Реализация основных принципов и положений вероятностно-адаптивного подхода к управлению потребительским обществом должна осуществляться через систему моделей и методов принятия управленческих решений, которые имеют единую информационную базу и связаны друг с другом определенными информационными связями.

7. Структура и состав системы моделей меняется в зависимости от наличия исходной информации на конкретном предприятии потребительского общества, в связи с чем для принятия решений по управлению необходимо использовать управляющую информационную систему.

Реализация самого подхода к управлению потребительским обществом позволит обеспечить возможность адаптации и устойчивого функционирования в нестабильной экономической среде.

Для принятия качественных управленческих решений в условиях функционирования районного потребительского общества необходима реализация современного подхода управления, построенного на системе сбалансированных показателей.

Идея сбалансированной системы показателей отвечает желаниям менеджмента обрести взвешенный

набор монетарных и немонетарных показателей для внутрифирменных управленческих целей. Новая система направлена, прежде всего, на увязку показателей в денежном выражении с операционными измерителями таких аспектов деятельности предприятия, как удовлетворенность клиента, внутрифирменные хозяйственные процессы, инновационная активность, меры по улучшению финансовых результатов. Таким образом, она призвана дать ответы на четыре важнейших для предприятия вопроса:

— как его оценивают клиенты (аспект клиента);

— какие процессы могут обеспечить ему исключительное положение (внутрифирменный аспект);
 — каким образом можно добиться дальнейшего улучшения положения (аспект инноваций и обучения);
 — как оценивают предприятие акционеры (финансовый аспект).

Ответы на эти вопросы зависят от постановки целей, которые «выводятся» из стратегии предприятия, а затем «переводятся» в показатели системы управления. В ходе дискуссий обсуждаются не

Таблица 2

Этапы проекта по разработке стратегии и внедрению системы стратегического управления потребителем обществом

№	Название этапа	Длительность
Этап 1	Проведение стратегического анализа	Ориентировочно 3 недели (точная длительность этапа определяется исходя из размеров предприятия и объема работ)
Этап 2	Разработка стратегии потребительского общества	Ориентировочно 1 месяц (точная длительность этапа определяется исходя из размеров предприятия и объема работ)
Этап 3	Разработка проектов и программ развития	Ориентировочно 1 месяц (точная длительность этапа определяется исходя из размеров предприятия и объема работ)
Этап 4	Разработка и внедрение системы стратегического управления	Ориентировочно 3 недели (точная длительность этапа определяется исходя из размеров предприятия и объема работ)

Рассмотрим эти этапы более подробно (табл. 3-7).

Таблица 3

Этап 1. «Проведение стратегического анализа»

№	Работы	Результаты
1.	Организация работ по проекту	
1.1.	Определение состава и формирование координационной рабочей группы проекта со стороны совета потребительского общества	Приказ о создании координационной рабочей группы проекта
1.2.	Разработка календарного плана работ по проекту	Календарный план работ по проекту
1.3.	Разработка регламента проведения работ по проекту	Регламент проведения работ по проекту
2.	Проведение стратегического анализа внешней среды	
2.1.	Анализ внешней макросреды по следующим компонентам: политика, экономика, социальная сфера, технологии и пр.	Отчет с результатами анализа внешней макросреды
2.2.	Анализ рыночного окружения по следующим компонентам: клиенты, поставщики, действующие и потенциальные конкуренты, товары-заменители, прочие контактные аудитории	Отчет с результатами анализа рыночного окружения
3.	Проведение стратегического анализа внутренней среды	
3.1.	Выделение стратегических зон хозяйствования - СЗХ (бизнес-направлений) компании	Схема выделенных бизнес-направлений компании
3.2.	Выделение бизнес-процессов	Схема выделенных бизнес-процессов
3.3.	Описание организационной структуры и распределения ответственности верхнего уровня компании	Схема организационной структуры и распределения ответственности верхнего уровня компании
3.4.	Проведение анализа внутренней среды по следующим компонентам: бизнес-направления, бизнес-процессы, организационная структура и распределение ответственности верхнего уровня, ресурсы: человеческие (персонал), информационные, финансовые, материальные	Отчет с результатами анализа внутренней среды
3.5.	Проведение интегрированного анализа внешней и внутренней среды	Отчет с результатами интегрированного анализа

Етап 2. «Разработка стратегии потребительского общества»

№	Работы	Результаты
1.	Разработка миссии потребительского общества	Документ с описанием миссии
2.	Разработка стратегической концепции	
2.1.	Разработка корпоративной стратегии	Документ с описанием организационной стратегии
2.2.	Разработка финансовой стратегии	Документ с описанием фи-нансовой стратегии
2.3.	Разработка маркетинговой (клиентской, продуктово-рыночной) стратегии	Документ с описанием маркетинговой стратегии
2.4.	Разработка операционной (процессной, внутренней, организационно-управленческой) стратегии	Документ с описанием операционной стратегии
2.5.	Разработка ресурсных стратегий по компонентам: - человеческие ресурсы (персонал); - информационные ресурсы; - финансовые ресурсы; - материальные ресурсы.	Документ с описанием ресурсных стратегий
3.	Разработка стратегических целей	
3.1.	Разработка корпоративных целей	Документ с описанием корпоративных целей
3.2.	Разработка финансовых целей	Документ с описанием финансовых целей
3.3.	Разработка маркетинговых (клиентских, продуктово-рыночных) целей	Документ с описанием маркетинговых целей
3.4.	Разработка операционных (процессных, внутренних, организационно-управленческих) целей	Документ с описанием операционных целей
3.5.	Разработка ресурсных целей по компонентам: • человеческие ресурсы (персонал); • информационные ресурсы; • финансовые ресурсы; • материальные ресурсы.	Документ с описанием ресурсных целей
4.	Разработка стратегических показателей для измерения стратегических целей	Документ с описанием стратегических показателей
5.	Планирование и определение значений стратегических показателей на конец периода стратегического планирования	Документ с описанием значений стратегических показателей
6.	Планирование и определение значений стратегических показателей промежуточных периодов (полугодовых, годовых)	Документ с описанием значений стратегических показателей

Таблиця 5

Етап 3. «Разработка проектов и программ развития»

№	Работы	Результаты
1.	Разработка перечня проектов и программ развития	
1.1.	Разработка перечня возможных проектов и программ развития	Перечень возможных проектов и программ развития
1.2.	Разработка целей и результатов проектов и программ развития	Цели и результаты проектов и программ развития
1.3.	Разработка агрегированных планов (планов по вехам) по реализации проектов и программ развития	Агрегированные планы по реализации проектов и программ развития
1.4.	Разработка составов участников и ответственных за реализацию проектов и программ развития	Составы участников и ответственных за реализацию проектов и программ развития
1.5.	Оценка стоимости и разработка бюджетов проектов и программ развития	Оценочные бюджеты проектов и программ развития
2.	Отбор приоритетных проектов и программ развития	
2.1.	Оценка и ранжирование по приоритетности проектов и программ развития	Перечень ранжированных по приоритетности проектов и программ развития
2.2.	Разработка матрицы соответствия проектов и программ развития стратегическим целям компании	Матрица соответствия проектов и программ развития стратегическим целям компании
2.3.	Отбор приоритетных проектов и программ развития для включения в стратегический план	Перечень отобранных для включения в стратегический план проектов и программ развития
3.	Разработка календарного плана реализации проектов и программ развития	Календарный план реализации проектов и программ развития

Таблиця 6

Етап 4. «Разработка и внедрение системы стратегического управления (ССУ)»

№	Работы	Результаты
1.	Разработка бизнес-процессов и организационной структуры ССУ	
1.1.	Разработка функций ССУ	Перечень функций ССУ
1.2.	Разработка организационной структуры и распределения ответственности в ССУ	Схема организационной структуры и распределения ответственности в ССУ
1.3.	Разработка документооборота ССУ	Перечень документов ССУ
1.4.	Разработка форм документов ССУ	Формы документов ССУ
1.5.	Разработка бизнес-процессов ССУ	Схемы бизнес-процессов ССУ
2.	Разработка документов, регламентирующих ССУ	
2.1.	Разработка положения о системе стратегического управления	Положение о системе стратегического управления
2.2.	Разработка положения о совете по развитию (стратегическом комитете)	Положение о совете по развитию
2.3.	Разработка положения о дирекции по развитию	Положение о дирекции по развитию
2.4.	Разработка положения о директоре по развитию	Положение о директоре по развитию

Таблиця 7

Ключевые показатели результативности
– KPI и счетная карта BSC потребительского общества

Стратегические цели		Показатели – KPI
F	F1. Повышение доходности основного капитала	F1.1. Рентабельность инвестиций – ROI
C	C1. Повышение лояльности клиентов	C1.1. Индекс лояльности клиентов
	C2. Обеспечение своевременности доставки продукции клиенту	C2.1. Доля своевременных доставок продукции клиенту
I	I1. Уменьшение временного цикла процесса доставки продукции клиенту	I2.1. Время цикла процесса доставки продукции клиенту
	I2. Повышение качества процесса доставки продукции клиенту	I2.1. Индекс выполнения проекта по повышению качества процесса
L	L1. Повышение навыков и умений персонала	L1.1. Доля сотрудников, соответствующих квалификационным требованиям
		L2.1. Количество проведенного обучения персонала

Далее необходимо разработать стратегическую карту потребительского общества.

Стратегическая и счетная карта BSC/ KPI потребительского общества

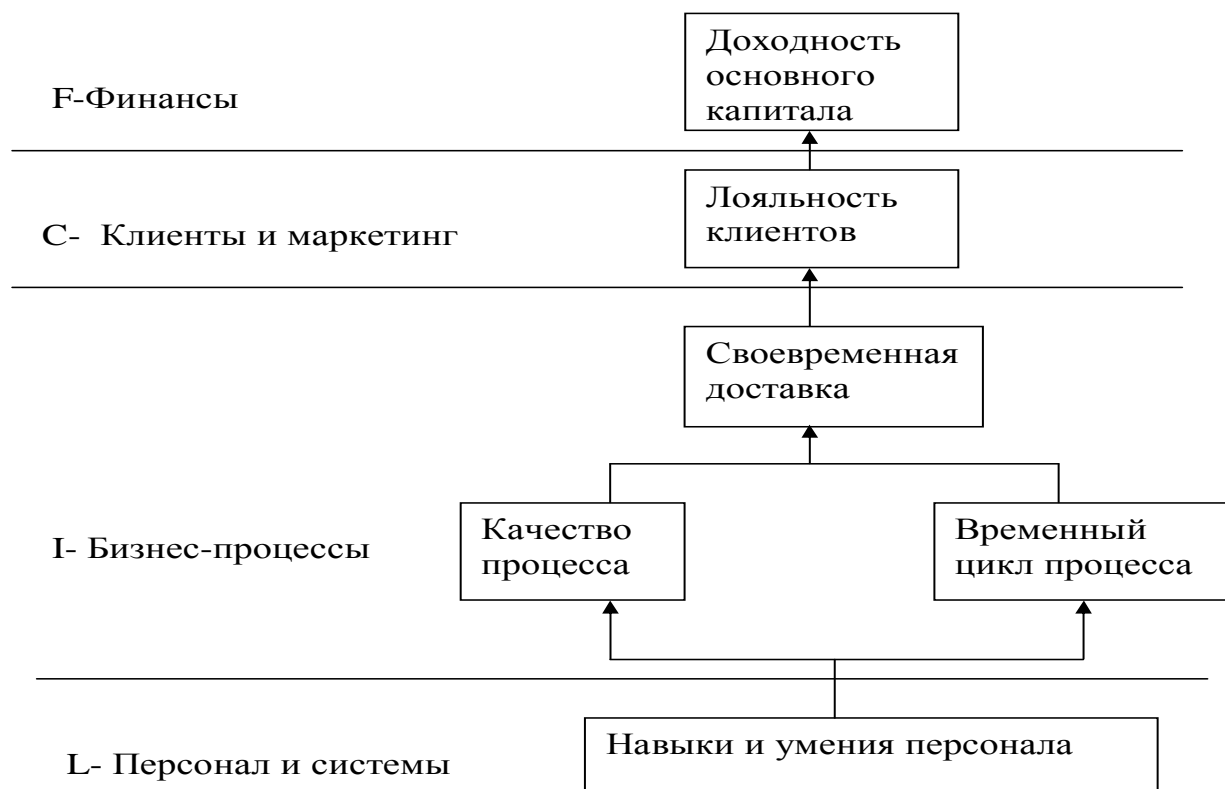

Рис. 2. Стратегические цели и стратегическая карта BSC потребительского общества

только целевые установки, но и измеряющие цели показатели, задания на плановый период и необходимые для их выполнения мероприятия.

«Баланс» в рамках новой концепции носит многоплановый характер, охватывая пропорции между монетарными и немонетарными величинами измерения, стратегическим и оперативным уровнями управления, прошлыми и будущими результатами, а также внутренними и внешними аспектами деятельности потребительского общества.

В рамках сбалансированной системы необходимо различать показатели, которые измеряют достигнутые результаты и отражают процессы, способствующие получению этих результатов. Обе категории показателей должны быть увязаны друг с другом, так как для достижения первых (например, определенного уровня производительности) нужно реализовать вторые (например, добиться известной загрузки мощностей машин и оборудования). На практике внимание менеджеров обычно фокусируется на показателях первой категории.

Сбалансированная система показателей охватывает стратегически важные темы. Текущие, так называемые диагностические сопоставления фактических и намеченных показателей являются предметом других информационных систем. Но на практике границы здесь размыты.

Наконец, новая система представляет базу для формулировки гипотез в отношении постановки фирменных, целей и их увязки между собой [10].

Предполагаемые целевые связи подвергаются проверке и исследуются в рамках процесса обучения. Накопленный опыт позволяет давать им количественные оценки [11].

Нами разработан Типовой план проекта «Разработка стратегии и внедрение системы стратегического управления потребительского общества».

Цель проекта: разработка стратегии и внедрение системы стратегического управления, обеспечивающей повышение эффективности управления и конкурентоспособности компании.

Для реализации поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- проведение стратегического анализа;
- разработка стратегии торгового комплекса;
- разработка проектов и программ развития;
- разработка и внедрение системы стратегического управления (ССУ).

Опыт применения сбалансированной системы показателей свидетельствует о ее превращении в широкую управленческую систему, поэтому многие видят в ней рамочную структуру всего процесса оперативного управления, который включает в себя ряд subprocesses:

- перевод перспективных планов и стратегии в форму конкретных показателей оперативного управления;
- коммуникацию и переключение стратегии на более низкие уровни общефирменной иерархии с помощью разработанных показателей управления;
- превращение стратегии в планы, в том числе бюджетные;

— налаживание обратной связи для проверки гипотез и инициирования процессов обучений.

В рамках организационной иерархии сбалансированная система реализуется в направлении сверху вниз. Считается, что система должна начинать работать на уровне всего предприятия, а затем спускаться на уровни хозяйственных подразделений и даже отдельных сотрудников компании.

Внедрение рассматриваемой концепции означает широкую перестройку всего процесса осуществления организационной стратегии.

В этой связи важны два следующих обстоятельства. Во-первых, применение сбалансированной системы показателей — это процесс не разработки стратегии, а ее реализации, предполагающий наличие на предприятии уже четко сформулированной стратегии. Во-вторых, новую концепцию надо рассматривать не столько как систему показателей, сколько как всеохватывающую систему управления.

Опишем этапы процесса реализации новой концепции управления потребительского общества.

Работы проекта по разработке стратегии и внедрению системы стратегического управления согласно сформулированным задачам разбиваются на следующие 4 этапа (табл. 2). При реализации концепции сбалансированной системы показателей программное обеспечение не входит в число главных проблем. Тем не менее, сбор, оценка и анализ данных играют здесь большую роль. Поэтому сегодня ведущие компании по разработкам и производству компьютерных программ работают над созданием соответствующего специального программного обеспечения.

Выводы. Таким образом, преимущества внедрения сбалансированной системы показателей деятельности потребительского общества состоят в:

- увязке оперативного и стратегического менеджмента, который достигается с помощью многоаспектного и практичного метода;
- четырех основных аспектах (потребительский, хозяйственный, инновационный и финансовый), которые образуют всеохватывающую схему для «проводки» сверху вниз стратегии предприятия по всем его иерархическим уровням;
- дискуссии по проблеме реализации стратегии, приобретающие объективный характер в связи с необходимостью отыскания единиц измерения и благодаря так называемой стратегической карте;
- предлагаемой системе управления, которая делает возможной широкую, сориентированную на обучение коммуникацию по всем уровням предприятия;
- новой концепции, которая удачно интегрируется с системой контроллинга и хорошо увязывается с методами управления, нацеленными на повышение стоимости предприятия.

Литература

1. Гражданский кодекс Украины. — Харьков : Одиссей, 2005. — 190 с.
2. Хозяйственный кодекс Украины. — Харьков : Одиссей, 2005. — 132 с.
3. Абрамов Ю.Ф. Синерго-гемеостатический подход к методологии определения «устойчивости» региона / Ю.Ф. Абрамов, О.В. Бондаренко // Регионология. - 2002. - № 2. — С. 4-15.
4. Акмаева Р.И. Стратегическое планирование и стратегический менеджмент : учебное пособие / Р.И. Акмаева. - М. : Финансы и статистика, 2006. — 285 с.
5. Дейнека А.В. Социально-экономические аспекты управления потребительской кооперацией : учебн. пособие. - Белгород : Кооперативное образование, 2003. — 164 с.
6. Дроздовский Э.Е. Некоторые принципы формирования региональных программ устойчивого развития : учебн. пособие / Э.Е. Дроздовский, Е.С. Баландин, А.В. Назаренко; Ульянов. гос. техн. Ун-т. - Ульяновск: УлГТУ, 1999. — 202 с.
7. Захарченко В.И. Логистика в хозяйственной стратегии региона / В.И. Захарченко // Машиностроитель (г. Москва). - 1997. - № 10. — С. 87-96.
8. Захарченко В.И. Конвертация номенклатуры в элиту / В.И. Захарченко // РИСК (г. Москва). - 1999. - № 5. — С. 32-47.
9. Колесников В.М. Потребительская кооперация в рыночной экономике / В.М. Колесников, М.Ф. Шкляр // АПК: экономика, управление. - 2005. — № 6. — С. 79 — 88.
10. Крюков М.М. Переход к устойчивому развитию экономики: системный подход и моделирование // Вестник Московского университета, Серия 6 «Экономика». - 1997. - №4. — С. 62-69.
11. Николаева Т.И. Менеджмент в торговле : учебн. Пособие / Т.И. Николаева. — М. : Кно-Рус, 2006. — 344 с.

Захарченко В.І., Ширяева Л.В. Розвиток методів професійного управління в споживчому суспільстві.

Анотація. Запропонована нова концепція управління споживчим суспільством.

Ключові слова: кооперація, концепція, програма, споживче суспільство, проект, стратегія, збалансована система показників.

Zakharchenko V.I., Shiryayeva L.V. Development of methods of professional management in consumer society.

Summary. The new concept of management of consumer society is proposed.

Keywords: co-operation, conception, program, consumer society, project, strategy, balanced system of indexes.

Кібік О.М.

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри національної економіки
Одеської національної юридичної академії
E-mail: kibik@ukr.net*

Романенко К.М.

*економіст ТОВ «Техносервіс-Юг»
E-mail: romanencok@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІН НА КОМПЛЕКСНІ ПОСЛУГИ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ

Анотація. В статті розглянуті особливості формування цін на комплексні послуги транспортно-експедиторських компаній виходячи зі специфіки їх надання та їхнього складу. Доведено залежність між кількістю складовий комплексної послуги, складністю перевезення та розміром експедиторської винагороди. Визначено, що пропорційний механізм встановлення розміру винагороди є найвигіднішим для експедитора та найпрогресивнішим в сучасних умовах.

Ключові слова: транспортно-експедиторські компанії, ціна, ціноутворення, комплексні послуги, винагорода експедитора.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Транспортно-експедиторські компанії, як кожний суб'єкт господарювання, в своїй бізнес-діяльності прагне до отримання доходу та збільшення рівня прибутку. Сутністю діяльності цього виду підприємств є надання посередницьких послуг з організації перевезень для клієнтів (імпортерів, експортерів), за що вони отримують певну винагороду. Відповідно, збільшення доходу та прибутку втілюється у збільшенні розміру винагороди, що отримує транспортно-експедиторська компанія (ТЕК).

Сучасна специфіка транспортно-експедиторських послуг, а саме їх різноманітність, ускладненість, комплексність та унікальність в кожному окремому випадку є підставою для отримання транспортно-експедиторськими компаніями диференційованої за розміром та досить високої винагороди в залежності від складу та рівня складності комплексної послуги, а також від кількості взаємодіючих учасників транспортного процесу, що задіяні в ній.

З точки зору клієнта всі витрати, що пов'язані з організацією перевезення, які він зобов'язаний відшкодувати ТЕК та винагорода компанії становлять ціну, яку він сплачує за послуги ТЕК. Таким чином, визначення складу та пропорцій між вартістю складових цін на комплексну послугу, а також механізм визначення розміру винагороди є визначним для забезпечення стабільного отримання прибутку транспортно-експедиторськими компаніями на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним питанням ціноутворення присвячена велика кількість наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених [4; 5; 8; 9], в яких розглядаються загальнотеоретичні та методичні

аспекти ціноутворення без урахування галузевих особливостей різних суб'єктів господарювання.

Серед робіт, що розглядають питання ціноутворення у галузі морського транспорту, слід відзначити присвячені ціноутворенню морських торговельних портах [2] та у судноплавних компаніях [7]. Відповідно слід визнати нестачу наукових публікацій, які б стосувалися безпосередньо специфіки ціноутворення на послуги підприємств транспортного сервісу, в тому числі транспортно-експедиторських компаній.

Метою даного дослідження є визначення відмінностей та характерних рис процесу ціноутворення на комплексні послуги транспортно-експедиторських компаній в сучасних умовах ринку транспортно-експедиторських послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний підхід до розробки та прийняття цінних рішень транспортно-експедиторських компаній повинен враховувати те, що ціноутворення — це інструмент, що використовується для досягнення таких цілей:

- економічний розвиток регіонів і держав;
- зміна окремих ланок або усієї транспортної системи на різних рівнях (національному і міжнародному);
- модифікація існуючих у транспортному секторі і транспортно-експедиторській діяльності, зокрема, конкурентних активів;
- забезпечення ефективності інвестиційних проектів;
- підвищення ефективності та продуктивності транспортної діяльності тощо.

Завдяки переліченим аспектам ціноутворення повинне розглядатися як стратегічна система. Завданнями транспортно-експедиторських компаній, що часто вступають у протиріччя одне з одним, можуть бути: завоювання або утримання певного сегмента ринку транспортно-експедиторських послуг, максимальне підвищення доходів, відшкодування витрат підприємства тощо.

Процес формування цін на послуги транспортно-експедиторських компаній повинен мати системний характер. Відповідно необхідно враховувати ряд цілей, пов'язаних з:

- орієнтацією транспортно-експедиторських компаній на ринок / цінність експедиторської продукції;

– фінансовими цілями транспортно-експедиторських компаній, насамперед з формування необхідної норми прибутку;

– ринковою ситуацією в сфері транспортно-експедиторської діяльності.

Теорія і практика ціноутворення, орієнтуючи транспортно-експедиторські компанії на врахування вимог споживачів і визначення цінності продукції для клієнтури, припускає, що власники компаній або їхні уповноважені повинні бути зацікавлені не стільки в одержанні максимального прибутку сьогодні, як у формуванні «ділової репутації підприємства» тощо.

У процесі ціноутворення необхідно враховувати фінансові задачі. Грошовий потік будь-якого підприємства залежить від рівня цін на різні види продукції у відповідний період часу.

Транспортно-експедиторські компанії, як і інші, явно або неявно ставлять перед собою одну з наступних фінансових цілей:

- негайне отримання доходу;
- стабільність доходу;
- високий дохід у майбутньому.

Фінансові цілі транспортно-експедиторських компаній супроводжуються рядом обмежень, таких як:

– сучасні тенденції фінансово-економічної діяльності на міжнародному і національному рівнях, у морській галузі, на інших видах транспорту, найбільших вантажовласників;

– незмінність сприйняття якості транспортно-експедиторських послуг тощо.

Перераховані обмеження роблять практично неможливим досягнення першої фінансової мети в умовах жорсткої конкуренції на ринках транспортно-експедиторських послуг. Практика довела справедливість висловлення А. Габора: «Здоров'ямислящий бізнесмен не буде сознательно ставить под угрозу свою долгосрочную прибыльность ради каких-то сиюминутных выгод» [10]. Розраховувати на дуже високий дохід у майбутньому так само неможливо. Це пояснюється загальноекономічними тенденціями зниження сукупних транспортних витрат вантажовласників, і, як наслідок, доходів транспортних підприємств.

Реальна ринкова ситуація в сфері надання транспортно-експедиторських послуг обумовлює необхідність прийняття однієї або кількох з можливих конкурентних цілей ціноутворення:

– залучення нових клієнтів;

– переманювання клієнтів інших підприємств;

– утримання клієнтів шляхом надання більш якісних традиційних послуг і надання додаткових чи навіть виняткових послуг.

Кожна з перерахованих конкурентних цілей - це спосіб виживання транспортно-експедиторської компанії в конкурентному середовищі.

У процесі досягнення цілей ціноутворення різних напрямків необхідно враховувати численні чинники й обмеження, що обумовлені особливостями організаційної структури, формою власності і ступенем відповідальності транспортно-експедиторської компанії тощо.

Виходячи із специфіки роботи транспортно-експедиторських компаній на ринках перевезень, можна стверджувати, що для таких сервісних підприємств джерелом доходу та прибутку є надання комплексних послуг, які поєднують в собі найбільшу можливу кількість складових. При цьому кожна зі складових несе в собі частку сукупного доходу від даної послуги. Це проілюстровано на рис. 1, де наведені приклади різного набору складових комплексної послуги, а також графічно підтверджено, що розмір винагороди ТЕК буде більшим за більшої кількості складових комплексної послуги.

Роль ціни на комплексні послуги у формуванні доходів транспортно-експедиторських компаній, різноманітність альтернативних варіантів надання комплексних послуг в залежності від замовлення клієнта, ринкової ситуації та коливання ринкових цін на послуги субпідрядників, що залучає ТЕК для виконання вимог клієнта щодо умов перевезення, знаходять фактичне відображення у формуванні ціни послуг транспортно-експедиторських компаній. Мінімальна ціна послуги транспортно-експедиторської компанії може формуватися наступним чином

$$P_{\min} = c_{\text{с}} + c_{\text{з}} + m \quad (1)$$

де P_{\min} – мінімальна ціна послуги ТЕК, гр. од.;

$c_{\text{с}}$ – витрати на здійснення тих частин комплексної послуги, які ТЕК виконує за рахунок власних потужностей, гр. од.;

$c_{\text{з}}$ – витрати на здійснення тих частин комплексної послуги, для яких ТЕК залучає інших субпідрядників (компанії партнери), гр. од.;

m – частка постійних витрат ТЕК у певній комплексній послугі, гр. од.

Частка постійних витрат компанії у певній комплексній послугі може бути визначена за формулою

$$m = \frac{C_{\text{ном}}}{Q} \quad (2)$$

де $C_{\text{ном}}$ – постійні витрати ТЕК (за певний період часу), гр. од.;

Q – обсяг послуг ТЕК (за певний період часу), од.

Послуги пропонуються клієнтам транспортно-експедиторською компанією за мінімальною ціною в умовах жорсткої конкурентної боротьби, коли компанії прагнуть збільшити свою ринкову частку, залучити до співпраці клієнтів, що раніше користувалися послугами конкурентів, або налагодити довгострокові контракти з перспективними вантажовласниками. Однак, реалізація послуг за мінімальною ціною не приносить доходів транспортно-експедиторській компанії та не формує прибутку, тому такий формат ціноутворення доцільно використовувати протягом короткого періоду часу для досягнення чітко визначених цілей.

На практиці для забезпечення прибутковості діяльності транспортно-експедиторської компанії

достатнім є надання послуг за так званою «нормальною» ціною, яка визначається наступним чином

$$p_{\text{норм}} = c_c + c_z + m + B \quad (3)$$

де $p_{\text{норм}}$ – нормальна (застосована в практичній діяльності) ціна послуги ТЕК, гр. од.;

B – винагорода ТЕК за надання послуг, гр. од.

Великі масштаби, спеціалізація на багатоелементних комплексних послугах, постійні та значні обсяги перевезень, широка й різноманітна клієнтська база, мережа надійних субпідрядників, а також позитивний імідж на ринку дозволяють транспортно-експедиторським компаніям пропонувати клієнтам послуги за ціною, сформованою наступним чином

$$p_{\text{max}} = (c_c + B_c) + (c_z + B_z) + m \quad (4)$$

де p_{max} – максимальна ціна послуги ТЕК, яку можна отримати за комплексну послугу з урахуванням додаткового доходу за всіма її елементами, гр. од.;

B_c – частка винагороди за здійснення тих частин комплексної послуги, які ТЕК виконує за рахунок власних потужностей, гр. од.;

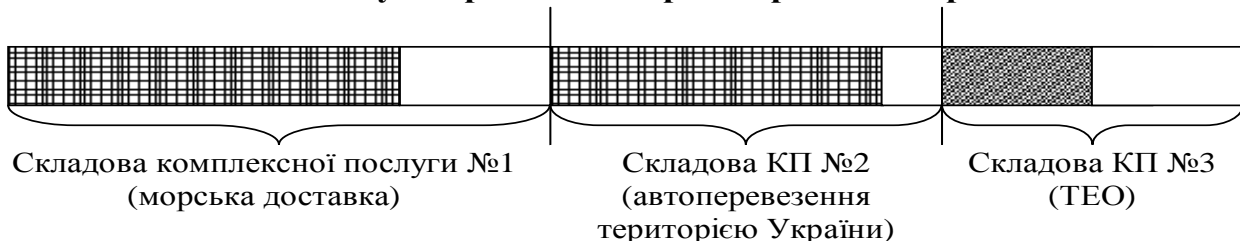
B_z – частка винагороди за здійснення тих частин комплексної послуги, для яких ТЕК залучає інших субпідрядників (компанії партнери), гр. од.

Особливістю ціни на комплексні послуги транспортно-експедиторських компаній, що формуються за формулою (4), є те, що винагорода компанії містить в собі частку (процент) від надання кожної складової комплексної послуги. Така форма ціноутворення на послуги транспортно-експедиторських компаній стає все більш розповсюдженою у міжнародній практиці. Особливо коли транспортно-експедиторська компанія співпрацює з клієнтом на основі договору комісії. В такому випадку по кожній складовій комплексної послуги ТЕК має право отримати пропорційну комісію.

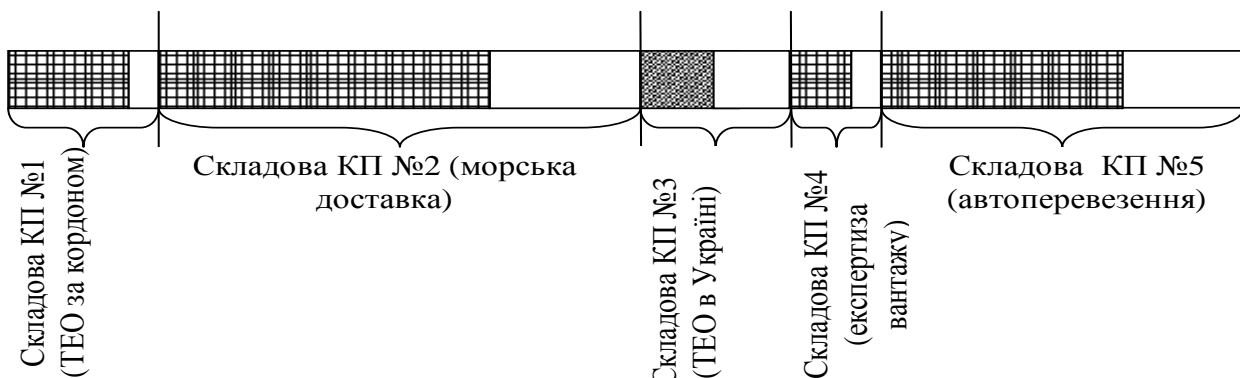
Загальна винагорода транспортно-експедиторської компанії, сформована таким чином, є більшою, ніж винагорода за формулою (3), яка призначається незалежно від кількості складових комплексної послуги і формується під впливом інших чинників, наприклад, таких як кількість контейнерів за однією угодою (коносаментом, додатковою угодою до договору транспортного експедирування тощо).

Слід зауважити, що грошові кошти, витрачені на здійснення тих частин комплексної послуги, для яких транспортно-експедиторська компанія залучає інших субпідрядників, з точки зору компанії – це вартість послуг субпідрядників, однак, з точки зору клієнта вони є витратами на здійснення послуги. Через це вони повністю відшкодовуються клієнтом.

Структура вартості комплексної послуги ТЕК у разі її виконання без залучення інших субпідрядників окрім морського перевізника

Структура вартості комплексної послуги ТЕК у разі її надання з залученням послуг інших учасників транспортного процесу

- витрати ТЕК на здійснення складової частини послуги
- частина винагороди (доходу) ТЕК від певної складової КП
- плата залученим учасникам транспортного процесу за їх частину послуги

Рис. 1. Склад комплексної послуги транспортно-експедиторської компанії

Характерні чинники, що визначають складність перевезення

Техніко-технологічні чинники	Антропогенні чинники
<ul style="list-style-type: none"> — кількість складових комплексної послуги; — порти завантаження та розвантаження, кількість портів перевалки; — види транспорту, якими перевозяться вантаж, кількість змін видів транспорту під час доставки, кількість перевізників; — відстань між кінцевими тачками маршруту; — необхідність та кількість супутніх додаткових послуг. 	<ul style="list-style-type: none"> — кількість субпідрядників та інших учасників транспортного процесу, з якими ТЕК доводиться взаємодіяти в процесі організації доставки; — характер стосунків між учасниками транспортного процесу; — швидкість дій ТЕК та субпідрядників під час доставки вантажу клієнта; — правові умови здійснення послуг ТЕК.

Окрім винагороди з боку клієнта за певні елементи комплексних послуг, компанії-партнери також можуть сплачувати транспортно-експедиторській компанії агентську винагороду за участь у комплексній послугі, що також є джерелом доходу транспортно-експедиторської компанії.

В діяльності транспортно-експедиторських компаній, згідно з їх стратегічними цілями, постійним прагненням є максимізація розміру винагороди як за складові послуги, що вони здійснюють за рахунок власних потужностей, так і за ті складові, до виконання яких транспортно-експедиторські компанії залучають різного виду субпідрядників.

Збільшення розміру винагороди експедитора в результаті успішних переговорів з клієнтом є більш вірогідним за умови великої кількості складових комплексної послуги та високої складності перевезення, що організує транспортно-експедиторська компанія. Ступінь складності перевезення може визначатися в залежності від характеристик, що представлені в табл. 1.

Як правило, великі клієнти транспортно-експедиторських компаній, з якими існують тривалі напрацьовані контакти та процедури здійснення транспортувань, і які замовляють для здійснення транспортно-експедиторськими компаніями саме комплексні послуги, довіряють своїм постійним експедиторам і не вимагають детального розшифрування по статтям та складовим послуг за виставленими інвойсами. Однак, багато клієнтів очікують від експедиторів докладних калькуляцій по всіх складових послуги. У цьому випадку в процесі організації імпорتنих та експортних перевезень найбільша частка у виставлених інвойсах припадає на фрахт [3].

Така ситуація є зручною для експедиторських компаній, тому що дозволяє отримати максимальну винагороду за статтю «морський фрахт» з боку клієнта. Законодавчо фрахт трактується як «винагорода (компенсація), виплачувана по договорах перевезень, наймання або піднаймання судна або транспортного засобу з метою:

а) перевезення вантажів і пасажирів морськими або повітряними суднами;

б) перевезення вантажів залізничним або автомобільним транспортом» [1].

За можливістю отримання винагороди більшого розміру під час організації імпорتنих перевезень

для транспортно-експедиторських компаній найбільш вигідними умовами поставки товару відповідно до міжнародного контракту є FOB і EXW, тому що оплата фрахту на користь морського перевізника надходить з поточного рахунку транспортно-експедиторської компанії, в той час як клієнт сплачує вартість фрахту безпосередньо на користь ТЕК. При експортних перевезеннях найбільший розмір винагороди для транспортно-експедиторських компаній можливо отримати за умовами CIF і DDU [6].

Висновки. З метою збільшення доходу та прибутку транспортно-експедиторські компанії прагнуть до збільшення винагороди, яку вони отримують за надання послуг з організації перевезень. Комплексні послуги є сучасним форматом транспортно-експедиторських послуг, які дозволяють домовлятися з клієнтурою щодо збільшення розміру винагороди з таких причин:

— вони містять багато складових щодо доставки та документального оформлення вантажу;

— вони вимагають від транспортно-експедиторської компанії встановлення контактів, взаємодії та координації зусиль великої кількості учасників транспортного процесу;

— вони передбачають організацію мультимодального перевезення, що підвищує рівень складності їх надання.

У сучасній закордонній практиці роботи транспортно-експедиторських компаній різної спеціалізації (морських, автомобільних, залізничних експедиторів) широко використовується пропорційний механізм визначення винагороди. Він передбачає встановлення окремої частки винагороди за виконання експедитором кожної зі складових комплексної послуги, розмір якої є пропорційним до складності та трудомісткості цієї складової; він визначається експедитором і узгоджується з клієнтом.

Такий механізм ціноутворення є вигідним для транспортно-експедиторських компаній як у випадку вже існуючої довгострокової співпраці з певним клієнтом, так і у відносинах з новим клієнтом. Головною умовою для досягнення згоди з клієнтурою та отримання винагороди бажаного розміру в даному випадку є чітке обґрунтування витрат, дій експедитора та трудомісткості послуги.

Література

1. Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» № 1955-IV від 01.07.2004 / Верховна Рада України. — К. : 2004. — Відомості Верховної Ради. — № 52. — С. 562.
2. Кібік О.М. Теорія і методологія ціноутворення в морських торговельних портах : монографія // О.М. Кібік. - Одеса : ОНМУ, 2005. - 282 с.
3. Косарева И. Экспедитор — фрахтователь? Не может быть! / И. Косарева // Транспорт і логістика. — 2006. — № 6. — С. 22—24.
4. Липсиц И. В. Коммерческое ценообразование : учебник // И.В. Липсиц. - М. : БЕК, 1999. - 368 с.
5. Нэгл Т. Стратегия и тактика ценообразования // Т. Нэгл, Р.К. Холден. - Спб : Питер, 2001. - 544 с.
6. Романенко Е. М. Особенности процесса формирования доходов транспортно-экспедиторских компаний от обслуживания контейнеропотоков / Е. М. Романенко // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: зб. наук. праць. — О. : ОНМУ, 2008. — Вип. 28. — С. 186—195.
7. Хаймінова Ю.В. Управління формуванням фінансових результатів судноплавних компаній на основі довгострокових фрахтових контрактів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Ю.В. Хаймінова. — О., 2008. - 24 с.
8. Цены и ценообразование: Учебник / И. К. Салимжанов, О. В. Португалова, В. Е. Новиков и др.; Под ред. И. К. Салимжанова. — М. : ТК Велби, Проспект, 2003. — 360 с.
9. Шкварчук Л. О. Ціни та ціноутворення: Навч. посібник. - К. : Кондор, 2003. — 214 с.
10. Gabor A. Pricing: Principles and Practice. - London : Heinemann educational books, 1977. - 425 p.

Кибик О.Н., Романенко Е.М. Особенности формирования цен на комплексные услуги транспортно-экспедиторских компаний.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности формирования цен на комплексные услуги транспортно-экспедиторских компаний исходя из специфики их предоставления и их состава. Доказана зависимость между количеством составляющих комплексной услуги, сложностью перевозки и размером экспедиторского вознаграждения. Обосновано, что пропорциональный механизм определения размера вознаграждения является наиболее выгодным для экспедитора и наиболее прогрессивным в современных условиях.

Ключевые слова: транспортно-экспедиторские компании, цена, ценообразование, комплексные услуги, вознаграждение экспедитора.

Kibik O.M., Romanenko E.M. Features of forming of prices on kompleksne services of transport-dispatch companies.

Summary. The features of pricing for integrated services of freight forwarding companies based on the specifics of their provision and their composition are investigated. Dependence between the number of components of integrated services, the complexity of transport and the size of forwarding fees is proved. Justified, that is proportional to the mechanism for determining the remuneration is most beneficial for the forwarder and the most progressive in the modern world.

Keywords: transport dispatch companies, price, pricing, complex services, reward of dispatch.

Кібік О.М

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри національної економіки Одеської національної юридичної академії
E-mail: kibik@ukr.net

Суворова О.Л.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри національної економіки Одеської національної юридичної академії
E-mail: prav_inf@nla.od.ua

Голодницький О.Г.

аспірант кафедри економіки
підприємства і підприємництва Одеського національного морського університету,
директор ДП «Дельта-лоцман»
E-mail: office@delta-pilot.ua

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ТРАНСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛА

Анотація. Досліджено підходи до визначення понять «економічна безпека держави» та «економічна безпека підприємства», розглянуто проблеми й основні особливості забезпечення економічної безпеки держави та його підприємств, розроблено певні рекомендації з підвищення економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: економічна безпека держави, економічна безпека підприємства, функції системи забезпечення економічної безпеки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Завжди існувала проблема захисту економічних інтересів людини, суспільства і держави. На етапі зародження людської цивілізації ця проблема була важливим державоутворюючим чинником. Згодом необхідність забезпечення безпеки обумовлювала тенденції розвитку державних та правових інститутів. В сучасних умовах економічна безпека в системі національної безпеки займає центральне місце, так як створює підґрунтя для досягнення безпеки в інших сферах (від воєнної до інформаційної, на макро- та на мікрорівні, включаючи безпеку особистості). Національна економіка є розгалуженим, збалансованим комплексом. Основними структурними елементами економічної безпеки, які доцільно застосувати при подальшому аналізі економічної безпеки України, є такі: сировинно-ресурсна безпека, енергетична безпека, фінансова безпека, соціальна безпека, інноваційно-технологічна безпека, продовольча безпека, зовнішньоекономічна безпека.

Відповідно держава повинна забезпечувати безпеку та пропорційність розвитку господарства, зберігати або знов створювати структуроутворюючі виробництва, забезпечувати їх захист від руйнівної зовнішньої дії, сприяти поліпшенню структури економіки і підвищенню її ефективності. Головна мета управління економічною безпекою держави, кожної галузі та суб'єкта господарювання полягає в тім, щоб гарантувати їхнє стабільне та максимально

ефективне функціонування тепер і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Транспортний комплекс є важливою складовою в структурі світової економіки і національних економічних систем. Вказані моменти дозволяють визначити транспортну галузь як структуроутворююче виробництво, що значною мірою визначає конкурентоспроможність національної економіки. Україна має колосальний транзитний потенціал, що за умови ефективного використання може значно позитивно вплинути на рівень економічної безпеки нашої держави або навпаки.

Відповідно для цієї галузі вкрай важливим є забезпечення безпечного функціонування та розвитку.

Для визначення кола проблем економічної безпеки сучасної України та її транспортного потенціалу слід, в першу чергу, здійснити детермінацію безпеки в цілому, та економічної безпеки, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему безпеки з давніх часів вивчали філософи, економісти і політики, серед яких - Демокрит, Аристотель, Платон тощо. Значну увагу безпеці сучасного суспільства приділили В. Парето та А. Богданов.

Економічна безпека — одна з базових складових сучасної національної безпеки. Саме цим пояснюється досить ретельна увага сучасних політиків, практиків і вчених до розробки теоретичних основ, а також методик розрахунку та аналізу економічної безпеки [2, 3].

Проблеми економічної безпеки розглядаються в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Найбільш повний та систематизований виклад цих питань міститься в Концепції економічної безпеки України, підготовленої Інститутом економічного прогнозування НАН України під керівництвом В. Гейця [4]. Різним аспектам створення умов безпечного розвитку на мікроекономічному рівні й зокрема розробці концепції економічної безпеки підприємства присвячені роботи Г. Козаченка, Г. Пономарьова,

Д. Ковальова, А. Кириєнка, Б. Валуєва, Т. Кузенка та багатьох інших.

З точки зору законодавчого визначення безпека розглядається як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [1].

Термін «економічна безпека» трактується як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливим умовам розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів [5].

Розвиваючи ідею захисту національних інтересів, слід апелювати до думки вчених [3], які розглядають економічну безпеку як наслідок глобалізації.

Отже, дослідження проблем економічної безпеки України безперечно зайняло в даний час провідне місце в роботі українських науково-дослідних та аналітичних центрів.

Однак, сьогодні ряд важливих питань теоретичного і концептуального характеру залишаються нерозв'язаними і дискусійними. Крім того, багато проблем є невирішеними стосовно особливостей безпечного функціонування галузей та окремих суб'єктів господарювання.

Метою даного дослідження є визначення характерних рис, проблем та перспектив розвитку сучасної системи економічної безпеки України та її транспортних підприємств, що характеризує стан, здатність і можливості протидіяти деструктивним чинникам, незалежно від середовища їхнього виникнення - внутрішнього чи зовнішнього.

Вклад основного матеріалу дослідження. Під економічною безпекою варто розуміти стійкість економіки до зовнішніх та внутрішніх суттєвих впливів (часто шокового характеру) в політичному та економічному аспектах, тобто можливість не допускати такі впливи або мінімізувати їх наслідки на макrorівні. Економічна безпека будь-якої країни має досить складну внутрішню структуру [7], оскільки повинна поєднувати такі елементи: економічна незалежність, стабільність і стійкість національної економіки, здатність до саморозвитку і прогресу.

В основі підвищеної уваги до проблеми економічної безпеки України лежать об'єктивні процеси і явища, що відбуваються в національній економіці та українському суспільстві, глобальній економіці та міжнародних економічних відносинах. До найбільш важливих з них відносяться наступні.

Економічні процеси 90-х рр. в Україні своєю головною метою мали реформування власності та контроль над національними природними ресурсами і матеріальною базою суспільного виробництва. Для швидкого досягнення цієї мети під час приватизації ефективним засобом було визначено руйнування державної системи управління, так як саме держава була основним власником власності на умови і засоби виробництва. Це призвело до того, що економічні реформи носили переважно руйнівний, а не творчий характер. Україна встановила своєрідний

рекорд тривалості та глибини економічного спаду в мирний час [7].

Проблема економічної безпеки України поступово з декларативної і кон'юнктурної стала перетворюватися на питання практичної економічної політики держави. Це було поштовхом для проведення нових досліджень та розробки практичних підходів до забезпечення національної безпеки в різних сферах, в тому числі безпеки фінансово-господарської діяльності транспортних підприємств.

Сучасні суб'єкти господарювання України зацікавлені в закріпленні свого становища в умовах ефективного ринку, при вдосконаленні законодавчої бази підприємництва, захисту особи, майнових прав, іншими словами, в реалізації державою своїх принципів завдань забезпечення економічної безпеки фінансово-господарської діяльності.

Глобалізація світової економіки і міжнародних виробничих відносин обумовлює необхідність збереження національно-державної форми організації економічних систем. Українське підприємство, отримавши прямий вихід на світові ринки, у багатьох випадках стикається не просто з окремими конкурентними компаніями, а з державно-монополітичними структурами, протистояти яким поодиноці воно виявляється нездатним.

В процесі глобалізації загострюється проблема національних інтересів та економічної безпеки держави. Про це свідчать такі тенденції: здійснення в явних і прихованих формах державної підтримки національного бізнесу на світових ринках; розширення та збільшення числа зон національних інтересів провідних країн світу, в першу чергу США; активне дослідження проблем забезпечення безпеки національних інтересів закордонними політологами та економістами [5].

Важливою умовою досягнення економічної безпеки України в такій ситуації є макроекономічна стабілізація при ефективній зайнятості й структурній збалансованості економіки, а також збереження балансу позитивних тенденцій в соціально-економічній системі. Поряд з цим, в трансформаційній економіці проблеми економічної безпеки суттєво загострюються.

На сучасному етапі, коли створені ринкові правові й організаційні інститути, виявляються причини, через які економіка не працює в ринковому режимі, а по ряду показників не виходить із трансформаційної депресії. Проблема полягає в тому, що на сьогоднішній день інституціональна трансформація ще не завершена. Інституційні принципи передбачають розгляд економічної безпеки як органічного системного еволюціонуючого цілого, а не як статичного механізму. Економіка держави — це відкрита і еволюціонуюча система, що існує в умовах природного середовища, підвладна технологічним змінам і залучена в різноманітні стосунки. В рамках інституціоналізму значна увага повинна приділятися «розумінню» функціонування національного господарства. Інституціоналізм передбачає визнання особливого значення складності, мінливості і невизначеності економічного середовища, що є актуальним для сучасних умов функціонування. Центральна проблема

інституційного аналізу - це організація і контроль економіки, або, інакше кажучи, формування і реформування її владної структури. Включення в сферу аналізу влади передбачає врахування структур і чинників, які впливають на інтереси суб'єктів господарювання у сфері забезпечення економічної безпеки. Інституціоналізм дозволяє сформувати цілісну систему, враховуючи раніше ігноровані чинники. Так, мети економічної поведінки не відповідають система цінностей і пріоритетів економічних агентів та відповідно процес їхньої мотивації. Це є суттєвою інституціональною проблемою, яка в свою чергу створює передумови для стану економічної, політичної та інституціональної незахищеності нашої країни.

Шляхи виходу із даної ситуації не можуть мати короткострокових рішень, так як інститути економічної поведінки є досить інерційними. Головне - це усвідомити нелінійність перехідних процесів, до якої необхідно пристосуватися управлінцям, що звикли до лінійного мислення.

Це можна розуміти як заклик до оперативних і нестандартних рішень і дій щодо запобігання кризи економічної безпеки країни, перш за все, з боку держави та інститутів - норм, механізмів, правил поведінки.

Нестандартні рішення мають прийматися власниками і керівниками підприємств, що мають стратегічне значення для економіки України. Серед таких підприємств безумовно важливе місце посідають транспортні.

За останні десятиліття істотні перетворення в світовій транспортній індустрії були обумовлені зростанням міжнародного товарообміну і торгівлі, розробкою нових стратегій розвитку промислових підприємств в окремих регіонах, організаційними і технологічними перетвореннями на транспорті, інноваціями у всіх галузях економіки, правовими, організаційними і управлінськими інноваціями. Крім того, актуальність вивчення питань забезпечення економічної безпеки підприємств транспорту обумовлена наявністю серйозних погроз: посиленням конкурентної боротьби, нестабільністю економічних процесів, незадовільним станом транспортних засобів, застосуванням морально застарілих і енергоємних технологій, низьким рівнем виконання договірних зобов'язань суб'єктів господарської діяльності тощо. Сучасні кризові явища і одночасний розвиток логістичних процесів обумовлюють необхідність технічної і організаційної інтеграції транспортних підприємств для забезпечення надійності взаємодії різних елементів транспортного ланцюга та підвищення рівня економічної безпеки.

Системи забезпечення економічної безпеки на транспортних підприємствах повинні виконувати адміністративно-розпорядницьку, господарсько-розпорядницьку, обліково-контрольну, організаційно-технічну, планово-виробничу, науково-методичну та інформаційно-аналітичну функції [6].

Економічна безпека забезпечується безліччю інструментів, серед яких важливе значення має стратегічний маркетинг, враховуючи його специфіку

визначати перспективні шляхи розвитку підприємства на основі аналізу внутрішніх можливостей і зовнішніх небезпек.

У всіх випадках ефективне функціонування й розвиток транспортної галузі, а, отже, і її економічна безпека, пов'язані з об'єктивним прогнозуванням потреби в транспортній продукції, тому що тільки на його основі можна здійснити раціональне завантаження наявних потужностей і визначити потреби їхнього перспективного розвитку. У сучасних умовах підприємства транспорту змушені самостійно вирішувати ці завдання, і їхні кінцеві результати багато в чому залежать від того, наскільки об'єктивно ними оцінюється рівень попиту на продукцію транспорту в різних сегментах ринків транспортних послуг.

Наступною особливістю забезпечення економічної безпеки на транспорті є те, що значний вплив на кінцеві результати роботи підприємств робить все, що пов'язане з розробкою, прийняттям і реалізацією управлінських рішень (форми й методи управління, структура управління тощо). Рішення доводиться приймати, оцінюючи широке коло альтернативних варіантів. Аналіз існуючої політики європейських транспортних підприємств продемонстрував істотну різноманітність методів прийняття господарських рішень, в тому числі відносно фінансових результатів, які значною мірою визначають рівень економічної безпеки та залежать від організаційно-правових форм і цілей управління діяльністю.

Системний підхід до розробки та прийняття рішень підприємств транспорту стосовно формування необхідного рівня фінансових результатів повинен враховувати те, що необхідно досягати таких цілей: зміна окремих ланок або усєї транспортної системи на різних рівнях (національному і міжнародному), модифікація існуючих у транспортній діяльності конкурентних активів, забезпечення ефективності інвестиційних проектів, підвищення ефективності і продуктивності транспортної діяльності тощо.

Виходячи з ролі прибутку, кожному транспортному підприємству необхідний налагоджений механізм його одержання з врахування мінливої ринкової ситуації. Основними складовими механізму формування прибутку повинні бути концепція ринку, що обслуговує портове підприємство, структура надходжень та прибутку, навички й активи, гнучкість та пристосованість підприємства портової діяльності до ринкових умов. Рішення в сфері формування фінансових результатів часто можна кваліфікувати як інтуїтивні, що пов'язані з упередженістю. Тому керівники та спеціалісти підприємства надмірно враховують свій власний попередній досвід та позитивний досвід інших суб'єктів в цій сфері. Прийняття ефективного рішення можливе лише за умови оцінки всіх альтернативних можливостей, а не тільки слідування своїм «досягненнями» або традиційним поглядам. Особи, які відповідально за рішення, не повинні приймати на віру «легкодоступну» інформацію. Дуже привабливим та одночасно ризиковим є акумулювання консервативних рішень в умовах динамічності кон'юнктури транспортних ринків. Крім економічних і організаційних особливостей існують також політичні (особливо суттєві

для морського, залізничного, трубопровідного тощо), які необхідно враховувати в процесі економічного обґрунтування розвитку й забезпечення економічної безпеки підприємств різних видів транспорту. Це стосується, у першу чергу, виконання міжнародних норм і правил, що істотно впливає на ефективність функціонування розглянутих підприємств.

Удосконалення форм і методів управління спрямовано на забезпечення оперативності та оптимізацію прийнятих рішень і практично завжди пов'язане з удосконаленням інформаційного забезпечення. У свою чергу, удосконалення інформаційного забезпечення обумовлює різні якісні й кількісні зміни в системах управління, підвищує їхню віддачу й надійність. Зміни звичайно зачіпають не всі сторони управлінської діяльності, а тільки ті з них, які не відповідають необхідному рівню, не дозволяють здійснити ефективне функціонування виробничої системи.

Поліпшення результатів управлінської діяльності знаходить відображення в об'єктивності регульовальних впливів, їхній оперативності й оптимальності, стабільності й надійності, погодженості між собою в часі й просторі. Ці фактори дозволяють поліпшити використання й розширити можливості виробничих ресурсів і сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємств транспорту та їхньої захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз [6].

Організаційно-економічна структура управління підприємства також впливає на результати роботи підприємств транспорту, рівень їхньої економічної безпеки. Структура має відповідати меті і стратегії розвитку за умови одночасного забезпечення цілісності підприємства і самостійності його структурних підрозділів. При цьому виникає проблема адекватності фінансування і відповідальності підрозділів. Структуру підприємств пропонується будувати на принципах формування єдиного корпоративного центру і комплексу бізнес-одиниць різного ступеня підлеглості та спеціалізації. Бізнес-одиниця є самостійним, окремо керованим підрозділом підприємства, відповідальним за всю діяльність, яка необхідна для здійснення функцій, покладених на нього. Бізнес-одиниці є центрами фінансового обліку — центрами прибутку, витрат, венчур-центрами. У рамках одного підприємства формуються загальні фінансові результати, які складаються з фінансового результату окремих підрозділів — бізнес-одиниць. Управління таким підприємством є складним процесом. Внаслідок реструктуризації діяльності транспортних підприємств України сформовано їхні нові організаційні моделі, які обумовлюють особливості фінансової діяльності.

Таким чином, у сучасних умовах стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу підприємств транспорту та України в цілому багато в чому залежить від наявності надійної системи економічної безпеки. Управління економічною безпекою є однією з найбільш важливих і актуальних проблем життєдіяльності. Безпека будь-якої економічної системи характеризується великою кількістю ознак стану зовнішнього і внутрішнього середовища

її функціонування, які визначають стабільність, стійкість, прогресивність функціонування та перспективи економічного зростання.

Висновки. Економічна безпека в сучасних умовах відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях. Економічна безпека асоціюється з системою засобів та заходів, що забезпечують конкурентоспроможність та економічну стабільність економічних суб'єктів.

Однак слід мати на увазі, що економічна безпека — це не тільки комплекс заходів протидії загрозам, а й здатність системи забезпечити ці заходи, гарантувати стабільність розвитку і досягнення цілей цього розвитку. Ефективна реалізація системи заходів щодо економічної безпеки можлива тільки за наявності сучасної Концепції економічної безпеки України. Виразником і гарантом захисту національних економічних інтересів в сучасних умовах повинна бути безумовно держава. Рухаючись в зазначених напрямках, Україна та її транспортний потенціал можуть вийти із зони підвищеної небезпеки, стати більш стійкими до внутрішніх та зовнішніх загроз економічної безпеки. Паралельно з цим повинні сформуватися та відпрацьовуватися механізми інвестування, ринкового державного регулювання й фінансування, прийняття економічних рішень з ринковою мотивацією.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003р. — Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. - № 39. — С. 351.
2. Жаліло Я.А. Безпека економічних трансформацій // Безпека економічних трансформацій. Матеріали круглого столу // Я.А. Жаліло. — К.: НІСДС, Альтерпрес, 2000. — С. 20-22.
3. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. - К.: КНЕУ, 2001. — 384 с.
4. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування, кер. проекту В.М. Геєць. — К.: Логос, 1999. — 56 с.
5. Основи економічної безпеки. (держава, регіон, підприємство, особа) / Під редакцією Є.А. Олійникова. — М.: ЗАТ «Бізнес-школа «Інтел-синтез», 1997. — 288 с.
6. Стратегія позиціонування національного морського транспорту в глобальному транспортному ринку / Миусов М.В., Примачев Н.Т., Винников В.В., Винников С.В., Примачева Н.Н. — Одеса: Автограф, 2006. — 234 с.
7. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення // В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. — К.: НІСД, 1997. — 144 с.

Кибик О.Н., Суворова О.Л., Голодницький А.Г.
Проблемы экономической безопасности Украины и ее транспортного потенциала.

Аннотация. Исследованы подходы к определению понятий «экономическая безопасность государства» и «экономическая безопасность предприятия», проблемы и основные особенности обеспечения экономической безопасности государства и его предприятий, разработаны конкретные рекомендации по повышению экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, экономическая безопасность предприятия, функции системы обеспечения экономической безопасности.

Kibik O.M., Suvorova O.L., Golodnickiy A.G.
Problems of Economic Safety of Ukraine and its Transport Potential

Summary. Approaches to concept definitions «economic safety of the state» and «economic safety of the enterprise» are investigated, problems and the basic features of maintenance of economic safety of the state and enterprises are considered, certain recommendations about increase of economic safety are developed.

Keywords: economic security of the state, economic security of enterprise, function of the system of providing of economic security.

Котлубай О.М.

*доктор економічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи,
завідувач відділу ринку транспортних послуг
Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України.
E-mail: alexeykotlubay@list.ru*

Липинська О.А.

*кан дидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг Інституту
проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України
E-mail: iprei@odessa.ukrtel.net*

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ, БЕЗПЕКИ СУДНОПЛАВСТВА ТА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. У статті розглядаються питання діяльності міжнародних організацій щодо забезпечення безперешкодного просування товарів і безпечного для життєдіяльності функціонування морського транспорту, включаючи проблему утилізації флоту.

Ключові слова: світова торгівля, безпека суспільства, навколишнє середовище, міжнародні організації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В 2005 році Рада Всесвітньої митної організації (ВМитО) прийняв Рамкові стандарти безпеки й полегшення світової торгівлі (Рамкові стандарти), які швидко одержали міжнародне визнання в якості базової рамкової основи для забезпечення безпеки глобальних ланцюжків поставок товарів. За станом на червень 2008 року [1] адміністрації, що є членами ВМитО, заявили про свій намір застосовувати Рамкові стандарти ВМитО1.

Основні риси Рамкових стандартів були представлені у [2]. Одним з невід'ємних аспектів партнерства між митними службами й підприємницьким співтовариством, передбаченого в Рамкових стандартах, є концепція вповноваженого економічного оператора (ВЕО), обумовленого як «учасник міжнародного перевезення вантажів», чия діяльність була схвалена національною митною адміністрацією або кимось від її ім'я як це відповідним нормам ВМитО, або вона фактично відповідає еквівалентним стандартам забезпечення безпеки ланцюжків поставок товарів. До вповноважених економічних операторів відносяться, зокрема, виробники, імпортери, експортери, брокери, перевізники, консолідатори, посередники, оператори портів, аеропортів і терміналів, оператори комплексних послуг, склади, дистриб'ютори. Були підготовлені докладні керівні принципи ВЕО, і в червні 2007 р. вони були включені в переглянутий варіант Рамкових стандартів. В [2] був представлений короткий огляд вимог відносно визнання ВЕО, пропонуваного до ВЕО й/або митних адміністрацій.

¹ Див. також статтю IMO's Work on the Reduction of Greenhouse Gas Emissions from Ships, викладену у червні 2008 року на веб-сайті IMO

Цей список містить параметри, які повинні бути дотримані й кожний з яких супроводжується конкретними докладними вимогами, пропонованими до ВЕО або митної адміністрації або до обох одночасно. Основними серед яких є: оприлюднення процесу дотримання митних вимог; задовільна система ведення комерційної звітності; стійке фінансове становище; тощо.

Хоча Рамкові стандарти й керівні принципи ВЕО вже існують якийсь час, поки неясно, який прогрес було досягнуто в успішній реалізації вимог на національному рівні і не тільки в Україні, де реалізація зазначених принципів взагалі є проблематичною. Одне з основних завдань у сприянні успішному повсюдному застосуванню Рамкової стандартів, зокрема з погляду країн, що розвиваються, укладається в забезпеченні взаємного визнання ВЕО, сертифікованих різними митними адміністраціями. У більше довгостроковій перспективі взаємне визнання статусу ВЕО буде мати найважливіше значення для забезпечення того, щоб оператори, що відповідають критеріям, установленим Рамковими стандартами, і отримавши статус ВЕО у своїй країні, могли фактично користуватися вигодами, що випливають із Рамкових стандартів, і могли брати участь у міжнародній торгівлі на рівних умовах. При відсутності глобальної системи взаємного визнання статусу ВЕО учасники торгівлі ряду країн, що зокрема розвиваються, можуть виявитися в досить несприятливому положенні з погляду конкуренції, причому це може стати причиною ще більшої стурбованості у випадку збільшення тиску щодо протекціонізму, якій вже підсилюється в багатьох країнах у результаті фінансової кризи у світовій економіці. Однак прогрес у роботі з питань про взаємне визнання залишається повільним. Хоча в Рамкових стандартах утримуються деякі загальні орієнтири для розробки угод про взаємне визнання, пильна увага приділяється також тому, що для створення глобальної системи взаємного визнання статусу ВЕО буде потрібно певний час. У цьому зв'язку слід зазначити, що «за аналогією з поступовим «поетапним підходом», запропонованим для впровадження Рамкових

стандартів, такого ж очікування можна покласти на застосування в майбутньому принципу взаємного визнання митних систем контролю в рамках програм партнерства. У цей час розробляються двосторонні, субрегіональні й регіональні ініціативи, що закладають принципову основу для такої глобальної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до інформації ВМитО, за станом на грудень 2009 року програми в області ВЕО здійснювалися в сімох країнах. Це означає, що ще багато чого має бути зроблено й що пройде певний час, перш ніж виявляться вигоди й проблеми, пов'язані з реалізацією програм в області ВЕО на глобальному рівні. Після прийняття програм в області ВЕО митним адміністраціям варто приступитися до розробки угод про взаємне визнання з іншими адміністраціями, що мають аналогічні програми. У червні 2007 р. було оголошено угоду про взаємне визнання між Сполученими Штатами й Новою Зеландією, що, як представляється, стало першою двосторонньою угодою про взаємне визнання ВЕО, яка передбачає поліпшення співробітництва й координації між програмою Сполучених Штатів в області партнерства між митними органами й торговельними колами з метою боротьби з тероризмом (С-ТРАТ) і програмою митної служби Нової Зеландії по забезпеченню безпеки експортних поставок. Відповідно до інформації ВМитО, за станом на грудень 2008 р. здійснювалися ще три експериментальні програми, що стосуються угод про взаємне визнання [3, 4], за участю відповідно Австралії й Нової Зеландії, ЄС і Китаю, а також митних адміністрацій Східно-африканського співтовариства

Ще в 2006 р. ВМитО приступилася до реалізації ряду програм в області зміцнення потенціалу, зокрема програми «Колумб» для надання допомоги по забезпеченню безпеки в торгівлі [5], для того щоб допомогти митним адміністраціям-членам у здійсненні модернізації й у практичному застосуванні нових Рамкових стандартів у сфері безпеки, а також підготувати країни до можливих результатів переговорів СОТ по спрощенню процедур торгівлі. Дана програма включає три етапи:

— етап 1: оцінка потреб - даний етап у рамках якого було проведено більше 100 діагностичних місій, завершився в червні 2007 р.;

— етап 2: практична реалізація на даному етапі основна увага приділяється стратегічному плануванню, розробці програми проєктів, розвитку інфраструктур управління, а також моніторингу й підтримці імплементаційного процесу, здійснюваного членами ВМитО. Секретаріат ВМитО опублікував «Компендіум з питань зміцнення потенціалу» («Capacity-building development compendium»), що представляє собою посібник з основних методів управління, які повинні допомогти адміністраціям-членам у здійсненні контролю за своїм організаційним розвитком. Компендіум буде регулярно оновлюватися з урахуванням реформ і процесу модернізації, здійснюваних різними митними адміністраціями;

— етап 3: моніторинг і оцінка - даний етап присвячений оцінці й контролю за прогресом в імплементаційному процесі, досягнутим бенефіціарами програми «Колумб».

Метою статті є узагальнення досвіду міжнародних організацій по спрощенню організаційних процедур міжнародної торгівлі та його імплементація в українську практику, як необхідна умова створення позитивного іміджу України як морської держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. В 2007 р. були опубліковані дві доповіді, озаглавлені «Доповідь ВМитО про тенденції й підходи: оцінка потреб у зміцненні потенціалу» («WCO trends and patterns report - a capacity-building estimate») і їх новий випуск, який вийшов у червні 2008 р. [6.]. У першій доповіді, присвяченій результатам здійснення першого етапу, що укладається в оцінці потреб, було встановлено, що митні адміністрації-члени розуміють нові завдання, але потребують підтримки для розвитку ділових навичок, необхідних для практичної реалізації Рамкових стандартів. Хоча більшість учасників програми «Колумб» мають, як представляється, належне митне законодавство, що передбачає повноваження, необхідні для здійснення головних функцій митних служб, а саме для здійснення загального контролю за переміщенням товарів і людей через границі, у багатьох випадках відсутнє основне законодавство й похідні правові норми, що стосуються, зокрема, концепції ВЕО, і для сприяння розробці програм в області ВЕО потрібне налагодження більше тісного співробітництва між митними адміністраціями, а також співробітництва з діловими партнерами.

В обох доповідях вказується на необхідність зваженого підходу до встаткування яке сканує вміст контейнерів, іменованому також устаткуванням для неінтрузивного огляду, закупівлі якого, за повідомленнями, швидко розширюються. У першій доповіді відзначаються деякі проблеми, які були виявлені в ході проведення діагностичних місій у рамках першого етапу здійснення програми «Колумб» До них ставляться випадки встановлення встаткування для сканування до створення необхідної інфраструктури для оцінки ризиків, покликаної забезпечити ефективне виявлення контейнерів з високим ризиком для їхнього сканування й огляду. У доповіді відзначається, про стурбованість з того приводу, що деякі країни використовують встаткування для сканування без оцінки ризиків, належної послідовності дій, чітких стратегій або достатньої інфраструктури. У доповіді також говориться, що деякі адміністрації закуповують устаткування для неінтрузивного огляду, не провівши попереднього аналізу того, яке встаткування реально необхідно, як воно буде використовуватися в рамках нової системи управління ризиками, яка підготовка кадрів є потрібною і які вимоги пред'являються до технічного обслуговування. Крім того, продаж скануючого обладнання є прибутковою справою, і учасники діагностичних місій СОТ відзначають приклади того, коли продавці використовують надмірний акцент, зроблений на такому встаткуванні, у країнах, які ще не готові до його застосування. У доповіді також підкреслюється, що устаткування,

яке сканує, є дорогим і застосування подальших технологічних нововведень може зробити вартість такого встаткування непомірно високою, особливо для багатьох країн, що розвиваються як обмежені у фінансових ресурсах і як і раніше в значній мірі залежать від донорів і механізмів фінансування. У другій доповіді ВМітО, присвяченій тенденціям і підходам, у зв'язку з устаткуванням для сканування контейнерів підтверджуються проблеми, виявлені на етапі оцінки потреб у рамках програми «Колумб», і відзначається, що велика все збільшувана кількість діючих скануючих устроїв може розглядатися як позитивна тенденція, лише в тому випадку, якщо вона супроводжується прийняттям стратегічного плану, що визначає мети й застосування, системи оцінки операційних ризиків, процедур технічного обслуговування й планів надзвичайних дій у випадку поломки; сприяє, а не стримує спрощення процедур торгівлі; і не припускає 100-процентного сканування й фізичного огляду. У випуску доповіді за 2008 рік, присвяченого тенденціям і підходам, представлена також інформація про діяльність у рамках програми «Колумб», і конкретні результати, отримані у всіх шести регіонах ВМітО.

У рамках ЄС у грудні 2006 р. була прийнята постанова (ЄС) № 1875/2006 [7], що передбачає ряд заходів, спрямованих на підвищення безпеки партій вантажів, які направляються в ЄС або відправляються з ЄС, і на практичну реалізацію постанови (ЄС) № 648/2005, за допомогою якої концепція ВЕО була вперше включена в Митний кодекс Співтовариства. Постанова (ЄС) № 1875/2006 містить докладні правила, які стосуються реалізації програми ВЕО, і передбачає, що надійні економічні оператори, що відповідають умовам і критеріям, установленим для визнання статусу ВЕО, можуть одержати свідоцтво ВЕО починаючи з 1.01.2008 р. Слід зазначити, що «економічний оператор» визначається як «особа, що у ході своєї діяльності бере участь в операціях, охоплених митним законодавством»². Це визначення охоплює, наприклад, підприємства, які провадять товари на експорт, але не постачальника сировини, що вже перебуває у вільному обігу, або транспортного оператора, що здійснює перевезення тільки товарів, які перебувають у вільному обігу, у межах митної території Європейського співтовариства. За даними Європейської комісії, у лютому 2008 р. було подано 266 заявок на одержання статусу ВЕО від всіх суб'єктів, що беруть участь у ланцюжку поставок товарів, у створену Співтовариством для цієї мети систему ІКТ [8]. Компанії, що наміряються одержати статус ВЕО, повинні задовольняти таким критеріям, як:

- наявність автоматизованої системи управління даними про торгівлю й перевезення;
- перевірена платоспроможність (за останні три роки);
- застосування належних стандартів в області безпеки й охорони (фізична безпека, контроль за доступом, підбір кадрів і т.д.).

² Див. статтю 1.12 постанови (ЄС) № 2454/93 з поправками, що містяться у статті 1 постанови (ЄС) № 1875/2006.

Заяви можуть бути подані для одержання наступних трьох типів свідоцтв:

- про спрощення митних процедур (на ВЕО поширюються певні спрощення процедури, передбачені митними правилами);
- про безпеку й охорону (на ВЕО поширюються спрощені процедури митного контролю відносно безпеки й охорони при ввозі товарів на митну територію Співтовариства або їхньому вивозі із цієї території);
- про спрощення митних процедур і одночасно про безпеку й охорону (на ВЕО поширюються пільги, згадані в попередніх двох підпунктах).

Європейська комісія підготувала ряд керівних документів і інструкцій, включаючи докладні керівні принципи ВЕО, опубліковані в червні 2007 р., загальний рамковий документ для оцінки ризиків економічними операторами (СОМРАСТ), опублікований у червні 2006 р. [9], інструментарій для самооцінки ВЕО й електронний інструментарій для навчання ВЕО. ЄС проводить також переговори з питань про взаємне визнання програм для ділових кіл (ВЕО й аналогічних суб'єктів) зі своїми основними торговельними партнерами, такими як Сполучені Штати, Канада, Японія й Китай, а також із сусідніми країнами (Швейцарією й Норвегією). Україна до цього кола не залучається.

В 2007 р. ЄС і Сполучені Штати приступили до переговорів про взаємне визнання програми С-ТРАТ Сполучених Штатів і програми ЄС в області ланцюжків поставок товарів, що обслуговуються ВЕО. Незважаючи на істотні розходження між цими двома програмами партнерства митних служб із діловими колами, у березні 2008 р. Митна й прикордонна служба Сполучених Штатів і Європейська комісія прийняли «Спільну стратегію по забезпеченню взаємного визнання програм партнерства в області торгівлі» [10]. Ця стратегія охоплює шість груп питань, розробкою яких зайнялися Сполучені Штати і ЄС з метою забезпечення взаємного визнання: політичні, адміністративні, правові, програмні, технічні й оперативні питання і питання оцінки. Сполучені Штати і ЄС приступили до рішення наступних завдань із метою досягнення взаємного визнання не пізніше 2010 р:

- розробка керівних принципів для обміну інформацією, включаючи результати перевірок/аудита й правові питання, пов'язані з розкриттям інформації про кожного члена;
- проведення спільних перевірок для виявлення розбіжностей, що зберігаються, між програмами ВЕО й С-ТРАТ;
- вивчення й випробування експортного компонента для програми З-ВІТРАТ;
- обмін передовою практикою в ході спільних поїздок і конференцій;
- продовження діалогу по правових питаннях і принципових позиціях відповідних адміністрацій;
- схвалення й підписання угоди про взаємне визнання;
- оцінка переваг, зв'язаних із взаємним визнанням, для учасників програм ВЕО й С-ТРАТ [10].

30 січня 2008 р. ЄС і Японія підписали Угоду про співробітництво й взаємну адміністративну допомогу в митних питаннях, яка вступила у чинність 1.02.2008 р. А 11.02.2008 р. в Брюсселі відбулася перша нарада Спільного комітету з митною співробітництвом ЄС і Японії, яка була присвячена практичній реалізації Угоди. У ході наради були розглянуті в основному наступні питання:

- безпека ланцюжків поставок, зокрема було відзначено важливе значення взаємного визнання їхніх відповідних програм ВЕО й заходів в області безпеки, і було ухвалено рішення про створення робочої групи для підготовки рекомендацій із цих питань;
- захист прав інтелектуальної власності; і
- взаємна адміністративна допомога для боротьби із шахрайством і порушеннями.

Як відзначалося в [2], у грудні 2006 р. ЄС і Китай приступили до здійснення експериментального проекту по створенню ефективних і безпечних торговельних каналів. У рамках цього проекту митні адміністрації Об'єднаного Королівства, Нідерландів і Китаю приступили з листопада 2007 року до обміну електронною інформацією про морські контейнери, що вивозяться з їхньої території через порти Фолкстон, Роттердам і Шеньчжень. За повідомленнями Європейської комісії, завдяки тісному технічному співробітництву між ЄС і Китаєм останній протягом останніх років вживає зусилля для прийняття й застосування законодавства по забезпеченню безпеки й полегшення торгівлі, заснованого на законодавстві ЄС в області ВЕО й сумісного з ним Європейська комісія разом з державами-членами провела також широкий огляд ролі митних служб у процесі їхньої адаптації до глобальної торгівлі й до нових погроз тероризму та проблем зміни клімату. У цьому контексті важливою подією стало прийняття Переглянутого митного кодексу Співтовариства (ПМКС), що спрощує законодавство й адміністративні процедури як для адміністрацій, так і для учасників торгівлі. 15.10.2007 р. Рада міністрів ЄС прийняла загальну позицію по ПМКС [11], і після схвалення Європейським парламентом 23.04.2008 р. була прийнята постанова (ЄС) № 450/2008, що затверджує Переглянутий митний кодекс Співтовариства [12]. Постанова набула чинності 24.06.2008 р., однак відносно великого числа імплементаційних положень, які й надалі ще повинні бути розроблені, воно фактично почне застосовуватися не пізніше 24.06.2013 р. Ця постанова у першу чергу:

- передбачає як основне правило подання митної декларації й супровідних документів за допомогою електронних засобів зв'язку;
- передбачає обмін електронною інформацією між національними митними службами й іншими компетентними органами;
- заохочує застосування концепції «централізованого митного оформлення», відповідно до якої вповноважені учасники торгівлі можуть декларувати товари з використанням електронних засобів зв'язку й оплачувати мита в тім місці, де вони базуються, незалежно від того, через границю якої держави-члена товари ввозяться на територію ЄС або вивозяться з її або в якій державі вони будуть споживатися;

— закладає основу для розвитку концепцій «єдиного вікна» і «центра сполученого контролю», відповідно до яких економічні оператори представляють інформацію про товари тільки в один контактний пункт (концепція «єдиного вікна»), хоча відповідна інформація може бути призначена для різних адміністративних органів і установ, для того щоб її перевірка для різних цілей здійснювалася в те саме час і в тому самому місці (концепція «центра сполученого контролю»).

У ПМКС також включені виправлення з питань безпеки, що випливають із постанови № 648/2005/136, які стосуються таких аспектів, як статус ВЕО, декларації перед приходом і перед відходом і рамкові принципи управління ризиками.

З 2005 р. Міжнародна морська організація (ІМО) бере участь у здійсненні Глобальної контртерористичної стратегії Організації Об'єднаних Націй (Резолюція Генеральної Асамблеї А/Res/60/288) і повністю прихильна роботі Цільової групи Організації Об'єднаних Націй по здійсненню контртерористичних заходів. У рамках цих міжнародних зусиль ІМО взяла участь у роботі п'ятої спеціальної наради Контртерористичного комітету з міжнародними, регіональними й субрегіональними організаціями, проведеного в Найробі, Кенія, 29-31.10.2007 р., по темі «Припинення пересування терористів і ефективне забезпечення безпеки кордонів» [13]. З нагоди цієї наради ІМО представила свої міжнародно-правові документи в області боротьби з тероризмом, включаючи Міжнародну конвенцію по охороні людського життя на морі 1974 р. (Конвенція СОЛАС) і Міжнародний кодекс по охороні суден і портових споруд (Кодекс ОСПС, що міститься в главі XI-2 Конвенції СОЛАС), а також Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, 1988 р. й Протокол до неї 2005 р. Були виявлені деякі перешкоди, що стримують установлення режиму морської безпеки, включаючи відсутність належних адміністративних механізмів і механізмів перевірки й належних і ефективних національних законодавчих рамок, недостатку кваліфікованих кадрів і недостатне фінансування [14]. Для підвищення ефективності заходів по забезпеченню морської безпеки було запропоновано:

- постійний огляд ходу здійснення спеціальних заходів ІМО по забезпеченню морської безпеки;
- подальше співробітництво на регіональному й субрегіональному рівнях шляхом практичного здійснення планів дій із загостренням уваги на ключових маршрутах морських перевезень;
- підготовка більшої кількості фахівців з питань морської безпеки з використанням переглянутих і нових типових навчальних курсів;
- організація семінарів і робочих нарад з метою розширення можливостей договірних сторін Конвенції СОЛАС по здійсненню контролю й забезпеченню дотримання вимог;
- подальше співробітництво із Цільовою групою Організації Об'єднаних Націй по здійсненню контртерористичних заходів.

Доповідь про роботу спеціальної наради, поряд зі спільною заявою й відповідним планом дій,

прийнятими на нараді, був представлений Комітетом з безпеки на море на його вісімдесят четвертій сесії у травні 2008 р. У спільній заяві підтверджується намір, зокрема, сприяти подальшому зміцненню робочих відносин на основі розширення взаємодії й зв'язків, підвищити ефективність зусиль по боротьбі з тероризмом та продовжити роботу з державами-членами по сприянню виконання положень резолюції 1373 (2001) Ради Безпеки й Глобальної контртерористичної стратегії Організації Об'єднаних Націй, що мають важливе значення для забезпечення прикордонного контролю й безпеки границь, і прийняттю відповідних законодавчих і адміністративних мір.

Слід зазначити, що 1.01.2008 р. вступило в дію правило V/19-1 Конвенції СОЛАС про систему далекої ідентифікації й спостереження за судами (СДІ), яке було прийнято в 2006 р. Це правило застосовується до суден валовою місткістю більше 500 рег. тонн, побудованих починаючи з 31 грудня 2008 року при поступовому поширенні положень даного правила на судна, побудовані до цієї дати. Це правило покликане забезпечити безперервний моніторинг за всіма судами валовою місткістю більше 500 рег. тонн з метою боротьби з будь-якими погрозами глобальної безпеки й включає такі основні елементи як суднове устаткування, що передає інформацію СДІ; провайдерів послуг зв'язку; провайдерів послуг доступу до додатків; центри даних СДІ, включаючи системи моніторингу суден, план розподілу даних СДІ й міжнародний обмін даними (МОД). Центри даних СДІ обмінюються своєю інформацією й даними через систему МОД.

На своїй вісімдесят третій сесії Комітет ІМО по безпеці на море (КБМ) прийняв пропозицію Сполучених Штатів про розміщення в цій країні, створенні й експлуатації системи міжнародного обміну даними СДІ³. На своїй вісімдесят четвертій сесії КБМ прийняв відповідну резолюцію про створення системи міжнародного обміну інформацією СДІ на тимчасовій основі. З метою забезпечення своєчасного впровадження СДІ, КБМ прийняв також ряд інших відповідних рішень. Зокрема, Комітет прийняв ряд циркулярів, що регламентують створення, експлуатацію й технічні специфікації СДІ, і доручив спеціальній групі по СДІ розглянути й прийняти виправлення до технічних специфікацій СДІ від імені Комітету в період між вісімдесят четвертою й вісімдесят шостою сесіями КБМ. Спеціальній групі по СДІ було також доручене підготувати, погодити й прийняти документацію для випробування й перевірки інтеграції компонентів СДІ і розглянути всі питання, що стосуються складання плану для безперервного функціонування СДІ й, по можливості, підготувати такий план і представити відповідну доповідь КБМ на його вісімдесят п'ятій сесії³.

86-я сесія КБМ (КБМ86) пройшла з 27.05 по 5.06.2009 р. у штаб-квартирі Організації за участю представників 103-х держав-членів ІМО, 8-ми міжурядових і 33-х неурядових організацій. КБМ-86 на своєму розширеному засіданні прийняв виправлення

до Міжнародної конвенції по охороні людського життя на море 1974 р. (СОЛАС-74), головними з яких є:

— вимога про обладнання всіх суден, що виконують міжнародні рейси, електронними картографічними навігаційними інформаційними системами (ЕКНІС). Першими судами, які повинні відповідати новій вимозі, мають стати пасажирські судна валовою місткістю 500 і більше, які мають бути спущеними на воду з 01.07.2012 р. Остаточну відповідність всіх суден, відповідно до поетапної схеми впровадження, передбачається забезпечити до 01.07.2018 р.;

— вимога про поетапне введення систем аварійно-попереджувальної сигналізації навігаційної вахти на ходовому містку, якому повинні відповідати судна валовою місткістю 150 і більше тонн, побудовані до 01.07.2011 р., а повна відповідність йому всіх судів передбачається забезпечити до 01.07.2014 р.;

— введення в главу II-1 Конвенції нових вимог до конструкції й міцності нових танкерів для нафти й балкерів (нове правило II-1/3-10), яке, як очікується, набуде чинності для суден, контракт на будівлю яких був розміщений на 01.01.2015 р. і пізніше, або для суден, киль яких був закладений 01.01.2016 р. і після цієї дати, або для суден, зданих замовникові 01.01.2019 р. і пізніше. Вимога припускає відповідність цих суден так званим цільовим стандартам конструкції нових суден (ЦС), які будуть поширюватися також і на весь період експлуатації судна.

На своїй вісімдесят третій сесії КБМ також прийняв інші рішення з питань безпеки, зокрема:

— на основі рекомендацій знов створеної Спеціальної робочої групи по морській безпеці Комітет ухвалив рішення щодо створення координаційної групи по процедурах охорони суден, не охоплених положеннями розділу XI-2 Конвенції СОЛАС і Кодексу ОСПС. Координаційній групі було запропоновано підготувати відповідні рекомендаційні принципи по підвищенню морської безпеки, що доповнюють заходи, передбачені у главі XI-2 Конвенції СОЛАС і Кодексі ОСПС;

— в області безпеки контейнерних перевезень КБМ схвалив спільний циркуляр КБМ/ФАЛ про безпеку й полегшення міжнародної торгівлі, що був підготовлений робочою групою КБМ/ФАЛ по «безпеці й полегшенню перевезень закритих транспортних одиниць і вантажних контейнерів морським транспортом».

КБМ схвалив також проект виправлень до Міжнародної конвенції про підготовку й дипломування моряків і несення вахти (Конвенція ПДМНВ). Пропоновані виправлення відносяться до правила VI/1 і розділів А-VI/1 і В-VI/1, і стосуються базової підготовки з питань безпеки й ознайомлення з питаннями безпеки моряків, які не виконують функції по забезпеченню безпеки, і для всього плавскладу. Було запропоновано нове правило VI/6 і нові розділи А-VI/6 і В-VI/6, що стосуються кваліфікаційних вимог і ознайомлювального навчання з питань безпеки для моряків, на яких покладені функції по забезпеченню безпеки. Проект цих виправлень

³ Див. Резолюцію 243 (83) про створення системи МОД на тимчасовій основі.

буде розглянутий Підкомітетом по підготовці моряків і несенню вахти у зв'язку із всебічним оглядом Конвенції ПДМНВ і Кодексу ПДМНВ. Крім того, КБМ ухвалив рішення щодо того, що моряки, які несуть службу на судах, не охоплених Конвенцією СОЛАС, повинні проходити базову підготовку або навчання з питань безпеки.

З цього приводу особливу увагу КБМ-86 приділив проблематиці боротьби з піратством. Відзначено, що незважаючи на зусилля міжнародного співтовариства, проблема піратства продовжує загострюватися. З 1.01 по 20.05.2009 р. зроблено 125 нападів на мирні судна, піратами захоплені 13 суден, у заручниках перебувають 194 моряка. Насильство на море зросло відносно початку минулого року. ІМО, будучи ініціатором обговорення питання боротьби з піратством в ООН, у цей час вивчає юридичні аспекти ситуації, що створилася, з метою усунення правових пробілів у міжнародних нормах і національному законодавстві країн відносно піратства й збройних нападів на море.

КБМ-86 прийняв Керівництво для судновласників, операторів і екіпажів суден по запобіганню й припиненню актів піратства й збройного розбою проти суден і відповідний проект резолюції 26-ї сесії Асамблеї ІМО, який було прийнято на її засіданні у листопаді 2009 р.

Комітет ІМО по захисту морського середовища (КЗМС) прийняв на своїй п'ятдесят шостій і п'ятдесят сьомій сесіях деякі важливі рішення, що стосуються виправлень до правил, що втримується в додатку IV до Конвенції МАРПОЛ [15], з метою зниження забруднення повітряного середовища із суден і досяг важливого прогресу у своїй роботі з питання про викиди парникових газів. Комітет розглянув також існуючий проект пропонованої конвенції по утилізації суден і продовжив роботу, пов'язану з Конвенцією про баластові води.

Морські перевезення є переважним видом міжнародних перевезень вантажів. Морські судна перевозять приблизно 80% світових вантажів і є найбільш ефективним з погляду витрати палива способом перевезення вантажів. У міжнародному суднопластві в основному використовується енергія, одержувана з викопних видів палива. При спалюванні цих викопних видів палива утворюються значні викиди окислів азоту (NO_x) і окислів сірки (SO_x), які пов'язані з різними негативними наслідками для здоров'я населення, а також викиди діоксиду вуглецю, що викликають глобальне потепління. Разом з тим, слід зазначити, що викиди, що утворюються в результаті спалювання бункерного палива в міжнародному суднопластві, не охоплюються міжнародними регулюючими рамками, встановленими у Кіотському протоколі.

Конвенція МАРПОЛ 1973/1978 рр., що є основною міжнародною конвенцією з питань забруднення із суден і охоплюючи різні види забруднення (нафтою, хімічними речовинами, забруднювачами в упакованому виді, стічними водами й сміттям), не охоплювала питання забруднення повітряного середовища до 1997 р., коли на спеціальній конференції був прийнятий новий додаток VI «Правила запобігання забруднення повітряного середовища із

суден». Додаток VI до МАРПОЛ набуло чинності в травні 2005 р. й ратифіковано 51 країною, на які доводилося приблизно 80,36 % валового вмісту світового торговельного флоту. Додаток VI стосується викидів SO_x , NO_x і твердих часток, але не охоплює викиди CO_2 , які є предметом окремих дискусій в ІМО. У цьому контексті важливо відзначити, що робота в ІМО по проблематиці викидів парникових газів, у принципі не завершилася встановленням в 2009 р. комплексного й всеохоплюючого режиму для боротьби з викидами парникових газів із суден, міжнародні здійснюючі перевезення, але у зв'язку з фінансовою кризою і значним погіршенням ситуації на фрахтовому ринку, остаточного рішення прийнято не було.

Так, На 59-й сесії КЗМС, що проходила 13-17.07.2009 р. у штаб-квартирі Міжнародної морської організації ІМО в Лондоні, одним з найбільш значимих питань порядку денного стало питання про запобігання забруднення атмосфери із суден, зокрема, про обмеження викидів парникових газів. У ході розгляду технічних і експлуатаційних заходів щодо зниження викидів парникових газів із суден було проведено обговорення питання розрахунку конструктивного індексу енергетичної ефективності й експлуатаційного критерію енергетичної ефективності, а також судового плану енергетичної ефективності. Питання розробки можливих ринкових механізмів, наприклад, створення міжнародного фонду по викидах парникових газів із суден або введення міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів із суден було розглянуто у загальному, концептуальному плані. Досягнуто згоду, що такі механізми повинні бути розроблені в рамках ІМО й що подальше, більше детальне, обговорення буде продовжено в ході роботи 60-й (березень 2010 р.) і 61-й (жовтень 2010 р.) сесій КЗМС

Оновлене дослідження з питань парникових газів яке проводиться міжнародним консорціумом науково-дослідних інститутів, здійснюється у два етапи:

а) перший етап полягав у складанні кадастру викидів CO_2 від міжнародного суднопластва й майбутніх сценаріїв викидів; відповідна доповідь була представлена ІМО у серпні 2008 р. і розглядалася на п'ятдесят восьмій сесії КЗМС у жовтні 2008 р.;

б) другий етап охоплює викиди інших парникових газів, крім CO_2 , і відповідних речовин із суден, що здійснюють міжнародні перевезення, відповідно до методології, прийнятої в Рамковій конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, а також вивчення можливостей скорочення в майбутньому викидів за допомогою технічних, експлуатаційних і ринкових мір. Остаточна доповідь, що охоплює обидва етапи, повинна бути підготовлена, як очікується, до 1.03.2010 р. для розгляду на 60 сесії КЗМС

На своїй п'ятдесят шостій сесії КЗМС прийняв також рішення про проведення всебічного дослідження для оцінки впливу на навколишнє середовище, здоров'я людини й судноплавний і нафтовий сектори різних варіантів палива, пропонованих у рамках перегляду додатка VI до Конвенції МАРПОЛ. Це дослідження було проведено «неофіційною науковою групою експертів урядів і галузі»

і фінансувалося державами-членами й неурядовими організаціями. За підсумками своєї роботи наукова група експертів урядів і галузі підготувала доповідь, яка була представлена КЗМС перед його п'ятдесят сьомою сесією. У доповіді відзначається, що в 2007 р. загальні викиди CO_2 від судноплавства склали, по оцінках, 1,12 млрд. тонн, що відповідало приблизно 4% сукупних викидів CO_2 у результаті спалювання палива. До 2020 р. викиди від судноплавства збільшаться, за прогнозами, більш ніж на 30% до 1,47 млрд. тонн. Оскільки ці цифри істотно вище існуючих оцінок викидів від судноплавства, а також від сектора повітряних перевезень, сектор морських перевезень може зштовхнутися з усе більше наполегливими вимогами зайнятися проблемою скорочення викидів парникових газів.

На своїй п'ятдесят сьомій сесії, що проходила 31.03-4.04.2008 р., КЗМС прийняв ряд виправлень до правил, що містяться в додатку VI до Конвенції МАРПОЛ, у відношенні викидів SO_x і твердих часток:

а) з 1.03.2010 р. максимально припустиме втримування сірки в паливі в районах контролю викидів буде 1% (10 000 млн.) замість 1,5% (15 000 млн.);

б) з 1.01.2012 р. максимально припустиме втримування сірки в паливі буде знижене з 4,5% (45 000 млн.) до 3,5% (35 000 млн.);

с) з 1.01.2015 р. максимально припустиме утримання сірки в паливі в районах контролю викидів буде 0,10% (1000 млн.);

д) з 2020 р. максимально припустиме втримування сірки в паливі в глобальному масштабі буде знижене до 0,5% (5000 млн.) (у 2018 р. буде проведений огляд для вивчення можливості застосування цієї вимоги, і у випадку негативного висновку в огляді нове обмеження в глобальному масштабі повинне почати застосовуватися з 1 січня 2025 р.);

е) у правило 18 про якість палива було включене положення про наявність палива, що визначає належні дії, які повинні бути прийняті у випадку недотримання вимог правила 14.

Комітет схвалив також циркуляр «Однакові тлумачення, що стосуються перевірки втримування сірки в рідкому паливі». Ці тлумачення застосовувалися до набрання чинності виправленнями 2008 р. до додатка VI до Конвенції МАРПОЛ.

Інші виправлення, схвалені КЗМС, стосуються викидів NO_x із суден. Норма викидів окислів азоту для двигунів третього рівня в районах контролю викидів буде знижена до 3,4 г/кВтч. За межами таких районів обмеження по викидах NO_x буде відповідати нормі, застосовуваної відносно двигунів другого рівня, а саме 14,5 г/кВтч. Обмеження для двигунів першого рівня становить 17 г/кВтч. КЗМС схвалив також деякі виправлення до технічного кодексу по NO_x , що включають нову главу 7, присвячену сертифікації існуючих двигунів. Переглянутий текст включає також положення, що стосуються заходів по здійсненню безпосередніх вимірів і моніторингу, процедури сертифікації для існуючих двигунів і циклів тестування для двигунів другого й третього рівнів.

Відносно викидів CO_2 КЗМС досяг певного важливого прогресу на своїй п'ятдесят сьомій сесії. Комітет привітав пропозицію Генерального секретаря ІМО про прискорення роботи ІМО по проблематиці викидів парникових газів з обліком загально-визнаного значення й невідкладності обмеження й скорочення викидів парникових газів і необхідності забезпечення погодженості дій у рамках більше широким зусиль по розробці й прийняттю глобальної угоди до 2010 р., для того щоб воно набуло чинності до 2012 р. У цьому контексті Комітет погодив деякі основні елементи майбутньої нормативної бази ІМО в області викидів парникових газів із суден, що повинна:

- вносити ефективний вклад у скорочення загальних глобальних викидів парникових газів;

- носити обов'язковий характер і на рівній основі застосовуватися до всіх держав прапора для запобігання відхилень;

- бути ефективною з погляду витрат;

- дозволяти обмежити або принаймні дійсно звести до мінімуму порушення конкуренції;

- ґрунтуватися на стійкому екологічному розвитку без шкоди для світової торгівлі й економічного росту;

- ґрунтуватися на цілеспрямованому підході й не пропонувати конкретних методів;

- сприяти заохоченню й полегшенню впровадження технічних нововведень і результатів досліджень і розробок у всім секторі морських перевезень;

- урахувати передові технології в області енергоефективності;

- бути практичною, транспортною і зручною в застосуванні й не допускати шахрайства;

- установлення єдиної межі для експлуатаційного індексу CO_2 у сполученні із санкціями у випадку недотримання;

- механізм торгівлі дозволами на викиди і/або механізм чистого розвитку;

- включення обов'язкового елемента, відносно CO_2 , у збори за користування портовою інфраструктурою.

Разом з тим, на наступній сесії КЗМС у 2010 р. передбачається продовжити розгляд цих принципів, зокрема у зв'язку із застереженнями, висловленими деякими делегаціями відносно принципу, зазначеного в пункті 2.

Комітет схвалив також доповідь і запропонований пакет дій нової Робочої групи по викидах парникових газів із суден. Робоча група ретельно вивчила ряд короткострокових і довгострокових заходів щодо скорочення викидів CO_2 із суден, які були викладені в доповіді Міжсесійної координаційної групи з питань, пов'язаним з парниковими газами, заснованої на п'ятдесят сьомій сесії КЗМС і знову заснованої на його п'ятдесят сьомій сесії. Розглядаються, зокрема, такі короткострокові заходи, як створення системи глобального збору за суднове паливо для сприяння скороченню викидів парникових газів, а також міри, що стосуються більше ефективною витрати палива, використання енергії вітру, зниження швидкості суден і використання берегових силових

установок. До досліджуваних довгострокових заходів відносяться:

- технічні рішення, що стосуються конструкції суден;
- використання альтернативних видів палива;
- введення для нових суден індексу викидів CO₂ залежно від конструкції судна;
- механізм зовнішньої перевірки для експлуатаційного індексу CO₂.

Комітет схвалив також широке коло ведення міжсесійної наради Робочої групи по викидах парникових газів, що відбулося в Осло 23-27.06.2008 р. Доповідь про підсумки роботи міжсесійної наради представлена КЗМС на його п'ятдесят восьмих сесій. Разом з тим, відповідно до прес-релізу ІМО, розповсюдженому після наради, Робочою групою по викидах парникових газів досягта прогресу в «розробці обов'язкового індексу викидів CO₂ залежно від конструкції судна й тимчасового експлуатаційного індексу». Були проведені також всебічні дискусії «про передову практику в області добровільного застосування й економічних інструментів, здатних сприяти скороченню викидів парникових газів». Комітет також знову заснував Міжсесійну координаційну групу по викидах парникових газів із суден, що повинна «підготувати докладні пропозиції по мірах, які були зазначені в доповіді Координаційної групи (MEPC 57/4/5; MEPC 57/4/5/Add.1), але які не були намічені для подальшого вивчення Робочою групою по викидах парникових газів на її міжсесійній нараді в Осло (23-27.06.2008 р.)».

На своїй п'ятдесят шостій сесії КЗМС досяг подальшого прогресу в роботі над проектом тексту міжнародної конвенції про безпечну й екологічно раціональну утилізацію суден. Проект конвенції покликаний установити міжнародні визнані правила утилізації суден для сектора міжнародного судноплавства й утилізаційних підприємств. КЗМС ухвалив рішення щодо того, що новий проект конвенції про утилізацію суден буде включати положення, що регулюють такі питання, як:

- конструкція, будівництво, експлуатація й підготовка суден з метою сприяння безпечної й екологічно раціональної утилізації без шкоди для безпеки й експлуатаційної ефективності суден;
- безпечні й екологічно раціональні методи роботи підприємств по утилізації суден;
- створення належного рижика механізму в області утилізації суден, що включає вимоги до сертифікації й звітності

У цьому зв'язку Комітет прийняв також рішення про проведення нової міжсесійної наради Робочої групи по утилізації суден. Нарада, що відбудеться в жовтні 2008 р., підготує остаточний варіант проекту конвенції, що був розглянутий КЗМС на його п'ятдесят восьмих сесії у жовтні 2008 р. У червні 2008 р. Рада ІМО схвалила проведення спеціальної дипломатичної конференції в Гонконгу, Китай для розгляду й прийняття конвенції про утилізацію суден, яка була фактично проведена у травні 2009 р.

У лютому 2008 р. Генеральний секретар ІМО Ефтиміос Э. Митропулос схвалив спільну кампанію Міжнародної федерації судновласників, Міжнародної

палати судноплавства й Міжнародної федерації працівників транспорту, спрямовану на сприяння здійсненню й моніторингу Керівництва ІМО/Міжнародної організації праці (МАРНОТРАТ) по справедливому поводженню з моряками у випадку морської аварії. Документ було схвалено Юридичним комітетом ІМО у квітні 2006 р. на його дев'яносто перших сесій. Спільна кампанія покликана сприяти широкому поширенню Керівництва, у якому підкреслюється необхідність поліпшення співробітництва й зв'язків між всіма зацікавленими сторонами і забезпечення справедливого поводження з моряками у випадку морської аварії.

Висновки. Наведені положення міжнародних норм стосовно регулювання основних аспектів міжнародної морської торгівлі і стан їх імплементації в Україні свідчать про наявність величезного розриву національної і міжнародної нормативно-правової бази стосовно регламентації міжнародних торговельних операцій. Цей розрив є основним каменем спотикання української транспортної системи на шляху ефективного входження у європейські та світові мережі. В результаті український транзитний потенціал використовується світовими операторами транспорту за залишковим принципом. Найкращим прикладом цього є завантаження української портової системи, яка жодна з країн чорноморського співтовариства має резерви перевантажувальної спроможності. Тому наріжним каменем вирішення найважливішої наукової і господарської проблеми входження України у світові ринки транспортних послуг є вирішення питань відповідності національної нормативно-правової бази вантажних перевезень європейським і світовим стандартам, та забезпечення її дотримання й реалізації, що в наших умовах є не менш важливішим понад усе.

Література

1. REVIEW OF MARITIME TRANSPORT, 2007 Report by the UNCTAD secretariat // UNITED NATIONS New York and Geneva, 2007. — 152 p.
2. REVIEW OF MARITIME TRANSPORT, 2008 Report by the UNCTAD secretariat // UNITED NATIONS New York and Geneva, 2008. — 184 p.
3. WCO News. - №54. - October 2007. — P. 30.
4. WCO Trends and Patterns Report - A Capacity Building Estimate. - ISSUE 2. - December 2007. — P. 16.
5. WCO Columbus Programme Brochure - Enhancing the global dialogue on capacity-building (<http://www.wcoomd.org>). та A Columbus Programme Phase 2: Implementation Tool, www.wcoomd.org.
6. WCO Trends and Patterns Report - A Capacity-Building Estimate, Moving from words to action. Issue 1 (CBE 1), June 2007; WCO Trends and Patterns Report - A Capacity-Building Estimate; The Implementation Path. Issue 2 (CBE 2), December 2007; WCO Trends and Patterns Report - A Capacity-Building Estimate; From Words to Action to Implementation. Issue 3, June 2008. // www.wcoomd.org.
7. Постанова № 1875/2006 — Official Journal L 360, 19 December 2006: 64. <http://ec.europa.eu>.
8. Modernized Community Customs Code - frequently asked questions (MEMO/08/101) of 19 February 2008.
9. Керівні принципи УЕО (TAXUD/2006/1450) і компактна модель УЕО (TAXUD/2006/1452) // <http://ec.europa.eu>.

10. European Commission, Taxation and Customs Union press release. United States Customs and Border Protection and European Commission adopt the joint roadmap towards mutual recognition trade partnership programmes, 27 March 2008. EU press release. IP/08/203, 11 February 2008. // <http://ec.europa.eu>. Ibid.; (<http://www.cbp.gov>)

11. Official Journal C 298E/1, 11 December 2007 - <http://eur-lex.europa.eu>.

12. Regulation (EC) № 450/2008 of the European Parliament and of the Council, 23 April 2008. The regulation sets out the Community Customs Code (Modernized Customs Code), OJ L/145/1, 4.6.2008.

13. International Maritime Organization (IMO), Maritime Safety Committee (MSC) (2008). Measures to Enhance Maritime Security, Fifth special meeting of the Counter-Terrorism Committee, with International, Regional and Sub-Regional Organizations, Nairobi, Kenya, 29 to 31 October 2007. Note by the secretariat, MSC 84/4, 14 January.

14. Prevention of terrorist movement and effective border security // <http://www.un.org/sc/ctc/nairobi/docs.html>.

15. Международная конвенция по предотвращению загрязнения с судов 1973 года, измененная Протоколом 1978 г. к ней (Конвенция МАРПОЛ).

Котлубай А.М., Липинская А.А. Международное регулирование мировой торговли, безопасности судоходства и окружающей среды.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы деятельности международных организаций касательно беспрепятственного продвижения товаров и безопасного для жизнедеятельности функционирования морского транспорта, включая проблему утилизации флота.

Ключевые слова: мировая торговля, безопасность общества, окружающая среда, международные организации.

Kotlubay O. M., Lipinska O. A. International Adjusting of World Trade, Navigation's and Environment's Safety.

Summary. Article presents some problems of International organizations activity for commodities free advancement and safety of shipping for life activity including vessels scraping. In the paper the questions of international organizations activities concerning free commodity trading and safety marine transportation including fleet utilization are discussed.

Keywords: world trade, safety of society, environment, international organizations.

Пармакли Д. М.

доктор экономических наук, профессор,
Кагульский Государственный Университет им. Б.П. Хашдеу, Республика Молдова
E-mail: lilia370@mail.ru

Бахчиванжи Л. А.

кандидат экономических наук,
доцент, зав. кафедрой экономической теории и аграрной экономики,
Одесский государственный университет
E-mail: 7462686@rambler.ru

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ЗЕМЕЛЬ (СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД)

Аннотация. Дана оценка современного состояния эффективности использования земли, обоснована математическая связь между себестоимостью и урожайностью продукции. В работе приводятся ряд формул, позволяющих определить прибыль в расчете на 1 ц продукции и 1 га земли, а также прирост прибыли за счет роста урожайности. Дана методика расчетов предельной прибыли, размера урожайности, обеспечивающего заданный уровень рентабельности продукции.

Ключевые слова: эффективность использования сельскохозяйственных угодий, урожайность, себестоимость, прибыль, рентабельность.

Постановка проблемы в общем виде. Важной задачей аграрного сектора экономики постсоциалистических государств является обеспечение эффективного сельскохозяйственного производства и землепользования. Использование ресурсного потенциала аграрных предприятий, характерное для последних десятилетий, не всегда являлось научно обоснованным, что привело к значительному снижению продуктивности земель сельскохозяйственного назначения. Поэтому проблема рационального использования земельных ресурсов, находящихся в пользовании аграрных предприятий, требует безотлагательного решения как в теоретическом, так и в практическом плане с учетом новых социально-экономических реалий, которые сформировались и развиваются в настоящее время в сфере землепользования. Необходима и разработка новых методических подходов к оценке экономической эффективности использования сельскохозяйственных угодий. В частности, для современного землепользователя немаловажным является решение вопроса о том, какие возделывать сельскохозяйственные культуры и какой должна быть их урожайность, чтобы обеспечить такой уровень рентабельности, который необходим для обеспечения расширенного воспроизводства.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросы эффективного землепользования находятся в центре внимания многих современных ученых экономистов-аграрников. В Украине, в частности, эти проблемы рассматривались в трудах А. Ермакова, И. Лукинова, П. Макаренко, Н. Малика, П. Саблука,

В. Трегобчука, А. Третьяка, В. Юрчишина и других ученых. Вместе с тем, процессы, касающиеся землепользования, развития земельных отношений, управления землепользованием развиваются настолько динамично, что это зачастую вызывает неопределенность в организации землепользования предприятий рыночного типа и требует усовершенствованного методического обеспечения оценки эффективности использования земли.

Постановка целей статьи. В данной статье поставлена цель обосновать математическую зависимость между себестоимостью и урожайностью продукции сельскохозяйственных культур, а также предложить методику расчета предельной прибыли и размера урожайности, обеспечивающей заданный уровень рентабельности продукции.

Изложение основного материала исследования. Многолетние исследования, направленные на изучение использования потенциала земельных ресурсов Украины и Республики Молдова [1, 2], свидетельствуют о наличии больших резервов повышения экономической эффективности использования сельскохозяйственных земель. Тщательное изучение влияния всех факторов производства на эффективность землепользования в аграрном секторе позволило выявить математическую связь между себестоимостью продукции и урожайностью сельскохозяйственных культур. Все затраты, связанные с производством и реализацией продукции, как известно, подразделяют на условно-постоянные и переменные. Последние, в отличие от условно-постоянных, характеризуются тем, что их величина прямо пропорционально зависит от объема произведенной продукции. К ним относятся преимущественно затраты, связанные с уборкой и реализацией продукции сельскохозяйственных культур.

Себестоимость единицы продукции (Z) может быть выражена формулой:

$$Z = ATC = \frac{FC}{q} + AVC \quad \text{грн/ц} \quad (1)$$

где: FC — условно-постоянные затраты в расчете на 1 га, грн.;

AVC — переменные затраты в расчете на 1 ц продукции, грн.;

q — урожайность, ц/га.

Как показывает формула 1, между себестоимостью продукции и урожайностью наблюдается обратная зависимость. График обратной пропорциональности представляет собой гиперболу: рост урожайности приводит к снижению себестоимости производимой продукции и наоборот, снижение урожайности приводит к росту затрат в расчете на единицу продукции.

Зная значение постоянных и переменных затрат и предполагаемую цену реализации, можно достоверно прогнозировать минимальную урожайность культур (q_{min}), ниже которой наступает убыточность.

Для этого пользуются формулой (2):

$$q_{min} = \frac{FC}{p - AVC}, \quad \text{ц/га (2)}$$

где: p – предполагаемая цена реализации продукции, грн/ц.

Если агроном не может обеспечить урожайность культуры выше расчетного минимального уровня при заданной технологии, то следует изучать вопросы изменения технологии в сторону интенсификации производства – роста продуктивности земли или отказаться от возделывания данной культуры. Однако, не следует забывать, что любые изменения технологии требуют новых расчетов постоянных и переменных затрат и уровня безубыточной урожайности.

Как известно, прибыль в расчете на один центнер продукции (Π) определяется (формула 3) как разница между ценой реализации (p) и себестоимостью (z):

$$\Pi = p - z \quad (3)$$

Так как себестоимость зависит от размеров условно-постоянных и переменных затрат и урожайности продукции (формула 1), то:

$$\Pi = p - \left(\frac{FC}{q} + AVC \right)$$

из чего следует, $\Pi = p - AVC - \frac{FC}{q}$, что грн/ц (4)

Прибыль в расчете на один гектар земли ($\Pi_{зем}$) может быть определена как произведение урожайности и прибыли на один центнер, т.е.:

$$\Pi_{зем} = q \cdot \Pi$$

$$\Pi_{зем} = q (p - AVC) - FC, \text{ грн/га (5)}$$

Только за счет повышения качества проводимых технологических операций по возделыванию и уборке урожая и других факторов, не связанных с изменением величин условно-постоянных и переменных затрат (при прочих равных условиях), можно добиться большего выхода продукции с единицы площади, а, следовательно, и большей прибыли.

При базовом варианте:

$$\Pi_{зем}^6 = q_6 (p - AVC) - FC,$$

при новом варианте:

$$\Pi_{зем}^H = q_H (p - AVC) - FC.$$

Тогда прирост прибыли составит:

$$\begin{aligned} \Delta \Pi_{зем} &= \Pi_{зем}^H - \Pi_{зем}^6 = \\ &= q_H (p - AVC) - FC - q_6 (p - AVC) + FC, \\ \Delta \Pi_{зем} &= (p - AVC) \cdot (q_H - q_6), \text{ грн./га (6)} \end{aligned}$$

Прирост прибыли в расчете на 1 ц продукции, вызванный повышением качества работ, на основе расчета с использованием формулы 4 составит:

$$\Delta \Pi = \Pi_H - \Pi_6 =$$

$$\begin{aligned} &= p - AVC - \frac{FC}{q_H} - p + AVC + \frac{FC}{q_6} = \\ &= FC \left(\frac{1}{q_6} - \frac{1}{q_H} \right), \end{aligned}$$

$$\Delta \Pi = FC \left(\frac{1}{q_6} - \frac{1}{q_H} \right), \text{ грн./ц (7)}$$

Для графического изображения влияния урожайности на себестоимость произведенной продукции и полученной прибыли от ее реализации осуществим расчеты согласно формул 1, 4 и 5. В качестве примера использованы реальные показатели производства и реализации озимого рапса за 2009 г. в СПК «Элита Александрфельд» Кагульского района Республики Молдова и СПК «Новосельское» Ренийского района Одесской области, которые функционируют в регионе Нижний Дунай (табл. 1). Для удобства сравнения стоимостные показатели СПК «Элита Александрфельд» переведены в гривну по курсу 2,35 лей за 1 грн.

Исходные данные:

СПК «Элита Александрфельд»

FC = 1166 грн./га;
AVC = 26,50 грн./ц;
p = 126,7 лей/ц;
q = 17,1 ц/га.

СПК «Новосельское»

FC = 924 грн./га;
AVC = 33,90 грн./ц;
p = 213,0 лей/ц;
q = 7,7 ц/га.

Таблиця 1

Расчетные показатели себестоимости и прибыли в зависимости от урожайности озимого рапса в СПК «Элита Александрфельд» и СПК «Новосельское» (2009 г.)*

Урожайность с 1 га, ц,	СПК «Элита Александрфельд»			СПК «Новосельское»		
	Себестоимость (Z), грн/ц	прибыль в расчете на 1 ц, грн.	предельная прибыль при росте урожайности на 1 ц, грн.	Себестоимость (Z), грн/ц	прибыль в расчете на 1 ц, грн.	предельная прибыль при росте урожайности на 1 ц, грн.
5	259,7	-133,0	38,8	218,7	-5,7	30,8
10	143,1	-16,4	10,6	126,3	86,7	8,4
15	104,2	22,5	4,9	95,5	117,5	3,9
20	84,8	41,9	2,8	80,1	132,9	2,2
25	73,1	53,6	1,7	70,9	142,1	1,4
30	65,4	61,3	1,3	64,7	148,3	1,0

*Рассчитано авторами по данным отчетов Ф.№7-АПК и №9-АПК СПК «Элита Александрфельд» и Ф.№50-СГ СПК «Новосельское»

На основании расчетных данных, приведенных в таблице 1, построим график зависимости себестоимости и прибыли от уровня урожайности (рис.1).

Предельную прибыль или прирост прибыли, вызванный ростом урожайности на 1 ц/га, можно определить по формуле 8:

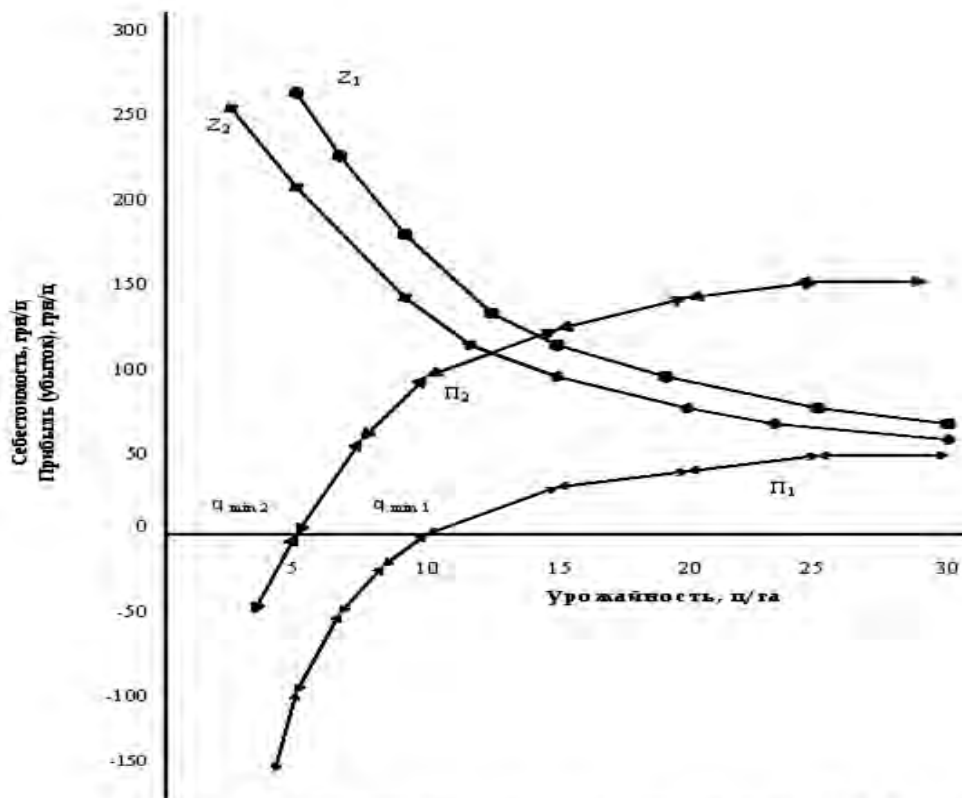
$$\Delta\Pi = \frac{FC}{q_0^2 + q_0}, \text{ грн./ц (8)}$$

$$\Delta\Pi = FC \left(\frac{1}{q_0} - \frac{1}{q_n} \right) =$$

$$= FC \left(\frac{1}{q_0} - \frac{1}{q_0 + 1} \right) = \frac{FC}{q_0^2 + q_0}$$

Проведя аналогичные преобразования, получим зависимость, по которой можно рассчитать снижение прибыли при уменьшении урожайности на 1 ц/га:

$$\Delta\Pi = \frac{FC}{q_0^2 - q_0}, \text{ грн./ц (9)}$$

Z₁ и Z₂ – себестоимость 1ц озимого рапса соответственно в СПК «Элита Александрфельд» и СПК «Новосельское», грн.
 П₁ и П₂ – прибыль с 1ц озимого рапса соответственно в СПК «Элита Александрфельд» и СПК «Новосельское», грн.
 q_{min 1} и q_{min 2} – минимальная (критическая) урожайность озимого рапса соответственно в СПК «Элита Александрфельд» и СПК «Новосельское», ц/га.

Рис. 1. График зависимости себестоимости и прибыли от уровня урожайности озимого рапса в СПК «Элита Александрфельд» и СПК «Новосельское» за 2009г.

Критический уровень урожайности, ниже которого производство и реализация рапса убыточно, составит согласно формулы 2:

СПК «Элита Александрфельд»

$$q_{\min} = \frac{1166}{126,7 - 26,5} = 11,6 \text{ ц/га}$$

СПК «Новосельское»

$$q_{\min} = \frac{924}{213,0 - 33,9} = 5,2 \text{ ц/га}$$

На основании формулы 8 проведем расчеты прироста прибыли с единицы реализованной продукции при урожайности 5 и 6 ц/га, 15 и 16 ц/га, 25 и 26 ц/га.

Снижение убытков от реализации дополнительного центнера рапса при увеличении урожайности с 5 до 6 ц/га составит в СПК «Элита Александрфельд»:

$$\Delta\Pi = 1166\left(\frac{1}{5} - \frac{1}{6}\right) = 33,8 \text{ грн./ц}$$

Аналогично находим прирост прибыли:

$$\Delta\Pi = 1166\left(\frac{1}{15} - \frac{1}{16}\right) = 4,9 \text{ грн./ц}$$

$$\Delta\Pi = 1166\left(\frac{1}{25} - \frac{1}{26}\right) = 1,7 \text{ грн./ц}$$

Предельная прибыль в СПК «Новосельское»:

$$\Delta\Pi = 924\left(\frac{1}{5} - \frac{1}{6}\right) = 30,8 \text{ грн./ц}$$

$$\Delta\Pi = 924\left(\frac{1}{15} - \frac{1}{16}\right) = 3,9 \text{ грн./ц}$$

$$\Delta\Pi = 924\left(\frac{1}{25} - \frac{1}{26}\right) = 1,4 \text{ грн./ц}$$

Обратим внимание, что более высокий экономический эффект может быть достигнут за счет прироста урожайности на 1 ц/га в диапазоне низкой продуктивности полей. Кривая себестоимости или выхода прибыли с 1 ц продукции, таким образом, может быть условно разделена на три зоны. Первая ограничена урожайностью до 10 ц/га, вторая – 10-20 ц/га, третья – более 20 ц/га. Первая зона характеризуется высокой эластичностью (высокой экономической отдачей) при росте урожайности на 1 ц/га, вторая зона – умеренной, третья зона – низкой эластичностью (рис. 2). Таким образом, сельскохозяйственные предприятия, находящиеся в зоне низкой урожайности, имеют реальные резервы роста эффективности производства всех сельскохозяйственных культур. В расчете на одну гривну дополнительных затрат они могут получить более высокий экономический результат по сравнению с хозяйствами, расположенными в зоне средней и тем более высокой урожайности.

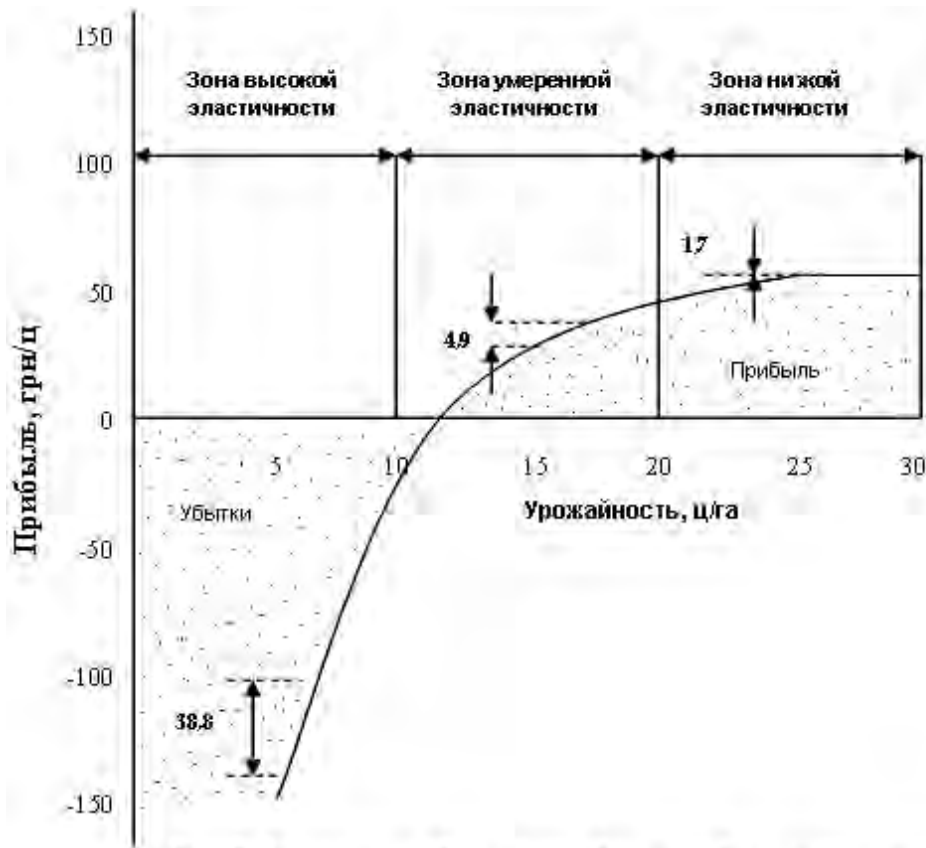

Рис. 2. Зоны высокой, умеренной и низкой эластичности выхода прибыли с 1 ц озимого рапса в СПК «Элита Александрфельд» и СПК «Новосельское» за 2009г.

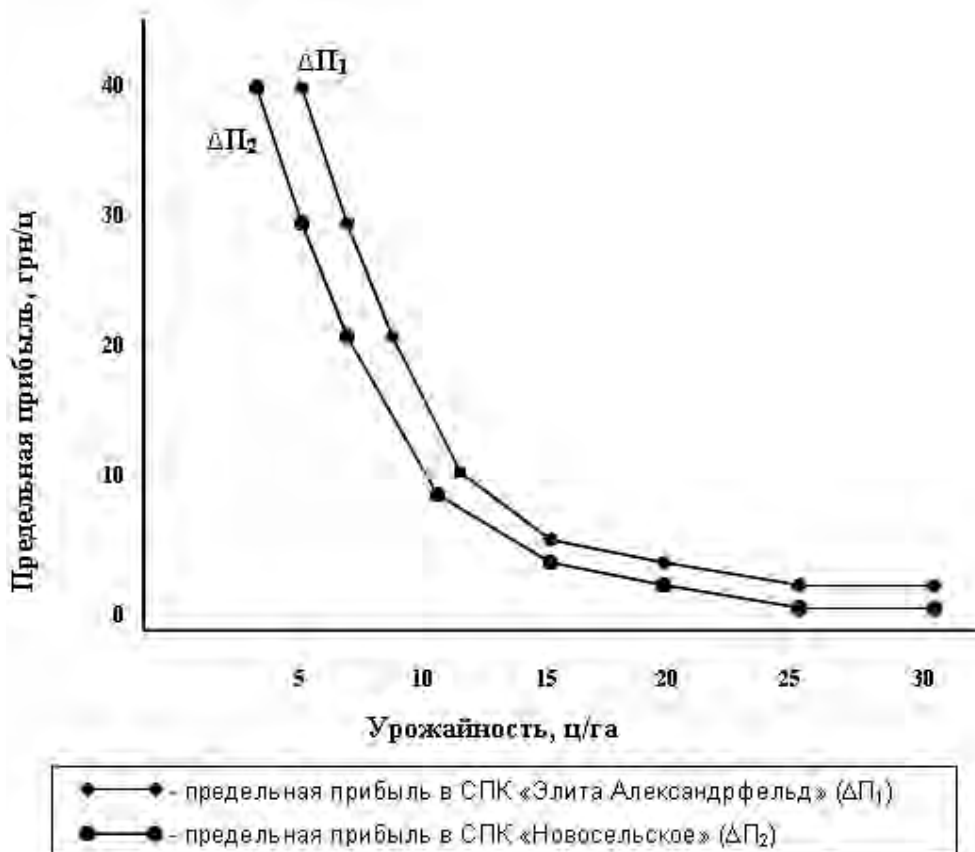

Рис. 3. Изменение показателей предельной прибыли с 1 ц озимого рапса по мере роста урожайности в СПК «Элита Александрфельд» и СПК «Новосельское» за 2009 г.

На рисунке 3 представлено изменение показателей предельной прибыли из расчета на 1 ц озимого рапса по мере роста урожайности в исследуемых предприятиях.

При известных значениях условно-постоянных и переменных затрат и цены реализации продукции часто возникает необходимость определить уровень урожайности, который обеспечит заданный выход прибыли с 1 га. Для этого следует воспользоваться выражением, полученным путем преобразования формулы 5:

$$q = \frac{FC + \Pi}{P - AVC}, \text{ грн/га} \quad (10)$$

Если же следует определить уровень урожайности, обеспечивающий заданную рентабельность реализованной продукции, необходимо использовать формулу 11 (разработана Д.М. Пармакли):

$$q = \frac{(1 + R) \cdot FC}{p - (1 + R) \cdot AVC}, \text{ ц/га} \quad (11)$$

Как известно, коэффициент рентабельности (R) реализованной продукции определяют из выражения 12:

$$R = \frac{P - Z}{Z} \quad (12)$$

Для выведения формулы расчета урожайности, обеспечивающей заданную рентабельность (11), вместо себестоимости продукции (Z) использовано

выражение $\frac{FC}{q} + AVC$ (формула 1).

Следовательно, уровень рентабельности, равный 25% ($R=0,25$), согласно формулы 11, может обеспечить урожайность (назовем ее «бронзовой»), рассчитанная по формуле 13:

$$q = \frac{1,25FC}{p - 1,25AVC}, \text{ ц/га} \quad (13)$$

Тогда, «серебряная» урожайность, обеспечивающая 50% ($R=0,5$) уровня рентабельности, будет получена из выражения (формула 14):

$$q = \frac{1,5FC}{p - 1,5AVC}, \text{ ц/га} \quad (14)$$

«Золотая» урожайность ($R = 1,0$) составит (формула 15):

$$q = \frac{2FC}{p - 2AVC}, \text{ ц/га} \quad (15)$$

Выражение 15 показывает, при каком уровне урожайности достигается равенство прибыли и себестоимости из расчета на 1 ц продукции, то есть, какая урожайность обеспечивает стопроцентную рентабельность.

Зная цену реализации и удельные затраты продукции, используя формулу 16, можно выявить границу интенсификации — предел наращивания

условно-постоянных затрат на 1 гектар посевов, позволяющих довести урожайность до «золотого» уровня:

$$FC_{\max} \leq \frac{q(P - 2AVC)}{2}, \text{ грн/га} \quad (16)$$

Аналогично находим предел наращивания удельных затрат, обеспечивающих равенство прибыли и себестоимости единицы продукции (формула 17):

$$AVC_{\max} \leq \frac{q \cdot P - 2FC}{2q}, \text{ грн/ц} \quad (17)$$

Выводы. Полученные в ходе исследования математические зависимости позволяют решать важные управленческие задачи, в частности, установить, какой уровень урожайности той или иной культуры должен быть достигнут для обеспечения определенного размера прибыли с 1 га и уровня рентабельности, если известны условно-постоянные и переменные затраты, а также цена реализации продукции. Таким образом, внедрение в практику менеджмента современных отечественных предприятий элементов концепции управления затратами позволит существенно повысить эффективность управления землепользованием и достичь существенного повышения землеотдачи. Изложенная методика расчета позволяет решать вопрос о целесообразности возделывания сельскохозяйственной культуры и возможности обеспечения необходимого уровня рентабельности при данной технологии.

Литература

1. Пармакли Д.М. Экономический потенциал земли в сельском хозяйстве. Монография / Д.М. Пармакли. – Ч.: АСЕМ, 2006.
2. Пармакли Д.М. Аграрная экономика. Учебник. / Д.М. Пармакли, Л.И.Бабий. - Chişinău, 2008.

Пармакли Д.М., Бахчиванжи Л.А. Економічна ефективність використання сільськогосподарських земель (сучасний погляд).

Анотація. Дана оцінка сучасної ефективності використання землі, обґрунтовано математичний зв'язок між собівартістю і врожайністю продукції. В роботі пропонується ряд формул, дозволяючих визначити прибуток розраховуючи на 1 ц продукції і 1 га землі, а також зріст прибутку за рахунок росту врожайності. Запропонована методика розрахунків максимального прибутку, розміру врожайності, який забезпечує заданий рівень рентабельності продукції.

Ключові слова: ефективність використання сільськогосподарських угідь, урожайність, собівартість, прибуток, рентабельність.

Parmakli D.M., Bakhchivanzhi L.A. Economic Efficiency of Agricultural Land Use (Modern Look).

Summary. The current state of efficiency of land use is assessed; a mathematical relationship between the cost and productivity products is validated. The article contains a number of formulas which allow determining the profit per 1 quintal of product and 1 hectare of land, as well as increasing profits by increasing productivity. The method of calculating the maximum income level of productivity, providing a specified level of product profitability is considered.

Keywords: agricultural land use efficiency, land productivity, cost, profit, profitability.

Якубовський С.О.,
доктор економічних наук,
завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
E-mail: rector@onu.edu.ua

Родіонова Т.А.,
пошукач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
E-mail: rector@onu.edu.ua

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 2008-2010 РОКІВ

Анотація. У статті досліджено структуру, джерела залучення капіталу і фінансову стійкість національних банківських систем країн Центральної і Східної Європи. Визначено динаміку зростання долі проблемних кредитів в банківському секторі країн регіону. Виходячи з показників зовнішнього боргового навантаження, проаналізовано стійкість фінансових систем Чехії, Угорщини, Польщі і України. Запропоновані заходи по підвищенню ефективності функціонування фінансової системи України.

Ключові слова: країни Центральної і Східної Європи, фінансова стійкість, національні банківські системи, зовнішній борг.

Вступ. Сучасний стан розвитку міжнародної економіки характеризується нестабільністю, зумовленою кризовими явищами у світовій та національних фінансових системах, що спонукає дослідників до переосмислення основ їхньої стійкості. Поняття фінансової стійкості на сьогоднішній день є фундаментальним для сучасної міжнародної економіки, тому що без достатнього рівня стійкості національних і світової фінансової системи неможливо забезпечити економічне зростання і надійне функціонування як фінансового сектору, так і всіх галузей світового господарства.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як свідчить міжнародний досвід, важливу роль в зародженні та розгортанні кризових явищ відіграє банківський сектор, саме тому, на думку багатьох вчених, фінансова стійкість банківської системи є основою стабільності функціонування фінансової та економічної системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Масштаби операцій банківського сектору та значущість його впливу на розвиток національних економік обумовили інтерес вчених до цієї проблематики, що сприяло появі у вітчизняній науці досліджень, зокрема роботи О. Барановського, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Гриценка, Л. Кістерського, О. Мозгового, В.Новицького, О. Плотнікова, О. Рогача, А. Філіпенка, С. Циганова, В. Шевчука, О. Шниркова, які присвячені аналізу ролі банківського сектору у фінансовій системі держави в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків. Віддаючи належне

науковим напрацюванням вітчизняних та іноземних вчених, слід зауважити, що існує потреба у подальших дослідженнях, оскільки стійкість фінансових систем країн Центральної та Східної Європи, зокрема України, формується в умовах економічної кризи та подальшого поглиблення інтеграції світових фінансових ринків.

Метою даного дослідження є аналіз структури, джерел залучення капіталу та фінансової стійкості національних банківських систем Чехії, Польщі, Угорщини і України в умовах світової валютно-фінансової кризи є актуальними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом 1990-х років банківська система Чехії була яскравим прикладом несвоєчасно проведених реформ. Банки, часто під тиском державних чиновників, здійснювали кредитування без використання системи оцінки ризиків. Так як всі найбільші банки належали державі і більшу частину кредитування отримували державні підприємства, банки не враховували премію за ризики. Таке погане управління в банківському секторі майже призвело до його колапсу наприкінці 1990-х років.

До порятунку банківської системи в 2000 р. підключилася держава, списавши мільярди доларів "поганих боргів" і продавши більшу частину державної участі в банках іноземним інвесторам. У результаті на сьогоднішній день держава не володіє акціями жодного банку. У 2000 р. економіка країни почала виходити з рецесії, був завершений процес приватизації і банківська система почала проявляти ознаки оздоровлення. Почалися масові придбання іноземними інвесторами місцевих банків. На початок 2010 р. іноземному капіталу належало 97,3% активів банківської системи Чехії [1, с. 68].

Станом на кінець 2009 р. в країні функціонувало 39 банків, з яких 18 належали іноземним інвесторам. Група з чотирьох великих іноземних банків є найбільшим компонентом внутрішнього банківського ринку. Їх частка у сукупних активах банківського сектору становила 58% в 2009 році. Обсяг активів банківської системи за 2009 р. склав 4 трлн. крон (близько 225 млрд. дол.), що складає 112% ВВП країни. Кредити в економіку склали 51% всіх банківських активів. Коефіцієнт покриття кредитів

депозитами (співвідношення депозитів до кредитів) на березень 2010 р. склав 73,7%, трохи скоротившись з початку 2010 р. Показники рентабельності активів банківської системи Чехії, а також рентабельності капіталу на березень 2010 р. склали 1,3% і 23% відповідно, знизившись з 1,5% і 25,9% станом на початок 2010 р. За 2009 р. банки Чехії показали прибуток у 60 млрд. крон — збільшення на 30% у порівнянні з 2008 р. Незважаючи на скорочення обсягу виробництва і зниження процентних ставок, основні компоненти доходу від фінансової діяльності збільшилися в 2009 році. Більш детальний аналіз показує, що збільшення чистого процентного доходу було обумовлено головним чином за рахунок більш високої процентної маржі в роздрібному сегменті депозитів і кредитів клієнтам. Такі показники прибутковості ілюструють високу стійкість банківського сектору Чехії до наслідків світової фінансової кризи.

За період з 2006 р. спостерігається постійне поліпшення показника адекватності капіталу банківської системи, який за 2009 р. склав 14,1%, а станом на березень 2010 р. 14,3%. Більш того, вперше з 2002 р. у всіх банків Чехії спостерігався показник адекватності капіталу більше за 10%. За показником адекватності капіталу Чехія відповідає середньому європейському значенню. Високі показники адекватності капіталу пов'язані, перш за все, з високою прибутковістю банківської діяльності [2].

До кінця 2009 р. обсяги простроченої заборгованості зросли до 5,2% від сукупних банківських активів з 2,8% на початок 2008 р., а станом на березень 2010 р. обсяги простроченої заборгованості становили вже 5,8%. Хоча приплив нових проблемних кредитів поступово знижувався протягом 2009 року, невизначеність, як і раніше, переважає у ставленні інтенсивності їх росту в 2010 році.

Обсяг резервів під проблемні кредити продовжував зростати в 2009 році, і на початку 2010 року збільшення резервів відповідало зростанню проблемних кредитів. Коефіцієнт покриття обслуговуваних кредитів склав 56% у березні 2010 року. Тим не менше, у порівнянні з іншими країнами, поточне значення даного коефіцієнта вважається достатнім. Відношення ліквідних активів до сукупних активів за станом на березень 2010 р. становило 27,3%, відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань - 40% [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що консервативна модель банківської системи в Чеській Республіці підтвердила на практиці свою успішність. Структура активів і зобов'язань банківського сектору демонструє переважання традиційної консервативної моделі внутрішнього банківського бізнесу, який в основному базується на наданні кредитів і залученні вкладів. Ця модель банківського бізнесу, якій властиво повне покриття кредитного портфеля за рахунок внутрішніх депозитів клієнтів, практично нульова частка кредитів в іноземній валюті домашнім господарствам і мінімальна залученість банків Чехії в операції з ризикованими фінансовими інструментами, сприяла стійкості чеського банківського сектору в період світової фінансової кризи, що супровод-

жувалась різким падінням цін на токсичні активи і зниженням ліквідності на світових ринках.

За показниками фінансової стійкості Чехія значно випереджає Польщу та Угорщину. Так само як і в Чехії, перед банківським сектором Польщі впродовж 1990-х років стояло завдання трансформації банківської системи. Складність його визначалася тим, що спочатку банки не були готові взяти на себе функції, властиві фінансовим інститутам в ринковій економіці. Характерною рисою розвитку банківської системи Польщі були масштабна консолідація і високий рівень іноземних інвестицій в банківський сектор. До кінця 2009 р. кількість комерційних банків у Польщі складала 54, серед яких 2 банки контролювалися державою (включаючи банк РКО Bank Polski - найбільший банк Центральної Європи з сукупними активами, що перевищують 30 млрд. євро), 9 банків з національним приватним акціонерним капіталом, і 43 банки, де переважна частина акцій належить іноземним інвесторам. На 5 найбільших банків країни припадає 47% частки ринку, що є відносно нижчим, ніж у Чехії (66%) і Угорщині (55%). За показником співвідношення активів банківської системи до ВВП - 73% Польща також поступається Чехії (112%) та Угорщині (108%). Показник адекватності капіталу на вересень 2010 р. становив 12,6%, збільшившись з 10,1% у 2008 році [4].

Частка проблемної заборгованості у сукупних кредитах становила 3,9% в 2009 р., збільшившись з 2,8% в 2008 р. Помітно змінилася тенденція кредитування банками в іноземній валюті. Якщо в 2008 році найбільш поширеними були кредити домашнім господарствам у швейцарських франках, частка яких досягала 70% у валютному розрізі кредитування домашніх господарств, то в 2010 році найбільш популярною валютою кредитування стала польська національна валюта, досягнувши 70%. Також помітною є тенденція збільшення частки кредитування в євро - 20% станом на вересень 2010 р. [5].

Показники рентабельності активів і капіталу були на рівні 0,94% і 11,3% відповідно у вересні 2010 р, у порівнянні з 1,7% і 22,9% станом на кінець 2008 р. Відношення ліквідних активів до сукупних активів банківської системи склало 19,4%, відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань - 28,7% на вересень 2009 р. [5].

До 2003 року в Угорщині завершився процес приватизації в банківському секторі. Станом на лютий 2010 р. в Угорщині функціонувало 30 комерційних банків. Решта 11 банків діяли в країні як філії іноземних кредитних інститутів, ґрунтуючись на принципі "єдиного паспорта" ЄС. Після приєднання Угорщини до ЄС у 2004 р., кількість іноземних банків, які здійснюють діяльність як філії, а не дочірні компанії, зросла з трьох до 11 станом на лютий 2010. Банк OTP (Orszagos Takarekpenztar), банк відкритого типу (акції якого вільно звертаються на фондовому ринку), є лідером ринку в Угорщині. Це єдиний великий банк Угорщини, який не контролюється іноземним власником (хоча структура власників банку включає кілька іноземних інвесторів, ніхто з них не має контрольного пакету акцій,

тому банк вважається національним). ОTR Bank - найбільший банк із часткою ринку 20,4%, єдиний угорський банк з активною іноземній діяльністю: банк має дочірні структури практично у всіх країнах ЦСЄ. Так само як для Чехії і Польщі, для Угорщини є характерним широка присутність іноземного капіталу в банківській системі країни — а частка в сукупних активах іноземного капіталу дорівнює 68% [6].

Сукупні активи банківської системи Угорщини за 2009 р. склали 139 млрд. дол., або 108% ВВП країни. Показник адекватності капіталу на вересень 2010 р. склав 11,6%. Сукупні кредити в економіку становили 61 млрд. євро, співвідношення кредитів банківської системи до депозитів становило 138% за станом на вересень 2010 р. Частка проблемних кредитів у сукупному кредитному портфелі банківської системи становила 14,5% станом на вересень 2010 р. [7].

Показники рентабельності активів та капіталу у вересні 2010 р. становили 0,4% і 4,5%, скоротившись з 1,4% і 18,1% наприкінці 2008 р. Відношення ліквідних активів до сукупних активів банківської системи становило 24%, відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань — 30,5%. Порівняльний аналіз показників стійкості дозволяє зробити висновок, що Угорщина значно поступається Чехії та Польщі за цими показниками.

За даними НБУ, станом на 1 січня 2011 року в Україні функціонувало 176 банків, у тому числі: 175 банків - акціонерні товариства (з них: 16 банків - відкриті акціонерні товариства, 1 банк - закриті акціонерне товариство, 158 банків - публічні), 1 банк - товариство з обмеженою відповідальністю [8].

В Україні працюють 53 банка з іноземним капіталом, у тому числі 20 зі 100% іноземним капіталом. За час кризи частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України збільшилась з 35% (на 1 січня 2008 року) до 39,3% (на 1 листопада 2010 року).

Всього загальний обсяг зобов'язань українських банків на початок 2011 року склав 803,8 млрд. гривень. З них кошти населення — 33,7%, кошти юридичних осіб — 17,9%, а також строкові вклади інших банків та кредити, отримані від інших банків — 21,5%. Активи банків становили 945,5 млрд. грн., загальні активи — 1090,1 млрд. грн. Банки мають таку структуру загальних активів: готівкові кошти, банківські метали та кошти в НБУ — 4,9% від суми загальних активів, залишки коштів на коррахунках, що відкриті в інших банках — 6,2%, кредитні операції — 69,3%, вкладення в цінні папери — 7,7%, дебіторська заборгованість — 1,9%, основні засоби та нематеріальні активи — 4,0%, нараховані доходи до отримання — 4,6%, інші активи — 1,4% [8].

Слід зазначити, що згідно вимогам НБУ загальном банківська система країни є стабільною. Так, норматив адекватності регулятивного капіталу / платоспроможності при мінімумі у 10% становив 20,39% (на 1 листопада 2010), 18,08% (на 1 січня 2010 року); норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів при мінімумі у 9% становив 14,22% (на 1 листопада

2010), 13,91% (на 1 січня 2010 року); норматив поточної ліквідності при мінімумі у 40% становив 76,48% (на 1 листопада 2010), 72,9% (на 1 січня 2010 року); норматив короткострокової ліквідності при мінімумі у 60% становив 93,83% (на 1 листопада 2010), 35,88% (на 1 січня 2010 року). При цьому за 2010 рік значення усіх проаналізованих економічних нормативів банків України покращились.

Слід зазначити, що, незважаючи на поліпшення показників діяльності банківської системи України в цілому, - за 11 місяців 2010 року негативний результат за системою банків склав 9,4 млрд. гривень (на 1 грудня 2009 року аналогічний показник становив 27,6 млрд. [9]), частка проблемних кредитів в українських банках постійно збільшується. Так, якщо на 1 серпня 2009 року частка проблемних кредитів складала 6,17%, то до 1 жовтня 2010 року вона, за даними НБУ, вона зросла до 11,6%, або 86,5 млрд. гривень. При цьому, згідно з аналізом агентства "Fitch", ситуація складається ще гірше і частка проблемних кредитів банків наблизилася до 50% [10].

Проаналізуємо стійкість фінансових систем Чехії, Угорщини Польщі та України, виходячи з показників їх зовнішнього боргового навантаження. За останні роки у світовій економічній науці була сформована система показників, спираючись на які можна скласти досить чітке уявлення про стан країни як міжнародного позичальника. Аналіз цих показників дає кредиторам можливість в сучасних умовах вибрати більш надійних позичальників. Оскільки зовнішня заборгованість погашається в іноземній валюті, то важливим показником платоспроможності є експорт товарів і послуг. Виходячи з цього Світовий банк при аналізі платоспроможності країни пропонує користуватися низкою показників. Ці показники представлені в публікації банку Global Development Finance [11]. Тягар зовнішньої заборгованості вимірюється показниками (у %): відношенням боргу до ВВП і відношенням боргу до експорту товарів і послуг. На основі цих критеріїв країни ділять на три групи: з високим, середнім і низьким рівнями зовнішньої заборгованості. До першої групи належать країни, у яких 1-й показник вище 80% або 2-й показник перевищує 220%. Для другої групи ці показники коливаються в інтервалі відповідно між 80 і 48%, 220 і 132%. Для третьої групи — найбільш фінансово стійких країн з низьким рівнем зовнішньої заборгованості — відношенням зовнішнього боргу до ВВП не перевищує 48%, а відношенням боргу до експорту товарів і послуг — 132%.

Порівняння фінансової стійкості досліджених країн за методикою Світового банку дає наступні результати. Відношення сукупного зовнішнього боргу Чехії до ВВП на початку 2010 року дорівнювало 44% ВВП (заборгованість банківського сектору була на рівні 11% ВВП), до експорту товарів і послуг — 65%. Відношення сукупного зовнішнього боргу Польщі до ВВП становило 60% ВВП (заборгованість банківського сектору - 13% ВВП), до експорту товарів і послуг — 164%. Для Угорщини відповідні показники дорівнювали 171% ВВП (заборгованість банківського сектору

- 40% ВВП) та 237%; для України – 87% ВВП (заборгованість банківського сектору - 26% ВВП) та 190%.

Висновки. Таким чином, результати проведеного аналізу свідчать про те, що серед чотирьох досліджених країн найбільша фінансова стійкість притаманна Чехії, до другої групи країн з середнім рівнем зовнішньої заборгованості належить Польща, а до групи з високим рівнем зовнішньої заборгованості та відповідно низкою фінансовою стійкістю – Угорщина та Україна.

Головною причиною низької фінансової стійкості України стали бюджетні дефіцити, надходження дешевих зовнішніх кредитних ресурсів для приватного сектору та використання банківськими установами процентного валютного арбітражу, що, стимулюючи внутрішній попит, призводило як до зростання цін, так і до збільшення зовнішнього боргу країни.

Отже, Україні, використовуючи досвід країн Центральної та Східної Європи, у першу чергу Чехії, слід перейти до створення більш консервативної фінансової системи, в якій банкам властиво майже повне покриття кредитного портфеля за рахунок внутрішніх депозитів клієнтів, мізерна частка кредитів в іноземній валюті домашнім господарствам і мінімальна залученість в операції з ризикованими фінансовими інструментами, а Національний банк здійснює політику інфляційного таргетування, обмежуючи збільшення обсягів грошової маси темпом зростання ВВП та зафіксованим у бюджеті рівнем інфляції.

Література

1. Financial market supervision report 2009 // National Bank of Czech Republic. - 2010. - p. 68 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cnb.cz/en/supervision_financial_market/aggregate_information_financial_sector/financial_market_supervision_reports/index.html
2. CNB Financial Stability Report 2009/2010 // National Bank of Czech Republic. — 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cnb.cz/en/financial_stability/fs_reports/fsr_2009-2010/index.html#1
3. Национальный банк Чешской республики. Индикаторы финансовой устойчивости за 2009/2010 год [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/FS_2009-2010/FS_2009-2010_indikatory_financni_stability.xls
4. Международный Валютный Фонд. Индикаторы финансовой устойчивости за 2010 год [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://isi.imf.org/docs/country/All%20FSIs_964.pdf
5. Национальный банк Польши. Индикаторы финансовой устойчивости за 2010 год [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbp.pl/en/systemfinansowy/fsr201012.xls>
6. Национальный банк Венгрии. Индикаторы финансовой устойчивости за 2010 год [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://english.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_stabil/mnbhu-stabjel-201011-folder/Melleklet_abrai.xls
7. Financial Stability Report 2009/2010 // National Bank of Hungary. — 2010. [Електронний ресурс].

— Режим доступа: http://english.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/ENMNB/Kiadvanyok/mnben_stabil/mnben-stab-jel-201011/Report_on_Financial_Stability_November_2010.pdf

8. Національний банк України. Попередні підсумки діяльності банків України на 01.01.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/bank_sup/Results/2011/01012011.htm

9. Національний банк України. Доходи та витрати банків України за 11 місяців 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/bank_sup/Prof_char_banks/01122010.pdf

10. НБУ вважає некоректними оцінки щодо частки проблемних кредитів в українських банках 40-50% // Он-лайн капитал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.onlinecapital.com.ua/index.php?mid=39&action=detail&new_id=10250

11. Global Development Finance 2009 / World Bank. — 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.worldbank.org/gdf2009>

Якубовский С.А., Родионова Т.А. Финансовая устойчивость национальных банковских систем стран Центральной и Восточной Европы в условиях мирового экономического кризиса 2008-2010 годов.

Аннотация. В статье исследованы структура, источники привлечения капитала и финансовая устойчивость национальных банковских систем стран Центральной и Восточной Европы. Определена динамика роста доли проблемных кредитов в банковском секторе стран региона. Исходя из показателей внешней долговой нагрузки, проанализирована устойчивость финансовых систем Чехии, Венгрии, Польши и Украины. Предложены меры по повышению эффективности функционирования финансовой системы Украины.

Ключевые слова: страны Центральной и Восточной Европы, финансовая устойчивость, национальные банковские системы, внешний долг.

Yakubovskiy S.O., Rodionova T.A. Financial Stability of National Banking Systems of the Countries of Central and Eastern Europe on the Conditions of Global Economic Crisis of 2008-2010.

Summary. The article investigates the structure, sources of capital and financial stability of national banking systems of Central and Eastern Europe. The dynamics of the problem loans growth in the banking sector is determined. Based on the indicators of the external debt growth the stability of the financial systems of Czech Republic, Hungary, Poland and Ukraine is analyzed. Ways to increase the effectiveness of the financial system of Ukraine are suggested.

Keywords: Central and Eastern Europe, financial stability, national banking systems, foreign debt.

Меркулов Н.Н.

доктор економічних наук,
доцент Одеського національного університета ім. І.І. Мечникова
E-mail: rector@onu.edu.ua

Ширяева Л.В.

доктор економічних наук, доцент, зав. кафедрой учета,
финансов и аудита Одеського національного морського університета
E-mail: info@ma.odessa.ua

РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. Исследованы история и современные концепции управления. Разработаны предложения по реформированию управленческой среды.

Ключевые слова: система, модель, инновация, наука, управление, уровень, развитие, эффект.

Постановка проблемы в общем виде. Важность управленческой проблематики была осознана ученым миром в начале XX в. Представителями классической школы управления организацией являются А. Файоль, О. Шеллок, Л. Урвик, Э. Рейли, Д. Муни, Л. Гьюлик. В основу их разработок легли такие функции: координация, контроль, делегирование полномочий, штабная организация управленческого труда. Организации рассматривались с точки зрения широкой перспективы. Была сделана попытка определить общие характеристики и закономерности их деятельности в целом. Данная методология, однако, не имела социально-психологических основ, которые присутствовали в концепции «человеческих отношений», родоначальником которой считается русский социолог и экономист А.А. Богданов.

Анализ последних исследований и публикаций. В 30-х гг. XX в. были разработаны теория групповой мотивации, ставшая основой для развития промышленной социальной психологии (В. Дж. Диксон, Э. Маккоби и др.), теория мотивации личности (А. Маслоу, Ф. Врум, Ф. Херцберг), теория лидерства и группового поведения (К. Левин, Ф. Массарик, Р. Лайкерт), теория анализа межгруппового поведения (У. Уайт, М. Шериф). Особое значение в управлении инновационным процессом имеет концепция системного подхода к управлению, которую начали разрабатывать Ч. Барнард и Ф. Салзник. В основе данной концепции лежит поиск организационно-психологических механизмов взаимодействий людей и коллективов. В конце 40-х гг. стали проводиться первые социальные эксперименты, в которых анализировалось влияние участия рабочих в управлении на повышение производительности труда (Л. Кох, Дж. Френч). Сама концепция участия рабочих в управлении производством разрабатывалась В.Х. Врумом. В 50-60-х гг. XX в. выдвигается современная теория организации (П. Драккер, Дж. Хейч, Х. Саймон), в которой управление рассматривается как формирование условий для развития производства. В данной теории хозяйственная

организация выступает как система, развивающаяся по своим внутренним законам, но зависящая от внешних условий. В 70-80-х гг. в США разрабатывается новый подход, согласно которому основное внимание исследователей уделяется описанию конкретного опыта развития фирмы, где главным методом становится сравнительный анализ различных вариантов управления. Наиболее известными авторами новой научно-практической парадигмы стали Т. Питерс, Р. Фостер, которые описали процесс нововведений, прежде всего, как социально-психологический феномен внутрифирменной организации. Они стали основоположниками нового направления исследований, вошедших в научный обиход как «организационная культура». Многочисленные исследования данного феномена американскими и европейскими учеными подтвердили значимость его глубокого изучения и позволили создать теорию управления персоналом развивающихся фирм (Х. Каспер, А. Рейли и др.). Исследователями анализировались, прежде всего, организационные и инновационные конфликты, разрабатывались групповые методы обучения и управленческого воздействия на сотрудников фирм в процессе разработки единой стратегии развития (К. Стенли, Д. Роджер). В основу этих исследований положена идея, в которой стержнем изменений является коллективное деловое сотрудничество, формирующееся как единство целей и ценностей фирмы в групповой и межгрупповой кооперационной деятельности. В рамках данной теории современные исследователи особое внимание обратили на формирование управленческих команд для создания и реализации крупных проектов. Это направление получило название «управление проектом»; его исследователями в основном являются американские ученые (М. Джонсон, Дж. М. Джордж, Г.Р. Джоунс и др.), которые особое внимание уделяют интеллектуализации и информатизации управленческой деятельности.

В Российской империи начало изучению управленческого воздействия на результаты деятельности было положено работами И.Т. Посошкова, Д.И. Менделеева, Н. Энгельгардта, С.Н. Булгакова, А.А. Богданова. После революции, в 20-х гг., данное направление продолжало развиваться до середины 30-х гг. Причиной возобновления исследований стала острая необходимость в обосновании управляемо-

го стахановського руху і означення ролі і значимості партійного керівництва. Однак бурне розвиття дана проблема отримала тільки в 70-х гг. ХХ в. Було виявлено, що одне з найкращих якостей особистості, приймаючої управлінське рішення, являється передбачення змін в системі от управління ефективного. Дослідниками даного напрямку є В.Г. Афанасьєв, І.В. Бєстужєв-Лада, В.С. Дудченко, Б.К. Лисин, В.А. Лисичкин і інші. Питаннями взаємозв'язків працівників в професійних групах займаються В.І. Воропаєв, В.А. Зарєнков, Ю.Д. Красовський, В.А. Луков і інші. Проблеми інформатизації і автоматизації управлінської діяльності присвячені роботи Р.Ф. Абдєєва, Г.С. Батыгина, А.М. Жандарова і др. Дослідженню питань, пов'язаних «соціальних технологій» і «соціології інновації», присвячені наукові праці А.М. Вилинова, В.Н. Іванова, Ю.А. Карпової і др. В 90-х гг. ХХ в. були розроблені і впроваджені в практику управління нові концепції: психологічної оцінки керівника (Л.Д. Кудряшова); діяльнісного опосередкування міжособистісних відносин (В.А. Петровський); програмно-рольова концепція управління науковим колективом (М.Г. Ярошевський); рефлексивно-ціннісна концепція управління в нових умовах господарювання (Ю.Д. Красовський) і др. Слід зауважити, що основна частина досліджень була направлена на оптимізацію функціональних управлінських відносин керівника з колективом; дослідження впливу управління на розвиток організації; вплив інновацій на перспективу розвитку організації. При цьому практично не враховувався внесок управлінського впливу в кінцевий результат діяльності трудової колективу; вплив результатів творчої діяльності повсякденної роботи на розвиток трудової колективу.

Постановка цілей статті. Крім того, згідно курсу переходу України з сировинного на інноваційний шлях розвитку величезний теоретико-методологічний матеріал, накопичений в минулому, в наше час вимагає практичного застосування на благо розвитку суспільства. Таким чином, сучасний стан досягнень соціологічних досліджень характеризується недостатньою ступенем обґрунтування ряду ключових питань, що складають основу авторської концепції синергетичного управління (КСУ).

В основу даної концепції покладені ідеї Л. Берталанфі про принципи системного підходу; С. Оптнера про системний аналіз ділових і промислових проблем; М.Я. Лемешева про системний підхід в економічних дослідженнях; А.А. Богданова про вплив організаційних зв'язків на формування соціальних процесів; В.Г. Афанасьєва про механізми розвитку складних систем в умовах перехідних процесів; В.І. Іванова про ролі соціальних технологій в управлінні; Ю.Д. Красовського про управління поведінкою в фірмі; Б.Ф. Усманова про управління інноваційною діяльністю в соціальній сфері.

Изложение основного материала исследования.

Углублений анализ тенденций развития интеллектуальной сферы нашего общества позволил авторам выделить ряд негативных тенденций:

- отсутствие эффективно функционирующего рынка;
- отсутствие внутренних механизмов адаптации существующих закономерностей технологического прогресса к методологической базе управления.

Наличие негативных тенденций обуславливает невосприимчивость к достижениям научно-технического прогресса, знаниям, полученным в области управления социальными процессами, общества к информатизации всех сфер жизнедеятельности; невысокий престиж работников интеллектуальной сферы из-за реальной оплаты их труда. Преодоление негативных тенденций на основе изменения системы управления позволит перейти на заявленный Президентом Украины путь инновационного развития. Однако это предъявляет новые, более высокие требования к управленческим кадрам и выявляет острую необходимость в разработке и внедрении новых форм и методов управления и контроля, совершенствования механизмов информатизации и интеллектуализации этого процесса на всех уровнях. В решении данной задачи следует выделять два основных направления: формирование активной и дееспособной системы управления нового поколения; создание условий интенсивного информационного обмена и творческой атмосферы. Оба направления отражают современную тенденцию глобализации социально-экономического и информационного пространства, которая определила значимость интеллектуального ресурса в современном обществе. Ю.М. Каныгин писал: «Успехи и поражения наций связаны со складом мышления их авангардных групп, ведь потенциал современного общества определяется не объемом накопленных в нем знаний, а их энтропией, разбросом, возможностями аккумуляции. Сегодня многие согласны, что место любой страны и народа в ХХІ в. будет определяться их интеллектуальной мощью. Диктовать условия будут интеллектуально сильные страны» [4, с. 208].

Начинание Г. Хакена оказалось плодотворным именно благодаря естественно понимаемой ассоциации синергетики с самоорганизацией. В.А. Белавин и С.П. Курдюмов заключили, что синергетика является теорией эволюции и самоорганизации сложных систем мира. Контент-анализ научных трудов Л.Я. Аверьянова, И.В. Бєстужєва-Лады, В.С. Дудченко, В.Н. Іванова, Ю.Д. Красовського, А.С. Кулагина, В.І. Патрушева, Ж.Т. Тощенко, В.І. Чупрова, В.А. Ядова позволил выявить важную социально-психологическую закономерность. Она состоит в том, что конечный результат деятельности трудового коллектива есть величина переменная, которая зависит от мультипликатора самореализации каждого члена трудового коллектива, значение которого находится в пределах от 0,5 до 2, что позволяет получать дополнительные результаты и эффекты или снижать результативность деятельности. Данная закономерность позволила вернуть синергетическому эффекту, выявленному в точных науках, его первоначальный смысл. Синергический эффект имеет знаки

«+» и «-» в зависимости от внешних и внутренних условий деятельности трудо-вого коллектива. В экономической интерпретации это выражается в отклонениях от нормы производительности труда на данном предприятии или в организации. В социологической - характеризуется влиянием четырех основных факторов на конечный результат деятельности: интенсивность информационного воздействия в системе управления деятельностью трудового коллектива со стороны формального и неформального лидеров; значимость творческой составляющей данного процесса; временные ограничения в системе сбора, обработки и представления информации; уровень инновационной культуры коллектива и организации. Инновационная культура - это знания, умения и опыт целенаправленной подготовки, комплексного внедрения и всестороннего освоения новшеств в различных областях человеческой жизнедеятельности при сохранении в инновационной системе динамического единства старого, современного и нового; иными словами, это свободное творение нового с соблюдением принципа преемственности. В результате было установлено, что анализ различных методов и способов управления деятельностью трудового коллектива позволяет на основе сравнения конечных результатов определять эффективность управления и выявлять эффекты, которые ранее не были замечены.

Авторами определено, что инновационное развитие согласно КСУ включает три основных составляющих: инновационная культура, инновационная платформа и инновация, взаимосвязанные между собой на микро-, мезо- и макроуровнях (рис. 1). На макроуровне государство через политическую волю обеспечивает социальное развитие общества; общество через капитал (трудо-вой, финансовый, интеллектуальный) добивается научно-технического прогресса страны. На мезоуровне организация (фирма, корпорация, конгломерат) через анализ идей добивается расширенного воспроизводства новых товаров и услуг, востребованных обществом. На микроуровне коллектив (творческая группа) через новаторское движение создает условия востребованности идей со стороны членов и руководства коллектива и организации, а члены коллектива через межличностное соревнование в условиях новаторского движения генерируют новые идеи. Важность решаемой проблемы сопряжена с устранением двойного противоречия: отсутствие условий перехода на инновационный путь на макроуровне и создание новшеств на микроуровне; отсутствие востребованности новшеств на микроуровне и провозглашение инновационного пути развития на макроуровне.

Управленческое воздействие данной концепции имеет три уровня: базовый (рефлексивно-ценностное управление), мобилизационный (мобилизационное

управление), синергический (синергетическое управление). Информационный путь управляющего воздействия имеет три уровня: целевой, корректирующий, автономный (рис. 2). Показателями качества синергетического управления являются разность между достигнутым и нормативным (прогнозируемым) результатами, объем информации, получаемый каждым членом коллектива за фиксированный период времени; количество внедренных разработок в хозяйственный оборот в течение года; соотношение времени, затраченного на новаторскую деятельность, к общему времени трудовой деятельности. Эффективность синергетического управления зависит от вклада управленческого воздействия в конечный результат.

Эффективность управления показывает умение руководителя рационально использовать интеллектуальный потенциал членов трудового коллектива; информационное, материальное и временное обеспечение трудовой деятельности; качество организации процесса информационного обмена внутри коллектива; условия безопасности деятельности при распространении интеллектуального продукта (рис. 3).

Синергетический эффект - это результат перехода социальной системы на качественно новый уровень развития. Он проявляется в виде дополнительных эффектов в составе результатов деятельности трудового коллектива. Фазы реализации концепции синергетического управления представлены на рис. 4, а социальная конструкция результативности синергетического управления - на рис. 5.

Одним из значимых факторов управления и результативности деятельности трудовых коллективов интеллектуальной сферы является информационная обеспеченность. В Окинавской хартии глобального информационного общества поставлена глобальная задача, требующая от правительств всех стран решения задач, затратных по сути и содержанию. Пока Украина к таким переменам не готова. Расходы на науку и образование в нашей стране значительно ниже, чем в развитых странах. Следует полностью разблокировать инновационно-инвестиционную модель развития страны [2].

Динамика развития интеллектуальной сферы после 2008 г. определяется тем, насколько ее реформирование позволяет удовлетворить спрос на инновации со стороны негосударственного сектора экономики. Характеристика науки и тенденции ее развития за 50 лет представлены на рис. 6.

В последние годы изменилось отношение государства к науке как к приоритетной сфере своих интересов. Однако приведенные ниже данные наглядно показывают двойственность тенденций: в действующих ценах расходы на науку и научное обслуживание в абсолютном измерении возрастают, а в постоянных ценах - снижаются (табл. 1) [5, с. 326].

Таблица 1

Объемы финансирования научных и научно-технических работ в Украине, млн. грн.

Объемы финансирования	1995	2000	2005	2006	2007	2008
Всего	652,0	2046,3	5160,4	5164,4	6149,2	8024,8
в т.ч. за счет бюджета	244,9	614,5	1711,2	2017,4	2815,4	3909,8

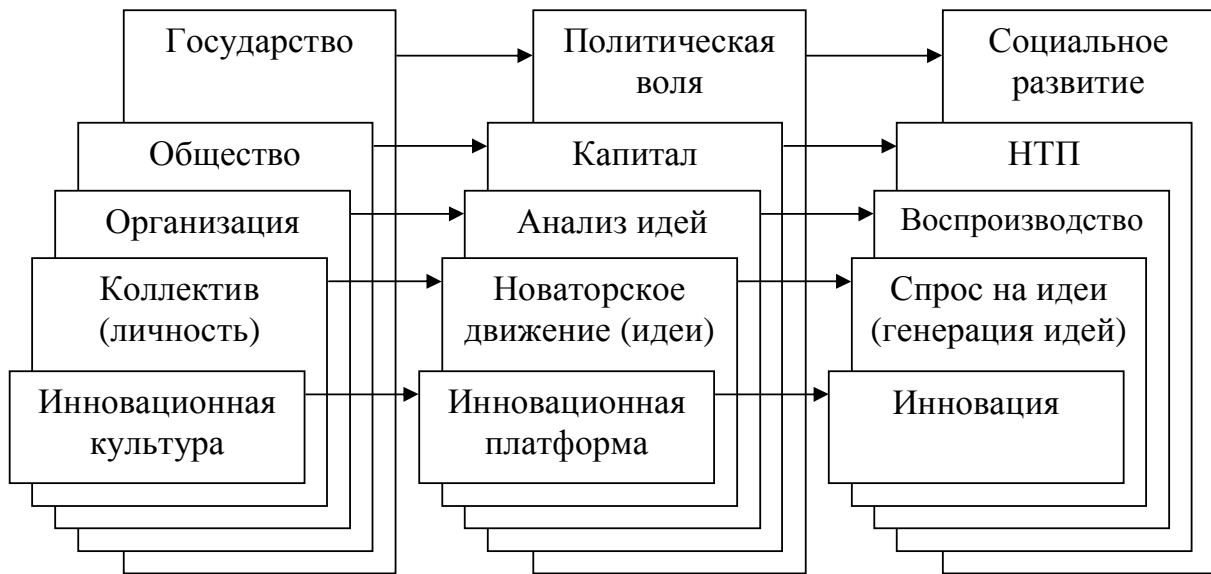

Рис. 1. Инновационный путь развития общества

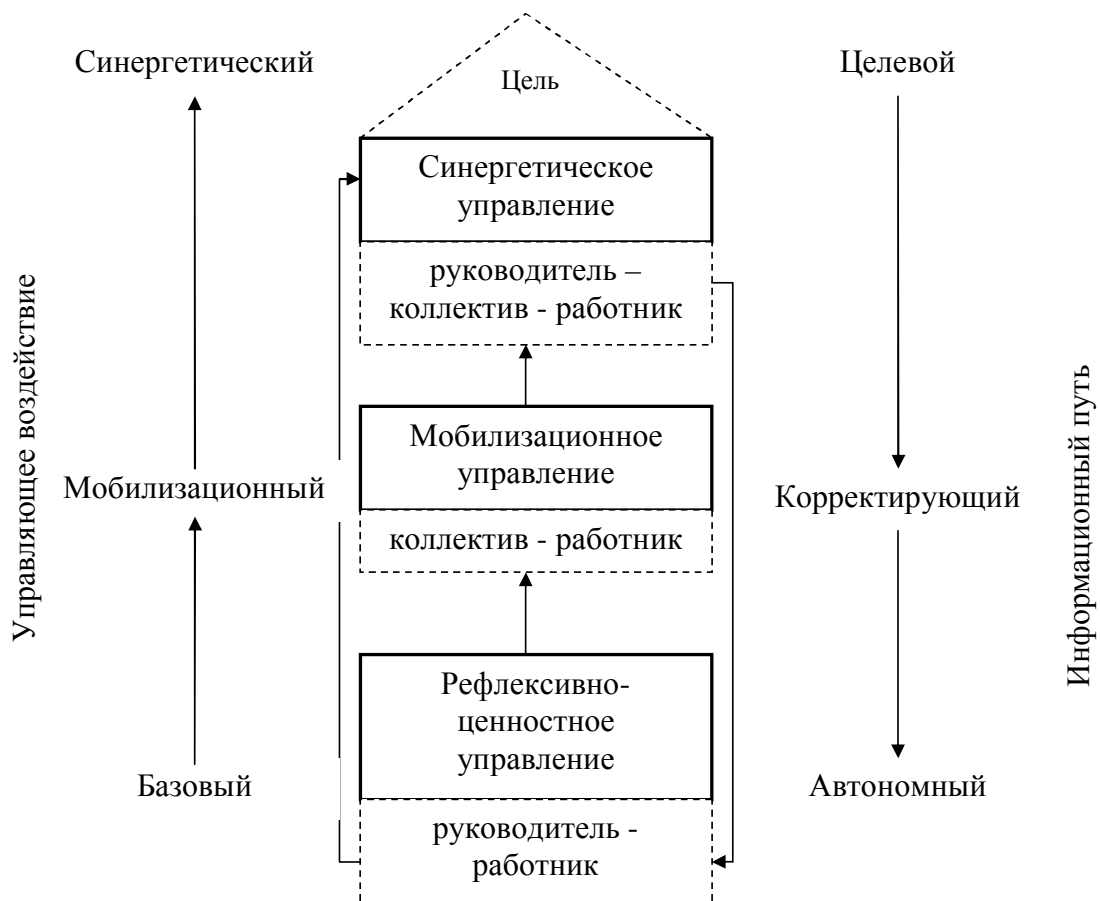

Рис. 2. Структура и взаимосвязи синергетического управления

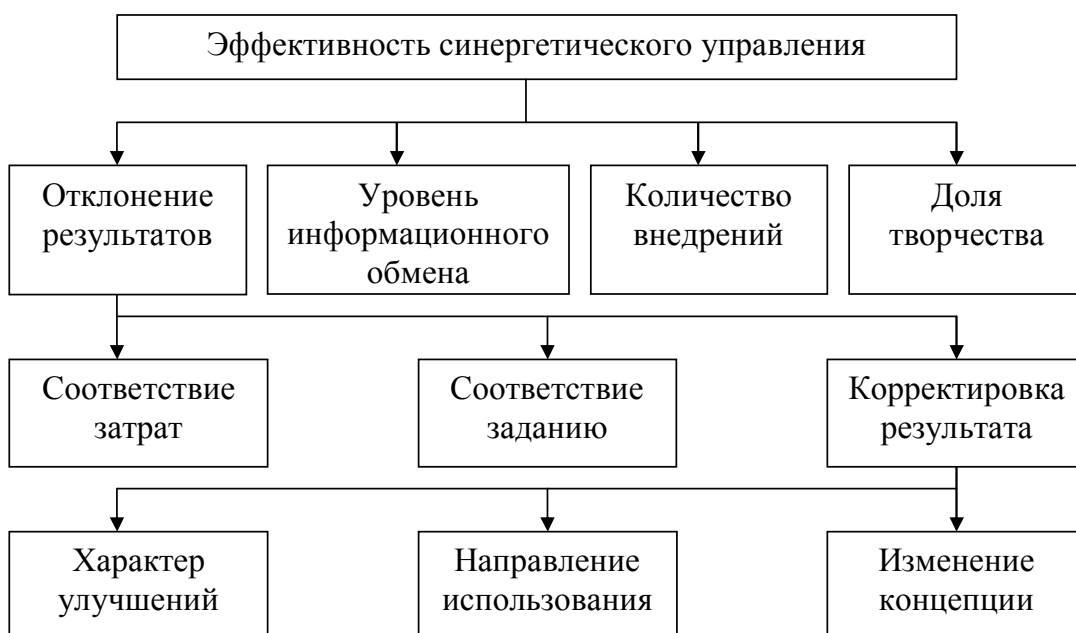

Рис. 3. Декомпозиционная схема эффективности синергетического управления

Рис. 4. Фазы реализации концепции синергетического управления

Рис. 5. Социальная конструкция результативности синергетического управления

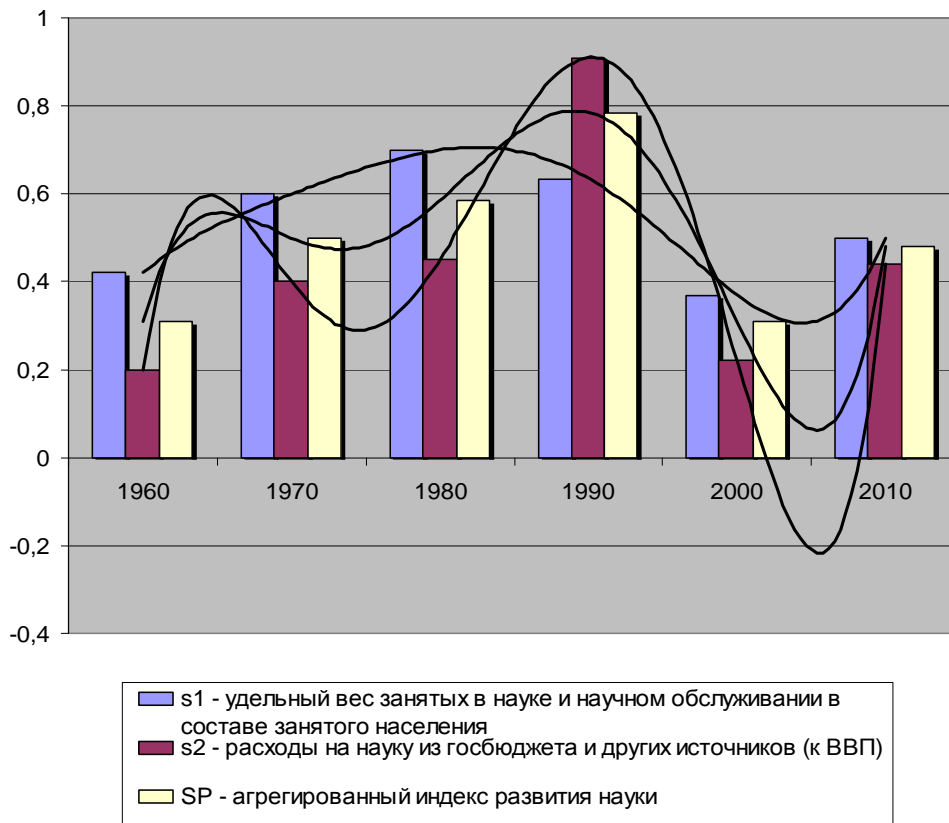

Рис. 6. Тенденция развития научного потенциала

Рис. 7. Модель инновационного развития украинского общества

Агрегированные индексы образования, науки и развития интеллектуального потенциала Украины попадают в зону стабилизации или выравнивания, т.е. $EP \approx SP \approx IP \approx 0,5$ — это ниже показателей развитых стран почти в два раза. Отсюда вытекает технико-технологическое отставание Украины от мирового уровня приблизительно на 40-50 лет. Другими словами, образовалась непреодолимая пропасть между желаемым и существующим уровнями социально-экономического развития Украины. Востребованность результатов интеллектуальной деятельности в данных условиях не может быть выше 20-25 % от уровня развитых стран. Для получения положительного эффекта автор предлагает внедрить структурно-логическую модель, представленную на рис. 7.

При этом систему управления интеллектуальной сферой необходимо разделить на три уровня: государственное управление (макроуровень), корпоративное управление (мезоуровень), самоорганизация (микроуровень). Государственное управление — это процесс воздействия на общество, социальные группы, отдельных индивидов с целью упорядочения их деятельности. Управляющее воздействие направлено на формирование социальных организаций, профессиональных сообществ и творческих коллективов, осуществляющих интеллектуальную деятельность.

Результаты деятельности призваны наполнить отдельные сферы (экономическую, социальную, политическую, духовную) интеллектуальным продуктом (новые знания, интеллектуальная собственность и информация), способным изменить основы жизнедеятельности общества, привести к пересмотру многих социокультурных приоритетов и ценностей, сформировать общественную потребность в интеллектуальном продукте.

Выводы. Корпоративное управление призвано организовать работу коллектива так, чтобы каждый работник стремился к максимальному использованию своего интеллектуального потенциала в ходе трудовой деятельности для достижения значимых целей для всей организации. Самоорганизация — это продукт социального взаимодействия индивидов в интересах достижения тактических целей социального регулирования процесса трудовой деятельности.

Суммарное управленческое воздействие всех уровней способствует формированию альтернативной гибкой интерактивной среды с новыми коммуникативными возможностями создания, накопления и обмена культурным и интеллектуальным опытом и продуктом в виде новаций, способных оказать существенное воздействие на развитие логических, ассоциативных, творческих способностей личности. Как результат общество обретает новое качественное состояние, в котором постепенно меняются его мировоззрение и мировосприятие. Все вышесказанное подтверждает, что методологический уровень КСУ отражает потребность инструментального обеспечения новой научной парадигмы перехода на инновационный путь развития на всех уровнях управления.

Литература

1. Послання Президента України до українського народу «Не люди для реформ, а реформи для людей» // Урядовий кур'єр. - 2010. — № 101.
2. Азаров М. Ми прийшли обновити державу // Урядовий кур'єр. - 2010. — № 103.
3. Захарченко В.И. Новая экономика для новой Украины // Економіст. - 2009. — № 2.- С.16-22.
4. Канигин Ю.М. Основы йогнитивного обществознания. — К.: Наукова думка, 1993. — 324 с.
5. Статистичний щорічник України за 2008 рік. — К.: Інформаційно-аналітичне агентство, 2009. — 566 с.

Меркулов М.М., Ширяева Л.В. Розвиток концепції синергічного управління.

Анотація. Дослідженні історія та сучасні концепції управління. Розроблені пропозиції щодо реформування управлінського середовища.

Ключові слова: система, модель, інновація, наука, управління, рівень, розвиток, ефект.

Merkulov M.M., Shiryayeva L.V. Development of Conception of Synergistic Management.

Summary. In the paper are investigated the history and current concepts in the management. We also elaborate prepositions concerning reformations of management services.

Keywords: system, model, innovation, science, management, level, development, effect.

Соколовська З.М.

*доктор економічних наук,
завідувач кафедри економічної кібернетики і прикладної економіки
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
E-mail: nadin@sky.od.ua*

Клепикова О.А.

*викладач кафедри кібернетики і прикладної економіки
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
E-mail: rector@onu.edu.ua*

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ СТРАХОВИМИ КОМПАНІЯМИ НА ОСНОВІ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Анотація. Досліджуються особливості та основні принципи управління страховими компаніями на страховому ринку України. Моделюються фінансові потоки страхових компаній. Імітаційні моделі побудовані з використанням методу системної динаміки. Імітаційні експерименти реалізовані засобами пакету Ithink. Аналіз отриманих результатів представлено на конкретних фрагментах роботи модельного комплексу.

Ключові слова: грошовий (фінансовий) потік, страховий платіж, страховий резерв (фонд), страхові виплати, імітаційна модель, потокові діаграми.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Страхові компанії, в сучасних умовах ринку отримали велику фінансову незалежність, яка вимагає високу відповідальність за наслідки своїх рішень. Страховики самостійно будують свою фінансово-економічну політику і концепцію розвитку, самостійно розробляють і пропонують на ринку нові страхові продукти, встановлюють і регулюють ціни на страхові послуги, проводять операції із тимчасовими коштами на фінансовому ринку, розраховуються з клієнтами по виплатах страхових сум і відшкодувань, з бюджетом і позабюджетними фондами, проводять взаєморозрахунки з партнерами із співстрахування і перестрахування, проводять внутрішньо-господарські розрахунки із співробітниками по зарплаті й інших виплатах, розробляють внутрішні фінансові механізми, що сприяють підвищенню результативності роботи компанії. Фінансова діяльність страхової компанії безпосередньо впливає на її рейтинг в межах страхового ринку. Її сутність складає сукупність фінансових потоків різноманітної природи (як детермінованих, так і стохастичних). Згідно з цим проведення досліджень фінансової спроможності та фінансової стійкості страхових підприємств потребує гнучкого математичного апарату, який враховував би специфіку процесів, що моделюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наведеним проблемам приділяється значна увага у зарубіжній та вітчизняній літературі [1-3], проте питання управління фінансовою надійністю страховими компаніями на сьогодні залишаються недостатньо

вивченими. Про що свідчить, складний фінансовий стан багатьох страхових компаній, обумовлений світовою фінансовою кризою та розвитком нових соціально-економічних відносин. Ускладнення зовнішнього середовища та посилення впливу його факторів на страховий ринок України, визначають актуальність продовження досліджень у даному напрямку.

У зв'язку з цим розробка моделі фінансового управління страховими компаніями, що функціонує за умови ефективного розподілу капіталу, і побудови на їх основі системи управління з використанням сучасних платформ моделювання є актуальною задачею.

Метою даного дослідження є опис комплексу імітаційних моделей управління фінансовою діяльністю страхової компанії. В статті проводиться моделювання фінансової діяльності страхової компанії на основі формування достатніх страхових фондів, оцінки економічної ефективності страхової компанії, формування стійкого страхового портфелю страхової компанії.

Об'єктом дослідження статті є процеси управління страховою компанією.

Предметом дослідження є імітаційні моделі управління фінансовою діяльністю страхової компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення задачі управління фінансовою діяльністю страхової компанії було одержано на основі використання основних принципів страхування. В якості вирішення проблеми пропонується використання методу системної динаміки. Метод системної динаміки було запропоновано Дж. Форрестером ще на початку 60-х рр. Головною спрямованістю методу є опис динаміки об'єкту моделювання у вигляді еволюційних змін, без відтворення окремих елементарних подій. Тобто у імітаційних моделях поточкового типу реальні об'єкти відображаються у вигляді потоків різноманітної природи — інформаційних, матеріальних, фінансових, людських ресурсів. Сучасні інформаційні технології підтримки зазначеного методу гнучкі та розвинуті. Реалізація систем безперервного та дискретного моделювання підтримується такими розповсюдженими пакетами, як Vensim, Powersim, Ithink та ін.

Модель управління фінансовою діяльністю страхової компанії на основі формування оптимальних страхових фондів дозволяє забезпечити необхідний облік та оптимальний розподіл фінансових ресурсів страхової компанії, визначити ефективний рівень власного утримання страховика при здійсненні як страхової, так і інвестиційної діяльності, досягти максимального фінансового результату від здійснення страхування.

Внаслідок цього грошовий обіг страхової організації включає два незалежних грошових потоки:

1. Страхові виплати — оборот коштів, що забезпечують страховий захист страхувальників. При цьому спершу формуються страхові резерви і фонди страховиків, а згодом частина вільних коштів інвестується у нестрахові рентабельні проекти і фінансові організації - банки (депозитні внески) і цінні папери (акції, векселя, облігації й ін.) з метою одержання додаткового прибутку (дивідендів).

3. Страхові платежі — основний дохід страхових організацій формується за рахунок страхових платежів (страхових премій). Крім основних статей одержання доходів від страхових платежів, інвестиційних і банківських вкладень страхова організація може мати доходи від спонсорства, менеджменту (по ризикових операціях), за рахунок консультацій, навчання кадрів та ін.

Процес моделювання фінансової діяльності страхової компанії з використанням методу системної динаміки розглянемо на невеликому фрагменті модельного комплексу, склад якого наведено на рис. 1.

Більш докладно представимо сектори моделі «ПРОДАЖ СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ» (рис. 2) та «ФОРМУВАННЯ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ», оскільки вони акумулюють головні фінансові потоки страхової організації (рис. 3).

Деталізована імітація показників діяльності страхової компанії здійснюється завдяки дії інших секторів загальної моделі об'єкту дослідження та в даному випадку зостається поза увагою.

Сектор «ПРОДАЖ СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ» призначено для імітації потоку страхових премій (платежів), а також формування доходів та витрат страховика. Під потоком «НАДХОДЖЕННЯ ПРЕМІЙ» ми розуміємо сукупний фінансовий потік, який породжується подіями одного вигляду — укладанням договорів страхування, має безліч джерел (платників - страхувальників), але єдиного одержувача — страхову компанію, з погляду якої ми цей потік і розглядаємо.

В залежності від динаміки надходження страхових платежів йде відрахування (у розмірі від 60% до 80%) в страхові резерви (підпрограма «СУМИ ДЛЯ РЕЗЕРВУ»), що зв'язує роботу наведеного модельного сектору з сектором «ФОРМУВАННЯ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ». В цьому секторі моделюється утворення страховиками технічних резервів з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування.

Процес надходження страхових премій моделюється в динаміці за допомогою двох блоків-фондів та допоміжних змінних.

ПОТІК ПРЕМІЙ (блок-конвеєр) — сукупний вхідний фінансовий потік для страхового фонду,

який складається зі всіх окремих внесків страхувальників, відповідних різним видам страхування. Динаміка надходження страхових премій відповідає потоку НАДХОДЖЕННЯ ПРЕМІЙ. При побудові даного блоку врахована часова затримка з урахуванням середнього терміну сплати страхової премії (розтермінування страхових платежів по договору страхування). Від отриманих страхових платежів одразу здійснюється відрахування податку від суми валового доходу, отриманого від страхової діяльності (потік ПОДАТОК НА СТРАХУВАННЯ, ставка податку 3%),

ВАЛОВИЙ ПРИБУТОК (блок-резервуар) — складається із всіх доходів страхової компанії (як від проведення страхової, так і інвестиційної та іншої діяльності) — рис. 2. Після сплати податку на прибуток, отриманий з інших джерел розширюється самостійність страхових компаній у здійсненні фінансово-господарської діяльності, формуванні поточних витрат (витрати на процес страхування та управління, поповнення страхових резервів та ін.), а отже, і отриманні чистого прибутку (резервуар ЧИСТИЙ ПРИБУТОК).

Усю сукупність витрат можна за економічним змістом поділити на дві великі групи:

1) витрати страхових сум та страхових відшкодувань за договорами страхування й перестрахування (підпрограма СУМИ ДЛЯ РЕЗЕРВУ). Понад 60-80% загальної суми витрат страхової компанії припадає, безперечно, на «страхові» витрати;

2) витрати на утримання страхової компанії і обслуговування процесу страхування і перестрахування (підпрограми СУМА ВИТРАТ НА УПРАВЛІННЯ, ВИТРАТИ НА ПРОЦЕС СТРАХУВАННЯ).

Сектор «ФОРМУВАННЯ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ» (див. рис. 3) містить блок-резервуар СТРАХОВІ РЕЗЕРВИ - поточний фонд для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань, вміст якого формується залежно від динаміки надходжень страхових платежів (темп — В РЕЗЕРВ). Страховий резерв виступає основним гарантом відшкодування збитків. Вихідний потік фонду (темп — ВИПЛАТИ ІЗ РЕЗЕРВУ) полягає тільки із страхових виплат і відшкодувань страхувальникам. Структура цього темпу достатньо складна, залежить від багатьох складових діяльності страхової компанії, тому детальний опис цього потоку винесено у сектор «ВРЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВИХ ВИПАДКІВ» (рис. 4).

ЗАЛИШОК ВИПЛАТ (блок-резервуар) — це різниця між заявленими страховими виплатами (потік ЗАЯВЛЕНІ СТРАХОВІ ВИПЛАТИ) і реальними виплатами страхових відшкодувань (потік СПЛАТА ВІДШКОДУВАНЬ), які в змозі здійснити страхова компанія. Прийняття рішень щодо виплат страхових відшкодувань здійснюється у підпрограмах: ВИПЛАТИ ІЗ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ, ВИПЛАТИ ІЗ ДОДАТКОВОГО КАПІТАЛУ, ВИПЛАТИ ІЗ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ. Понад 90% виплат по страховим випадкам страхова компанія здійснює із страхових резервів (регулюється конвертером КОЕФІЦІЄНТ ВИПЛАТ ІЗ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ), а якщо є необхідність то решту бере із додаткового капіталу, і, як виняток, із статутного капіталу.

З наведених коментарів до діаграм потоків, представлених на рис. 1-4, видно, що процес моделювання в середовищі Ithink є дуже наглядним та зрозумілим. Відображаючи логічні зв'язки, потокові діаграми допомагають виявити та врахувати різноманітні аспекти процесів, що моделюються, з

необхідним ступенем деталізації. На математичному рівні наведена модель є системою «кінцево-різницевоїх» рівнянь, які розв'язується на основі чисельного алгоритму інтегрування (за схемою Ейлера або Рунге-Кутта) з постійним кроком та заданими початковими значеннями.

Рис. 1. Блок-схема зв'язків між секторами моделі фінансової діяльності страхової компанії

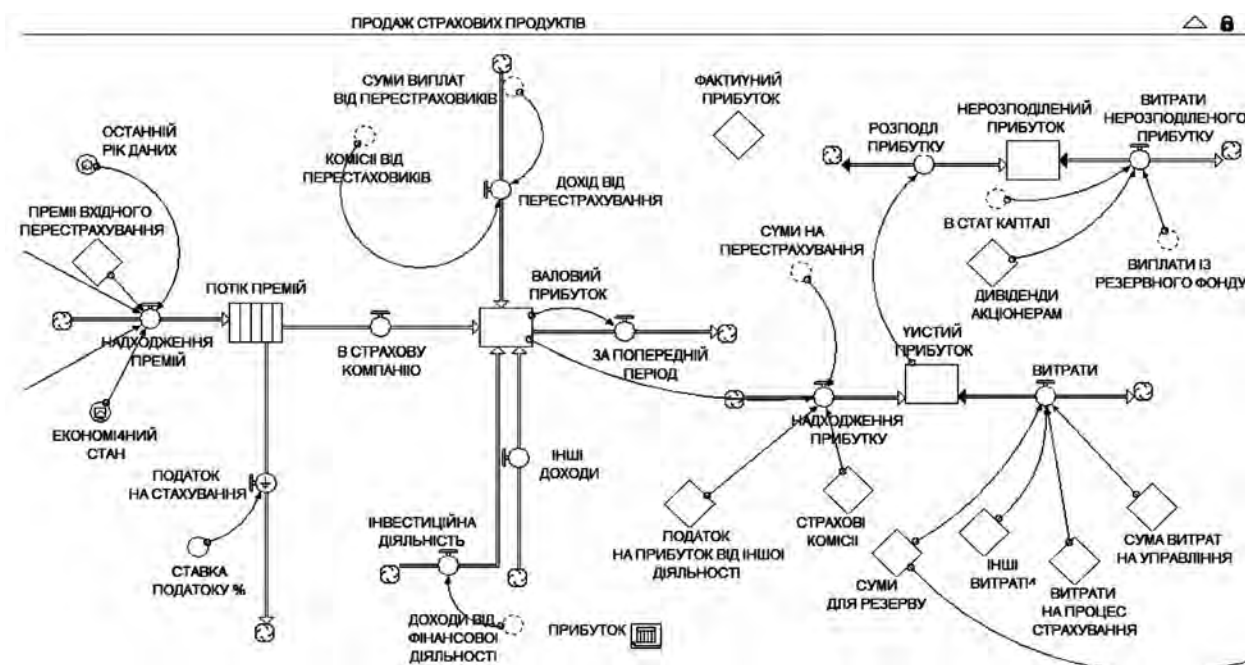

Рис.2 Фрагмент сектору моделі «ПРОДАЖ СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ»

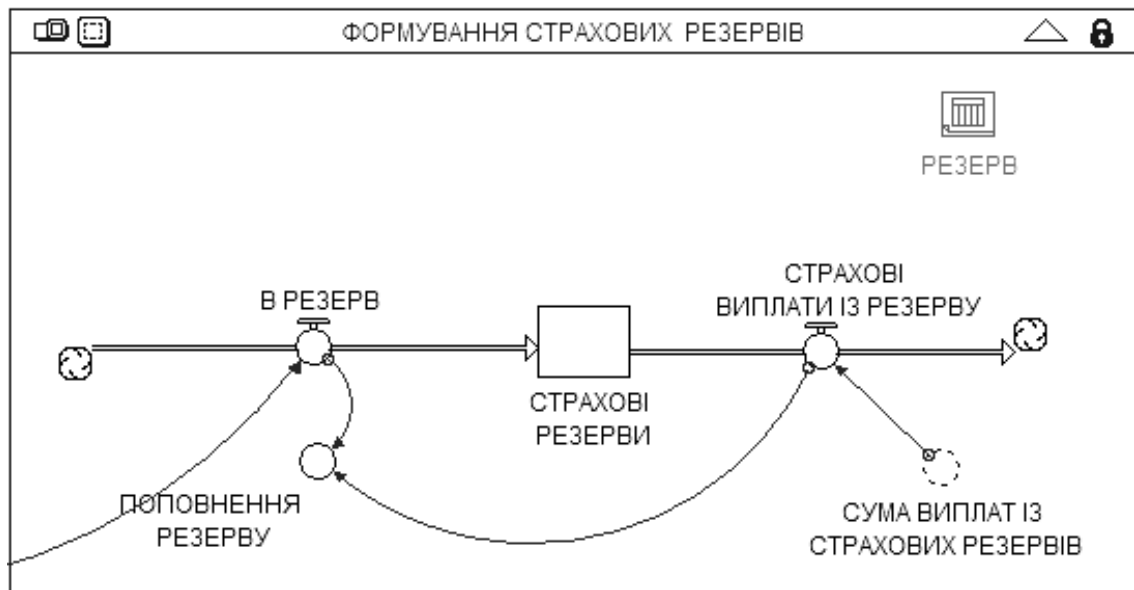

Рис. 3. Сектор «ФОРМУВАННЯ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ»

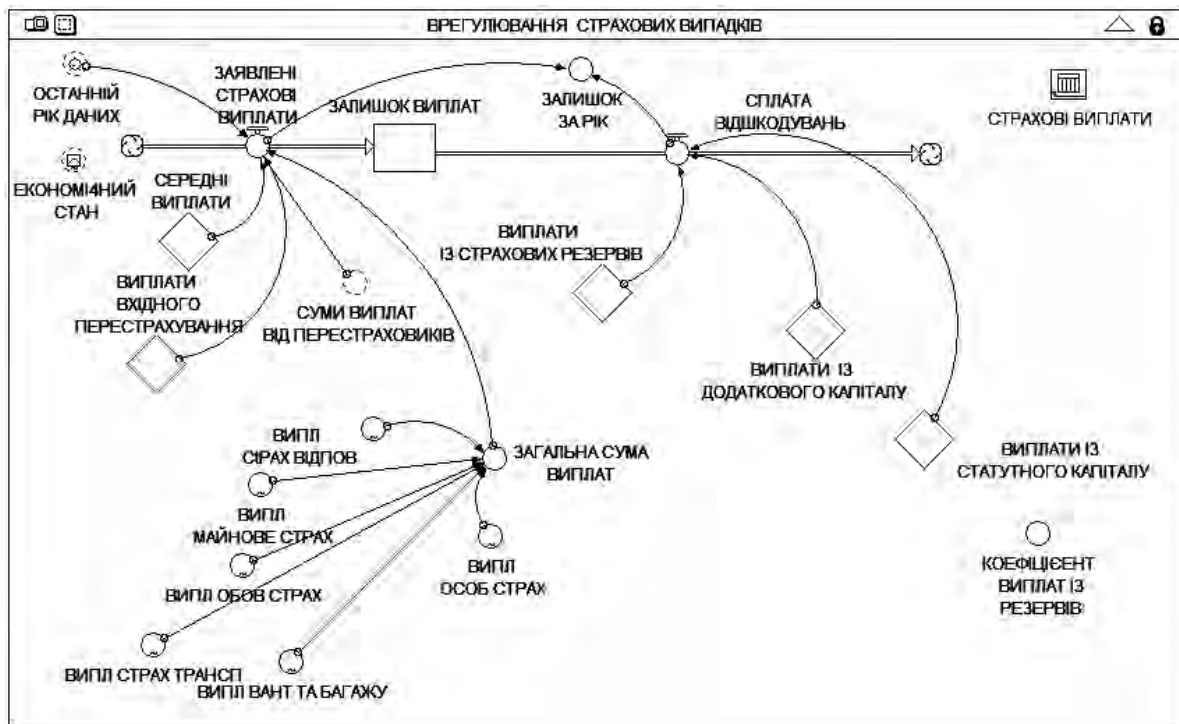

Рис. 4. Діаграма потоків моделі фінансової діяльності страхової компанії для сектору «ВРЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВИХ ВИПАДКІВ»

Позитивним моментом є можливість користувача задавати довільні значення параметрів моделі, які враховують специфіку діяльності страхової компанії, а також змінювати ці значення, забезпечуючи різні плани проведення імітаційних експериментів. Наприклад, користувач може враховувати різні терміни часової затримки, значення ємкості блоків-конвеєрів, початкові значення вмісту блоків-фондів всіх типів, значення допоміжних змінних, параметри випадкових розподілів тощо. Є можливість швидко змінювати часовий діапазон дослідження і розглядати не тільки кінцеві, але і проміжні результати моделювання.

Ithink надає можливості табличного та графічного представлення результатних даних.

Наприклад, визначається вплив зібраних страхових премій (платежів) на результати роботи страхової компанії (за визначеним у модельному фрагменті колом показників).

В ході першого експерименту при наявних надходженнях страхових платежів основні показники діяльності страхової компанії в динаміці, такі як надходження страхових платежів, об'єм страхових виплат, формування технічних резервів були такими (рис. 5).

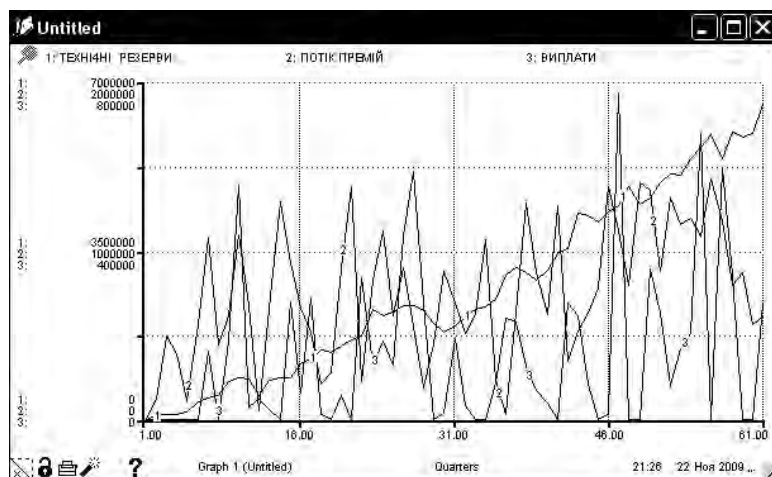

Рис. 5. Основні показники діяльності страхової компанії в динаміці

Years	НАДХОДЖЕННЯ ПРЕМІЙ	СПЛАТА ВІДШКОДУВАНЬ	СТРАХОВІ РЕЗЕРВИ
Initial			181000,00
2004	541356,00	181450,00	281388,46
2005	671334,90	241833,11	291227,79
2006	1061870,20	311102,89	331279,26
2007	1131178,00	521123,54	411880,86
2008	1231917,90	501564,58	551548,44
2009	951512,80	531349,81	741540,67
2010	651448,45	431144,32	1101329,82
2011	651448,45	381291,85	1371788,11
2012	651448,45	381537,82	1381479,93
2013	651448,45	381354,15	1471462,19

Рис. 6. Динаміка формування страхових резервів (технічних резервів)

З графіку можна зробити висновок, що крива надходження страхових премій (платежів) має великі коливання, що відображає нестабільну економічну ситуацію країни. Страхова компанія проводить активну роботу щодо залучення клієнтів, а також, що у страхової компанії є група постійних клієнтів. Страхові виплати, які встановлені за договорами страхування, не перевищують, здебільшого, збір страхових платежів у жодному періоді моделювання, а об'єм технічних резервів зростає. Крива страхових виплат має великі коливання, що говорить про непередбачуваність виникнення страхових випадків.

У страхуванні важливе створення страхового фонду (резерву), який виступає основним гарантом відшкодування збитків. Збитки завжди оплачуються за рахунок коштів, накопичених у цьому фонді. В динаміці такий процес в ході роботи моделі можна спостерігати за допомогою таблиці (рис. 6).

Експерименти довели, що встановлений рівень надходжень страхових платежів є достатнім для проведення страхових виплат, тобто гарантує страхувальникові отримання страхового відшкодування у разі виникнення страхового випадку. Рівень страхових резервів зростає, що дає можливість страховій компанії бути надійною для своїх страхувальників.

Висновки. Таким чином, завдяки проведенню комплексу імітаційних експериментів страховик може визначитися з необхідним (з точки зору кінцевих показників роботи) рівнем надходження страхових платежів протягом тривалого періоду на перспективу, а також з технологією формування страхових

резервів. Позитивним моментом є також можливість оцінки достатності страхового капіталу, який дає змогу страховій організації швидше адаптуватися до умов ринку, здійснювати страхування середніх і великих ризиків, вистояти у конкурентній боротьбі.

Проведення серій імітаційних експериментів в середовищі IThink дозволяє визначити ступінь активності реагування компанії на зміни страхового ринку з метою своєчасного прийняття відповідних заходів; оцінити ефективність технології формування технічних резервів та загальних активів компанії; спрогнозувати можливі зміни її фінансового становища; визначити прогностичні значення головних кінцевих показників діяльності страховика. Функціонування наведених моделей дозволяє оцінити об'єктивно-необхідний рівень витрат на управління; визначити заходи щодо загального підвищення його ефективності.

Література

1. Репин В.В., Елиферов В.Г. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов. Практический менеджмент. 6-е изд. — М.: РИА «Стандарты и качество», 2008. — 250 с.
2. Лычкина Н.Н. Имитационные модели в процедурах и системах поддержки принятия стратегических решений на предприятиях // Бизнес-информатика. — №1. — 2007. — С. 67.
3. Карлова Н.О. Реинжиниринг системы продажи страховых продуктов. — К.: Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2008. — 563 с.
4. Цисарь И.Ф. Моделирование экономики в Ithink_Stella. Кризисы, налоги, информация, банки. — М.: «Издательство ДИАЛОГ-МИФИ», 2009. — 224 с.

Соколовская З.Н., Клепикова О.А. Оптимизация финансового управления страховыми компаниями на основе иммиграционного моделирования

Аннотация. Исследуются особенности и основные принципы управления страховыми компаниями на страховом рынке Украины. Моделируются финансовые потоки страховых компаний. Имитационные модели построены с использованием метода системной динамики. Имитационные эксперименты реализованы с помощью пакета Ithink. Анализ полученных результатов представлен на конкретных фрагментах работы модельного комплекса.

Ключевые слова: денежный (финансовый) поток, страховой платеж, страховой резерв (фонд), страховые выплаты, имитационная модель, поточные диаграммы.

Sokolovskaya Z.N., Klepikova O.A. Optimization of financial management insurance companies on the basis of immigration design.

Summary. In the paper re investigated the special features and basic principles of insurances companies management on the insurance market of Ukraine. We are also modeling financial streams of insurance companies Imitation experiments are realized by the means of. Ithink. packet. Analysis of results is presented on specific fragments of modeling complex.

Keywords: money (financial) stream, insurance payment, insurance reserve (fund), insurance payments, simulation model, potokovi diagrams.

Соколовська З.М.

доктор економічних наук,

завідувач кафедру «Економічна кібернетика і прикладна економіка»

Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

E-mail: nadin@sky.od.ua

ІМІТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АНАЛІЗІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Стаття присвячена можливостям використання імітаційних технологій в моделюванні бізнес-процесів підприємств. Представлено модельний комплекс імітації бізнес-процесів виробничо-збутової сфери, а також інвестиційної діяльності підприємства.

Ключові слова: моделювання, бізнес-процеси, підприємство, імітаційні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Динамізм змін, що відбуваються у вітчизняній економіці, формують вимоги до сучасної парадигми управління підприємствами — перехід від функціональної до процесної концепції. Згідно з цим, головними об'єктами управління виступають бізнес-процеси, а структуризація діяльності будь-якої організації пов'язана з їх відокремленням та класифікацією. Бізнес-процеси сучасного підприємства повинні бути безперервними й охоплювати не тільки його власну діяльність, але й взаємодію з партнерами й клієнтами. У цьому випадку можна реалізувати й короткострокові (зростання доходів і скорочення витрат), і довгострокові цілі (створення гнучкої інфраструктури, що дозволяє динамічно змінювати стратегію, мети, процеси й показники ефективності діяльності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо само поняття бізнес-процесу, не зважаючи на його «об'ємність», не передбачає багатозначних тлумачень, то управління бізнес-процесами має далеко не однозначне визначення. Тому аналіз і прогнозування поведінки існуючих бізнес-процесів, а також їх модифікація та подальше удосконалення є значними проблемами, які й досі повністю не вирішені як у теоретичному, так і у прикладному плані. Про це свідчать праці багатьох вітчизняних та зарубіжних фахівців [1], [2], [3], [4], [5] й ін.

Іншою проблемою є вибір інструментального засобу реалізації та дослідження бізнес-процесів. Хоча сьогодні відомі різноманітні технологічні й програмні рішення для опису та графічного моделювання бізнес-процесів, вибір ефективної платформи моделювання залишається відкритим питанням [6], [7], [8], [9] та ін. Складність рішення полягає у тому, що платформи бізнес-процесного моделювання повинні відповідати таким вимогам, як доступність й зрозумілість не тільки програмістами, але і менеджерами; забезпечення розвинутим сервісом і можливостями роботи на різних рівнях агрегації.

Метою даного дослідження є розкриття можливостей використання імітаційних технологій в аналізі

бізнес-процесів підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки технології імітаційного моделювання дістали значного розвитку. З'явилося багато пакетів моделювання, достатньо розвинутих і зручних навіть для не підготовленого користувача — таких, як Vensim, Powersim, Process Chapter, Simula, Ithink, Anylogik [6], [7], [9], [10]. В межах наведених пакетів реалізовані різні методологічні підходи до імітації. Одним з найбільш прийнятних до моделювання та аналізу бізнес-процесів є, на наш погляд, системно-динамічний підхід, який, зокрема, підтримує програмна платформа Ithink.

На методологічній базі Ithink розроблено модельний комплекс імітації головних бізнес-процесів виробничо-збутової діяльності підприємства, а також аналізу інвестиційних альтернатив, пов'язаних з підвищенням їх ефективності. Моделі є достатньо типовими і дозволяють легко відтворювати галузеву специфіку завдяки особливостям обраної імітаційної технології. В моделях відображені різні структури бізнес-процесів збуту. Однією з головних задач дослідження було вивчення впливу вказаних структур на кінцеві показники функціонування виробничо-збутових систем — підприємств - та їх мережі розподілу продукції (послуг). Окрім цього, в процесі моделювання досліджувався ринковий попит на продукцію (послуги) досліджуваного підприємства.

Головний рівень представлення моделей в Ithink — потокові діаграми. Відображаючи логічні зв'язки, потокові діаграми допомагають виявити та врахувати різноманітні аспекти процесів, що моделюються, з необхідним ступенем деталізації. На математичному рівні моделі системної динаміки бізнес-процесів є системою кінцево-різницевого рівнянь, які вирішуються на основі чисельного алгоритму інтегрування (за схемою Ейлера або Рунге-Кутта) з постійним кроком та заданими початковими значеннями.

Розроблений модельний комплекс містить п'ять секторів:

1. «Виробництво та відвантаження продукції» — імітація функціонування виробничо-збутової мережі типового підприємства з точки зору формування потоку замовлень на випуск продукції (надання послуг), реалізації виробничих можливостей, а також формування потоків просування готової продукції у мережі збуту. Замовлення на випуск готової продукції формуються на основі ринкового попиту, який визначається як випадкова змінна. До цього враховується сезонність у інтенсивності

споживання продукції в різних регіонах (що характерно для деяких видів продукції конкретних галузей). Згідно з тим, що на практиці замовлення від користувачів формуються та надходять на підприємство-виробник з конкретною періодичністю, ці обставини враховуються в ході формування потоку замовлень. Поточний фонд замовлень імітується за допомогою спеціального блоку-конвейєру, в якому при необхідності можна також вказати граничне число замовлень, що приймаються до обробки. Затримка у часі, тобто час обробки замовлень визначається з врахуванням середнього терміну розгляду одного замовлення перед запуском його у виробництво. Поточна виробнича потужність підприємства враховує тривалість виробничого циклу випуску продукції та межі реальних виробничих можливостей виробника. В моделі передбачається ситуація, коли клієнти залишають чергу із-за тривалого очікування та недостатніх виробничих потужностей. Залежно від конкретного об'єкту дослідник може передбачити власний алгоритм імітації «втрати» клієнтів. Відвантаження готової продукції дистриб'юторам зі складу підприємства може здійснюватися у відповідності з різними стратегіями. В моделі передбачено достатньо повний набір змінних, що враховує різні алгоритми протіканні даного процесу.

2. «Функціонування каналів збуту» — імітація потоків просування продукції у каналах збуту (зважаючи на структуру конкретного каналу).

3. «Формування витрат та доходів у каналах збуту» — імітація потоків формування витрат та показників прибутковості у виробничій ланці та в окремих ланках ланцюга збуту.

4. «Рекламна діяльність підприємства» — моделювання рекламного бюджету, поточних витрат на рекламу та реакції ринку на рекламні зусилля, що безпосередньо впливають на формування ринкового попиту. На базі даного сектора реалізується зворотній зв'язок між рекламною та виробничо-збутовою діяльністю підприємства.

5. «Оцінка ефективності інвестиційних проектів».

Розглянемо фрагменти останнього сектору більш ретельно (рис. 1).

Підвищення ефективності бізнес-процесів виробничо-збутової сфери підприємств часто пов'язано з реалізацією відповідних інвестиційних проектів. Обґрунтований вибір конкретної інвестиційної альтернативи безпосередньо впливає на результативність роботи досліджуваної системи загалом.

Модель реалізує загальну концепцію процесу оцінки ефективності інвестиційної альтернативи на базі дослідження динаміки фінансових потоків, пов'язаних з проектом. Модель легко трансформується до реальних умов об'єкту дослідження з врахуванням специфіки інвестиційного проекту.

Динаміка формування позитивного потоку, пов'язаного з проектом, моделюється за допомогою наступних блоків-фондів:

- Блок-резервуар «Закази», що акумулює замовлення на випуск продукції підприємством. Надходження замовлень моделюється за допомогою відповідного потоку («Поступление заказов»), темп якого визначається ринковим попитом на про-

дукцію підприємства (випадкова змінна «Спрос», підпорядкована конкретному закону розподілу згідно з тенденціями розвитку товарного ринку).

- Блок-черга «Очередь заказов» складають замовлення, які очікують запуску у виробництво. Якщо черга стає надмірною з точки зору замовників (алгоритм процесу є гнучким та залежить від конкретної ситуації — наприклад, обсяги замовлень перевищують у кілька разів пропускну спроможність виробництва) визначений відсоток клієнтів залишає чергу. Відповідний потік — «Потери клиентов».

- Блок - конвейєр «Мощность» моделює пропускну спроможність підприємства із визначеною тривалістю виробничого циклу.

- Блоки-резервуари «Склад готовой продукции» (вхідний потік «Производственный процесс»); «Аккумуляированный положительный поток» — дисконтована грошова маса, що накопичується за весь період імітації за результатами реалізації продукції (відсоток нереалізованої продукції та значення дисконту враховуються за допомогою відповідних змінних).

Позитивний дисконтований фінансовий потік — «Положительный финансовый поток». Негативний фінансовий потік моделюється на основі потоку інвестицій (темп якого може алгоритмічно визначитися різними засобами — наприклад, за допомогою функції GRIF (Time)), дисконтованого заданим дисконтом. Загальний обсяг інвестицій, який акумулюється за весь період імітації — блок-резервуар «Аккумуляированный отрицательный поток». Ефективність інвестиційної альтернативи оцінюється у наведеному фрагменті моделі на основі одного з основних показників методики UNIDO — чистої приведеної вартості — змінні NPVtek (поточне значення показника на всіх кроках імітації впродовж досліджуваного періоду) та NPVgod (результатне значення).

Для демонстрація аналітичних здібностей моделі в процесі прийняття інвестиційних рішень розглянемо інвестиційний проект, пов'язаний з нарощуванням виробничих потужностей підприємства, тобто із збільшенням його пропускну спроможності. Динаміка інвестиційного процесу розгортається впродовж року, крок імітації — місяць. Значення показників наводяться у вартісному вимірі, числовий матеріал — умовний.

Ситуація 1. Вплив змін ринкового попиту на динаміку позитивного фінансового потоку з врахуванням наявних виробничих потужностей.

На рис. 2 наведені крива номінального попиту (2 — «Sketch of Спрос») та крива поточного попиту (1 — «Спрос»).

Номінальний попит — середньостатистичний для підприємства рівень попиту на досліджувану продукцію, тобто базовий рівень. Поточний попит — прогнозний рівень, який може бути досягнутий підприємством в результаті впровадження конкретних маркетингових стратегій. Таким чином, прогнозується збільшення ринкового попиту на продукцію впродовж періоду імітації.

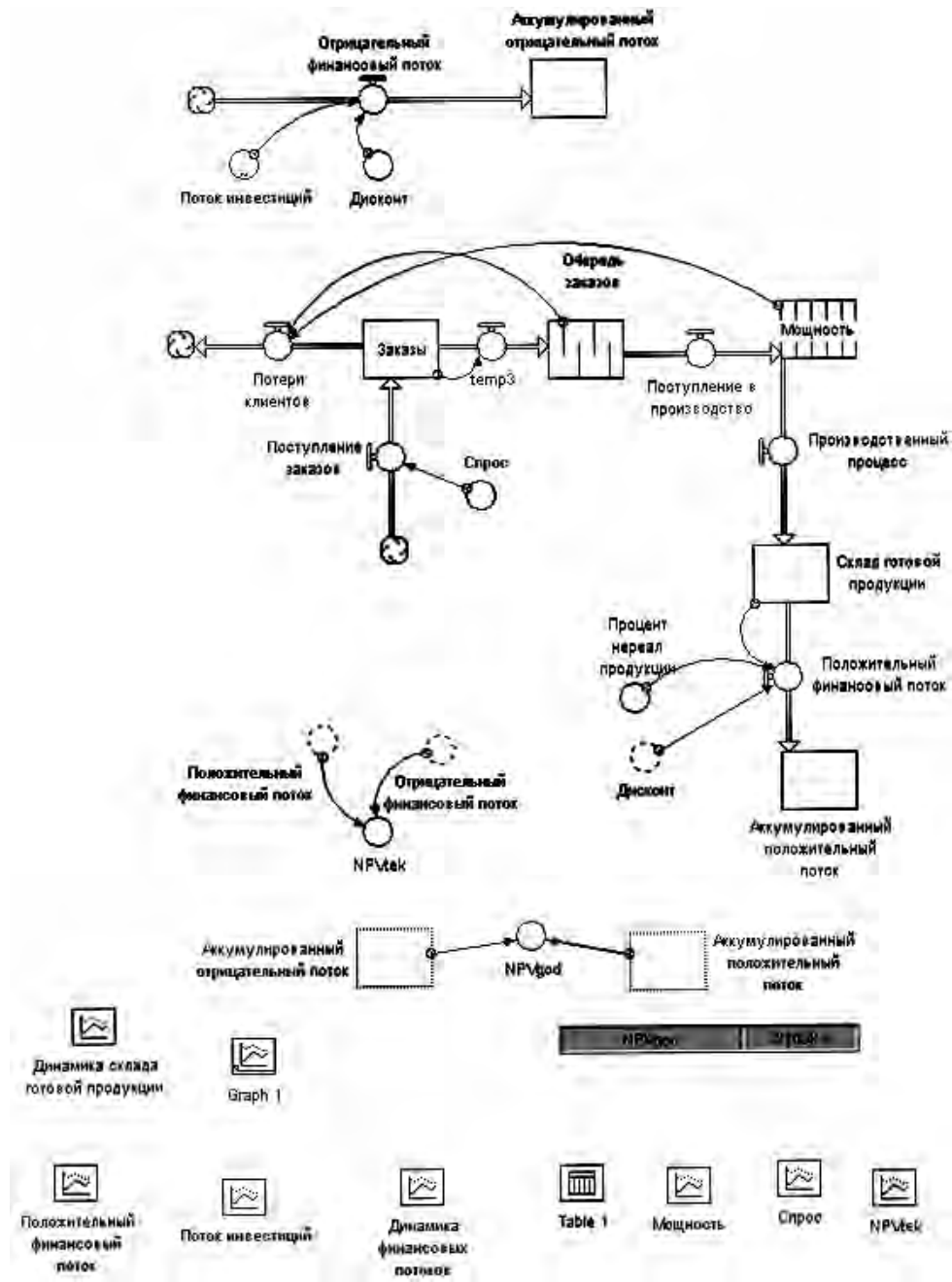

Рис. 1. Модель оцінки інвестиційних альтернатив

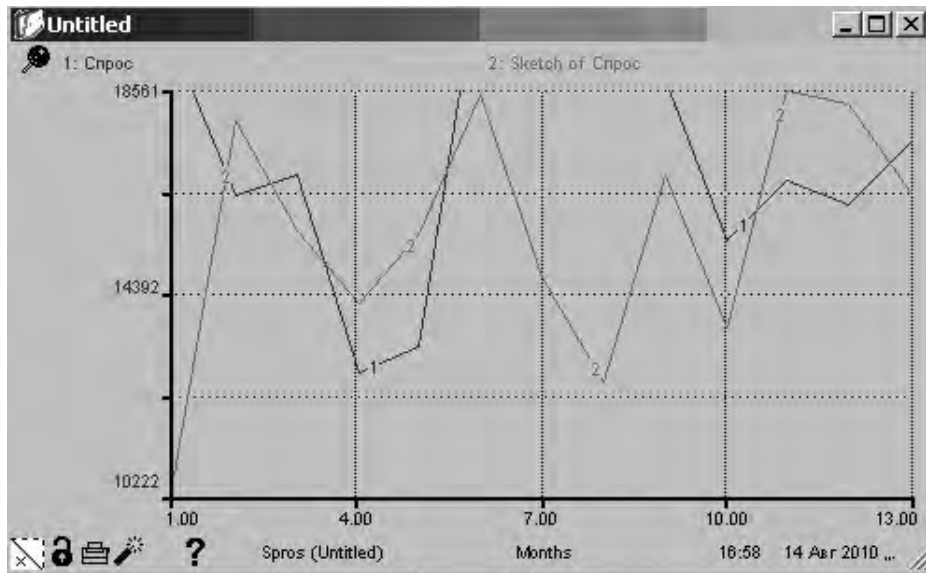

Рис. 2. Динаміка змін попиту на продукцію підприємства

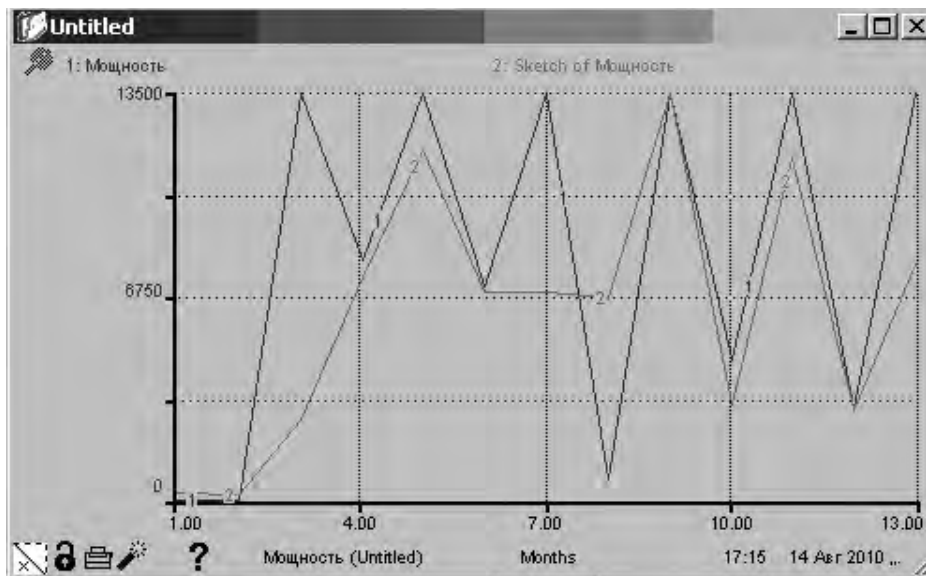

Рис. 3. Динаміка завантаження виробничих потужностей

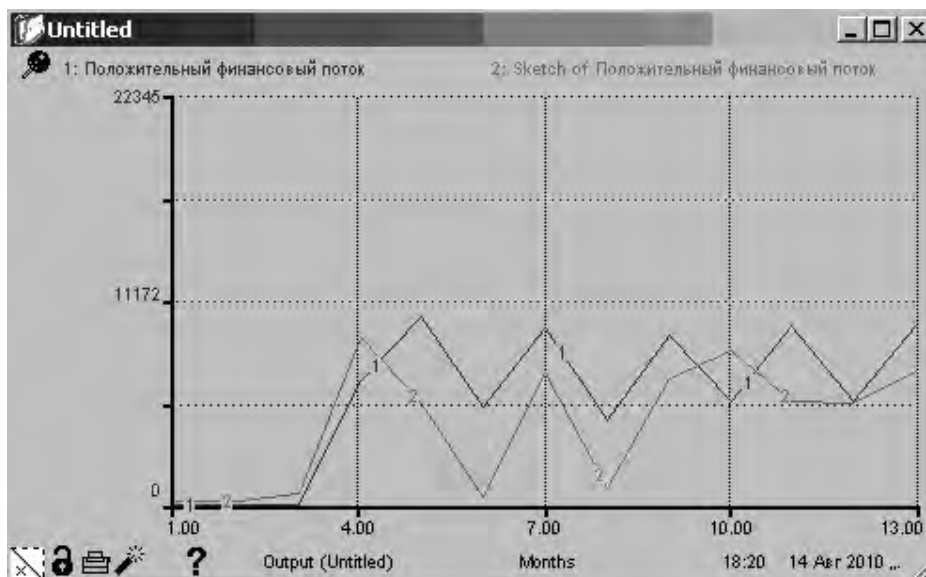

Рис. 4. Динаміка дисконтованого позитивного фінансового потоку

В наведеній ситуації потужності підприємства залишаються незмінними.

Динаміка базової (2 – «Sketch of Мощность») та поточної (1 – «Мощность») пропускної спроможності виробництва наведені на рис. 3.

Наведені дані свідчать, що наявних виробничих потужностей недостатньо для забезпечення базового та прогнозного рівнів попиту. Однак, збільшення попиту сприяло більш ритмічному використанню наявних виробничих потужностей, що вплинуло на динаміку дискontованого позитивного потоку – рис. 4 (базовий рівень 2 – «Sketch of Положительный финансовый поток»; поточний рівень 1 – «Положительный финансовый поток»).

Ситуація 2. Інвестування у виробництво – нарощування виробничих потужностей з врахуванням прогнозного збільшення ринкового попиту. Моделюється динаміка попиту на продукцію, яка отримана

в результаті попереднього імітаційного експерименту. Інвестиційні вкладення впродовж року достатньо рівномірні.

На рис. 5. наведена динаміка пропускної спроможності підприємства після проведення заходів по збільшенню виробничих потужностей («Мощность» – поточний рівень). Динаміка дискontованих фінансових потоків, пов'язаних з реалізацією проекту, наведена на рис. 6.

Як доводять отримані результати, проект є ефективним: темпи росту позитивного потоку значно вищі за темпи інвестиційних вкладень, особливо починаючи з четвертого місяця. Найефективніший період впродовж року припадає на друге півріччя. Загальний висновок підтверджується позитивним значенням чистої приведенної вартості за рік:

NPVgod	637511.0
--------	----------

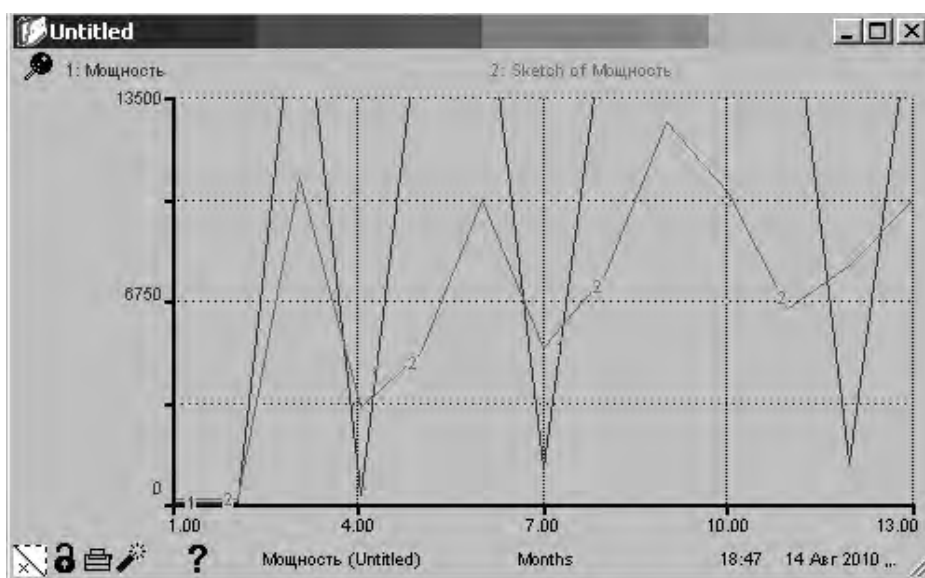

Рис. 5. Динаміка завантаження виробничих потужностей в результаті інвестування у виробництво

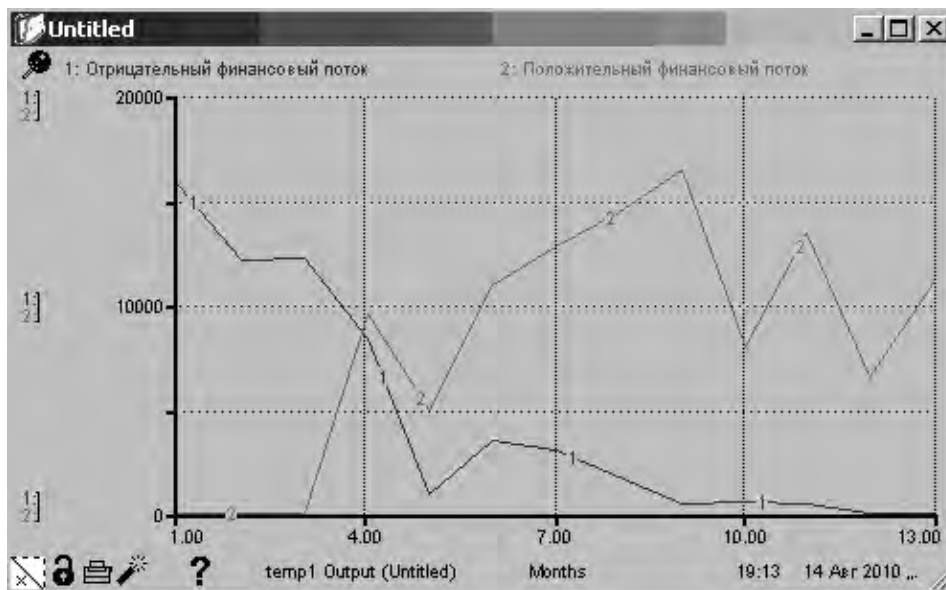

Рис. 6. Динаміка дискontованих фінансових потоків інвестиційного проекту

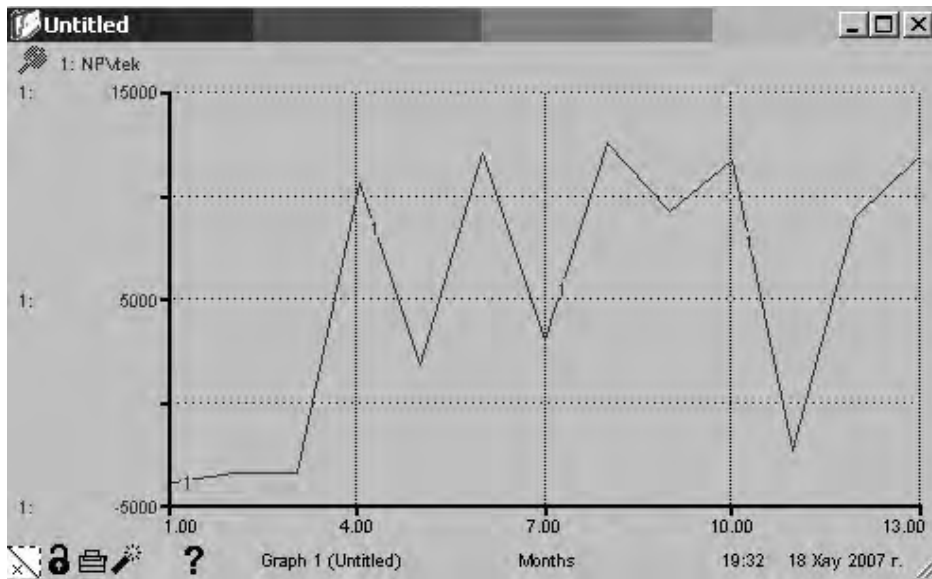

Рис. 7. Динаміка показника чистої приведеної вартості впродовж досліджуваного періоду

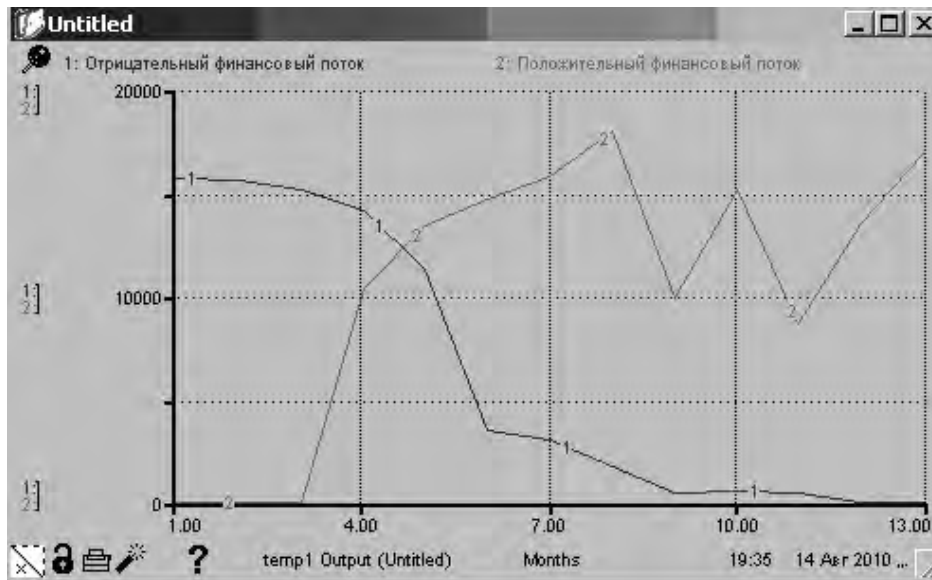

Рис. 8. Динаміка дисконтованих фінансових потоків інвестиційного проекту (за зміненою структурою інвестування)

Динаміка поточних значень чистої приведеної вартості (NPVtek) також загалом позитивна – рис. 7.

Ситуація 3. Зміна обсягу та структури інвестування.

Кінцеві результати впровадження інвестиційного проекту можна поліпшити, якщо посилити динаміку інвестування на початку досліджуваного періоду – рис. 8. Це підтверджується і збільшенням річного обсягу чистої приведеної вартості.

NPVgod	93722.6
--------	---------

В ході проведення імітаційних експериментів на моделі за допомогою параметру «Дисконт» може бути врахована і ступінь його ризикованості.

Змінюючи даний параметр, можна оцінити чутливість проекту щодо фактору ризику (значення параметру можуть бути як детерміновані, так і стохастичні). Наприклад, зменшуючи ризик впровадження проекту, тобто збільшуючи значення дисконту, отримуємо наступну динаміку фінансових потоків (рис. 9) і, відповідно, більше значення чистої приведеної вартості

NPVgod	1087285.2
--------	-----------

Висновки. Імітаційні технології, які відтворюють динаміку розвитку об'єкту, а також різноманітні стохастичні зміни його внутрішнього та зовнішнього середовища, забезпечують можливість моделювання нетривіальної поведінки складних систем управління з позицій бізнес-процесної ідеології. Таким чином, використання розглянутого апарату досліджень спрямовано на прогностування загальних закономірностей розвитку бізнес-процесів та аналіз впливу різноманітних факторів на їх динаміку. Модельний комплекс носить тренажерний характер, що підтримується механізмом планування численних імітаційних експериментів. Завдяки відкритості, модельний комплекс дозволяє користувачу впроваджувати необхідні додаткові елементи з метою врахування специфіки конкретного об'єкту дослідження.

Література

1. Джестон Дж., Неліс Й. Управление бизнес-процессами. Практическое руководство по успешной реализации проектов. — СПб.-М.: Символ-Плюс, 2008. — 420 с.
2. Ойхман Е.Г., Попов Э.В. Реинжиниринг бизнеса: Реинжиниринг организаций и информ. технологии. — М.: Финансы и статистика, 2007. — 340 с.
3. Репин В.В., Елиферов В.Г. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов. Практический менеджмент. — 6-е изд.— М.: РИА «Стандарты и качество», 2008. — 350 с.
4. Уткин Э.А. Бизнес-реинжиниринг. Обновление бизнеса. — М.: Тандем, 2008. — 225 с
5. Хаммер М., Чампи Дж. Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе Пер. с англ. — Изд-во «Манн, Иванов и Фербер», 2007. — 288 с.
6. Серова Е. Современные методологические и инструментальные подходы моделирования бизнес задач // The paper is selected from XIVth International Conference "Knowledge-Dialogue-Solution" KDS 2008, Varna, Bulgaria, June-July 2008.
7. Цисарь И.Ф. Моделирование экономики в Ithink_Stella. Кризисы, налоги, информация, банки. — М.: «Изд-во ДИАЛОГ_МИФИ», 2009. — 224 с.
8. Lawandowski A., Werzbicki A. Theory, SoftWare and Testing Example in Decision Support Systems. Working paper WP-88-071, International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria, 2007.
9. Swain J.J. "Power Tools for Visualization and Decision-Making", OR/MS Today, February 2008. — Simulation SoftWare Survey.
10. Лычкина Н.Н. Имитационные модели в процедурах и системах поддержки принятия стратегических решений на предприятиях. - Бизнес-информатика. — №1. — 2009. — С. 13-15.

Соколовская З.М. Имитационные технологи в анализе бизнес-процессов предприятий.

Аннотация. Статья посвящается возможностям использования имитационных технологий в моделировании бизнес-процессов предприятий. Представлен модельный комплекс имитации бизнес-процессов производственно-реализационной сферы, а также инвестиционной деятельности предприятия.

Ключевые слова: моделирование, бизнес-процессы, предприятие, имитационные технологии.

Sokolovskaya Z.M. The Imitation technologists in the analysis of biznes-processov enterprises.

Summary. This paper discusses the possibilities of use of imitation technologies in the business-processes modeling. We present modeling complex of business processes in production and realization and investment activity of enterprises

Keywords: design, business-processing, enterprise, imitation technologies.

Головченко О.М.,
доктор економічних наук,
доцент кафедри менеджменту Міжнародного гуманітарного університету (Одеса)
E-mail: gabiliza@rambler.ru

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. Виконаний аналіз економіко-математичних методів, які застосовуються для оцінки економічної безпеки регіону. Проаналізовані достоїнства і недоліки кожного з даних методів. Дані рекомендації щодо вибору методу оцінки регіональної економічної безпеки.

Ключові слова: сценарний підхід, експертні оцінки, метод комісії, метод віднесеної оцінки, дельфійський метод, методи оптимізації, методи багатовимірного статистичного аналізу, методи теорії штучних нейронних мереж, теорія нечітких множин.

Вступ. Економічна безпека регіонів є основою стабільного стану національної економіки. Особливої актуальності проблеми економічної безпеки набувають в умовах деструктуризації економіки, коли під загрозою виявляються виробничі відносини, знищуються господарські зв'язки, різко знижується соціально-економічні умови життя населення.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оцінка будь-якого стану або процесу припускає певну систему показників, за допомогою яких ця оцінка здійснюватиметься і визначення механізмів вимірювання цих показників, що дозволить оцінювати рівень економічного розвитку і динаміку його зміни. В даний час існує безліч методів оцінки рівня регіонального розвитку, кожний з яких має свої достоїнства і недоліки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання економіко-математичних методів оцінки економічної безпеки розвивалося від потреб практики. З'явилась велика кількість методів, які пропонувались для оцінки економічного стану регіону. Наприклад, тільки експертних оцінок і видів експертиз існує близько 300. Прикладні аспекти використання економіко-математичних методів розкривають учені Евланов Л. Г., Кутузов В. А., Бешелев С. Д., Гурвич Ф. Г., Добров Г. М., Ершов Ю. В., Левин Е. И., Смирнов Л. П., Федоренко Н. П. та ін. [4, 5]. Проте застосування даних методів для оцінки економічної безпеки на регіональному рівні має деякі істотні недоліки.

Метою даного дослідження є визначення сфери застосування економіко-математичних методів, що існують для оцінки економічної безпеки регіону і вибір найбільш оптимального з них для оцінки економічних загроз регіональному розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування системи подолання загроз регіональній економічній безпеці має здійснюватися, виходячи з цілей і принципів економічної політики держави, шляхом розробки правових норм, які регулюють стосунки в сфері економіки, формування органів

державної влади й управління в цій сфері, визначення основних напрямків їхньої діяльності, розробки методології оцінки рівня загроз економічному розвитку регіону, а також налагодження відповідних механізмів контролю за діяльністю цих органів.

Для оцінки існуючих загроз регіональній економічній безпеці застосовують багато різноманітних методів.

Серед них варто виділити такі: моніторинг основних соціально-економічних показників, співставлення їх з граничними значеннями, що мають бути не менші (не більші) за середньосвітові; методи експертної оцінки; метод аналізу і обробки сценаріїв; методи оптимізації; теоретико-ігрові методи; методи багатовимірного статистичного аналізу; методи теорії штучних нейронних мереж; методи теорії нечітких множин.

Розглянемо позитивні та негативні сторони застосування кожного із зазначених вище методів.

Моніторинг основних соціально-економічних показників. Слід зазначити, що основною метою моніторингу соціально-економічних показників є вимір інформації за сукупністю показників, що можуть бути використані при дослідженні існуючих загроз регіональній економічній безпеці [1]. Позитивною стороною цього методу є те, що кваліфікований експерт, будуючи модель протидії економічним загрозам розвитку регіону, має змогу вибрати із великої кількості показників (параметрів, факторів) невелику кількість найбільш суттєвих із них, які є не тільки визначальними для оцінки економічних загроз розвитку регіону, але й інтегральними, первинними або генеруючими по відношенню до більшості інших факторів, параметрів або показників. Крім того, метод моніторингу динаміки соціально-економічних показників регіону дає можливість забезпечити диференційований підхід і виділити таку сукупність соціально-економічних показників, динаміка яких у великій мірі залежить саме від ефективності рішень місцевих публічних органів влади.

Іншою позитивною стороною методу є те, що він дозволяє приймати виважені рішення саме в напрямку забезпечення економічної безпеки регіону, оскільки система найбільш суттєвих показників, яка може бути відібрана для побудови системи подолання загроз регіональній економічній безпеці, повинна відображати найбільш важливі аспекти саме збалансованого розвитку регіону.

Кожний показник відображає певний аспект економічної безпеки регіону. Ці показники можуть приймати значення (г) від 1 до 10 балів (відповідно найгірше та найкраще значення), які визначаються розрахунковими та експертними шляхами у балах, і

які в свою чергу зважуються на величину A . Таким чином, узагальнена оцінка групи ризиків (R)

$$R = \sum_{i=1}^k A_i R_i \quad (1)$$

В процесі побудови моделі та визначення інтегральної оцінки загроз економічній безпеці регіону проводиться співставлення їх з певними граничними або інтервальними значеннями, що мають бути або не менші (більші) за середньосвітові, або відповідати деяким загально визнаним критеріям (наприклад, рівню природного безробіття, помірним темпам збільшення ВРП). Однак практичне застосування моніторингу системи основних економічних показників є досить складним завданням, має суттєві недоліки і стикається з певними труднощами [2, с. 57].

На наш погляд, основним недоліком цього методу є суб'єктивізм, який може бути присутній на всіх етапах побудови моделі подолання економічних загроз на основі моніторингу провідних економічних показників: при виборі основних факторів, показників та параметрів, які вимірюють рівень цих факторів, а також при виборі критеріїв для співставлення цих показників та параметрів. Заперечення викликає також однозначність оцінок рівня ризику за тими, чи іншими показниками (а не інтервальний підхід) та плутанина з вибором факторів, коли як основні деякими експертами вибираються похідні показники від первинних, або такі, які вирішальним чином не залежать від місцевих органів публічної влади. До того ж даний метод, як правило, використовувався в багатьох дослідженнях тільки для оцінки економічної безпеки країни, а не регіону.

Метод аналізу і обробки сценаріїв (сценарний підхід) [3].

Цей метод дозволяє проводити багатоваріантний сценарний аналіз економічної безпеки як країни, так і регіону. Оскільки сценарій є певною оцінкою можливого розвитку, то його застосування базується на використанні засобів математичного моделювання, методів прогнозування (наприклад, методу інтерполяційних моделей) і фактично пов'язує зміну зовнішніх умов з результуючими змінними. Метод дозволяє уточнювати і конкретизувати початкові прогнози, створювати нові варіанти сценаріїв у рамках передбачуваної моделі.

Застосування цього підходу дає можливість будувати ефективні системи підтримки та прийняття рішень для розв'язання багатьох задач забезпечення економічної безпеки на національному рівні, в тому числі: прогнозування та аналіз результатів управлінських рішень; дослідження ефективності та порівняння заходів, що проводяться; вибір або побудова оптимального рішення.

Однак, на наш погляд, цей метод може бути ефективним саме на національному рівні, аби забезпечити прийняття оптимальних рішень в аспекті вибору шляхів забезпечення економічної безпеки країни. На рівні регіону метод сценаріїв доцільно застосувати не для інтегральної оцінки загроз регіональній економічній безпеці, а для оцінки можливих

альтернатив ефективності тих, чи інших варіантів програм (планів) подолання цих загроз, оскільки цей метод не є достатньо формалізованим і залежить виключно від кваліфікації експерта та від індивідуального набору методів та інструментів, який застосовується цим експертом.

Методи експертної оцінки. Експертний метод дослідження застосовується в тих випадках, коли: на основі відомих законів неможливо передбачити поведінку системи в майбутньому; неможливо провести експериментальну перевірку ходу процесу; за наявності невизначених факторів, які не піддаються контролю; за наявності багатоваріантних шляхів рішення проблеми; при неповноті інформації, на основі якої приймається рішення [6, с. 466-469; 7, с. 3-27].

Методи експертної оцінки мають ті переваги, що їх застосування може забезпечити досить обґрунтовані висновки там, де формалізовані критерії застосовувати практично неможливо. Крім того, вони дають можливість визначення інтегрального показника надійності за рахунок застосування, наприклад, бальної системи оцінки. Однак, ці методи великою мірою залежать від кваліфікації експертів та певним чином і від їх кількості. В реальних умовах це досить складно забезпечити.

Методи оптимізації. Ці методи дуже формалізовані. Фактично вони є математичними методами, які не враховують ризики ринкової економіки (оцінка яких більше пристосована до процедур з нечіткими множинами, інтервальними даними та принципами теорії ймовірностей) [8]. Їх застосування є досить прийнятним у випадках обмежених задач та однозначних даних, зміни яких не залежать від змін умов зовнішнього середовища (наприклад, транспортна задача). Для багатоваріантних складних систем, якими є системи регіональної економічної безпеки, методи оптимізації мають обмежене (локальне) значення і фактично залежать від набору факторів та показників, введених в алгоритм задачі оптимізації.

Методи багатовимірної статистичного аналізу. До цих методів відносять: кореляційний, регресійний, коінтеграційний, компонентний, факторний, кластерний, частотний, гармонійний, спектральний, аналіз часових рядів [9].

Методи багатовимірної статистичного аналізу дозволяють обчислювати характеристики динаміки змін показників регіональної економічної безпеки, виявляти їх тенденції в минулому та оцінювати можливість їх перенесення на майбутнє. Для застосування цих методів дуже важливо: сформулювати обсяг даних, якого має бути достатньо для прояву тенденцій та статистичних закономірностей; забезпечити методологічну порівнянність даних для розв'язку моделі; обґрунтувати можливість перенесення закономірностей минулого на обраний період прогнозування; отримати адекватну математичну модель, на основі якої побудувати крапкові і інтервальні прогнози.

Зазначені вище вимоги досить важко реалізувати на практиці. Крім того, виникає проблема коректності перенесення закономірностей минулого навіть

на середньострокову перспективу. При цьому виникають проблеми розмірності даних, що входять в модель, знаходження критеріїв їх оцінки та прийняття відповідних управлінських рішень на базі результатів розв'язання моделі [10].

Методи теорії штучних нейронних мереж.

Перевагою цих методів при оцінці загроз економічній безпеці регіону є те, що вони відкривають широкі можливості для моделювання складних, нелінійних залежностей та додання проблеми розмірності [11, с. 58].

Враховуючи вищевикладене, для оцінки загроз економічній безпеці регіону автором пропонується використання методології нечітких множин, яка покладена в основу побудови моделі подолання економічних загроз на регіональному рівні. Вказана методологія враховує використання моніторингу основних соціально-економічних показників в поєднанні з експертним методом, інтервальними оцінками та використанням певних принципів теорії ймовірностей. В процесі побудови моделі та визначення інтегральної оцінки рівня загроз економічній безпеці регіону проводиться співставлення їх з певними граничними або інтервальними значеннями, що мають бути або не менші (більші) за середньосвітові, або відповідати деяким загальноновизнаним критеріям (наприклад, рівню природного безробіття, помірним темпам збільшення ВВП), або ж мати логічне пояснення (наприклад, темпи зміни рівня корупції для позитивної оцінки мають бути тільки від'ємними, а для негативної – тільки додатними). Важливим елементом застосування методу нечітких множин є використання інтервальних оцінок, яке виправдано в умовах невизначеності, ризиків та певного суб'єктивізму в виборі факторів, параметрів та показників, який надзвичайно важко уникнути на практиці. Застосування інтервальних оцінок дає змогу в значній мірі нівелювати цей недолік зазначеного вище методу.

Таким чином, на наш погляд, найбільш раціональним та адекватним для оцінки рівня економічної безпеки регіону та побудови моделі подолання економічних загроз регіональному розвитку є використання положень теорії нечітких множин.

Теорія нечітких множин є узагальненням інтервальної математики.

Дійсно, функція приналежності [12, с. 43]. задає інтервальну невизначеність: про величину, яка розглядається, відомо, що вона знаходиться лише в заданому інтервалі $[a, b]$. Тим самим, описання невизначеностей за допомогою нечітких множин є більш загальним, ніж за допомогою інтервалів.

$$\begin{cases} 1, x \in [a, b] \\ \mu_V(x) = (2) \\ 0, x \notin [a, b] \end{cases}$$

Звичайно говорять, що нечітка підмножина S множини A характеризується своєю функцією приналежності $\mu_V(x): A \rightarrow [0,1]$. Значення функції приналежності в крапці x показує ступінь приналежності цієї крапки нечіткій множині. Нечітка множина описує невизначеність, що відповідає крапці x

- вона одночасно й входить, і не входить у нечітку множину S . За входження - $M_S(x)$ шансів, за друге - $(1 - M_S(x))$ шансів.

$$\begin{cases} 1, x \in [B] \\ \mu_V(x) = (3) \\ 0, x \notin [B] \end{cases}$$

Якщо функція приналежності $\mu_S(x)$ має вигляд (2) при якомусь B , то S є звичайна (чітка) підмножина A .

Нечітку підмножину з формальної точки зору можна ототожнити з її функцією приналежності. Однак термін "нечітка підмножина" більш прийнятний при побудові математичних моделей реальних явищ.

Як ми вже відзначали, теорія нечітких множин у певному сенсі зводиться до теорії ймовірностей, а саме - до теорії випадкових множин. Однак при рішенні прикладних завдань ймовірнісно-статистичні методи й методи теорії нечіткості звичайно розглядаються як різні.

У роботах по нечітким множинам час від часу стверджується, що теорія нечіткості є самостійним розділом прикладної математики й не має відношення до теорії ймовірностей [8]. Деякі автори, що порівнювали теорію нечіткості й теорію ймовірностей, підкреслювали розходження між цими областями теоретичних і прикладних досліджень. Звичайно порівнюють аксіоматику й порівнюють області застосування.

Як виявилось, теорія нечітких множин тісно пов'язана з теорією випадкових множин. Ще в 70 р. ХХ сторіччя у роботах І. Гудмена, С. Рао та ін. [12] було показано, що нечіткі множини природно розглядати як "проекції" випадкових множин. Статистика нечислових даних або, як її ще називають, статистика об'єктів нечислової природи була виділена в нашій країні як самостійний науковий напрямок. Статистика об'єктів нечислової природи використовується в нормативно-технічній і методичній документації, її застосування дозволяє одержати істотний техніко-економічний ефект.

Велике значення в методології застосування положень теорії нечітких множин відіграє статистика інтервальних даних. В статистиці інтервальних даних елементи вибірки - не числа, а інтервали. Це приводить до алгоритмів і висновків, які принципово відрізняють від класичних. Перспективна і швидко розвивається область статистичних досліджень, яка в останні роки отримала назву - математична статистика інтервальних даних. Мова йде про розвиток методів прикладної математичної статистики в ситуації коли статистичні дані - не числа, а інтервали, зокрема, породжені накладенням помилок виміру на значення випадкових величин. В такому випадку виникає необхідність вивчення стійкості оцінок параметрів до малих відхилень вихідних даних і передумов моделі. Тому нерідко стає доцільною і можливою побудова нової статистичної моделі, відповідно до якої результати спостережень - не числа, а інтервали. Наприклад, якщо в таблиці наведено значення 53,5, то це може означати,

що реальне значення - якесь число від 53,0 до 54,0, тобто якесь число в інтервалі $[53,5 - 0,5; 53,5 + 0,5]$, де 0,5 - максимально можлива погрішність. В інтервальної математиці сума двох інтервальних чисел $[a, b]$ і $[c, d]$ має вигляд $[a, b] + [c, d] = [a + c, b + d]$, а різниця визначається по формулі $[a, b] - [c, d] = [a - d, b - c]$.

Мінімальні й максимальні значення для $x - y$, x/y , x/y вказують нижні й верхні межі для інтервальних чисел, які задають результати арифметичних операцій. А від арифметичних операцій можна перейти до всіх інших математичних алгоритмів. Так будуються інтервальна математика, застосування якої, на думку автора, дозволяє найадекватніше оцінити рівень загроз економічній безпеці регіону.

Висновки. За наслідками проведеного дослідження можна зробити висновки про те, що кожний з розглянутих методів може бути використаний для оцінки загроз економічній безпеці регіону. Проте, недоліки, які в тій чи іншій мірі властиві кожному з розглянутих методів значно знижують їх цінність для вирішення такого завдання, як оцінка регіональної економічної безпеки.

До основних недоліків багатьох з даних методів можна віднести: трудомісткість, залежність від кваліфікації експертів, суб'єктивізм, спрощення оцінки рівня ризику, зайву формалізацію, проблему різної розмірності даних.

Враховуючи вищевикладене, для оцінки рівня економічної безпеки регіону автором пропонується використання методології нечітких множин. Вказана методологія враховує використання моніторингу основних соціально-економічних показників в поєднанні з експертним методом, інтервальними оцінками та використанням певних принципів теорії ймовірностей. В процесі побудови моделі та визначення інтегральної оцінки рівня економічних загроз розвитку регіону проводиться співставлення їх з певними граничними або інтервальними значеннями, що мають бути або не менші (більші) за середньосвітові, або відповідати деяким загально визнаним критеріям, або ж мати логічне пояснення. Важливим елементом застосування методу нечітких множин є використання інтервальних оцінок, яке виправдано в умовах невизначеності, ризиків та певного суб'єктивізму в виборі факторів, параметрів та показників, який надзвичайно важко уникнути на практиці.

Всі вказані переваги, на наш погляд, дозволяють зробити висновок про очевидні переваги використання положень теорії нечітких множин для оцінки рівня економічної безпеки регіону.

Література

1. Льюис К.Д. Методы прогнозирования экономических показателей: пер. с англ. / К. Д. Льюис. — М.: Финансы и статистика, 1986. - 208 с.
2. Орлов А.И. Эконометрика / А.И. Орлов. — М.: Экзамен, 2004. - 576 с.
3. Шлемко В.І. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.І. Шлемко, І.Ф. Бінько. — К.: НІСД, 1997. — 120 с.
4. Бешелев С.Д. Экспертные оценки в принятии плановых решений / С.Д. Бешелев, Ф.Г. Гурвич. — М.: Экономика, 1976.- 287 с.

5. Евланов Л.Г. Экспертные оценки в управлении / Л.Г. Евланов, В.А. Кутузов. - М.: Экономика, 1978. — 133 с.
6. Мангейм Дж. Политология. Методы исследования / Дж. Мангейм, Р. Рич. — М., 1997. — 562 с.
7. Павловский Ю.Н. Имитационные системы и модели / Ю.Н. Павловский. — М., 1990. — 294 с.
8. Моисеев Н.Н. Методы оптимизации / Н.Н. Моисеев. — М., 1978. — 352 с.;
9. Баканов М.И. Теория экономического анализа / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. - М.: Финансы и статистика, 2000. — 416 с. — № 44.
10. Дюрбан Б. Кластерный анализ: пер. с англ. / Б. Дюрбан, П. Одел. — М.: Статистика, 1977. — 128 с.
11. Четыркин Е.М. Статистические методы прогнозирования / Е.М. Четыркин - М.: Статистика, 1987. — 248 с.
12. Орлов А.И. Прикладная статистика: учебник / А.И. Орлов. — М.: Экзамен, 2006. — 671с.

Головченко Е.Н. Анализ методов оценки экономической безопасности на региональном уровне.

Аннотация. Выполнен анализ экономико-математических методов, которые используются для оценки экономической безопасности региона. Проанализированы достоинства и недостатки каждого из этих методов. Даны рекомендации касательно методов оценки региональной экономической безопасности.

Ключевые слова: сценарный подход, экспертные оценки, метод комиссии, метод соотнесенной оценки, дельфийский метод, методы оптимизации, методы многомерного статистического анализа, методы теории искусственных нейронных сетей, теория нечетких множеств.

Golovchenko E. N. Analysis of Methods Of Estimation of Economic Safety on the Regional Level.

Summary: In the article we made the analysis of economic and mathematical methods, which are used for assessment of economic safety of the region. The analysis of advantages and disadvantages of the methods is made. We propose recommendation for the methods of assessment of economic safety.

Key words: scenario approach, expert estimations, method of commission, method of relative estimation, the Delphi Method, methods of optimization, methods of multidimensional statistic analysis, methods of theory of artificial neural networks, theory of fuzzy sets.

Лебедева Н.А.

*кандидат технических наук, доцент кафедры менеджмента
Международного гуманитарного университета (Одесса)
E-mail: goncharsergey@mail.ru*

Гончарук С.М.

*доктор технических наук, профессор кафедры менеджмента
Международного гуманитарного университета (Одесса)
академик академии транспорта, академик академии информатизации
E-mail: goncharsergey@mail.ru*

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ТРАНСПОРТНЫХ УЗЛОВ

Аннотация. В статье рассмотрен процесс формирования области эффективных альтернатив инвестиционного проекта этапного развития структуры и мощности мультимодальных транспортных узлов с учетом варьирования экономических показателей.

Ключевые слова. Мультимодальный транспортный узел, стратегия управления, инвестиционный проект, область эффективных альтернатив, интегральный эффект.

Введение. В настоящее время, несмотря на кризис, бурными темпами развивается мировой рынок мультимодальных перевозок в контейнерном исполнении. В связи с этим существенное развитие получили порты АТР, Европы, Америки. Пропускные способности портов юга Китая достигли десятков миллионов контейнеров в год. В последние годы в Китае около 100 млрд. \$ инвестируется в развитие подходов к портам. Совершенствуется подвижной состав и технология работы мультимодальных узлов, что дает существенное снижение тарифов и аккордных ставок и повышает инвестиционную привлекательность транспортного комплекса АТР на мировом рынке транспортных услуг.

В свою очередь, транспортная система Украины, имеющая большие возможности для реализации международного транзита через территорию страны, сухопутные и морские узлы, к сожалению, не заняла лидирующего (в данном регионе) участия, на мировом рынке транспортных услуг и чрезвычайно медленно наращивает свои мощности.

Для преодоления отмеченных недостатков необходимо создание методологического инструментария, позволяющего в режиме реального времени, формировать области эффективных альтернатив (ОЭА) этапного развития мультимодальных транспортных узлов и звеньев с учетом неопределенности информации по объемам перевозок и технико-экономическим показателям. Решение данной проблемы необходимо для поддержки принятия решений по управлению стратегией этапного перспективного развития средств транспорта, узлов и звеньев сети путей сообщения.

Постановка задачи. Повышение экономической привлекательности инвестиционных проектов явля-

ется сложной многовариантной проблемой, решать которую приходится в условиях инфляции и кризиса, порождающих неопределенность ценовой и тарифной политики. Для преодоления этих сложностей необходимо иметь методики, позволяющие на всех стадиях и этапах разработки и реализации инвестиционного проекта проверять его экономическую эффективность и на основе вариантных расчетов формировать области эффективных альтернатив (стратегий) этапного создания проекта в пределах принятого горизонта расчета, которые необходимы ЛПР для поддержки принятия решений.

Анализ публикаций. На протяжении всего времени существования транспортной науки, управление стратегией этапного развития транспортных сетей являлось предметом научных исследований отечественных и зарубежных ученых. Большинство исследований посвящено работе отдельных видов транспорта. Следует отметить, что вопросам управления стратегией развития средств транспорта многовидовой транспортной сети с учетом взаимодействия нескольких видов транспорта уделяется недостаточно внимания. Особый интерес в направлении исследований управления этапным перспективным развитием транспортных систем представляют работы (1-9).

Целью исследования является совершенствование методики формирования области эффективных альтернатив (ОЭА) развития структуры и мощности ММТУ (10) на основе создания инструмента, позволяющего в приемлемое время производить вариантные расчеты интегрального эффекта проектируемой системы для повышения ее инвестиционной привлекательности за счет варьирования технико-экономическими показателями (тарифы, аккордные ставки и др.).

Содержание исследования. Реализацию поставленной задачи удобнее всего показать на примере. В качестве объекта принят мультимодальный транспортный узел (ММТУ). Под ММТУ, в настоящем исследовании следует понимать сложную техническую систему, крупный транспортный узел в котором взаимодействуют два и более видов транспорта.

В работах авторов (6, 9, 10) для региональных транспортных систем и ММТУ разработана методика

формирования области эффективных альтернатив этапного их развития. При этом, под альтернативой предложено понимать один из возможных вариантов управления стратегией этапного развития средств транспорта ММТУ в пределах принятого горизонта расчета.

Стратегия этапного развития средств транспорта ММТУ представляет собой увязанную во времени (в пределах горизонта расчета) совокупность мероприятий, направленных на совершенствование структуры системы ММТУ и увеличения ее мощности. В качестве критерия оптимальности был принят интегральный эффект:

$$\mathcal{E}_i = \sum_{i=1}^n \left(\sum_{t=1}^T R_i(t) - \mathcal{Z}_i(t) \right) a_i x_i \quad (1)$$

где: \mathcal{E}_i — интегральный эффект i-го варианта стратегии;

$R_i(t)$ — результат работы системы i-ой структуре на период времени t;

$\mathcal{Z}_i(t)$ — затраты на развитие и эксплуатацию системы при i-ой ее структуре;

x_i — параметр управления структурой системы и принимает значение 0 или 1.

Численные прямые расчеты при выборе оптимальной альтернативы изменения структуры и мощности ММТУ по критерию (1) представляют большую сложность. При наличии n мероприятий можно сформировать альтернатив (если известно или задано первое и конечное состояние), этапное наращивания мощности и сформировать по ним критерий оптимальности, а затем выбрать min. Для снижения большого объема работы при полном переборе вариантов, выбран метод, снижающий трудоемкость решения поставленной задачи (10).

Методика формирования оптимальной стратегии развития структуры и мощности ММТУ базируется на выбранном методе кафедры МИИТа.

Учитывая большую размерность задач связанных с оптимизацией развития транспортных систем, в работах [1 - 9] предложены различные приемы, методы и методики, позволяющие снижать размерность задачи переходя от универсального (полного) множества альтернатив (вариантов) (УМА) к исходному (ИМА), а затем к допустимому множеству альтернатив (ДМА). Из ДМА для работы лица, принимающего решение, отбирается эффективная их область, удовлетворяющая принятым для сравнения критериям. Как правило, принимались два критерия — технический (t, v, r) и экономический (R, C, Z*). Формирование ОЭА для такой постановки, с учетом многокритериальности, процесс очень сложный и трудоемкий. Прежде чем перейти к рассмотрению разработанной в [10] методики формирования ОЭА для задачи рассматриваемого класса, уточним данное понятие [10].

В настоящей работе под ОЭА предлагается понимать совокупность оптимальной и субоптимальных стратегий (схем) этапного изменения структуры и мощности ММТУ, по которым результат работы системы превышает суммарные дисконтированные строительно-эксплуатационные расходы в пределах горизонта расчета или его части. Смысл этого определения и его справедливость можно проиллюстрировать на следующем примере. Пусть сформирована оптимальная схема (альтернатива) этапного изменения структуры и мощности исследуемой транспортной системы и намечены субоптимальные, имеющие критерий оптимальности несколько хуже оптимального, но представляющие привлекательность по другим соображениям ЛПР (рис. 1).

На рисунке 2 приведена блок-схема разработанной авторами методики формирования ОЭА, показанной на рис. 1.

На рис. 1 сплошной линией показана оптимальная схема (альтернатива, стратегия) имеющая: min \mathcal{Z}_i — минимум критерия, представляющего собой суммарные дисконтированные строительно-эксплуатационные расходы.

На рис. 1 пунктирной линией показаны возможные субоптимальные схемы этапного изменения структуры и мощности ММТУ.

Сопоставим по шагам на t=5, 10, 15 и 20 год горизонта расчета T, результат работы системы

— $\sum_t R_t a_t$ и критерий оценки узловых точек сетки

$$\text{«состояния — время» } S_{j;t} = \sum_{t=1}^T \mathcal{Z}^*(t) a_t$$

$$\underline{\text{1 шаг}} \quad t_1=5 \text{ год;}$$

$$\text{если } S_{2;5}; S_{3;5}; S_{4;5}; S_{5;5} > \sum_{t=1}^5 R_t a_t, \text{ то данные}$$

узловые точки не попадают в область эффективного решения для пяти лет.

$$\underline{\text{2 шаг}} \quad t_2=10 \text{ год;}$$

$$S_{5;10} > \sum_{t=1}^{10} R_t a_t \rightarrow \text{не входит в ЭОА;}$$

$$S_{3;10} \text{ и } S_{4;10} \leq \sum_{t=1}^{10} R_t a_t \rightarrow \text{данные точки попадают в ЭОА.}$$

$$\underline{\text{3 шаг}} \quad t=15 \text{ год}$$

$$S_{4;15} \text{ и } S_{5;15} \leq \sum_{t=1}^{10} R_t a_t \rightarrow \text{падают в ОЭА.}$$

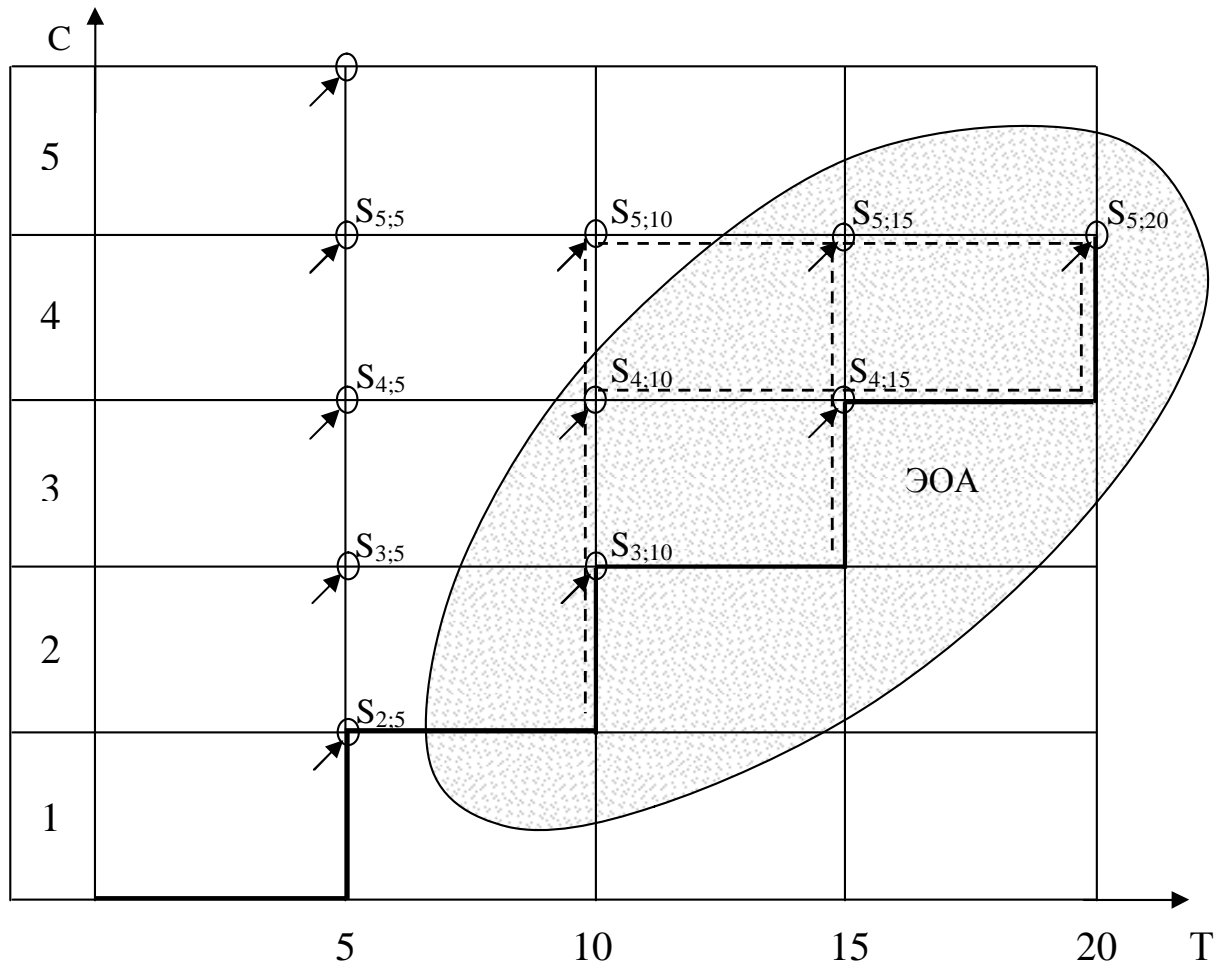

Рис. 1. Пример иллюстрации поиска ОЗА

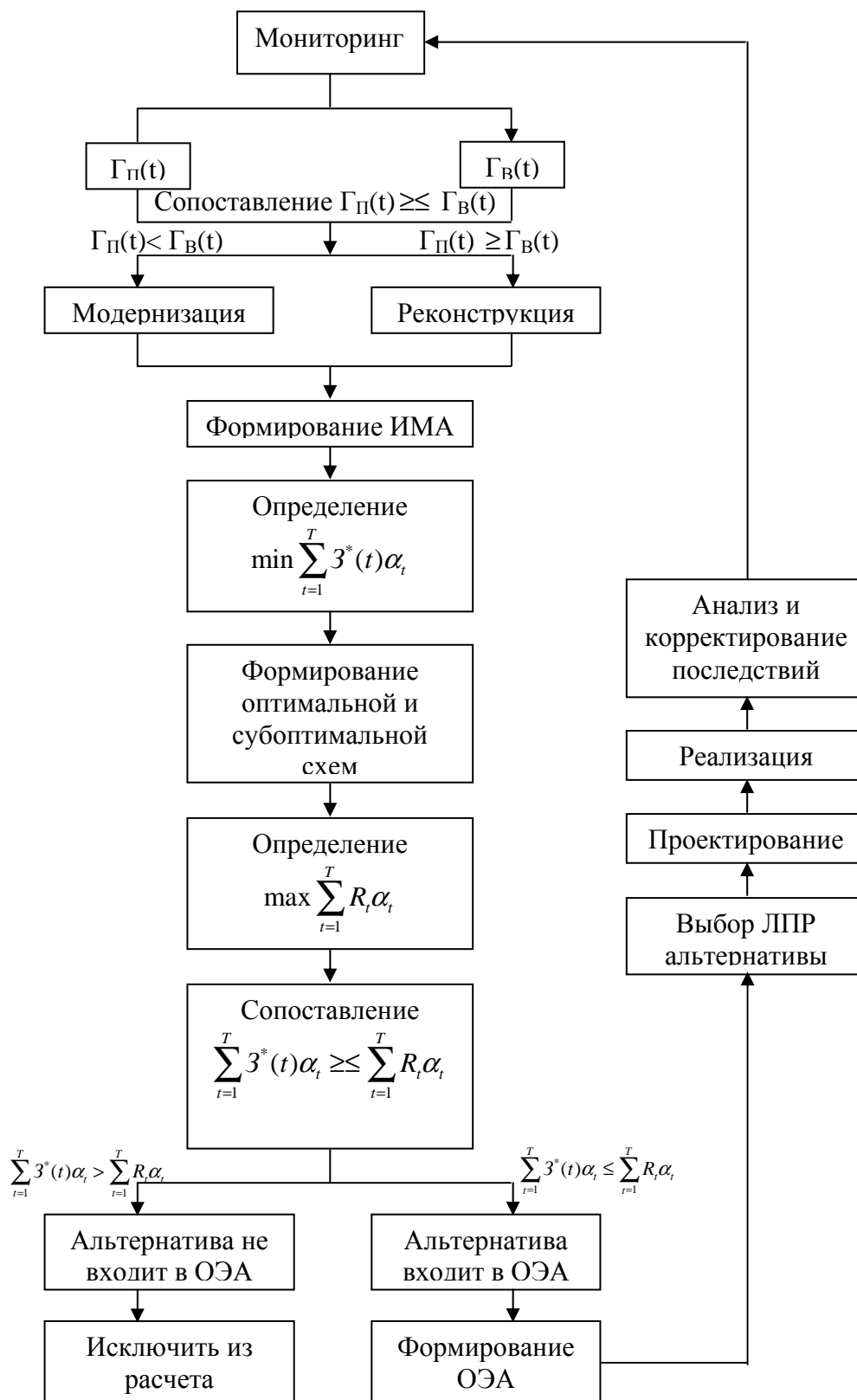

Рис. 2. Блок-схема формирования области эффективных альтернатив

Исходя из приведенного сопоставления результатов и затрат, на рисунке 1 выделена ЭОА, как исходная информационная база для работы ЛПР. В пределах ЭОА любая намеченная стратегия (альтернатива) этапного наращивания мощности ММТУ будет иметь интегральный эффект:

$$\mathcal{E} = \left(\sum_{t=1}^T R_t a_t - \sum_{t=1}^T z_t^* a_t \right) > 0,$$

что позволяет ЛПР принять любую из них к реализации с учетом экономических и технологических обстоятельств, сложившихся на момент принятия решения.

Приведенный пример позволил сформировать методику поиска области эффективных альтернатив для поддержки принятия решений этапного развития элементов и ММТУ в целом.

При формировании ОЭА математическая постановка задачи позволяет организовать трехэтапную процедуру решения задачи:

1 этап минимизируется критерий:

$$\sum_{t=1}^T Z^*(t)a_t ;$$

2 этап максимизируется критерий:

$$\sum_{t=1}^T R(t)a_t ;$$

3 этап сопоставляются результаты и затраты, и формируется ОЭА

$$\sum_{t=1}^T Z^*(t)a_t >< \sum_{t=1}^T R(t)a_t .$$

В такой постановке задача может решаться для любого элемента ММТУ (сортировочная станция, припортовая станция, железнодорожное звено, терминалы) и системы в целом. Последовательность рассмотрения элементов должна начинаться с терминалов и далее идет по нарастанию объемов загрузки элементов системы потребными перевозками ($\Gamma(t)$).

Формирование ОЭА в пределах множества возможных расчетных случаев, имеющих разные сценарии развития и, как следствие различные $\Gamma_i(t)$, позволяет построить такую стратегию этапного изменения структуры и мощности исследуемой системы, которая будет устойчива к изменению потребных объемов работы узла в пределах рассматриваемых прогнозов, что является важным условием при решении проблемы разработки инвестиционного проекта в условиях риска и неопределенности прогнозов.

Следует отметить, что большое превышение результатов над затратами ставит вопрос о возможной корректировке аккордной ставки (тарифов) в сторону снижения, что позволит улучшить экономическую привлекательность исследуемой технической системы.

Для реализации поставленной задачи с использованием методики, показанной на рис. 2, на втором этапе решения введем варианты расчеты результата с учетом изменения аккордной ставки на 5, 10, 15%. Заработная плата с начислениями и налогами в калькуляции аккордной ставки на операциях перегрузки в терминале составляет 50–60% от общей величины. Таким образом, не нарушая уровень заработной платы докеров, можно рассматривать снижение оставшейся части затрат.

По аналогии с приведенным в статье методическим приемом, сопоставим по шагам на $t = 5, 10, 15, 20$ год горизонта расчета T , результат работы системы - с учетом снижения аккордной ставки на 5, 10, 15% и критерий оценки узловых точек сетки

$$\text{«состояние — время» } S_{jt} = \sum_{t=1}^T Z^*(t)a_t .$$

При этом следует помнить, что S_{jt} зависит от увязанной во времени совокупности мероприятий и $\Gamma(t)$, и не зависит от величины аккордной ставки.

Аккордная ставка влияет на доходную составляющую в работе порта

$$\sum_{t=1}^T R_t a_t$$

, которая определяется на прединвестиционной стадии как произведение аккордной ставки (a_t) на объемы перерабатываемых грузов $\Gamma(t)$ с учетом дисконтирования

$$\sum_{t=1}^T R_t a_t = \sum_{t=1}^T \Gamma n(t) a_t a_t .$$

Допустим, что в нашем примере при уменьшении a_t :

1. на 5 % — в ОЭА вошли

$$S_{3;10}; S_{4;15}; S_{5;15} \text{ и } S_{5;20} \leq \sum_{t=1}^{20} R_t a_t ;$$

$$2. \text{ на } 10 \% \text{ — } S_{4;15}; S_{5;15} \text{ и } S_{5;20} \leq \sum_{t=1}^{20} R_t a_t ;$$

$$3. \text{ на } 15 \% \text{ — } S_{5;20} \leq \sum_{t=1}^{20} R_t a_t .$$

Таким образом, область эффективных альтернатив сужается, но интегральный эффект в пределах горизонта расчета остается положительным. Следовательно, в данном случае можно ставить вопрос о снижении аккордной ставки при согласии инвесторов.

При этом следует отметить, что в условиях конкуренции между ММТУ, снижение стоимости на переработку контейнеров может увеличить потребные объемы перевозок, а это, в свою очередь, увеличит доходы ММТУ.

Настоящее исследование позволяет сделать следующие выводы:

1. По аналогии с рассмотренным примером можно ставить и решать задачу обоснования максимально возможной величины инвестиций для реализации принятых мероприятий, обеспечивающих изменение структуры и этапное наращивание мощности ММТУ.

2. Модификация разработанной в (10) методики формирования ОЭА позволяет решать задачи обоснования величины экономических показателей (тарифы, аккордная ставка и др.) обеспечивающих конкурентность ММТУ на мировом рынке транспортных услуг, а также влияние на экономическую привлекательность инвестиционного проекта ММТУ.

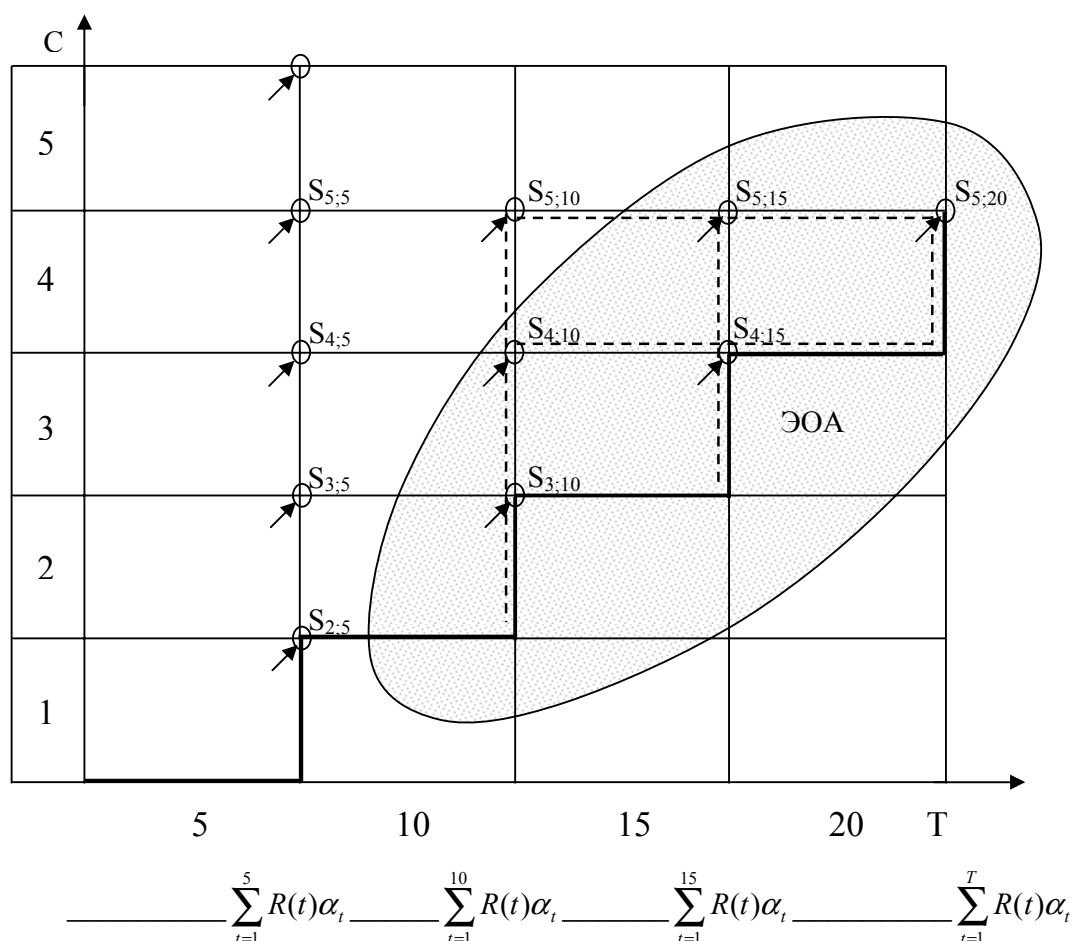

Рис. 3. Пример иллюстрации поиска ОА при изменении аккордной ставки

Литература

1. Образцов В.Н. Основы комплексной теории транспорта // Мир транспорта. — М., 2003. — № 1. — С. 130-139.
2. Галахов В.И., Левин Б.А., Морозов В.Н., Шашкин В.В. Мультимодальные транспортные коридоры (системный подход). — М.: Транспорт, 2001. — 71 с.
3. Щербанин Ю.А. Международный обмен и транспорт. — СПб: Лики России, 2003. — 68 с.
4. Лившиц В.Н. Системный анализ экономических процессов на транспорте. — М.: Транспорт, 1986. — 239 с.
5. Макарович А.М. Использование и развитие пропускной способности железных дорог. — М.: Транспорт, 1981. — 287 с.
6. Анисимов В.А. Комплексное развитие РСЖД: методология проектирования / В.А. Анисимов, С.М. Гончарук // Мир тр-та. — М., 2004. — № 2. — С. 80-87.
7. Правдин Н.В., Негрей В.Я., Подкопаев В.А. Взаимодействие различных видов транспорта: (примеры и расчеты) / под ред. Н.В. Правдина. — М.: Транспорт, 1989. — 208 с.
8. Турбин И.В., Гавриленков А.В., Кантор И.И. Изыскания и проектирование железных дорог. — М.: Транспорт, 1989. — 479 с.
9. Гончарук С.М. Принятие решений при проектировании облика и мощности сети железных дорог (системный подход). Часть 1. Методология формирования альтернатив облика и мощности сети железных дорог с учетом надежности ее функционирования: Монография / С.М. Гончарук, А.В. Гавриленков, В.С. Шварцфельд. — Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2003. — 178 с.
10. Лебедева Н.А., Гончарук С.М., Шварцфельд В.С. Методика формирования области эффективных

альтернатив этапного развития мультимодального транспортного узла / Межвузовский сборник научных трудов «Особенности проектирования и строительства железных дорог в условиях Дальнего Востока» // под ред. Шварцфельда В.С. — Хабаровск: ДВГУПС. 2009. — С. 80 — 93.

Лебедева Н.А., Гончарук С.М. Шляхи підвищення економічної привабливості інвестиційних проєктів мультимодальних транспортних вузлів.

Анотація. У статті розглянутий процес формування області ефективних альтернатив інвестиційного проєкту етапного розвитку структури й потужності мультимодальних транспортних вузлів з урахуванням варіювання економічних показників.

Ключові слова. Мультимодальний транспортний вузол, стратегія керування, інвестиційний проєкт, область ефективних альтернатив, інтегральний ефект.

Lebedeva N. A., Goncharyk S. M. Ways of Increasing of Economic Attractiveness of Investment Projects of Multimodal Transportation Knots.

Summary. In the article the process of forming of area of effective alternatives of investment project of a stage development of structure and power of multimodal transport knots is considered taking into account varying of economic indicators.

Keywords. Multimodal transport knot, management strategy, investment project, area of effective alternatives, integral effect.

Ботвіна Н.О.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин Міжнародного гуманітарного університету (Одеса)
E-mail: botvin@ukrpost.ua*

ВАЖЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто важелі фінансової політики щодо підвищення екологізації аграрної сфери, здійснено моніторинг існуючих проблем у контексті реалій сучасного економічного простору, а також визначено передумови та запропоновані власні авторські підходи щодо їх вирішення.

Ключові слова. Природничо-ресурсний потенціал, екологія, фінансовий механізм, важелі фінансової політики, агропромисловий комплекс.

Постановка проблеми. Із зростанням темпів економічного розвитку в аграрній сфері продовжується процес деградації довкілля, генетичного фонду, виснаження природно-ресурсного потенціалу і, як наслідок, — відчутне погіршення якості життя сільського населення. Нині, сутнісною характеристикою поступу аграрної сфери є чітка орієнтація на забезпечення економічного і технологічного розвитку. І досі, критерієм успіху передусім вважається зростання валової продукції та фінансового результату. Вважалося, що це автоматично приведе до добробуту і помітного підвищення рівня життя сільського населення. Соціально-економічний прогрес аграрної сфери практично завжди забезпечувався експансією „закона джунглів” [19], за рахунок нещадної експлуатації та збіднення довкілля.

Переважно, такий сценарій змодельований недосконалими й суперечливими діями держави, та браком адаптованих до якісно нових умов сучасного економічного простору фінансових технологій та інструментарію. Застосування традиційних фінансових технологій в аграрній сфері свідчить про істотне зниження їх ефективності щодо сприяння сталому її розвитку, екологізації виробництва, застосування інноваційних екологоорієнтованих технологій тощо.

Все це змушує розпочати пошук нових більш дієвих гармонійних фінансових механізмів та інструментарію екологізації аграрної сфери в площині її сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти щодо оцінки застосування важелів фінансової політики стосовно підвищення екологізації аграрної сфери окреслено в працях таких вагомих та знаних вчених, як: В. Андрейцева, В. Борисової, Т. Галушкіної, О. Гудзь, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, О. Веклича, К. Ситника, В. Трегобчука, М. Хвесика, О. Фурдичка, О. Шаблія, та ін. [1–16]. Відмічаючи вагомий вклад існуючих наукових розробок, пропозицій стосовно гармонізації фінансового інструментарію щодо екологізації аграрної сфери в контурі її сталого розвитку,

зважаючи на багатоаспектність цієї проблеми, в науковій літературі висвітлені недостатньо і залишаються актуальними.

Метою цієї статті є спроба визначення і обґрунтування шляхів підвищення ефективності важелів фінансової політики щодо екологізації аграрної сфери у відповідності до запитів та викликів сьогодення.

Вклад основного матеріалу. Підґрунтям перебігу існуючих проблем аграрної сфери є теоретико-методологічне відставання наукової думки. Ні класики економічної науки А. Сміт і Д. Рікардо, ні наступні економічні школи і вчені, включаючи Д. Кейнса, М. Фрідмана, А. Маршалла, не надавали вагомого значення екологічним обмеженням в контурі економічного розвитку. Тривалий час домінувало переконання безкоштовності природних ресурсів (20-х — 50-х рр. ХХ ст.).

Згідно з цим баченням, вважалося, що природні ресурси не можуть бути об’єктом купівлі—продажу, тому методологічно хибно оцінювати їх у вартісному вигляді, а імплементація в господарську практику оцінки природних ресурсів буде спотворювати розвиток промислового і сільськогосподарського виробництва.

Ігнорування вартісної оцінки природних ресурсів та їх безоплатність зумовили їх безгосподарне використання. В 60–70-х роках 20 ст. в Україні інтенсивно використовується витратна концепція природокористування, яка полягала в тому, що природні ресурси повинні мати економічну оцінку, тому вони є предметом праці.

Критерієм вартісної оцінки природних ресурсів вважалися затрати на освоєння і підтримку об’єктів природокористування в придатному для експлуатації стані. І тільки 70-ті роки двадцятого століття, різко загостривши екологічні проблеми, поставили перед економічною наукою завдання осмислення сформованих тенденцій еколого-економічного розвитку та розробки принципово нових стратегій та доміант економічного й суспільного піднесення.

Окрім стратегії такого піднесення окреслювалися шерегом вчених, серед яких слід відмітити Гофмана К.Г. [2], Григоренко А.С. [3], Жуковського М.П. [6], Шостак Л.Б. [16]. Прогресивна міжнародна громадськість та відомі недержавні міжнародні організації, такі як Римський клуб (відомий лоробок „Межі зростання”), Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (IIASA, Лаксембург, Австрія), Міжнародна федерація інститутів перспективних досліджень та інші, започаткувати новий підхід до подолання зазначених проблем, який отримав назву — концепція сталого розвитку (sustainable development) [17 - 20].

Він значною мірою став продовженням концепції ноосфери, сформульованої академіком В.І. Вернадським ще в першій половині ХХ століття. Суть його полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби кожної людини.

Системне узгодження та збалансування цих трьох складових сталого розвитку аграрної сфери, подолання протиріч між ними — завдання величезної складності. Необхідно відзначити, що нині у науковій літературі зустрічається кілька визначень сталого розвитку.

Відсутність загально визнаного визначення пояснюється різним баченням проблем фінансового, екологічного, соціального розвитку. Прийняте в Україні формулювання базується на понятті збалансованого, стабільного, природозберігаючого розвитку, який не створює небезпеки для життєдіяльності людини [11, 16].

Таке визначення є вузьким, оскільки акцентує увагу на стані довкілля. В нашому розумінні, сталий розвиток це гармонія природи й суспільства на підґрунті зростаючих фінансових здобутків та високих технологій.

Окрім того, таке визначення зумовлює необхідність зміни траєкторії існуючого поступу аграрної сфери та пошуку забезпечення її сталого розвитку. Практична реалізація цілей, досягнення яких сприяє сталому розвитку аграрної сфери, вимагає застосування певного інструментарію, який сприяв би перерозподілу ресурсів та економічним перетворенням на підґрунті співставлення екологічних можливостей країни з економічними потребами її сільського населення. До загально відомого інструментарію макроекономічного аналізу відносять модель кругових потоків, модель пропозиції та попиту, хрест Кейнса, модель IS—LM, криві Філіпса, Лафера, модель Слоу та інші [4, 7].

Моделі використовуються для розкриття теоретичних перспектив економічного росту та підбору певних політичних, економічних та фінансових інструментів для його забезпечення. Але, характеризуючи макроекономічні залежності в довгостроковому та короткостроковому періоді, названі моделі не враховують можливості виникнення екологічних конфліктів та необхідності розв'язання проблем зумовлених ними.

Тому проблема використання моделей макроекономічного аналізу в екологічній політиці є такою, що потребує окремого вивчення. Деякі науковці застосовують макроекономічні моделі для дослідження еколого-економічних тенденцій, попередньо доповнюючи їх елементами екологічних обмежень [21].

Визначаючи правомірність даного підходу, слід акцентувати увагу, такі моделі слугують для доказу: єдності натурально-речових та вартісно-грошових макроекономічних пропорцій; взаємозв'язку та взаємообумовленості сфер та потоків відтворення руху ресурсів, товарів та доходів; необхідності узгодження економічних інтересів виробників та

споживачів; рівноваги сукупної пропозиції та сукупного попиту [15]; можливості уряду розподіляти доходи, здійснювати перерозподіл ресурсів та регулювати рівень економічної діяльності [16]. Вказане дозволяє зробити висновок про важливість стабілізації сукупного попиту в макроекономічній політиці, але, враховуючи вище згадані залежності, можна також зробити припущення, що зміна структури сукупного попиту обумовить зміну сукупної пропозиції, тобто відбудуться певні структурні зміни на ринках ресурсів, товарів та доходів.

Такі зміни повинні розпочатися з появи так званих екологоорієнтованих потреб. Сталий розвиток передбачає мінімальне використання вичерпних невідновлювальних та оптимальне використання відновлювальних ресурсів.

Але не гарантовано, що зміни на ринку природних ресурсів саме в такому напрямку будуть відбуватися автоматично. Тому потрібно здійснювати певний коригуючий вплив на попит агроформувань у виробничих ресурсах та на екологоорієнтовані потреби населення, а отже створити умови, які б стимулювали виробництво екологічно чистої продукції. Кількість інструментів, що використовуються для економічного захисту навколишнього природного середовища, постійно зростає.

Англійський економіст Д. Пірс відзначає: країни, що входять до Організації економічного співробітництва і розвитку, використовують до 150 прикладів економічних інструментів, з яких 80 — податки або платежі. Важелі фінансової політики сталого розвитку аграрної сфери набувають все більшої ваги як „перша лінія оборони” від зовнішніх шоків та фінансових штормів, оскільки вони можуть бути значно маневренішими і гнучкішими, ніж інші інструменти макроекономічної політики. Розтин літературних джерел [1—16] в царині застосування фінансового механізму й його інструментарію засвідчує жвавий інтерес вітчизняних вчених означеним колом проблем і дозволяє розкрити стрижневі принципи, мотиви та слабкі й сильні сторони їх застосування. Зазвичай, під фінансово-економічним механізмом екологізації аграрної сфери розуміється „система фінансово-економічних методів, важелів, форм і прийомів з управління заходами охорони, збереження, використання і відтворення природних ресурсів із відповідним правовим, нормативним, фінансовим та інформаційним забезпеченням” [1].

Його дія реалізується шляхом управління рухом фінансових ресурсів, складанням планових і виконавчих бюджетів, економічним та матеріальним стимулюванням процесів природокористування, матеріальним зацікавленням та відповідальністю за втілення заходів щодо екологізації агропромисловості. Екологізація аграрної сфери — це впровадження ресурсозберігаючих, енергозберігаючих, мало- і безвідходних технологій, альтернативних систем землеробства з обмеженням використання хімічних засобів для підвищення родючості ґрунту і захисту рослин, врахування можливостей природи до самовідновлення. Ефективність функціонування фінансово-економічного механізму залежить від якості управління його складовими [6].

Проте, сучасне дослідження проблем екології виявляє багато протиріч, пов'язаних з екологією через фінансово-економічні механізми. Головними з них, є існування низки фінансово-економічних важелів впливу на природокористувачів, наприклад, податки, відрахування і платежі екологічного характеру, кредитування природоохоронних заходів, екологічний аудит і екологічне страхування, які не вирішують екологічних проблем агропромисловості.

Накопичення цих протиріч веде до того, що в цілому екологічна небезпека в аграрній сфері зростає. Практично всі види платежів, пов'язані з природокористуванням, нині мають характер податкових внесків.

Це зумовлює те, що з року в рік надходження зборів за спеціальне використання природних ресурсів, наприклад, спрямовуються до бюджету не цільовим призначенням на екологізацію, а „розчипляються” у його доходній частині.

Загально визнаним нині є той факт, що податкові важелі спрацьовують з негативним екологічним результатом: товаровиробникам вигідніше здійснювати різні фіскальні екологічні платежі, ніж витратитися на впровадження екологобезпечних методів господарювання. За існуючої практики „екологічна” складова податково-бюджетної системи в Україні має яскраво виражений фіскальний характер і спрямована здебільшого на поповнення бюджетних коштів, по суті, за рахунок експлуатації природних ресурсів.

Крім того, складається враження, що держава переважно декларативно вирішує проблеми збереження довкілля і взагалі виступає таким суб'єктом природокористування, котрому насправді вигідне заподіяння екологічної шкоди, компенсація за яку у вигляді зборів і штрафів утворює рахунки бюджетних (з 1998 р.) фондів охорони природи.

Таку ситуацію аж ніяк не можна визнати задовільною, якщо врахувати і те, що фактично ці бюджетні доходи широко використовуються для усунення інших перекосів у економіці. Так, протягом останніх десятиріч державні витрати на охорону довкілля та раціональне використання природних ресурсів постійно скорочувались (до 0,2% усіх видатків), водночас надходження від експлуатації природних ресурсів незмінно становлять вагомую частку доходів бюджету (12%). Таким чином, нині існуюча система податкових важелів сталого розвитку аграрної сфери, є дієвим засобом задоволення фінансових потреб держави.

Траєкторія фінансової політики сталого розвитку аграрної сфери повинна бути зорієнтована на комплексний збалансований розвиток сільських територій, спрямований на стабільну їх екологізацію, забезпечення збалансованих умов праці та проживання населення. Ще у червні 2006 року Європейський Союз прийняв нову Стратегію сталого розвитку до чого спонукали відмічені тенденції у погіршенні стану довкілля з часу першої у 2001р., соціальні та економічні проблеми, а також поповнення цього об'єднання новими членами.

Зокрема, нова стратегія сталого розвитку ЄС зазначає наступне: „країни-члени повинні розглядати подальші кроки переносу оподаткування з праці

на споживання ресурсів та енергії та забруднення для сприяння зростанню зайнятості та зменшення негативних екологічних впливів у затратно-ефективний спосіб”.

Але кроків до впровадження такої податкової стратегії в Україні не відчувається. Кардинальним засобом зміни такої ситуації, є підвищення ролі фінансово-економічних механізмів що потребує не стільки розробки нових методів і підходів, скільки модернізації існуючих регуляторів, адаптованих до принципово нових вимог економічного простору, поєднання їх примусово-обмежувальної та стимулюючо-компенсаційної природи.

Саме цей шлях забезпечить більш сприятливі умови для природозбереження, а також для застосування екологічно безпечних технологій і методів господарювання агроформувань. Принципово також мати спільне бачення майбутньої системи податкових важелів, оскільки перед фінансовими та нефінансовими сферами стоять одні і ті ж завдання приєднатися до клубу розвинених країн, бути відкритими для практичних підходів і технологій, які ведуть до підвищення продуктивності, екологізації та прибутків.

Досягнення рівноваги між усіма цими аспектами буде нелегкою справою. Оцінка податкових важелів забезпечення сталого розвитку аграрної сфери засвідчує, що для підвищення їх дієвості доцільно:

встановити 5-ти річний мораторій на внесення змін та доповнень з питань оподаткування аграрної сфери;

запровадити науково-обґрунтовану та попередньо досліджену задовільну податкову базу і встановити оптимальні ставки податків аграрної сфери за видами діяльності, галузями, регіонами;

сформувати ефективну, стабільну, гнучку, доступну та прозору систему податкових важелів забезпечення сталого розвитку аграрної сфери та їх адміністрування;

визначити політику щодо застосування податкових важелів забезпечення сталого розвитку аграрної сфери та забезпечити однозначність тлумачення її принципів задля уникнення спотворень;

забезпечити доступність для громадського сприйняття поняття податкових важелів забезпечення сталого розвитку аграрної сфери.

При цьому, об'єктивним критерієм прийняття рішення по альтернативних стратегіях використання навколишнього природного середовища, служить економічна оцінка природних ресурсів, що являє собою грошове вираження довгострокового ефекту від їх експлуатації. Під природокористуванням слід розуміти сукупність усіх форм експлуатації природноресурсного потенціалу та заходів щодо його збереження [6, с. 32]. Однак, необхідність визначення економічної оцінки природних ресурсів в Україні була визначена не відразу. Україна пройшла досить довгий шлях у прийнятті цієї точки зору, що супроводжувалося розробкою і впровадженням відповідних концепцій і стратегій.

Адекватна оцінка природних об'єктів і ресурсів винятково важлива для схвалення обґрунтованих управлінських рішень щодо екологізації аграрної

сфери. Нині, в умовах деформацій економічного простору на тлі глибокої екологічної кризи, еколого-економічна оцінка природних ресурсів є важливою для втілення вимог сталого розвитку.

Однак, у більшості випадків, економічну оцінку природних об'єктів важко визначити через відсутність відповідних ринків і невиявленість суспільних уподобань. У застосуванні прямих методів оцінювання проблемою залишаються необізнаність агроформувань, низький рівень екологічної свідомості та недоліки методологічного характеру.

Проте, навіть для вже отриманої економічної оцінки слушним залишається питання її адекватності, релевантності і транспарентності. Хоча існує спокуса включити ціни на природні активи в основу фінансової політики сталого розвитку аграрної сфери, небезпечно це робити без чітких критеріїв і знання того, як конкретні заходи фінансової політики впливають на природні активи. Ця сфера мало вивчена, але вочевидь, що центральні органи влади не можуть зупинити свою роботу в очікуванні теоретичного вирішення проблеми. Інтегрована екологічна оцінка включає рекреаційну, естетичну, наукову, культурно-історичну та екологічну цінності [1].

Для визначення уподобань респондентів стосовно довкілля та їх готовності платити, на нашу думку, необхідно застосувати метод умовного оцінювання, оскільки він дає змогу врахувати таку невлесиму складову загальної економічної вартості, як вартість існування [14]. Доцільним, на наш погляд, є анкетне опитування [4, 14, 19, 20]. До основних задач, що вирішуються в сталого розвитку аграрної сфери можна віднести фінансування великомасштабних природоохоронних програм, стратегічних екологічних завдань, що забезпечують інтереси сьогодення та майбутніх поколінь. Здійснення цих програм може бути забезпечене шляхом формування централізованих екологічних фондів, що створюються за допомогою механізму перерозподілу (податків, платежів, штрафів, тощо). Критерії вибору показників сталого розвитку були визначені в документах Комісії з проблем сталого розвитку ООН.

При цьому наголошується, що система показників може видозмінюватися в залежності від особливостей, що характеризують територію, пріоритети розвитку і цілі [19].

До них відносять групи економічних екологічних і соціальних показників. Важливою проблемою на шляху втілення концепції сталого розвитку є формування системи вимірів (індексів та індикаторів) для кількісного і якісного оцінювання цього дуже складного процесу. Головні вимоги до зазначеної системи вимірів — її інформаційна повнота та адекватність представлення взаємопов'язаної тріади складових сталого розвитку.

На цьому напрямі зараз працюють як відомі міжнародні організації, так і численні наукові колективи, але однозначного узгодження цієї системи вимірів поки що не досягнуто. Сталий розвиток аграрної сфери повинен досягатися оптимальним поєднанням таких важливих факторів розвитку її економіки, як рівень та якість інновацій, пріоритетна підтримка досліджень, значні іноземні інвестиції, з досконалим

законодавством у сфері оподаткування бізнесу та високих технологій, ефективним захистом приватної власності, і особливо інтелектуальної, низьким рівнем корупції, орієнтацією фінансової політики держави на створення економік за моделлю „добробуту для всіх” замість моделі „байдужості до стихійного ринку”.

Найяскравіше цю стратегію розвитку демонструють Фінляндія, Данія, Ісландія, Швеція. Турбує навіть не та обставина, що Україна практично за всіма визначальними індексами, індикаторами і показниками сталого розвитку істотно поступається не лише світовим лідерам і країнам «великої вісімки», а й усім постсоціалістичним країнам.

Принципово важливим є те, що Україна досі перебуває у стані дискусії з приводу своєї національної ідентичності, вона ще не визначилася з політикою і стратегією розвитку аграрної сфери.

За таких умов найкращі реформи аграрної сфери не дадуть бажаних результатів, оскільки ці реформи є похідними від головного — визначення траєкторії її розвитку. Формування і впровадження фінансового інструментарію повинно базуватися на необхідності взаємного узгодження екологічної, соціальної і економічної концепцій.

Тільки такий підхід дає можливість визначити заходи щодо мінімізації негативних дій і сприяти позитивному впливу фінансової політики на забезпечення сталого розвитку аграрної сфери.

Висновки: Нарощування агровиробництва без належного еколого-економічного обгрунтування призвело до посилення ресурсної напруженості, виникнення цілої низки економічних, соціальних та екологічних проблем і прогресуючого зростання факторів їх ризику. Теорія і практика засвідчили, що на межі століть вчення В.І. Вернадського про ноосферу виявилось необхідною платформою для напрацювання триєдиної концепції сталого еколого-соціально-економічного розвитку. Практично не діють інструменти та важелі, які б стимулювали і спонукали агроформування до впровадження екологобезпечних технологій, очисного обладнання нових поколінь.

Можливості реалізації комплексу заходів в подоланні фінансової та екологічної кризи й оздоровлення навколишнього природного середовища визначаються переважно трьома чинниками (економічним, екологічним, науково-технічними потенціалами). В таких умовах, необхідний сталий розвиток аграрної сфери, у якому добробут людей, навколишнє середовище, природні ресурси та людський капітал, втілений у досягненнях науки, освіти, промислових технологіях, високих моральних цінностях, — категорії нероздільні, рівновеликі й такі, що взаємно доповнюють і збагачують одна одну. Для України, яка перебуває в пошуку свого шляху, дуже важливо не припуститися принципових помилок.

Ризик полягає в тому, що значно легше віддати перевагу успішному „шаблону”, зокрема зовні привабливому фінансовому інструментарію, без урахування в єдиній, цілісній моделі екологічної та соціальної сфер.

Тим більше, що втілення концепції сталого розвитку не гарантуватиме швидкого зростання аграрної сфери, натомість вимагатиме напруженої роботи й консолідованих зусиль політиків, управлінців, учених та всього прогресивного населення України.

Література

1. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. — К.: Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів. - 2003. — 88 с.
2. Гофман К.Г. Экономическая оценка природных ресурсов / К.Г. Гофман. — М.: Экономика. - 1980. — 234 с.
3. Григоренко А. С. Экономика и экология / А.С.Григоренко. — М.: Экономика. - 2001.— 256 с.
4. Диксон Д. Экономический анализ воздействий на окружающую среду / Д. Диксон, Л. Скура, Р. Карпентер // Перевод с английского А.Н. Сальникова. — М.: Вита—пресс, 2000. — 272 с.
5. Дробноход М.І. Пріоритети стійкого екологічно безпечного розвитку / М.І. Дробноход. — К.: Освіта та управління. — 1997. — № 3.
6. Жуковский М.П. Экология / М.П. Жуковский. — Симферополь: Таврида. - 2004. — 182 с.
7. Качан Є.П. Міжгалузеві комплекси України: проблеми розвитку і розміщення / Є.П. Качан, Т.Є. Царик. — Тернопіль: Економічна Думка, 2005. — 216 с.
8. Кашенко О.Л. Фінанси природокористування / О.Л. Кашенко. — Суми: Університетська книга, 1999. — 421 с.
9. Лук'яненко І.Г. Економетрика / І.Г.Лук'яненко, Л.І.Краснікова. — К.: Знання. - 2003. — 494 с.
10. Мельник Л.Г. Екологічна економіка / Л.Г. Мельник — Суми: ВТД — Університетська книга, 2002. — 346 с.
11. Пашенцев О.І. Сучасний і методи управління екологічною безпекою Криму / О.І. Пашенцев. — Симферополь: Доля. - 2006.— 256 с.
12. Подольчак М.Г. Методи визначення економічної вартості компонентів довкілля / М.Г. Подольчак, Л.Д. Загвойська // Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. — Львів: УкрДЛТУ. — 2004. — С. 68–76.
13. Синякевич І.М. Економічні інструменти екополітики: теорія і практика / І.М. Синякевич. — К.: Економіка України. — 1999. — С. 78–83.
14. Хенс Л. Экономика природопользования. / Л. Хенс, Л.Г. Мельник, Е. Бун. — К.: Наукова думка, 1998. — 480 с.
15. Шостак Л.Б. Нормативная макроэкономическая модель роста в рамках социо-экологических

ограничений / Л.Б. Шостак. — К.: Экономика промышленности, 2000. — №3. — С. 177–183.

16. Шостак Л.Б. Регулирование экономического роста в условиях природно-ресурсных ограничений / Л.Б. Шостак. — К.: СОПС Украины НАН Украины, 1998. — С.24

17. Bengt K. Valuing Environmental Benefits Using the Contingent Valuation Method. — Umea: Umea university, 1990. — 171 p.

18. Bishop, R. Romano, D. Environmental Resource Valuation: Applications of the Contingent Valuation Method in Italy. — Kluwer.: - Academic Publishers, — 1998. — 286 p.

19. European Council. Sustainable Development Strategy.— EC DOC10917/06, - 2006 - 29p.

20. Freeman, A.M. The Measurement of Environmental and Resource Values: Theory and Methods. — Washington: - Resource for the Future, - 1994. — 516 p.

Ботвина Н.А. Рычаги финансовой политики повышения экологизации агропромышленного комплекса Украины.

Аннотация. Рассмотрены рычаги финансовой политики относительно повышения экологизации аграрной сферы, осуществлен мониторинг существующих проблем в контексте реалий современного экономического пространства, а также определены предпосылки и предложены собственные авторские подходы относительно их решения.

Ключевые слова. Природно-ресурсный потенциал, экология, финансовый механизм, рычаги финансовой политики, агропромышленный комплекс.

Botvina N. A. Economic Instruments of Policy of Increasing of Ecologization of Agroindustrial Complex.

Summary. The levers of financial policy are considered in relation to the increase of ecologization of agrarian sphere, monitoring of existent problems is carried out in the context of realities of modern economic space, and also certainly pre-conditions and own author approaches are offered in relation to their decision.

Keywords. Naturally resource potential, ecology, financial mechanism, levers of financial policy, agroindustrial complex.

Белоус Е. В.

*кандидат экономических наук, доцент кафедры национальной экономики
Национального университета «Одесская юридическая академия»
E-mail: prav_inf@nla.od.ua*

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ БИЗНЕС-СТРУКТУР

Аннотация. Представлены особенности функционирования современных бизнес-структур в условиях гиперконкуренции.

Ключевые слова: бизнес, бизнес-структура, потребительская ценность, нематериальные активы.

Постановка проблемы. Миллионы лет тому назад на земном шаре существовал только один континент — Пангея. Под воздействием сил природы этот континент раскололся на части. Эти части стали сталкиваться друг с другом, наползая один на другой, в результате чего появились новые континенты, горные хребты, острова. Так, по мнению некоторых ученых, можно представить развитие современного бизнеса.

Как в природе, так и в бизнесе, все время присутствуют созидательно-разрушительные процессы. В настоящий момент в отличие от разбегающихся континентов бизнесы разных стран сближаются, разрушаются прежние географические границы, во всем чувствуются процессы глобализации экономики.

Руководство многих компаний вынуждено применять разрушительные процессы для стирания и взламывания стереотипов ведения бизнеса, которые складывались десятилетиями и не применимы в настоящих условиях развития экономики. И создавать новые, чтобы обеспечить выживание компании.

В результате происходящих процессов на рынке стали доминировать абсолютно новые компании, которые недавно начали функционировать на рынке, а из известных компаний-гигантов остались лишь те, кто сумел перестроиться и двигаться со скоростью изменений на рынке.

Обзор последних исследований и публикаций. Еще двадцать лет назад толковые словари Советского Союза объясняли «бизнес» как деятельность людей, преследующих одну единственную цель — наживу [1]. Само толкование бизнеса носило негативный оттенок. В справочниках западноевропейских издательств о бизнесе писали намного воодушевленнее и представляли «бизнес» как независимую коммерческую деятельность человека, которая является для него способом существования.

В сущности, владелец капитала, который дает жизнь бизнесу, заинтересован в его устойчивости и получении прибыли. Нельзя отрицать, что именно погоня за прибылью является главной побудительной силой в его деятельности. Из-за этого к торговому делу не всегда относились благосклонно.

Современный бизнес — это целая система знаний, умений и навыков поведения людей, осуществляющих коммерческую деятельность в обществе.

Бизнес является источником создания практически всех экономических благ общества — от жилья, одежды, питания до интеллектуального досуга.

Вопросами развития управления бизнесом занимались многие видные отечественные и зарубежные ученые: Г.Л. Азоев, В.Ю. Котельников, Ф. Котлер, Ж.-Ж. Ламбен, Т. Питерс, М. Портер, Дж. Траут, С. Ребрик, Р. Уотермен [1-10].

Особенности функционирования современных бизнес-структур освещены не в полном объеме.

Цель статьи. Целью статьи является выявление особенностей функционирования современных бизнес-структур в условиях гиперконкуренции.

Основной материал исследования. Бурное развитие международной торговли является одной из главных характеристик современной мировой экономики. Принципы свободной торговли, либерализация торговых отношений обеспечивают резкий рост объемов внешнеторговых операций. В связи с этим рынок характеризуется острой конкуренцией, быстрыми переменами, огромными потоками информации, все возрастающей сложностью ведения бизнеса и всепроникающей глобализацией.

В качестве основных характеристик современной экономики необходимо выделить следующие:

- Глобализация мировых экономик, технологий, инноваций. Как шутят многие экономисты и менеджеры: «Весь мир — большая деревня» [3].
- Быстроменяющаяся среда бизнеса. В настоящее время не крупная компания побеждает более мелкую компанию, а быстрая более медленную.
- Акцент на предпринимательскую экономику, отмирание индустриальной экономики.
- Рынок, управляемый покупателем, который активно ищет альтернативные предложения и выбирает лучшее.
- Сокращение жизненного цикла товаров и услуг. «Если продукт имеет успех, значит, он уже устарел».

Согласно библейским заповедям, торговое дело считалось аморальным. Святой Августин (354-430) говорил однозначно: «Купец не угоден богу!». А Фома Аквинский (1226-1274) утверждал: «Тот, кто продает товар по цене более высокой, чем он куплен, допускает нарушение морального закона». И только на закате Реформации впервые за многовековую историю человечества произошло слияние моральных характеристик человека и его возможности успеха в бизнесе: «Будь достойным человеком и процветающим бизнесменом!» [2].

Бизнес, наряду с творцами и мыслителями, является одним из двигателей развития прогресса.

Поэтому необходимо воспринимать его не как зло неизбежное, а извлекать из него пользу.

Бизнес существует в условиях специфических отношений человеческого общества. Прекрасной иллюстрацией этих отношений может служить сравнение отношений пчелы и цветов. Летя от цветка к цветку, пчела не имеет намерения решить проблемы цветов с опылением. Ей нужен нектар. Но, удовлетворяя свои потребности, она дает жизнь последующим поколениям цветов. Так и бизнес, выпуская товары, которые пользуются спросом у потребителей, бизнес не только продлевает себе жизнь, но также удовлетворяет определенные потребности общества.

Современное развитие управления бизнесом осуществлялось и осуществляется под давлением вопросов «Почему процветают одни организации, а другие разрушаются?», «В чем успех организации?», «Что необходимо делать руководителю, чтобы обеспечить выживание организации?».

К сожалению, универсальных и простых ответов на эти вопросы не существует. Нет универсальной методики достижения успеха, так как не существует путей и средств, одинаково пригодных во все времена и для всех людей и обстоятельств.

Это также означает, что прошлая формула успеха может стать формулой краха. Превратить бизнес в устойчивый источник прибыли гораздо труднее, чем однажды на нем заработать. Концепция Генри Форда о массовом выпуске стандартного автомобиля была одной из величайших идей в истории. Но Форд был ослеплен своим собственным успехом, и это чуть не привело компанию к краху: он упорно хранил верность автомобилю марки «Ти» черного цвета, в то время, как «Дженерал Моторс» уже разработала и предлагала покупателям машины разных моделей и цветов [7].

Как было отмечено выше, рынок в настоящий момент управляется покупателем. Именно он своим выбором определяет, каким компаниям дальше функционировать на рынке. Поэтому главной задачей современного бизнеса является создание потребительской ценности. Чтобы выжить компания должна донести до потребителя конкретное предложение ценности, которое направлено на определенную нишу рынка.

Возьмем, например, компанию «Harley-Davidson». Эта компания известна как производитель дорогих мотоциклов. Потребительская ценность, которую удовлетворяет компания, это вовсе не производство средств передвижения. Бывший исполнительный директор компании Рич Тирлинк затратил годы в спорах касательно определения бизнеса компании. «Мы не «производитель средств передвижения», мы создаем «стиль жизни» [7]. И это является верным. Ведь человек, который покупает мотоцикл по цене, сопоставимой с ценой дорогого автомобиля, покупает не просто средство передвижения, а нечто большее.

Современные покупатели не хотят больше быть безликими, они продолжают повышать уровень своих требований. Им уже не достаточно сочетания «оптимальная цена — оптимальное качество».

Они хотят сбалансированного и продуманного до мелочей комплекта продуктов и услуг, которые удовлетворяют максимально их потребность с помощью их уникального решения.

Основные задачи, которые должна решать современная компания в вопросе создания потребительской ценности, следующие:

- Глубже понять сущность потребительской ценности, представлять себя поставщиком решений проблем потребителя, а не производителем товаров и услуг. Это реализуется за счет близости к потребителю. Производитель должен очень хорошо представлять себе систему ценностей своего потребителя, мотивы при выборе и при покупке товаров. Способность учитывать малейшие изменения в системе ценностей, мотивах покупки и во вкусах потребителей.

- Осознать разницу между тем, что покупатель покупает и тем, что компания производит.

- Взглянуть шире на основополагающие проблемы покупателя, которые не охвачены выпускаемыми компанией товарами или услугами.

- Наблюдать за тем, что потребитель делает с произведенными товарами или услугами и помочь сделать это использование более эффективным.

Ведение современного бизнеса существенно отличается от прошлых условий функционирования. Как выше было сказано, в быстроменяющейся среде современной экономики происходит переход от индустриального предприятия к интеллектуальному.

Происходит взрывное развитие виртуального обучения, в компаниях реализуется концепция обучающейся организации, т.е. организации, которая постоянно совершенствуется за счет получения новых знаний. Знания, получаемые в ходе непрерывного обучения (а это является одними из наиболее важных источников успеха на рынке), позволяют их интегрировать в новые продукты или услуги, быстрее, чем конкуренты.

Именно интеллектуальные ресурсы (такие как: знания, умения, брэнды, бизнес модели и т.д.) осуществляют больший вклад в успех компании по сравнению с осязаемыми ресурсами. Современное разделение ресурсов компаний, которое приводит к успеху на рынке, представляет собой соотношение 90% неосязаемых ресурсов к 10% осязаемых ресурсов [9].

Нематериальные активы являются одним из надежных источников достижения победы в конкурентной борьбе. Основная часть рыночной стоимости наиболее известных компаний приходится на нематериальные активы. Например, самый дорогой и известный брэнд у компании «Coca-Cola», его знает 98% населения земного шара. Стоимость «Coca-Cola» составляет порядка 80 млрд. долл., из них на материальные активы приходится порядка 2-3% [10].

Исследования, которые были проведены в определении рыночной стоимости компаний показали, что компании, которые обладают известными и сильными торговыми марками, превышают среднерыночную стоимость на 15-20%. В случае покупки за такие компании выплачивается средств в 5-6 раз больше,

чем составляет их балансовая стоимость. Среднее значение показателя «рыночная стоимость / балансовая стоимость» для 20 крупнейших компаний мира равняется 15, а среднее значение для входящих в список «500 лучших компаний» журнала «Fortune» бизнес-организаций — 8. Таким образом, материальные активы составляют всего лишь от 5 до 12% общей стоимости имущества лидеров рынка [10].

Укрепление рыночных позиций компании на основе нематериальных активов возможно за счет:

- Создания крепких связей с потребителями на основании тонкого и глубокого понимания их потребностей. Результатом этого может стать лояльность потребителя к продукции компании и приверженность к торговой марке. Например, компания Nike начала устанавливать партнерские отношения со своими потребителями, увлекающихся бегом. Оказалось, что помимо кроссовок и одежды для бега им также нужны спортивные часы, MP3-плееры и датчики работы сердца, сжигания калорий, показателей давления. Nike разработало все эти продукты, и продала за первые несколько лет данные товары на 400 млн. долларов.

- Наличия возможности «увеличения доли участия в бизнесе клиента», который указывает на то, что данный бизнес имеет хорошую основу для дальнейшего своего развития. Чтобы увеличить потребительскую ценность в глазах клиента и дифференцироваться от других конкурентов необходимо создавать глубокие связи между операциями клиента и операциями компании. Чем больше бизнес-структура выполняет работы за своего клиента, тем труднее найти границу, которая их разделяет.

- Создания командного духа среди подчиненных, их навыки, профессионализм и знания. Знания и непрерывное обучение в современной экономике стали критическими факторами успеха. Превращение знаний в основной источник создания новых товаров и услуг, в создание потребительской ценности привело к тому, что новыми лидерами новой экономики стали те компании, которые научились эффективно управлять знаниями. И осуществлять интеграцию новых знаний в разработку и производство новых товаров и услуг быстрее, чем конкуренты.

- Развития информационных технологий для устойчивой связи между сотрудниками, а также потребителями и поставщиками. Они позволяют быстро реагировать на запросы потребителей и оптимизировать запасы.

- Системы управления, поддерживающая нововведения, гибкость системы управления и гибкость персонала компании, наличие у них «потенциала быстрого реагирования».

Что же может выступать в качестве источников нематериальных активов?

1. Стратегические активы. Естественная монополия, лицензии и другие преимущественные права, ограничивающие конкуренцию, наличие у бизнес-структуры амбициозных, но достижимых рыночных целей. Будущее компании определяется тем, что делается (или не делается) в компании сегодня.

Выявление возможностей во внешней среде и умение их использовать служат основой улучшения рыночных позиций для любого бизнеса.

2. Материальные активы. Их наличие или отсутствие, безусловно, влияет на деятельность компании. Но при этом они должны соответствовать устремлениям компании и не становиться со временем ограничителями ее развития. Как говорится в одной из пословиц: «И тяжело нести, и жалко выбросить».

3. Технологии как активы. Собственная технология в форме патентов, авторских прав и специальные производственные ноу-хау Компании намного тяжелее поменять рынок, чем технологии. Так как существует проверенное правило, что для привлечения одного нового клиента компании надо потратить в 10 раз больше, чем удержать одного старого. Но необходимо помнить, что технологический прогресс может стать как источником новых возможностей, так и угроз. В качестве продуктивных источников новых идей для технологических разработок, по некоторым данным, первое место занимают клиенты (около 50% всех новых идей) [3]. Даже появился новый термин, как «организация разработок в рамках работы с клиентами» [4]. Еще 25% дает взаимодействие с поставщиками и со сбытовиками. И 25% приходится на разработки научных подразделений компании [3].

Например, известный автопроизводитель компания BMW в партнерстве со своими покупателями постоянно ищет новые технологии и элементы дизайна, которые могут быть использованы при создании новых моделей автомобилей. Для этого компания создала Виртуальное инновационное агентство, где все желающие автолюбители — инноваторы могут посредством веб-сайта поделиться своими идеями. За неделю существования агентство получило 4000 идей [3].

Способность создавать или приобретать нужные технологии, решительно отказываться от устаревшего, быстро меняться под действием изменений внешней среды — все это создаст основу для укрепления конкурентоспособности компании на рынке.

4. Репутация как активы. Репутация компании и ее торговых марок среди потребителей, государственных органов, поставщиков, общества.

Японцы говорят, что существует только одна возможность произвести хорошее первое впечатление и второй не будет никогда. Репутация и имидж среди различных заинтересованных групп компании — это наиболее ценный нематериальный актив бизнес-структуры. Имидж возникает в сознании людей и не является постоянным качеством компании и ее товаров. Одной из главных ошибок менеджмента компании может быть смена символов организации в надежде автоматически изменить сложившийся имидж или репутацию. Хорошая репутация приносит ряд положительных аспектов для компании:

- помогает потребителю осуществить выбор между функционально одинаковыми товарами или услугами;

- увеличивает эффективность рекламных компаний и стимулирует продажи;

- придает дополнительную психологическую ценность продукции и удовлетворение ею (например, надежность, доверие, безопасность);
- привлекает более квалифицированный персонал, удовлетворение их от работы и т.д.

Поэтому хорошая репутация всегда служит укреплением конкурентоспособности компании.

5. Человеческие ресурсы. Умения, навыки персонала бизнес-структуры, их готовность к адаптации.

Ни одна компания не может произвести продукцию или услугу без людей. Именно люди являются одним из главных источников удовлетворения потребностей потребителей, создания и выпуска товаров, которые позволяют жить компании и получать прибыль. «Управление знаниями» и «самообучающаяся компания» является одними из популярных терминов в бизнесе в настоящий момент. Управление знаниями является основой самообучающейся компании.

Это обусловлено динамизмом внешней среды и необходимостью новых знаний для персонала. В основе знаний лежит информация. Информация трансформируется в управленческое решение, которое позволяет, в конечном итоге, получать прибыль. Поэтому часть этой прибыли целесообразно опять инвестировать в знания, которые помогают быть компании конкурентоспособной. При этом необходимо сосредоточиться на основополагающих конкурентоспособных навыках знаниях, которые необходимы персоналу для создания конкурентных товаров.

Информация снизу вверх поступает от сотрудников передовой линии. Это агенты, продавцы, менеджеры, которые постоянно контактируют с внешней средой и окружением. По некоторым данным от сотрудников до 50% решений и идей может исходить, которые заперты у них в головах [9]. Если руководство компании не организовало управление знаниями и сбора идей и информации, то она остается невостребованной и попросту исчезает. Ведь компании не нужны руки или ноги ее персонала, ей нужна их способность думать. Помимо этого, некоторые данные свидетельствуют, что две трети работников работают как роботы, без эмоционального вовлечения в процесс развития компанией. Это значительно снижает продуктивность работы. Существует два популярных подхода к управлению персоналом [6]:

1. Персонал — «расходный материал» или «конвейерный найм». Значительная часть отечественных компаний, которые работают в сфере прямого обслуживания клиентов, каждые 1-3 года на 50-80 % меняют «переднюю линию», т.е. тех людей, которые непосредственно контактируют и обслуживают клиентов.

2. Персонал — самый ценный ресурс. В развитие и обучение сотрудников инвестируется значительное количество ресурсов, и уход таких сотрудников — значительная потеря для компании. Также японские менеджеры подметили и придумали этот революционный принцип, который получил название «перевернутая пирамида». Основная идея его такова — главные в организации на самом деле те,

от кого зависят ощущения, остающиеся у клиента после взаимодействия с ней, т.е. работники передовой линии. Именно они должны иметь все возможности и средства на своем рабочем месте решать проблемы клиента наилучшим образом, что и должен обеспечить их руководитель.

В настоящий момент с учетом динамизма внешней среды и гиперконкуренции, наблюдаемой на рынке, вопросы, связанные с управлением человеческими ресурсами, являются одними из самых актуальных.

6. Организация и культура. Ценности и социальные нормы бизнес-структуры, способствующие формированию лояльности персонала.

Это один из эффективных способов воздействия на сотрудников. Это некий «язык компании». Это не жаргон, на котором будет разговаривать сотрудники, а единый язык целей и задач компании и ее подразделений, язык взаимопонимания, помогающий сотрудникам компании мыслить в одном для всех направлении. Вовлечение персонала в корпоративную культуру должно представлять собой хорошо спланированную пиар-кампанию — значки, награды, символы, коллективные фото, праздники, письма и поздравления от генерального директора и т.д. Все эти символы корпоративного единства играют важную роль. Как сказал Наполеон: «Человек не отдаст свою жизнь ни за какие богатства, но сделает это ради орденской ленты!» [6]. Чем более выражена организационная культура, тем меньше персонал нуждается в тотальном контроле, наставлениях, процедурах, правилах.

Выводы. Таким образом, в качестве особенностей ведения современного бизнеса можно выделить следующие:

- Переход от индустриального бизнеса к интеллектуальному. Акцент на интеллектуальные активы, доминирование нематериальных активов над материальными.
- Использование концепции самообучающейся организации, постоянное совершенствование знаний и интегрирование их в новые продукты и услуги.
- Упор на перемены, а не на стабильность.
- Более успешное функционирование малых по размеру бизнес-структур по сравнению с крупномасштабным производством «прошлой» экономики. Примером тому может служить японская модель Бунша. Она подразумевает разделение компании на более мелкие части по достижению ее определенного размера. Это необходимо для более оперативного реагирования компании на изменения со стороны внешней среды.
- Смещение акцента с финансовых ресурсов в сторону людского капитала, которые в настоящий момент являются главной ценностью. Осознание того, что сотрудники — это инвестиции, а не затраты.
- Основной упор на командную работу, а не на индивидуальную. Создание команды единомышленников для получения синергического эффекта. Адаптированная под потребности рынка рабочая сила, а не стандартизированная.

Литература

1. Азоев Г.Л., Челенкова А.П. Конкурентные преимущества фирмы. — М.: Серия, 2000. — 256 с.
2. Беляев В.И. Маркетинг: основы теории и практики: Учебник. - М.: КНОРУС, 2005. — 672 с.
3. Котельников В.Ю. Новые бизнес-модели для эпохи быстрых перемен, движимых инновациями. — М.: Эксмо, 2007. — 97 с.
4. Котельников В.Ю. Стратегическое управление. Принципиально новые подходы для эпохи быстрых перемен. — М.: Эксмо, 2007. — 107 с.
5. Котлер Ф. 300 ключевых вопросов маркетинга. Отвечает Филипп Котлер. — М.: Олимп-бизнес, 2008. — 200 с.
6. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок. — СПб.: Питер, 2008. — 720 с.
7. Питерс Т., Уотермен Р. В поисках совершенства. Уроки самых успешных компаний Америки. — М.: Альпина Паблишен, 2010. — 528 с.
8. Портер М. Конкуренция / Пер. с англ.: Под ред. В.Д. Шетина. — М.: Вильямс, 2005. — 608 с.
9. Ребрик С. Уроки Тома Питерса и других гуру бизнеса. — М.: Эксмо, 2005. — 110 с.
10. Траут Дж. Репозиционирование. Бизнес в эпоху конкуренции, перемен и кризиса. — СПб.: Питер, 2010. — 256 с.

Білоус О. В. Особливості функціонування сучасних бізнес-структур

Анотація. Представлено особливості функціонування сучасних бізнес-структур в умовах гіперконкуренції.

Ключові слова: бізнес, бізнес-структура, споживча цінність, нематеріальні активи.

Bilous E. V. The Special Features of Present Business Structures Functioning

Summary. The features of the functioning of modern business structures in hypercompetition.

Keywords: business, business, consumer value, immaterial assets.

Балахонова О. В.

кандидат економічних наук, докторант
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова
E-mail: rector@onu.edu.ua

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ МЕСТНОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные проблемы совершенствования институциональных условий местного развития, раскрываются причины институциональной слабости муниципальной экономики. Обоснован вывод о необходимости обеспечения сплоченности, партнёрства и институциональной гибкости муниципальных социально-экономических систем.

Ключевые слова: институциональная и организационная среда, муниципальные образования, партнёрство, стимулы, самообразование, стратегическое планирование.

Постановка проблемы. Каждому органу местного самоуправления присущи свои специфические способы решения проблем социально-экономического развития муниципального сообщества. У каждого из них существует своя сложившаяся система взаимоотношений, обобщённых неформальной институциональной средой. Одновременно накопление совокупного опыта управления развитием местных сообществ позволяет формировать единую институциональную и организационную среду, адаптировать методы и способы решения конкретных проблем для значительной массы муниципальных образований.

Обзор последних исследований и публикаций. В статье использованы результаты работы Гэлбрейта Дж. [1], Захарченко В. [2], Васильевой Т. и Леонова С. [3]. Названные ученые, по мнению автора, уделили достаточно внимания институциональным основам местного развития. Мало освещенными остались особенности трансформационного периода.

Задачи исследования. В настоящее время ощущается необходимость глубокого анализа накопленного опыта реформирования местного самоуправления, выработки взвешенных решений и оптимальных схем преобразований в экономике и социальной сфере муниципальных образований. Уже первые практические шаги по осуществлению реформы местного самоуправления в Украине выявили значительные сложности. Это проявляется в её недостаточной координации с другими реформами: социальной, налоговой, бюджетной, с реформой государственной службы. Основным направлением развития местных сообществ раньше была преимущественно тактическая работа по осуществлению институциональных преобразований, реформированию самой системы муниципального управления.

Наблюдения автора показывают, что во многих администрациях не сложилась чёткая иерархия управления, что нередко приводит к искажению уп-

равленческой информации или её противоречивости. Руководители и служащие местных администраций обладают различным уровнем прав и ответственности, выполняют разный набор функций, несмотря на принадлежность к определённой управленческой иерархии. Нередко распределение поручений и заданий в системе управления производится с ориентацией на личные качества, а не по формальным признакам, связанным с позицией, занимаемой ими в структуре управления, и содержанием поручения.

Отсутствие чёткого перечня вопросов, находящихся в ведении органов местной власти, недостаточная регламентированность функций органов местного самоуправления осложнялись дефицитом финансовых и имущественных ресурсов, в первую очередь на уровне поселений. Нестабильность доходных источников местных бюджетов, менявшихся в последнее десятилетие практически ежегодно, привела к потере органами местного самоуправления мотивации к среднесрочному и долгосрочному планированию социально-экономического развития муниципальных образований.

Основной материал исследования. Институциональный подход к исследованию и решению проблем развития муниципальных экономических систем позволяет по-новому оценить суть и эффективность происходящих в стране социально-экономических преобразований, теоретически обосновать и предложить новые концепции, модели и управленческие технологии хозяйствования на уровне муниципального сообщества.

Смена парадигмы общественного развития в Украине подтверждает методическое положение о том, что неформальные институты экономических и социальных отношений обладают существенной инерцией. Особенно это актуально для сельских муниципальных поселений, где неформальные нормы и правила человеческих отношений более консервативны и устойчивы. Можно считать справедливым и для украинской управленческой практики утверждение Дж. Гэлбрейта о том, что «власть перешла от отдельных личностей к организациям, обладающим групповой индивидуальностью» [1, с. 100]. «Один из самых важных вопросов при изучении любой системы управления, - справедливо отмечает В. Остром, - это то, как институты воздействуют на структуру стимулов, побуждающих людей действовать». Кроме того, «необходимо учитывать и то, как люди думают и относятся друг к другу, и как именно складывается сложная система их взаимоотношений» [4, с. 26].

Конституция Украины предусматривает организацию местного самоуправления, прежде всего,

на основе поселенческого принципа, признавая в первую очередь городские и сельские поселения в качестве территориальной основы местного самоуправления. Именно поселение представляет собой естественную основу формирования самоуправляющегося местного территориального гражданского сообщества, объединённого общими интересами, и именно здесь складывается сложная система взаимоотношений между людьми.

Автор считает, что фактическая институциональная слабость муниципальной экономики заключена, скорее, в реализации уже установившейся системы управления, нежели в создании правовой основы для экономической децентрализации. Как и в других сферах, «правила игры» в экономике муниципальных образований лишь частично определяются законодательным процессом, который также не всегда отличается предсказуемостью и последовательностью.

Проблема недостаточно ясно определённых институтов связана с разрывами и противоречиями внутри правовой основы региональной и муниципальной политики. Эти разрывы заполнены неформальной деятельностью, ведущей к асимметрии между субъектами Украины и подрывающей принцип господства права. В экономической сфере это проявляется в коррупции, значительном объёме теневой экономики, низкой эффективности использования бюджетных ресурсов и других негативных тенденциях. Соответственно условиям демократического государства институты региональной экономики (содержание, критерии и пр.) должны сами опираться на принципы легитимности и прозрачности.

Отметим также, что важнейшим условием эффективности институтов является их представительность и подотчётность всем слоям общества (прежде всего, это касается среднего класса). Сильный и хорошо информированный средний класс составляет сердцевину эффективно действующих демократических и «прозрачных» институтов, поэтому любой социальный контракт должен быть ориентирован на его интересы. Однако и здесь нужно констатировать, что темпы роста доли среднего класса в сельских муниципальных поселениях значительно отстают от городских.

Следует обратить внимание на то, что ряд основополагающих принципов территориальной организации местного самоуправления во многих регионах в отношении части муниципальных образований игнорируются, подменяются видимостью реформы. Принципиальные вопросы, связанные с установлением границ муниципальных образований и наделением их статусом городского, сельского поселения, городского округа, муниципального района, решались во многих случаях без участия населения и общественных объединений граждан, нередко даже вопреки воле населения и его интересам. В результате на практике стало прослеживаться стремление к образованию как можно меньшего числа сельских поселений за счёт включения в них подчас нескольких десятков сельских населённых пунктов, отстоящих друг от друга на большом расстоянии.

Трудности становления местного самоуправления в современной Украине частично могут быть объяснены именно тем, что за 70 лет советской власти была утрачена культура не только территориального, но и общественного самоуправления. Нередко бытует мнение, что органы местного самоуправления являются продолжением государственного управления и потому не слишком ориентированы на защиту интересов местного населения. Процедуры и формы участия граждан в местном самоуправлении, по сути дела, сводятся к их участию в выборах соответствующих органов. Но и здесь ещё слабо работают механизмы обратной связи с населением. Поэтому представляется вполне оправданным укрепляющийся в последнее время интерес к территориальному общественному самоуправлению, которое представляет собой всевозможные формы объединений граждан для защиты своих общих интересов.

В настоящее время большинство субъектов Украины наделило вновь образованные поселения полномочиями по решению следующих вопросов местного значения: организация сбора и вывоза бытовых отходов и мусора (76,3%); организация ритуальных услуг и содержание мест захоронения (75,8%); обеспечение первичных мер пожарной безопасности (75,3%); организация благоустройства и озеленения территории поселения, использования и охраны городских лесов, расположенных в границах населённых пунктов поселения (74,6%); создание условий для обеспечения жителей поселения услугами связи, общественного питания, торговли и бытового обслуживания (73,8%) всех вновь образованных поселений решают эти вопросы самостоятельно).

Такие вопросы, как утверждение генеральных планов поселений, правил землепользования и застройки, документации по планировке территорий на основе генеральных планов, местных нормативов градостроительного проектирования поселений; выдача разрешений на строительство, на ввод объектов в эксплуатацию; расчёт субсидий на оплату жилых помещений и коммунальных услуг и организация предоставления субсидий гражданам, имеющим право на их получение в соответствии с жилищным законодательством; организация библиотечно-обслуживания населения; создание условий для организации досуга и обеспечения жителей поселения услугами организаций культуры и некоторые другие, самостоятельно решают лишь 23-26% всех поселений [3]. Между тем, в сложившихся условиях многие муниципальные образования объективно не могут реализовать весь комплекс вопросов ведения, установленный законодательством о местном самоуправлении, и переданные государственными полномочиями, не подкреплённые ресурсами.

Таким образом, состояние институциональной структуры экономики муниципального образования, в первую очередь, зависит от способности и желания территориальных органов управления провести реформы в интересах общественного блага. В этом смысле качество институтов во многом определяет динамику объёмов производства, количество рабочих мест, реальные доходы населения и соответствующее качество его жизни. Институциональная среда

активно влияет на качество управления экономикой, воздействует на экономический рост и распределение доходов. Наконец, от институциональной среды зависит и то, в какой степени те или иные сегменты общества имеют голос в принятии решений об изменениях, которые затрагивают их интересы.

В этих целях автор предлагает восстановить институт стратегического планирования работы местных органов власти. Дело не в названии данного института. Это может быть либо план социально-экономического развития, либо стратегический план развития, но в любом случае надо приучать органы местной власти к тому, чтобы планировать не только свою работу, но и весь процесс управления развитием того органа или той территории, на которую распространяются полномочия данного органа власти.

В современных условиях на смену отношений субординации и подчинения, связанных с иерархическим распределением функций, приходят отношения партнёрства, базирующиеся на принципах законности, согласования интересов, взаимоуважения и взаимной ответственности. Взаимоотношения органов местного самоуправления и органов государственной власти также приобретают иной характер. Конкурентоспособными в настоящее время являются муниципальные сообщества, обеспечивающие сплоченность, партнёрство и институциональной гибкость муниципальных социально-экономических систем. Механизм координации действий и интересов органов территориального управления и хозяйствующих субъектов реализуется через систему соглашений, которые должны подкрепляться бюджетными кредитами, компенсационными выплатами, совершенствованием системы управления государственными (муниципальными) закупками товаров и услуг, конкурсами инвестиционных проектов, охватывающими все отрасли экономики и социальной сферы, согласованием и публикацией в СМИ ключевых индикаторов развития экономики и социальной сферы. В базовые положения генерального соглашения, на наш взгляд, должны быть включены:

- твёрдые нормативы отчислений в муниципальный бюджет;
- перечень земельных участков и объектов недвижимости, включая сервитуты, расположенные на территории и находящиеся в муниципальной собственности;
- доля участия муниципального бюджета в финансировании общественных услуг, осуществляемых на территории;
- согласование программы развития социальной сферы, экологии, жилищно-коммунального хозяйства и местной инфраструктуры;
- формы участия местных властей в рассмотрении и реализации инвестиционных проектов, осуществляемых на территории;
- процедура оказания финансовой и материальной поддержки со стороны местных властей при наступлении чрезвычайных ситуаций.

Кроме того, представляется важной паспортизация муниципальных объектов, позволяющая учитывать и упорядочивать бюджетные расходы,

формирование системы достоверной муниципальной статистики для анализа экономического положения и прогнозирования социально-экономического развития муниципалитетов, индикативное планирование как обязательный элемент межбюджетных отношений. Внедряемая в настоящее время система оценки эффективности деятельности органов местного самоуправления сталкивается с отсутствием достоверной муниципальной статистики для анализа экономического положения и прогнозирования социально-экономического развития муниципалитетов. Основное внимание при этом должно уделяться возможности использования мониторинга для отслеживания процессов взаимодействия экономики и управления, влияния отдельных изменений в них, характер и параметры системы управления, процесс формирования его нового качества.

Роль органа местного самоуправления и принимаемых им решений в новых условиях резко возрастает с усилением самостоятельности муниципального общества и широким, быстро меняющимся спектром возможностей рыночных отношений, правильное и своевременное использование которых может привести в его процветанию. Расширение свободы выбора путей развития увеличивает диапазон возможных результатов: возрастает как возможность существенного улучшения, так и риск тяжёлых потерь. В современных условиях хозяйствования муниципальное общество должно само определить траекторию своего перспективного развития, исходя в первую очередь из специфики собственного социально-экономического потенциала, сложившихся культурно-исторических традиций.

Так, органам местного самоуправления необходимо более активно использовать рыночные механизмы для эффективного использования интеллектуального капитала, имеющегося муниципального имущества и финансов, вовлекать предпринимателей и частный бизнес для предоставления социальных услуг населению, используя, например, в качестве мотивационного механизм концессионных соглашений. Данный механизм позволяет более эффективно эксплуатировать объекты коммунальной инфраструктуры, автомобильные дороги и инженерные сооружения транспортной инфраструктуры, объекты, используемые для осуществления медицинской деятельности, организации отдыха граждан, образования, культуры и спорта.

В качестве другого механизма разработки и реализации инновационных стратегий развития муниципальной экономики возможно использование кластерного подхода к экономическому развитию. Здесь речь идёт не только о том, что необходимость развития определённого кластера должна быть прописана в муниципальной стратегии, но и о том, что должен существовать консенсус и институциональные рамки между деловыми и административными интересами о необходимости развития кластеров. Этот подход представляется особенно эффективным при осуществлении межмуниципальной кооперации в соответствии с консолидированной стратегией развития муниципальных образований,

дающей возможность получения мультипликативного эффекта. Для этого в качестве несущего каркаса необходимо сформировать институционально закреплённую сетевую рыночную инфраструктуру, определить стратегию формирования межмуниципальных кластеров будущего экономического роста, выработать новую систему ценностей и культурных норм, кодов, а также способов коммуникации в обществе, обеспечить выравнивание структурных диспропорций экономических систем объединяющихся в кластеры территорий.

Выводы. Таким образом, основные черты институтов, способных вывести муниципальные сообщества на траекторию устойчивого развития, состоят в том, что они:

- обеспечивают предсказуемость результатов определённой совокупности действий, привнося в совместную экономическую деятельность системность и устойчивость;
- сокращают транзакционные издержки, т.е. затраты на поиск информации, её обработку, оценку и специфическую защиту того или иного управленческого решения;
- наследуются благодаря свойственному им процессу передачи информации и обучению;
- имеют систему позитивных стимулов (вознаграждение за следование определённым правилам) и мер принуждения (как экономических, так и административных, за нарушение определённых правил);
- обеспечивают свободу и безопасность действий населения, власти и бизнеса в институционально определённых рамках.

Литература

1. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество. — М.: Прогресс, 1969. — 454 с.
2. Запоточний І. В., Захарченко В. І. Державне регулювання регіональної економіки. — Харків: Одиссей, 2003. — 592 с.
3. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста: монографія: у 2 т. — Суми: УАБС НБУ, 2009. — 527 с.
4. Остром В. Смысл американского федерализма. — М., 1993. — 124 с.
5. North D. Institution // Journal of Economic Perspectives. — 1991. — Vol. 5. — N 1. — P. 23-25.

Балахонова О. В. Актуальні проблеми удосконалення інституціональних умов місцевого розвитку.

Анотація. У статті розглядаються актуальні проблеми вдосконалення інституційних умов місцевого розвитку, розкриваються причини інституційної слабкості муніципальної економіки. Обґрунтований висновок про необхідність забезпечення згуртованості, партнерства і інституційної гнучкості муніципальних соціально-економічних систем.

Ключові слова: інституційне і організаційне середовище, муніципальні утворення, партнерство, стимул-реакції, самоосвіта, стратегічне планування.

Balakhonova O. V. Actual Problems of Local Institutional Conditions Improvement of Local Development.

Summary. The issues of the day of perfection of institutional terms of local development are examined in the article, reasons of institutional weakness of municipal economy open up. A conclusion is grounded about the necessity of providing of solidarity, partnership and institutional flexibility of the municipal socio-economic systems.

Keywords: institutional and organizational environment, municipal educations, partnership, stimuli, self-education, strategic planning.

Гладченко Л.І.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин,

Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)

E-mail: babichsn@ukr.net

ПРОЕКТ ПРОГРАМИ ЗАХОДІВ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ЗБИТКОВОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Розроблена програма для ліквідації збитковості конкретного суб'єкта господарювання — Одеського КХП. Згідно розрахункам бізнес-плану засвоєння нового напрямку діяльності — організації експорту висівок, забезпечив додатковий потік грошових коштів від реалізації, не тільки ліквідує збитковість КХП, але й формує масу прибутку до 0,5 грн. вже на першому році здійснення проекту.

Ключові слова: збитковість, фінансовий результат, нормативний прибуток, економічний прибуток, програма заходів, інвестиції

Постанова проблеми. В сучасній ринковій економіці України цілий ряд підприємств базових галузей радянської економіки опинилися на межі банкрутства у зв'язку із зміною умов для їх функціонування, насамперед зовнішнього середовища. Так, у плановій економіці всі комбінати хлібопродуктів були забезпечені трьохмісячним запасом зерна (сировини) за системою державного матеріально-технічного постачання. До того ж всі зернові ресурси були монополією держави в обличчі спочатку Міністерства заготівлі, а потім Міністерства хлібопродуктів, до складу якого входила і розгорнута та потужна система елеваторно-складського господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За офіційними даними державного статистичного управління та податкової інспекції в Україні функціонує понад 40 % збиткових суб'єктів господарювання.

Не вирішені частини загальних проблем. З ривалом державної системи формування і постачання зерновими ресурсами підприємств, що виробляють борошно, крупи (манку), на межі банкрутства опинився і Одеський комбінат хлібопродуктів, який сьогодні має статус дочірнього підприємства (ДП) ДАК «Хліб України», «Одеський комбінат хлібопродуктів».

Одеський КХП є, а точніше був, одним з провідних підприємств галузі хлібопродуктів півдня України. Напрямок діяльності комбінату складали: виробництво хлібопекарського і макаронного борошна, манної крупи і висівок, а також оптова торгівля продовольчими крупами. Млинзавод КХП був заснованим ще у 1844 році Торговим домом «Еммануїл Вейнштейн і Сини», при проектуванні якого були враховані географічні особливості розташування Одеси на місці сполучення морських і сухопутних шляхів. І тому був побудований один з найбільших млинзаводів півдня Російської імперії. Після неодноразових реконструкцій млин перетворився

на архітектурну пам'ятку оригінальної конструкції з червоної цегли. У шестиповерховій будівлі млина розташовано дві самостійні секції:

— секція другосортного хлібопекарського помелу потужністю 335 тонн переробки пшениці за добу;

— секція третьосортного макаронного помелу твердої або м'якої високо склоподібної пшениці потужністю 250 тонн переробки пшениці за добу.

Проте, сьогодні виробництво муки стало для Одеського КХП практично випадковим заняттям: виробнича потужність у 2007 році була використана лише на 4,3%, у 2008 році — на 13,4%, а у 2009 році — на 5%.

Означена тенденція обсягів виробництва, навіть без додаткових розрахунків, свідчить про знаходження економіки Одеського КХП в критичній зоні — зоні збитковості, тобто не досягнув обсягу виробництва, який вже гарантує «точку беззбитковості». На тлі зниження обсягів виробництва показник «Витрати на 1 грн. вартості реалізованої продукції» перевищує її (одну гривню) на 0,20 — 0,30 грн, формуючи фінансовий результат для форми №2 «Звіт про фінансові результати» не по рядку прибуток, а по рядку збитки від 300,0 до 800,0 тис. грн. залежно від рівня використання виробничої потужності.

Мета (ціль) дослідження і статті. Чинна ситуація, що склалася з виробничо-господарською діяльністю Одеського КХП передумовила появу потреби у розробці цілеспрямованої програми на ліквідацію збитковості комбінату хлібопродуктів. Методологічними ж засадами програм такого призначення, на наш погляд, завжди є пошук та засвоєння нових видів продукції і суміжних видів діяльності. Головним критерієм продукції, що може бути рекомендована для засвоєння, стає здатність продукції завдяки своїм особливостям споживання створювати, тобто приносити підприємству не тільки нормальний прибуток, але й бути джерелом економічного прибутку [1, с. 567].

Основні результати дослідження. Моніторинг міжнародного ринку зерна та продуктів його переробки показав, що прогресивної динаміки набуває попит на висівки гранульовані. Гранульовані висівки краще зберігаються, зручніше не тільки при транспортуванні, але значно ефективніше при споживанні.

Саме тому ідея проекту монтажу лінії для гранулювання висівок власного виробництва і тих висівок, що поступають від інших виробників висівок (і засновників експортних партій), стане джерелом

економічного прибутку і буде працювати на підвищення конкурентоспроможності Одеського КХП.

Розробка бізнес-плану побудови лінії по гранулюванню висівок показала, що ціна реалізації проекту в 100 тис. умовних одиниць дає можливість довести вже у 2011 році потужність КХП по гранулюванню висівок до 6 тонн за годину. Обов'язкова складова проекту - накопичення і формування експортних партій висівок, що поступають з різних регіонів України, - забезпечує доведення обсягів відвантаження експортних партій до 10 тис. тонн за рік. Розрахунки інвестиційної привабливості проекту показали, що означені обсяги виробництва, формування та відвантаження експортних партій здатні забезпечити окупність проекту до трьох років [2, с. 212-214].

Показник «Витрати на 1 грн. вартості реалізованої продукції» не тільки знижується на 0,32 грн. (25%), але і стає менше однієї гривні на 0,05 грн., тобто починається формування потоку прибутку. За перший рік впровадження проекту формується прибуток у масі до 0,5 млн. грн. (425,0 тис. грн.). В систематизованому вигляді прогресивна тенденція основних та узагальнюючих фінансових показників роботи Одеського КХП після впровадження нового напрямку діяльності подана у таблиці.

Обґрунтування доцільності впровадження на Одеському КХП проекту по організації експорту висівок до країн Європи і Північної Африки треба доповнити ще і наступними організаційними передумовами, які фактично вже є чинними:

1. ДП «Одеський КХП» граничить з Дочірнім підприємством «Одеський портовий елеватор» і ТОВ «Укрелеваторпром», які, маючи в своєму розпорядженні власні причали і відвантажувальні комплекси, здатні забезпечити розвантаження суднових партій гранульованих висівок;

2. При прийманні висівок із залізничного транспорту можна буде використовувати ще 2 незадіяних точки прийому зерна із залізничного транспорту

і транспортерну галерею, що пов'язує комбінат з Одеським портовим елеватором.

3. Наявність незадіяних силосних ємкостей для одноразового зберігання 2,0 тис. тонн висівок (у зв'язку із слабким завантаженням млина) приверне клієнтів з Одеської області з віддалених областей України.

4. Одеський портовий елеватор в змозі відвантажити на морські судна підготовлені партії гранульованих висівок при продуктивності маршрутів 500 тонн в годину, а продуктивність відвантаження ТОВ «Укрелеваторпром» складає 1000 тонн за годину.

Кооперація підприємств дозволить здійснювати одночасну підготовку і вантаження партій висівок на декілька суден одночасно, що збільшить сумарну пропускну спроможність комплексу по відвантаженню в 2-3 рази.

Застосування вже існуючих комунікацій і об'єктів інженерної інфраструктури значно понизить вартість будівництва і експлуатації нової лінії для гранулювання висівок. Принципова домовленість між керівництвом означених підприємств про корпорацію у означеному напрямку експортної діяльності стане гарантом здійсненності проекту.

Перелічені організаційні складові проекту та корпоративно-управлінські рішення забезпечують мінімізацію економічних ризиків, які завжди супроводжують бажання одержати економічний прибуток [3, с. 331, 339, 374]. Загальновідомо, що без інвестицій не можна вступити у галузь нових видів продукції (або послуг) і відповідно одержувати економічний прибуток [1, с. 568].

Саме спрага одержання економічного прибутку і спонукає підприємця до різних інноваційних дій з залученням інвестицій. Отож, економічний прибуток і є механізмом «переливання» капіталів і переструктуризації національної економіки. Проте, все це не про вітчизняні підприємства і економіку України, господарсько-законодавчий механізм якої дозволяє існувати та продовжувати життя збитковим і по суті давно збанкрутілим підприємствам.

Таблиця

Основні показники роботи Одеського комбінату хлібопродуктів до і після засвоєння нового напрямку діяльності

Найменування показників	2009 р.	Проект	Відхилення	
			од.	%
Всього мука-крупа, тонн	17436,2	17436,2	—	—
Висівки гранульовані, тонн	—	10000	10000	
Прибуток (+), збитки (—), тис. грн.	— 726,3	+425	1151,3	—
Виручка від реалізації, тис. грн.	4751,7	8763,5	3711,8	78,1
Оборотні кошти, тис. грн.	2310,4	2498,1	187,7	8,1
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, раз	2,1	3,5	1,4	67,1
Витрати на 1 грн. вартості продукції, тис. грн.	1,27	0,95	— 0,32	25,1
Рентабельність виробництва, %	Збитковість	2,3	2,3	-
Рентабельність продукції, %	Збитковість	5,1	5,1	-

Література

1. Макконелл К. Р., Брю С. К. Экономис: принципы, проблемы и политика / Пер. с англ. 11-го изд. — К.: Ха Гар, 2000. — 785 с.
2. Бізнес-план диверсифікації діяльності підприємства. — В кн.: Бізнес-план: технологія розробки та обґрунтування: навч. посібник. — Вид. 2-ге, доп. / С. Ф. Покропивний, С. М. Соболев, Г. О. Швиданенко, О. Г. Дерев'яно. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 212-214.
3. Лук'янова В. В., Головач Т. В. Економічний ризик: навч. посіб. — К.: Академвидав, 2007. — 464 с.

Гладченко Л. И. Проект программы мероприятий по ликвидации убыточности субъекта хозяйствования

Аннотация. Разработана программа для ликвидации убыточности конкретного субъекта хозяйствования — Одесского КХП. Согласно расчетам бизнес-плана освоение нового направления деятельности — организации экспорта отруби, обеспечил дополнительный поток денежных средств от реализации, не только ликвидирует убыточность КХП,

но и формирует массу прибыли до 0,5 млн. грн. уже на первом году внедрения проекта.

Ключевые слова: убыточность, финансовый результат, нормальная прибыль, экономическая прибыль, программа мероприятий, инвестиции.

Gladchenko L.I. Draft programme of measures to eliminate unprofitability business entity

Summary. The program to eliminate the unprofitable activity of a specific business entity, the Odessa bakeries plant, was developed. According to the calculations of the business plan the introduction of a new way of activity, the organization of the export of bran, providing additional cash flow from sales, not only eliminates the losses of the Odessa BP, but also generates lots of profit up to 0,5 mln. hrn. already in the first year of the project.

Key words: unprofitable, financial result, normal profit, economic profit, the program of actions, investments.

Гладченко Л.І.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин,
Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)
E-mail: babichsn@ukr.net*

Ясинюк Т.І.

*студентка, Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)
E-mail: tane4ka10@i.ua*

ЩЕ РАЗ ПРО МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. На основі вивчення особливостей формування ціни продажу (роздрібною ціною) підприємства громадського харчування обґрунтовані висновки про сутність та методологію формування ціни: незалежно від галузі в сучасній ринковій економіці України застосовується витратний метод.

Ключові слова: сутність ціни, розмір націнки, цінова політика, витратний метод

Постанова проблеми. Дослідження формування цінової політики завжди є продуктивним напрямом і особливо в умовах господарського механізму України, рівень ефективності функціонування якого ще не є конкурентоспроможним на міжнародному ринку.

Ціни, безсумнівно, являють собою тонкий, гнучкий інструмент і в той же час досить потужний важіль керування економікою. У сучасній економіці ціна є активним інструментом економічної політики, вона є індикатором розвитку сучасного суспільства і виробництва товарів (послуг).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальновідомо, що валовий внутрішній продукт (ВВП) – результат агрегування обсягів реалізованої продукції, які створені кожним суб'єктом господарювання. Тому проблема формування цін розпочинається з кожного суб'єкта господарювання, який найчастіше використовує витратний механізм формування цін [2, с. 269-270].

Невирішені частини загальних проблем. Дослідження структури роздрібною ціною показує, що питома вага прибутку, який включається у планово-нормативному розмірі до ціни підприємства без податку на додану вартість (ПДВ), значно менше питомої ваги як ПДВ, так і інших націнок (посередника торгівлі). Структурно-логічна схема формування ціни витратним методом представлена на рис. 1. Між тим, за своєю економічною природою торгівельна націнка і є прибутком, який створюється товаровиробником [5, с. 458-461]. Аналіз та розрахунки структури за видами цін показав, що маса прибутку, яка складає сутність ПДВ і стягується перерозподільною функцією ціни у 2 рази (і навіть більше), та перевищує масу прибутку, який включається в ціну підприємства без ПДВ. Аналогічне співвідношення складається і в розмірах маси прибутку підприємства

(товаровиробника) і масою прибутку, який формує валовий дохід торгівлі, тобто масу сум торгівельної націнки [3, с. 75-104; 4, с. 241-243]. Безумовно, специфіка галузі може диктувати вплив на методологію формування ціни, а також на підходи до її розрахунку. На нашу думку, найбільшої уваги та спеціального дослідження заслуговують особливості механізму ціноутворення підприємств громадського харчування.

Мета (ціль) дослідження статті. Визначити особливі складові та їх ознаки структурно-логічної моделі формування придатної ціни в галузі громадського харчування. Встановити наявність чи відсутність принципів відмінностей (особливостей) у підходах і методиках розрахунку ціни продажу на продукцію громадського харчування у розрізі їх кулінарного виробництва чи без додаткової обробки.

Основні результати дослідження. Особливості ціноутворення у громадському харчуванні пов'язані зі специфікою господарської діяльності підприємства. Підприємства громадського харчування мають витрати на виробництво і організацію споживання кулінарної продукції. Тому для відшкодування виробничих витрат і витрат з обслуговування споживачів, в роздрібною ціною на продукцію підприємства громадського харчування включається націнка. Кінцева роздрібною ціною страв кулінарних та інших виробів, що готуються і реалізуються на підприємстві харчування називають ціною продажу.

Таким чином, специфіка ціноутворення в громадському харчуванні полягає в тому, що для відшкодування витрат по виробництву, реалізації та організації споживання кулінарної продукції, а також отримання прибутку, в ціну продажу включається націнка.

При формуванні цін на основі націнок в якості джерел доходів підприємства харчування виступає націнка. Саме вона утворює валовий дохід підприємства харчування, який призначений для покриття витрат обігу і виробництва, сплати всіх податків і платежів та формування прибутку.

Підприємства громадського харчування, що не обмежені у розмірі націнки, продажну ціну на готову продукцію встановлюють самостійно, виходячи з конкретних умов діяльності: наявність конкурентів, купівельної спроможності споживача цієї продукції і т.д.

Підприємства громадського харчування одночасно здійснюють виробництво, реалізацію та організацію споживання продукції власного виробництва, займаються продажем продукції, готової безпосередньо до споживання без будь-якої додаткової обробки (алкогольні напої, фрукти, тютюнові вироби та ін.). Сукупні витрати таких підприємств являють собою суму витрат виробництва та обігу. Витрати виробництва в громадському харчуванні на відміну від інших галузей визначаються без вартості сировини, що використовується для виготовлення продукції. До їх складу включаються власні витрати, пов'язані з виробництвом продукції, заробітна плата працівників виробництва, витрати на транспортування і зберігання сировини і напівфабрикатів, витрати на паливо і електроенергію, амортизацію основних виробничих фондів та ін. [1, с. 67-108].

Особливістю ціноутворення в громадському харчуванні є також застосування різних цін на одні й ті ж продукти, що надходять на підприємство з різних джерел. Продукти можуть бути закуплені безпосередньо у підприємств-виробників, у роздрібній торговельній мережі, на ринках, у населення, у підсобних господарствах. У зв'язку з цим підприємства громадського харчування відшкодовують їх у калькуляціях за відпускними цінами з додаванням націнок або за цінами придбання.

У громадському харчуванні до того ж відсутній окремий облік витрат виробництва та обігу, а також потоварний облік, що робить неможливим визначення собівартості окремих видів продукції. Тому підприємства харчування формують ціну продажу на кулінарну продукцію та покупні товари з використанням націнки.

Структура ціни продажу на продукцію громадського харчування представлена на рис. 2.

Як видно з рис. 2, ціна на продукцію громадського харчування в якості прямих витрат включає тільки вартість сировини в закупівельних цінах відповідно до рецептур страв, а інші елементи – витрати і прибуток – відшкодовуються через механізм націнки.

У процесі економічного аналізу виробково можна визначити виробничу повну собівартість кулінарної продукції, представлену на рис. 3.

Найбільш складним і важливим у процесі формування ціни продукції громадського харчування є визначення розміру націнки. Розміри націнок повинні диференціюватися в залежності від виду продукції (товарів), місця, часу реалізації та споживчого попиту.

Перш за все, розмір націнки залежить від типу і профілю підприємства харчування, які впливають на асортимент реалізованої продукції, її різноманітність і складність виготовлення. В цьому контексті завжди враховуються матеріально-технічне оснащення підприємства, методи та якість обслуговування, перелік послуг, що надаються і т.п.

Коли величина націнки на страви та на окремі види продуктів (які реалізуються без додаткової обробки) визначена, обчислюють ціни, які повинні бути документально оформлені у відповідних калькуляційних картках.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні підприємства громадського харчування використовують західні технології формування ціни і не складають калькуляцію, тобто не використовують витратний метод ціноутворення і цінової політики. Ціна продажу формується в високоефективній ринковій економіці незалежно від товаровиробника, до того ж немає значення і галузева приналежність. Дійсно, в умовах ринкової економіки головним критерієм при встановленні ціни є наявність попиту на продукцію, а не вартість сировини, що входить до неї.

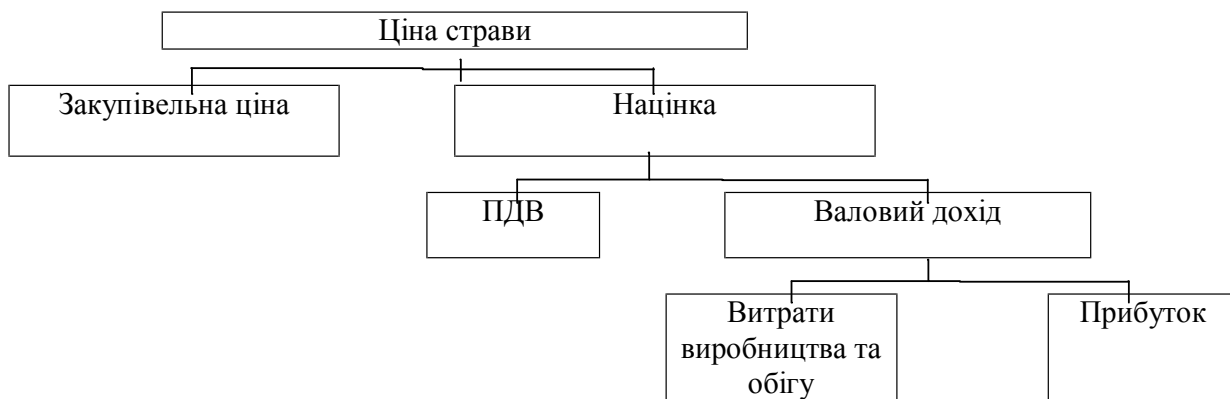

Рис. 2 Структура ціни продажу на продукцію громадського харчування

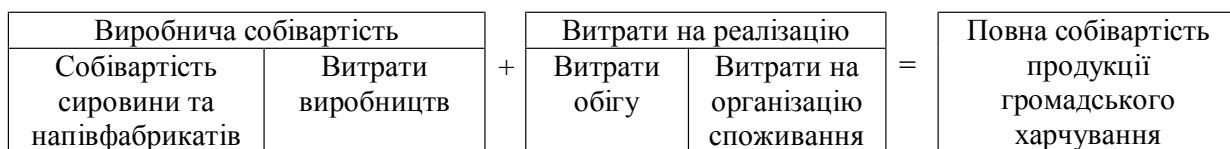

Рис. 3 Виробнича повна собівартість кулінарної продукції

Література

1. Аткин Брайан. Политика цен. — В сб.: Финансовое планирование и контроль: Пер. с англ./ Под ред. М. А. Паукока и А. Х. Тейлора. — М.: ИНФА — М, 1996, с. 67-108.

2. Бутрей О. В., Гладченко Л.І., Тунтія Г. К. Ще раз про ціноутворення в умовах формування ринкової економіки України. - Збірник наукових праць Одеської Державної Академії Харчових Технологій. - Одеса: 1999. - вип. 19 - с.269-270

3. Герасименко В. В. Ценовая политика фирмы. — М.: Финстатинформ, 1995, с. 192

4. Голощанов Н. А. Организация ценообразования на предприятии: Учеб.-практ. пособие. — М.: ГЕЛАН, 2001, с. 359

5. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 14-го англ. издания. — М.: ИНФРА-М, 2003, с. 984

Гладченко Л.И., Ясинюк Т.И. Еще раз о механизме формирования ценовой политики субъекта хозяйствования в условиях современной экономики Украины

Анотация. На основе изучения особенностей формирования цены продаж (розничной цены) предприятия общественного питания обоснованы выводы о сущности и методологии формирования цены: независимо от отрасли в современной рыночной экономике Украины применяется затратный метод.

Ключевые слова: сущность цены, размер наценки, ценовая политика, затратный метод.

Gladchenko L. I., Yasinuk T. I. Once more about the mechanism of pricing policy of a business entity in the modern economy of Ukraine

Summary. Based on the study of peculiarities of formation of sales prices (retail price) of a catering enterprise were grounded conclusions about methodology of pricing: regardless of the industry in a modern market economy of Ukraine the cost method is used.

Keywords: essence of price, markup percentage, pricing policy, the cost method.

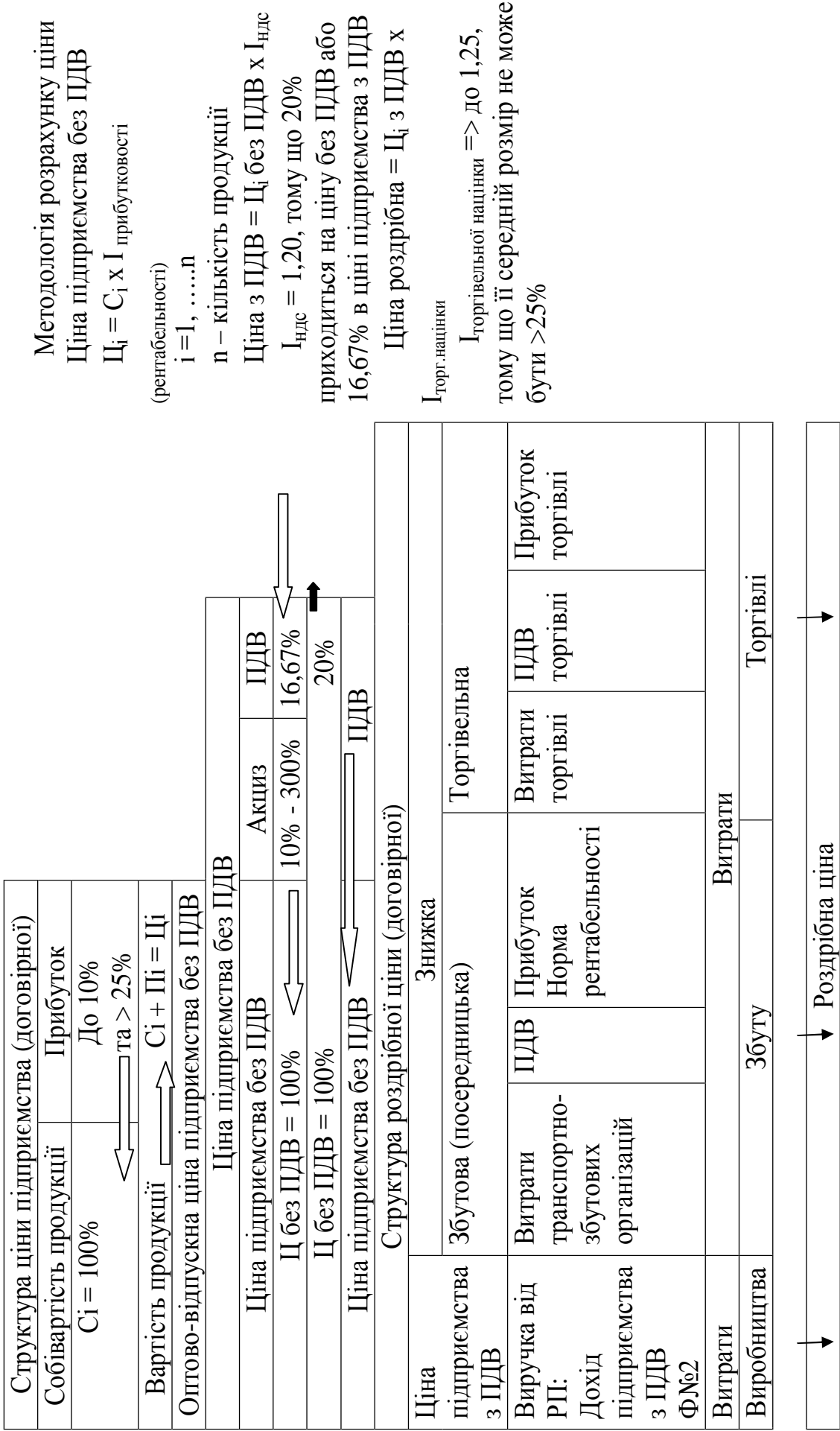

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування ціни витратним методом

Завізена Н.С.

кандидат педагогічних наук

*доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)*

E-mail: natala@ukr.net

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ СФЕРИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. В статті розглянуто питання інформатизації регіонів України. Зроблено аналіз кількості підприємств (організацій), які забезпечені ЕОМ, за видами економічної діяльності, поповнення парку ЕОМ по містах та регіонах.

Ключеві слова: інформатизація регіону, програма інформатизації, ЕОМ, підприємство, Інтернет

Постановка проблеми. Черговий етап технологічної революції в інформаційній сфері зумовлює серйозні зміни в суспільстві загалом. Змінюється спосіб життя мільйонів людей. Процеси глобалізації торкаються дедалі нових сфер діяльності. Інформація стає не тільки найважливішою сферою міжнародної співпраці, а й об'єктом суперництва. Проблеми у сфері інформаційних відносин, формування інформаційних ресурсів і користування ними загострюються внаслідок політичного й економічного протистояння держав. Проблеми інформаційного розвитку в нашій державі та її регіонів набувають унікальної значимості в контексті розширення інформаційного простору, що обумовлює необхідність детального аналізу стану інформаційної інфраструктури в регіонах України.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблем формування інформаційного суспільства знайшло відображення в роботах Т. І. Алачової, Л. В. Балабанової, О. С. Височана, Н. Г. Георгіаді, А. Г. Загороднього, О. Є. Кузьміна, С. М. Петренко, В. Д. Шквір та зарубіжних дослідників С. А. Бороненкової, В. В. Годіна, Є. Ю. Духоніна, Д. В. Ісаєва, І. К. Корнеєва та інших. Водночас ряд аспектів, що пов'язані, зокрема, з регіональними особливостями інформаційного забезпечення регіональної діяльності потребують більш детального розгляду й опрацювання. Недостатньо висвітленими в сучасній економічній науковій літературі залишаються питання щодо впливу інформаційного простору на економічний розвиток регіону, зокрема відносно масштабів та економічного виміру даного впливу.

Мета написання статті. Масштабність та складність проблем, відсутність наукових основ інформатизації регіонального розвитку спричинила безсистемне вирішення цих питань на практиці, фрагментарність та несвоечасність інформаційного забезпечення, обмеженість динамічного розвитку економіки регіону, що об'єктивно визначає необхідність подальших досліджень у сфері інформаційного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону. Тому деякі аспекти даної проблеми

вимагають подальшого теоретичного й методичного обґрунтування. У зв'язку з цим тема даної статті присвячена обраної тематиці.

Результати досліджень. Дослідження структури комп'ютерного парку, проведений на основі статистичних даних Держкомстату, показує, що сьогодні в усіх сферах суспільства України продовжується тенденція поступового переходу до використання сучасної комп'ютерної техніки [1, с. 2].

За статистичною інформацією Держкомстату, кількість електронних обчислювальних машин (далі – ЕОМ), що використовувались підприємствами, організаціями та установами України у 2010 році, зросла на 16,7 % порівняно з даними минулого року і становила понад 2,93 млн. одиниць із залишковою вартістю загалом майже 5,2 млрд. грн. На фоні минулорічного (2009 р.) показника зростання (18,9%) відбулось зниження темпів комп'ютеризації підприємств України [2, с. 29].

Зазначене, в першу чергу, пов'язано із переходом до всебічного використання більш сучасного програмного забезпечення, зокрема Windows XP, пакетів програм з проектування технологічних комплексів, різноманітних АРМів, що, в свою чергу, вимагає використання більш потужних ЕОМ. Збільшення парку обчислювальної техніки відбулося виключно за рахунок персональних комп'ютерів. Частка великих та середніх стаціонарних ЕОМ у структурі наявного комп'ютерного парку є незначною (0,02%) і продовжує знижуватися [2, с. 32].

Варто зазначити, що у 2010 році найбільша частка ПК припадала вже не на процесори початкового рівня, як це спостерігалось до 2006 року, а на сучасні процесори (табл. 1). При цьому майже на 5 % (з 4,94 % до 9,65 %) збільшилась частка комп'ютерної техніки із надпотужними процесорами. Це дає підстави стверджувати, що в різних сферах господарської діяльності суспільства України має місце тенденція поступового переходу до використання сучасної комп'ютерної техніки.

Аналіз якісного стану персональних комп'ютерів, які перебували на балансі підприємств і організацій України на початку 2010 р., свідчить, що з урахуванням нових критеріїв поділу більш ніж половину ПОМ (1665,1 тис. од., або 56,8 %) склали машини сучасного рівня. У цьому класі значну питому вагу (81,3 %) склали комп'ютери з типами процесорів, що були розроблені фірмою-виробником INTEL, на процесори фірми AMD припадало 13,5 %, на інші процесори – 5,2 % (табл. 2).

Таблиця 1

Наявність ЕОМ на 01.01.10*

Типи ЕОМ (процесорів)	Наявність ЕОМ на 1 січня 2010 року, од.	Залишкова вартість станом на 1 січня 2010 року, тис. грн.
Процесори початкового рівня	985035	766020,65
Сучасні процесори	1664928	3014581,87
Надпотужні процесори	282901	1331489,5

* Складено за даними Державного комітету статистики України

Таблиця 2

Наявність та залишкова вартість обчислювальної техніки в Україні станом на 1 січня 2010 року*

Типи ЕОМ (процесорів)	Наявність ЕОМ, одиниць	Залишкова вартість, тис. грн.
ЕОМ – усього	2933654	5193849,47
Великі ЕОМ (мейнфрейми)	99	80172,50
Середні ЕОМ типу «СМ»	479	1349,84
Персональні обчислювальні машини – всього	2933076	5112327,13
Процесори початкового рівня – всього	985091	766051,82
Pentium75-233; Pentium-II; Pentium-III; Celeron 1700 і нижче класом	697069	571606,55
AMD K6; K6-2; K6-3; Duron	85667	59122,60
PowerPC (процесори G2, G1 і нижче класом)	40737	29303,95
VIA (всі типи); RISE (mP6/P6 II); CENTAUR (Winchip)	11270	14147,30
8080 і нижче класом; PC/XT, PC/AT, 586; CYRIX	104210	54615,42
Інші процесори початкового рівня	46138	37256,00
Сучасні процесори – всього	1665068	3014724,70
Pentium-IV; Pentium-M/4M; PentiumPro; Xeon MP/1M; PII-/PIII-/PVI-Xeon; Celeron (вище класом за Celeron 1700)	1353207	2475637,28
AMD K7; Athlon MP/XP; Athlon 64; Opteron; Sempron (усі процесори випуску до кінця 2004 року)	224876	341955,90
PowerPC (процесори G3 та G4)	52934	102699,93
Інші сучасні процесори	34051	94431,59
Надпотужні процесори – всього	282917	1331550,61
Intel Core (Yonah), Dual-Core Xeon LV (Sossaman); Pentium 4EE / 4E / 4F; IA-64(Itanium, Itanium 2); EM64T NetBurst : [Pentium 4F (D0 і вище за класом), Pentium-D, Pentium Extreme Edition]; EM64T Intel Core: [Xeon-Woodcrest, Intel Core 2 Duo]	228594	1067391,77
AMD K8; Turion-64; AMD-FX (з початку 2005р.); AMD-FX2	40214	98836,48
PowerPC (процесори G5); AIM; Motorola MC680x0; VAX; KILOCORE; CELL; ARM; AVR; Sun Ultra SPARC; MIPS; Alpha DEC; PA-RISC (Hewlett-Packard)	7918	127804,58
Інші надпотужні процесори	6191	37517,78

* Складено за даними Державного комітету статистики України

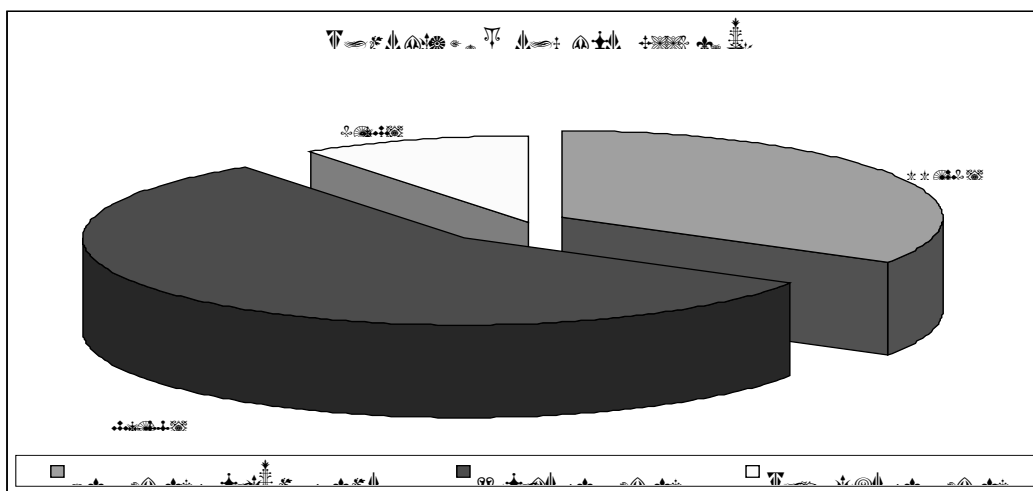

Рис. 1. Наявність парку обчислювальної техніки на підприємствах, в організаціях та установах України (за типами процесорів)

Таблиця 3

Кількість підприємств, що мали на балансі обчислювальну техніку та парк ЕОМ на початок року*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Наявність ЕОМ	1124,6	1420,2	1761,6	2121,2	2522,4	2933,7
Кількість підприємств	70,3	86,9	118,6	135,3	157,2	173,5

* Складено за даними Державного комітету статистики України

Питома вага наявних високопродуктивних персональних комп'ютерів з надпотужними процесорами в загальній кількості ПОМ на початок 2010 р. збільшилась порівняно з відповідним періодом минулого року і становила 9,6% (282,9 тис.), з яких переважну більшість склали ПОМ із типами процесорів останніх розробок фірми-виробника INTEL (80,8%). На долю процесорів фірми AMD припадало 14,2%, на інші надпотужні процесори – 5,0%.

Наведені вище дані в першу чергу пояснюються розвитком та застосуванням більш сучасного програмного забезпечення, зокрема операційних систем Windows XP, Windows Vista, пакетів програм, за допомогою яких можна виконувати значно більший обсяг завдань, отримувати нові можливості у роботі з даними. Це, в свою чергу, вимагає більше системних ресурсів, а отже й використання більш потужних ЕОМ.

Діаграму розподілу наявного парку обчислювальної техніки за типами і видами процесорів наведено на рисунку 1. За даними Держкомстату, протягом 2010 року відбулось розширення на 10,4% кола суб'єктів господарської діяльності, що використовують у своїй роботі ЕОМ. Цей показник сягнув позначки 173,5 тис. підприємств (організацій). Проте, це зростання є меншим, ніж 2008 року, рівень якого складав близько 16% (табл. 3).

Згідно даних, приведених в таблиці 3, спостерігається постійне зростання кількості підприємств, що використовують у своїй роботі ЕОМ, а це в свою чергу призводить і до зростання загального парку обчислювальних машин.

Аналізуючи наявність парку обчислювальної техніки та суб'єктів, які його використовують, у регіональному розрізі, варто зазначити, що найбільша кількість комп'ютеризованих суб'єктів господарської діяльності знаходиться у місті Києві (24,1% від загальної кількості), а також у Донецькій (8,1%), Харківській (7,0%) та Дніпропетровській (7,0%) областях, найменша – у місті Севастополі (0,24%), Чернівецькій (1,27%), Тернопільській (1,29%) та Кіровоградській (1,33%) областях. Проте, враховуючи те, що у регіонах-лідерах, за статистикою, зареєстровано більше господарюючих суб'єктів, картина, що спостерігається, є цілком логічною [2, с. 38].

Порівняно із 2009 роком, не збільшилась кількість регіонів, які перетнули символічну позначку у 100 тис. одиниць комп'ютерної техніки. Як і раніше, окрім зазначених вище регіонів-лідерів, кількість комп'ютерів перевищує 100 тис. у Запорізькій, Одеській та Львівській областях. Впритул наблизилась до символічної позначки Автономна Республіка Крим, яка випередила Луганську область, господарюючі суб'єкти якої суттєво не збільшили свої комп'ютерні парки.

В 2010 р. на український ринок було поставлено близько 190 тис. ПК. Це на 67% менше аналогічного періоду 2009 р. і навіть на 7,5% менше, ніж в 2006 р. Такі дані приводяться у звіті IDC. Значне скорочення попиту на комп'ютери, насамперед, є наслідком економічної кризи в країні. Крім того, серйозним негативним фактором, що стримує поставки комп'ютерної техніки, є значні запаси техніки в торгівельній мережі [2, с. 45].

Так, за оцінками IDC, до кінця березня 2010 року на складах українських дистриб'юторів залишалися нереалізованими більше 130 тис. Ноутбуків, більшість із яких — це моделі середнього й верхнього цінового діапазону. У результаті частка портативних систем у поставках склала всього 17% (ледве більше 32 тис. грн.).

Ситуація в сегменті настільних ПК не набагато краща. Кризові процеси найбільше відобразилися на великих локальних збирачах ПК, що орієнтовані на великі проекти і роботу із роздрібною мережею. Багато компаній так і не змогли повністю очистити свої склади від систем, зроблених ще в 2009 р., деякі навіть зіштовхнулися з необхідністю згорання виробництва.

Результати II кварталу 2010 року на ринку ПК не стали несподіванкою для аналітиків: не дивлячись на деяке поживлення в сегменті ноутбуків, загальна картина залишилася невтішною. Згідно з даними IDC, в 2010 р. до України було поставлено дещо більше 206 тис. ПК¹ (включаючи настільні, мобільні системи і сервери x86), що майже в три рази (на 64,2%) менше аналогічного періоду 2009 р. [2, с. 48].

Разом з Україною, в останньому кварталі 2010 року значне зниження поставок ПК спостерігалось в Румунії (64%), Казахстані (57%), Естонії (48%), Росії (40%).

В Україні поставки настільних ПК за 2010 рік впали на 62% — до 116 тис. грн., в першу чергу за рахунок відсутності великих проектів у корпоративних замовників і кредитних програм в роздрібних мережах. Як і на початку року, поставки ноутбуків стримувалися великою кількістю старих моделей, що знаходяться на складах українських дистриб'юторів (85-90 тис. пристроїв станом на 1 липня 2010 року). В результаті до України було відвантажено близько 89 тис. портативних ПК — на 67% менше, ніж рік тому, але при цьому на 175% більше, ніж в 2009 року.

Підводячи підсумки першого півріччя 2010 року, аналітики IDC відзначають, що це був один з найневдаліших періодів в історії українського комп'ютерного ринку. Згідно з даними зведення IDC в 2010 р., до України було поставлено більше 407 тис. ПК (включаючи настільні, мобільні системи і x86 сервери). Це на 47,7% менше, ніж минулого року, але майже удвічі більше результатів 2009 р. [3, с. 14].

Поставки ноутбуків в порівнянні з 2010 р. зросли на 124% — майже до 199 тис. пристроїв. Правда, це на 43,5% менше, ніж рік тому. Деякі якісні зміни торкнулися сегменту нетбуків. Їх частка, досягши рекордної відмітки в 21,5% в другому кварталі, різко пішла вниз, знизившись до рівня 16,5%.

У сегменті серверів x86, в першу чергу, необхідно наголосити на результаті НР, частка якої вперше пододала відмітку 50%. Всього ж на український ринок було відвантажено 2185 серверів, що на 67% менше показників 2009 р.

В 2010 р., згідно з даними IDC, до України було поставлено 556 тис. ПК (включаючи настільні, мобільні системи і x86 сервери). Це на 42% більше

минулорічних показників, проте слід враховувати, що порівняння здійснюється з першим „кризовим” кварталом.

Поставки настільних ПК в 2010 році досягли 255 тис. штук, показавши в порівнянні з минулим роком зростання в 5%, проте їх частка на ринку склала тільки 45,9%.

Традиційно для періоду різдвяних продажів ринок ноутбуків показав значне зростання. Компенсуючи низький рівень поставок першої половини року, в 2010 року до України відвантажено майже 298 тис. мобільних комп'ютерів, що склало майже половину всього річного об'єму. Завдяки цьому, частка ноутбуків на ринку ПК вперше перетнула відмітку 50% і склала 53,6%. З іншого боку, виправдалися прогнози IDC з приводу зниження попиту на нетбуки: якщо в 2010 року їх частка в загальному об'ємі мобільних рішень складала 16,5%, то вона зменшилася до 9%.

У цілому за підсумками 2010 року обсяг ринку настільних ПК склав 733 тис., ноутбуків — 618 тис., а серверів x86 — 7,7 тис. в сумі — 1,36 млн., тобто приблизно на 42% менше, ніж в 2009 р. [3, с. 19].

Важливим питанням щодо розвиненості країни є ступінь використання мережі Інтернет. Згідно з результатами дослідження, проведеного компанією ComScore, за кількістю користувачів Інтернет на першому місці знаходиться Китай (179 млн. осіб), на другому місці — США з більш ніж 163-мільонною Інтернет-аудиторією, на третьому — Японія (60 млн. осіб). Росія посіла 8-е місце — близько 29 млн. користувачів. На Європу припадає 28% світової Інтернет-аудиторії — насамперед завдяки Німеччині (3,7%), Сполученому Королівству (3,6%), Франції (3,4%) та Італії (2,1%) [3, с. 18].

Що ж до України, то вона досі зберігає один з найнижчих в Європі показників доступу населення до Інтернет — нині він складає 17,8 користувачів на 100 жителів. З іншого боку, наявною є висока динаміка інформатизації країни і зростання вітчизняної Інтернет — аудиторії, чисельність якої в Україні становить понад 11 млн. осіб (станом на 01.06.2010), що у порівнянні з 2009 роком більше на 3 млн. осіб.

Ключовими чинниками зростання чисельності вітчизняної Інтернет-аудиторії є розбудова телекомунікаційних мереж, комп'ютерна компетентність населення та швидке впровадження ІКТ. Сегмент послуг комп'ютерного зв'язку, зокрема надання доступу до Інтернет, є найбільш динамічним на вітчизняному ринку зв'язку.

У регіональному розподілі користувачів зі значним відривом лідирує м. Київ, на яке у 2010 році припало 60,14% усіх користувачів Інтернету в Україні. Далі за цим показником слідує м. Одеса (5,14%), м. Харків (5,39%), м. Дніпропетровськ (4,92%), м. Донецьк (4,82%), м. Львів (2,83%), Автономна Республіка Крим (2,80%), м. Запоріжжя (1,80%). Сумарна частка цих регіонів становила 24,9%. На решту регіонів України припало 13,26% користувачів.

Аутсайдерами за рівнем проникнення Інтернету, згідно з даними березня 2010 року, були м. Луцьк (0,18%), м. Житомир (0,21%), м. Чернівці (0,32%) і Закарпаття (0,31%) [2, с. 75].

За результатами установчого дослідження компанії GfK Ukraine у першому кварталі 2010 року кількість регулярних користувачів Інтернету сягнула 20% населення України старше 16 років, тоді як у першому кварталі 2009 року цей показник дорівнював 15%. Соціальні мережі є одною із основних цілей користування Інтернетом, важливість якої швидко зростає. Порівняно до показника минулого 2009 року частка їхніх користувачів зросла майже вдвічі. Про це свідчать результати регулярного дослідження ринків телекомунікаційних послуг, яке здійснює компанія GfK Ukraine.

Паралельно повільно, але невпинно продовжує зростати загальна кількість користувачів Інтернету, які мають доступ вдома, на роботі, в університеті, по мобільному телефону, тощо. За результатами першого кварталу 2010 року цей показник становив 24%. В порівнянні з першим кварталом 2009 року з 41% до 59% збільшилася частка користувачів Інтернету, які користуються мережею вдома (серед загальної кількості користувачів).

Інтернет стає для українських користувачів важливою комунікаційною платформою. Протягом першого кварталу 2010 року в основному Інтернет використовувався як засіб спілкування, 52% регулярних користувачів використовують Інтернет для доступу до своєї електронної пошти. Для 40% регулярних користувачів Інтернет є джерелом інформації про товари та послуги, для 37% – учбової інформації. Також до популярних інтернет-сервісів відносяться новинні ресурси, які відвідують 29% регулярних Інтернет-користувачів. Майже 30% регулярних користувачів відвідують різні медіа сервіси з метою завантаження або прослуховування мультимедійних файлів [3, с. 21].

Одним із пріоритетних напрямків розвитку телекомунікаційних мереж залишається будівництво сучасних волоконно-оптичних ліній зв'язку з впровадженням технологій CWDM та DWDM, розвиток мережі широкопasmового доступу, у тому числі бездротового (табл. 4).

Таблиця 4

Введення в експлуатацію волоконно-оптичних ліній зв'язку, км*

Україна	788,7
Області	
Вінницька	37,8
Донецька	61,1
Закарпатська	157,0
Запорізька	2,3
Івано-Франківська	78,0
Кіровоградська	163,0
Одеська	141,4
Полтавська	47,2
Рівненська	87,0
Сумська	2,5
Харківська	11,4

* Складено за даними Державного комітету статистики України

Таблиця 5

Найбільші оператори/мережі широкопasmового доступу України за чисельністю абонентів

№	Оператор/мережа	Кількість абонентів, тис.
1	„Укртелеком”	946
2	„Воля”	390
3	Beeline	145
4	Vega	124
5	ТЕНЕТ	53
6	Фрінет	44
7	Airbites	41
8	IPNet	40
9	Фрегат (Дніпропетровськ)	32,6
10	Датагруп	24,1

* Складено за даними Державного комітету статистики України

Згідно з результатами дослідження „Ринок ширококутвого Інтернет-доступу в Україні: оперативні результати першого кварталу 2010 року” у порівнянні з аналогічним періодом 2009 року, перший квартал поточного року показав зростання доходів від послуг ШСД у національній валюті — 43% і негативну динаміку в доларовому еквіваленті — падіння на 3%. Різниця у темпах зростання доходів у гривнево-му й доларовому еквіваленті сформувалася ще наприкінці 2010 року: у четвертому кварталі 2009 року прибутковість сегмента в доларі впала на 2,4%, а перший квартал поточного року показав зниження в доларовому еквіваленті на рівні 13,5%. Кількість абонентів ШСД в мережі Інтернет в Україні на кінець першого кварталу 2009 року досягла позначки 1,75 мільйона користувачів. Таким чином, темпи зростання абонентської бази зменшилися на 9,1%, зберігши при цьому позитивну динаміку.

На зміну динаміки українського ринку ШСД вплинули у першу чергу низькі темпи приросту абонентів в умовах загальної економічної нестабільності та зниження середнього ARPU (місячний дохід з одного абонента) до 77,5 грн. за підсумками четвертого кварталу 2008 року (за даними iKS-Consulting).

В 2010 році в Україні налічувалося десять провайдерів ширококутвого Інтернету із загальною чисельністю абонентів, що обслуговуються, понад 20 тисяч (табл. 5).

За попередніми даними, отриманими компанією iKS-Consulting, в 2010 році лідерство за загальною чисельністю користувачів ШД продовжує втримувати компанія „Укртелеком”, абонентська база якої порівняно з минулим роком збільшилася майже в 4 рази, тобто до 946 тисяч. Зі значним відривом на 556 тисяч друге місце займає її традиційний конкурент — компанія „Воля-Кабель”, що нараховувала близько 390 тисяч абонентів. Трійку лідерів за загальною чисельністю абонентів ширококутвого доступу замикає оператор Beeline, чисельність абонентів якого склала 145 тисяч. У цілому ж на трьох найбільших українських провайдерів послуг ширококутвого доступу припадає понад половина від загальної чисельності абонентів ШД у країні.

За оцінками компанії iKS-Consulting, в Україні в 2010 році загальна кількість абонентів ширококутвого доступу (ШД) до Інтернету (приватних і корпоративних) становила близько 2,46 мільйона, з яких майже 2,2 мільйона — домашні користувачі. Наприкінці 2010 року рівень проникнення ШД в Україні сягнув 12,4% від загальної кількості домогосподарств. Операторами зв'язку усіх форм власності збудовано та введено в експлуатацію понад 2,5 тис. км волоконно-оптичних ліній зв'язку, зокрема 2,1 тис. км — ВАТ „Укртелеком”. ВАТ „Укртелеком” залишається лідером і за кількістю абонентів ширококутвого доступу до мережі Інтернет. За експертними даними, загальна кількість таких абонентів складає близько 1,5 млн. [2, с. 95].

Висновки. Аналіз рівня комп'ютеризації регіонального розвитку показав, що протягом останніх років відбулося розширення парку ЕОМ та розширилась мережа інформаційно-комунікаційних мереж. Протягом 2005-2010 рр. спостерігається постійне зростання кількості підприємств, що використовують у своїй роботі ЕОМ, а це в свою чергу призводить і до зростання загального парку обчислювальних машин. За результатами проведеного моніторингу ринку інформаційно-комунікаційних технологій встановлено, що Україна поки що помітно відстає від більшості розвинених країн за ступенем інтегрованості у глобальний веб-простір за показниками: а) щільність й технологічна досконалість телекомунікаційних мереж; б) кількість Інтернет-аудиторії; в) питома вага та рейтинг національного сегменту у всесвітній мережі. Позитивна динаміка на ринку телекомунікацій природним чином сприятиме подальшому зростанню вітчизняної Інтернет-аудиторії. Малоімовірно, що кризові явища і пов'язане з ними зниження платоспроможності населення суттєво сповільнять цей процес, оскільки: а) буде збільшуватись відсоток територій та населення, охоплених телекомунікаційними мережами нового покоління при збереженні відносно стабільних тарифів на підключення й обслуговування; б) за своєю вартістю Інтернет-послуги в Україні нині є цілком доступними для широких верств населення.

Література

1. Пероганич Ю. Підсумки інформатизації за перший квартал 2009 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://apitu.org.ua/node/653>.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. План роботи Державного комітету інформатизації України на 2010 рік / Верховна Рада України.[Електронний ресурс] — Режим доступу: http://dki.gov.ua/repository/35/file/Plan_2010.doc.

Завизена Н. С. Анализ потенциала сферы информатизации регионального развития

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос информатизации регионов Украины. Сделан анализ количества предприятий (организаций), обеспеченных ЭВМ, по видам экономической деятельности, пополнения парка ЭВМ по городам и регионам.

Ключевые слова: информатизация региона, программа информатизации, ЭВМ, предприятие, Интернет

Zavizena N. S. Analysis of Potential of Informatization of Regional Development

Summary. In the article are investigated the questions of informatization of the regions of Ukraine. The analysis of enterprises (organizations), which are provided by COMPUTERS, according the types of economic activity and filling the park of COMPUTERS in the cities and regions is made.

Keywords : informatization of the region, program of informatization, COMPUTER, enterprise, Internet

Зеркіна О.О.

*старший викладач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)
E-mail: oksana_27@i.ua*

ЗОВНІШНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ: ФАКТОРИ, СТАН ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено фактори, що впливають на трудову міграцію, проаналізовано стан міграційних процесів трудових ресурсів та наслідки для України. Запропоновано систему заходів для зменшення еміграції робочої сили.

Ключові слова. Трудові ресурси, інтенсивність міграційних процесів, міграційний приріст, регулювання, грошові перекази мігрантів, чисельність трудових мігрантів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З моменту проголошення незалежності Україна активно включилась до процесів міграції, ввійшла до міжнародної системи обміну робочої сили на світовому ринку праці. Міграційні процеси відбуваються за нових географічних, правових та економічних умов, які викликані кризовими явищами, реформами, змінами у політичному, соціальному та економічному середовищі. Спрямованість української політики і курс на європейську інтеграцію обумовлюють зміни у зовнішніх міграційних процесах, посилюють міграційну активність населення країни. Незбалансованість вітчизняного ринку праці, низький рівень доходів, загального добробуту, якості життя населення, зневіра у покращання соціально-економічної ситуації посилюють бажання українських громадян мігрувати за кордон з метою працевлаштування. Це актуалізує завдання розробки ефективних інструментів регулювання міграційних процесів та удосконалення державної міграційної політики.

Наукою накопичено багатий досвід, що дозволяє охарактеризувати основні риси, масштаби міграції, визначити історичну періодизацію, можливі наслідки міграційних процесів. Водночас невирішеною залишається задача формування дієвої міграційної політики в Україні, проблема ефективного державного регулювання процесів трудової міграції з урахуванням причин, особливостей та факторів міграції. Важливість цих питань визначає актуальність теми цієї наукової роботи.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В останні роки проблеми міграції досліджуються вченими М. Долішнім, Т. Драгуновою, В. Євтухом, В. Іонцевим, Е. Лібановою, О. Малиновською, Ю. Олефіром, В. Онікієнком, В. Переведенцевим, Т. Петровою, С. Пирожковим, О. Позняком, М. Романюком, О. Хомрою, С. Чеховичем та М. Шульгою. Важливість міграції в історії людства підкреслювали І. Блюнчлі, О. Ейхельман, Ф. Ліст, Ш.Л. Монтеск'є, А. Тойнбі та інші. Дослідженням причин і наслідків міграції також присвячені праці відомих зарубіжних вчених Дж.С. Беккера, Дж. Бориаса, Х.Р. Кларка,

А. Лаффера, Д. Массея, Дж. Минцера, Л.А. Саастада, П. Самуельсона, С. Сассена, А. Симмонса, А. Портеса, М.П. Тодаро, Дж.Р. Харрриса та інших.

Мета. Метою наукової роботи є дослідження сучасного стану міграційних процесів трудових ресурсів України та факторів, що впливають на ці процеси, надання рекомендацій щодо подолання проблем, пов'язаних з трудовою міграцією.

Основні результати дослідження. Для сучасної ситуації в Україні характерне посилення інтенсивності міграційних процесів трудових ресурсів, що має неоднозначний вплив на демографічну, соціальну та економічну ситуацію у країні.

Згідно з даними звіту Світового банку "Міграція та грошові перекази", озвученими на початку листопада 2010 року, Україна зайняла п'яте місце в світі за кількістю трудових мігрантів. Близько 7 млн. громадян України працює за кордоном. За кількістю мігрантів Україна поступається Мексиці, Індії, Китаю та Росії [8].

Серед країн, в які спрямовані потоки трудової міграції з України – Росія, Польща, Чехія, Італія, Греція, Кіпр, а останнім часом – і Німеччина, Португалія, Іспанія та інші розвинені країни Західної Європи. Потік трудової міграції у цьому напрямку обумовлений перш за все близькістю кордонів та певною лояльністю місцевих законів до працівників-емігрантів. Введення вільних режимів в окремих країнах (зокрема – Росія, Чехія тощо), де переважно працювали робітники з України, сприяє розширенню географії міграції робочої сили. Все більше українців емігрує для роботи у США, Канаду, країни Близького Сходу тощо [3, с. 180].

У нашій країні працевлаштовуються громадяни з Росії, Молдови, Китаю, В'єтнаму, Туреччини переважно у сфері торгівлі, послуг тощо, в той час як українці за кордоном – у промисловості, будівництві, сільському господарстві.

За даними Державного комітету статистики України за підсумками 2009 року з України вибуло 19470 осіб, міграційний приріст становив 13447 осіб. Найбільше мігрантів було з таких регіонів: Автономна Республіка Крим - 25727 особи (приріст 3470 особи), Волинська обл. - 18975 (приріст 78 осіб), Одеська обл. - 33045 осіб (приріст 6619 осіб) та м. Києва - 32256 особи (приріст 23400 особи) [6].

Всі зазначені дані є офіційними, проте за різними оцінками поза межами України перебуває понад 17 мільйонів українців, а це кожен третій українець.

Аналіз наукових публікацій вітчизняних вчених, присвячених проблемам міграції населення [4, 5, 9] дозволяє умовно виділити п'ять груп факторів впливу

на міжнародну міграцію: економічні, політичні, соціальні, культурні та екологічні.

До економічних чинників у першу чергу слід віднести рівень заробітної плати, якість життя, рівень безробіття, рівень розвитку економіки та тип податкової системи. Слід відзначити, що найбільш впливовим чинником, що спонукає населення до міграції, є рівень заробітної плати. Низькі розміри заробітної плати в Україні ставлять частину населення на межу виживання (особливо якщо мова йде про неповну сім'ю, пенсіонерів, інвалідів). В Україні середньомісячна заробітна плата в грудні 2010 р. становила 2 629 гривень (найвищий рівень: у м. Києві (4174 грн.), Донецькій (2955 грн.) областях і м. Севастополі (2712 грн.), Найнижчий рівень зафіксований в Тернопільській області - 1 638 гривень в місяць [10].

Законом України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» закріплено: розмір мінімальної заробітної плати з 1 грудня 2010 р. — 922 грн.; розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб з 1 грудня 2010 р. - 922 грн. [7]. Тобто розмір мінімальної заробітної плати і розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб зрівняно. Слід зазначити, що певна частина осіб (близько 18%), які працюють на території держави, отримують заробітну плату нижчу за встановлений прожитковий мінімум. Такі дані свідчать про неприпустиме для будь-якого суспільства явище — поширення бідності серед працюючого населення.

Наступним чинником, який спонукає населення до трудової міграції є високий рівень безробіття. В Україні на 10 робочих місць претендує 82 людини [6]. Це свідчить про значні диспропорції попиту і пропозиції робочої сили на вітчизняному ринку праці, що зумовлене низьким рівнем інвестування і підтримки державою найбільш мобільних підприємств малого і середнього бізнесу. У зв'язку з цим процес створення нових робочих місць протікає незадовільно. Найбільший відтік мігрантів відбувається саме з працenaдлишкових областей України (Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Луганська, Чернівецька та Львівська).

На зростання масштабів міграції населення з України впливає також і економічна нестабільність. Невпевненість у майбутньому спонукає працездатне населення до пошуку більш стабільних джерел доходу за кордоном.

До соціальних чинників, які спричиняють міграцію населення, можна віднести неналежні умови праці, відсутність можливостей до професійної самореалізації, неналежна якість системи освіти тощо. Неналежні умови праці спонукають працівників шукати кращі варіанти за кордоном. Особливо чутливими до зазначеного фактора є лікарі, вчителі, науковці тощо.

Важливим чинником, що поживляє трудову міграцію української молоді є бажання отримати високоякісну освіту у зарубіжних навчальних закладах, що у майбутньому дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку праці. Найбільш популярними країнами для навчання серед

вітчизняних студентів на сьогоднішній день є США, Німеччина, Франція і Польща.

Політична нестабільність в Україні відіграє особливу роль у складі політичних чинників, оскільки вона не лише викликає зневіру людей до політичної системи та керівників держави, а й породжує економічну нестабільність. Разом із деформованою системою демократії політична нестабільність знижує впевненість людей у майбутньому, активізуючи їх міграційні настрої.

Варто також відмітити високий рівень коруптованості українського суспільства. За підрахунками Heritage Foundation, рівень коруптованості економіки України на сьогоднішній день становить 72%. Загалом, за індексом економічної свободи, який окрім свободи від корупції включає в себе ще цілу низку інших свобод (свободу ведення бізнесу, свободу торгівлі, фіскальну, монетарну, інвестиційну, фінансову свободу тощо), Україна посідає 133 місце із 157 країн світу, що також слугує вагомим чинником «виштовхування» українських громадян за кордон. Підсумовуючи викладене вище можна дійти висновку, що в Україні на сьогоднішній день у більшій мірі проявляється дія факторів виштовхування, ніж притягання, що призводить до великомасштабної зовнішньої трудової міграції населення.

Міграція робочої сили для України на даний час має переважно негативні наслідки. Мігрують, як правило, висококваліфіковані спеціалісти, але лише невеликий відсоток їх має гарантовану роботу і відповідні соціальні та трудові гарантії. Виїжджають за кордон у пошуках роботи молоді люди без певного рівня кваліфікації, які згодні на будь-яку роботу і низьку платню без усяких гарантій. Згубним для економіки країни, для формування її науково-технічного потенціалу є виїзд за кордон науково-технічних кадрів та підготовлених на сучасному рівні молодих спеціалістів. Це може негативно вплинути на темпи відновлення економіки України.

Водночас грошові перекази працівниками-емігрантами іноземної валюти в Україну сприяють розширенню торгівлі товарами, в тому числі й вітчизняного виробництва. Частина емігрантів після повернення з-за кордону вкладає зароблені кошти в організацію бізнесу, виробництва тощо, що певною мірою сприяє формуванню ринкових відносин. Валютна ефективність експорту робочої сили, за розрахунками економістів, мінімум у 5 разів вища за валютну ефективність товарного експорту. Незважаючи на фінансову кризу, потік грошей в Україну в 2009 році став рекордним за всю історію. Так, за допомогою Western Union, Юністрім та інших операторів в Україну зайшло 2,94 млрд. дол. США, що на 16,25% більше, ніж в 2008 році.

Отже, перебуваючи поза сферою соціального захисту своєю держави, українські трудові мігранти інвестують в Україну близько 19 млрд. дол. США на рік (кожен з мігрантів чи нових емігрантів висилає допомогу своїм рідинам у середньому 200 дол. США на місяць, а крім того, вкладає кошти у навчання дітей, у будівництво житла, в бізнес). За деякими розрахунками, в Україну надходить більше 21 млрд. дол. США [1, с. 12].

Підсумовуючи зазначимо, що позитивними наслідками трудової міграції є:

- пом'якшення умов безробіття;
- отримання країною - експортером робочої сили додаткового джерела валютного доходу у формі надходжень від емігрантів;
- набуття мігрантами знань, досвіду та джерел фінансування. Після повернення додому, як правило, вони поповнюють ряди середнього класу, вкладаючи зароблені кошти у власну справу, створюючи додаткові робочі місця. [2, с.88]

Хоча Україна є експортером робочої сили, проблемам її регулювання не приділяється належна увага на державному рівні. Трудова міграція повинна враховуватися при стратегічному економічному плануванні, при формуванні політики зайнятості, освітньої політики, розробці інвестиційних програм і на центральному, і на регіональному рівнях. Дії держави у відповідній сфері мають бути спрямовані передусім на створення умов для скорочення виїзду на заробітки за кордон, захист прав громадян, які працюють за кордоном, забезпечення більш сприятливих можливостей їхнього працевлаштування у зарубіжних країнах та заохочення повернення мігрантів на батьківщину шляхом максимального використання результатів трудової міграції в інтересах розвитку.

Висновки та пропозиції. З метою зменшення еміграції робочої сили необхідне впровадження системи заходів, які на нашу думку повинні мати чітке внутрішнє і зовнішнє спрямування. До числа перших належать заходи макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки:

1. Підвищення рівня заробітних плат всередині країни. Одним з чинників такого збільшення є зниження розміру соціальних внесків, які сплачуються роботодавцями, що штовхає заробітні плати в тінь, та введення єдиного соціального внеску.

2. Реформа ринку житла, яка передбачає розробку стратегії розвитку ринку житла, зокрема, усунення структурних перепон для збільшення пропозиції житла.

3. Для врівноваження потоків освітньої міграції потрібна реформа системи освіти, у тому числі її фінансування.

4. Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу для створення додаткових робочих місць.

5. Реформа регіональної політики. В умовах нерівномірності розвитку областей, що знаходить своє відображення в різній інтенсивності міграційних потоків, має бути створена програма розбудови інфраструктури населених пунктів, забезпечення однакових стандартів життя в містах та сільській місцевості.

6. Підвищення значення активної політики на ринку праці. Для підвищення адаптації населення до вимог ринку праці треба проводити активніше інформування населення щодо наявних пропозицій, узгодити підготовку та перепідготовку з реальним попитом на регіональних ринках праці, підтримувати систему професійної технічної освіти, проводити систематичний аналіз потреб в робочій силі

підприємств різних галузей для формування відповідного державного замовлення на освіту.

Зовнішні заходи мають забезпечити цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та можливість їх вільного повернення додому, ввезення валюти, а також гарантії нашим співвітчизникам захисту їхніх трудових прав за кордоном.

Література

1. Балабанова Г.П. Трудова міграція в Україні в умовах глобалізації // Держава та регіони. — 2008. - №2. — С. 9 — 13.
2. Вишневецька О.А. Сучасна міжнародна трудова міграція та державна міграційна політика // Статистика України. — 2008. - №2. — С. 87 — 91.
3. Козик В.В. Світове господарство та міжнародні економічні відносини / В.В. Козик, Л.А. Панкова. - Львів: Знання, 2005. - 406 с.
4. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями : монографія / О.А. Малиновська. — К. : Вид-во НАДУ, 2004. — 123 с.
5. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / За ред. О.В. Позняка. — Умань : СПД Сочинський, 2007. — 276 с.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Портал Ліга Закон [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
8. Представництво Світового банку в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://web.worldbank.org>.
9. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання / М.Д. Романюк. — Львів : Світ, 1999. — 292 с.
10. Урядовий портал органів виконавчої влади [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

Зеркина О. А. Внешние миграционные процессы трудовых ресурсов: факторы, состояние и последствия для Украины

Аннотация. В статье определены факторы, которые влияют на трудовую миграцию, проанализировано состояние миграционных процессов трудовых ресурсов и последствия для Украины. Предложена система мероприятий для уменьшения эмиграции рабочей силы.

Ключевые слова. Трудовые ресурсы, интенсивность миграционных процессов, миграционный прирост, регулирование, денежные переводы мигрантов, численность трудовых мигрантов.

Zerkina O. A. External Migration Processes of Labour Resources Factors, State and Consequence for Ukraine

Summary. Factors that influence on labour migration are certain in the article, the state of migratory processes of labour resources and consequence is analysed for Ukraine. The system of measures is offered for diminishing of emigration of labour force.

Key words. Labour resources, intensity of migratory processes, migratory increase, adjusting, money orders of мигрантов, quantity of labour migratory.

Ємельянова К.С.

*викладач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)
E-mail: kalya1984e@mail.ru*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті обґрунтовується поняття сталого туризму, а також аналізується проблема його розвитку в Україні.

Ключові слова: масовий туризм, альтернативний туризм, екотуризм, сільський зелений туризм, сталий туризм.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасній світовій економіці туризм набув масового характеру. Більшість країн розглядають його перспективним засобом поповнення валютних резервів.

За оцінками спеціалістів ВТО, к 2020 р. туристичні потоки значно збільшаться і досягнуть близько 1,5 млрд. чол., здебільшого за рахунок громадян Індії та Китаю, а також завдяки зростанню кількості представників середнього класу в країнах, що розвиваються [1].

Однак з іншого боку, туризм як соціально-економічний феномен, несе в собі і негативні наслідки, до яких відносять забруднення навколишнього середовища, погіршення екосистеми приймаючої території, збільшення конфліктів між туристами і місцевим населенням тощо. Так, в 2009 р. по відношенню до 2008 р. кількість забруднюючих речовин, спричинених діяльністю підприємств транспорту, зросла майже на 89% [2].

Економічні негативні наслідки значного зростання туризму проявляються, здебільшого на території приймаючої країни. До таких наслідків, на думку автора, слід віднести виникнення інфляційних процесів в разі значних надходжень іноземної валюти, зростання залежності від них та, як наслідок, збільшення кризових явищ, диспропорційність розвитку економіки тощо. Тому завданням кожної країни повинно бути вміле поєднання стратегій заохочення туристичних потоків разом із ефективним використанням отриманих від туризму ресурсів. Саме такою концепцією стала ідея сталого розвитку, розроблена в 80-х рр. ХХ ст. Однак, не зважаючи на її актуальність, в нашій країні дана концепція є недостатньо використовуваною, відсутні обґрунтовані етапи її запровадження, особливо в туристичній сфері.

Аналіз і огляд останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що найбільш детальний аналіз концепція сталого розвитку і, зокрема, сталого туризму, набула здебільшого в роботах іноземних фахівців. Вітчизняні дослідники приділяють недостатню увагу моделі сталого туризму. Так, провідні фахівці в сфері туризму В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська, В. Г. Бистров, А. Ю. Александрова зосереджуються на екотуризмі та на сільському зеленому туризмі [3-5]. Лише нещодавні наукові роботи розглядають сталий туризм як нову та перспективну форму

туризму [6-8]. Не зважаючи на стрімке розповсюдження концепції сталого розвитку в усіх галузях економіки, в Україні нерідко поняття сталості туризму ототожнюється з екотуризмом. Крім того, відсутній механізм запровадження концепції сталого туризму в нашій країні.

Метою даного дослідження є визначення поняття «сталий туризм» і засобів його запровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ХХ ст. вважалося, що розвиток туризму і охорона навколишнього середовища є взаємовиключними поняттями. Однак сучасна наука дійшла висновку, що лише за умови тісної співпраці, дотримання інтересів в обох секторах можливо досягти загального добробуту, соціальної, екологічної та економічної рівноваги. Крім того, розповсюдженню нової концепції значною мірою посприяли криза капіталістичної системи, розбалансування ринкових механізмів, неможливість прийняття моделі рівноваги Вальраса в якості апріорної, перехід ідеології від мети отримання прибутку за будь-яких умов до морально-етичних цінностей та норм, від споживачів до стейкхолдерів. Теорія нелінійних коливань, біфуркації, асиметричності інформації та сталого розвитку виступили саме тими теоретичними концепціями, створеними з метою регулювання сучасних процесів.

Концепція сталого туризму заснована на ідеї сталого розвитку, вперше визначення якого було застосовано в 1987 р. в доповіді Брундтланда і визначалося як розвиток, що задовольняє потреби теперішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливість майбутнього покоління задовольняти власні потреби. Тобто, основною метою сталого розвитку є поєднання інтересів теперішнього та майбутнього поколінь, досягти чого можливо лише за умови відповідального ставлення до всіх процесів в суспільстві. Згодом світова спільнота остаточно зрозуміла необхідність детального вивчення і запровадження моделі сталого розвитку. Так, в 1995 р. ВТО, ЮНЕСКО, Європейська Комісія і Програма ООН з навколишнього середовища (PUNE) розробили Хартію сталого туризму, яка стала ще одним підтвердженням бажання провідних країн світу перейти до якісно-нової суспільно-економічної моделі.

Головною перевагою сталого розвитку є об'єднання трьох ланок — екологічної, соціальної та економічної, можливість задовольняти потреби за умови збереження рівноваги між вищезазначеними сферами.

Сьогодні термін «сталий розвиток» в промислово-розвинутих країнах є модним напрямом міждисциплінарних досліджень, навчальною дисципліною. Однак найбільшою проблемою подальшого реального

впровадження цієї концепції є те, що вона заснована на новому засобі мислення, який базується не лише на отриманні прибутку в короткостроковому періоді, але і на забезпеченості майбутнім всієї планети. Саме зміни в мисленні повинні стати поштовхом до розповсюдження теорії сталого розвитку серед усіх споживачів туристичного продукту.

Сталий туризм є однією із складових концепції сталого розвитку і ідеалом, який держави повинні досягти, адже він сприятиме створенню робочих місць в депресивних регіонах, забезпеченню виконання прав людини і громадянина. Сталий туризм є альтернативною формою масовому туризму, або формою альтернативного туризму.

Екологічний туризм (екотуризм) є напрямом концепції сталого туризму, який використовується, здебільшого в вітчизняній літературі. Хоча, поняття сталого туризму і екотуризму часто ототожнюють, проте існує тонка межа між обома поняттями, адже екотуризм є більш вузьким поняттям ніж сталий туризм і може використовуватись як засіб досягнення останнього.

Існує багато визначень екотуризму, найголовніші з яких можуть бути класифіковані в п'ять груп, а саме:

1) екотуризм — це поїздка до недоторканих цивілізацією місць, головна особливість якого — не змінювати цілісність екосистеми. Дане визначення застосовується Спілкою екотуризму США.

2) Екотуризм — це будь-яка туристична подорож, яка заснована на природній екологічній привабливості країни.

3) Екотуризм — це туризм, що містить у собі отримання освіти та інформації про охорону навколишнього

середовища, всі елементи базуються на екологічно сталих принципах.

4) Екотуризм — це подорожі до унікальних місць світу з унікальними цілями вивчення рослин, тварин, екосистем тощо.

5) Екотуризм — це туризм, що сприяє зберегання позитивних синергетичних зв'язків між туризмом, біорізномаяттям та місцевим населенням при державному регулюванні.

Крім екотуризму, в Україні розповсюджуються програми з розвитку сільського зеленого туризму. В Законі України «Про сільський та сільський зелений туризм» застосовано наступне визначення сільського зеленого туризму — «це відпочинковий від сільського туризму, пов'язаний з перебуванням туристів у власному житловому будинку сільського господаря, окремому (гостевому) будинку або на території особистого (селянського) господарства» [9].

Тобто, сільський зелений туризм являє собою відпочинок в селі, користування продуктами природи тощо. На думку автора, даний вид туризму є ще більш вузьким поняттям екотуризму, адже він, здебільшого не передбачає отримання інформації про екосистему, а також відвідування недоторканих цивілізацією місць. Сільський зелений туризм — це програма, створена спеціально задля розвитку сільської місцевості, що з успіхом використовується в Західній Україні, зокрема в Карпатському регіоні.

Таким чином, логічна модель співіснування понять сталого, екологічного та сільського зеленого туризму може бути зображена на рис. 1.

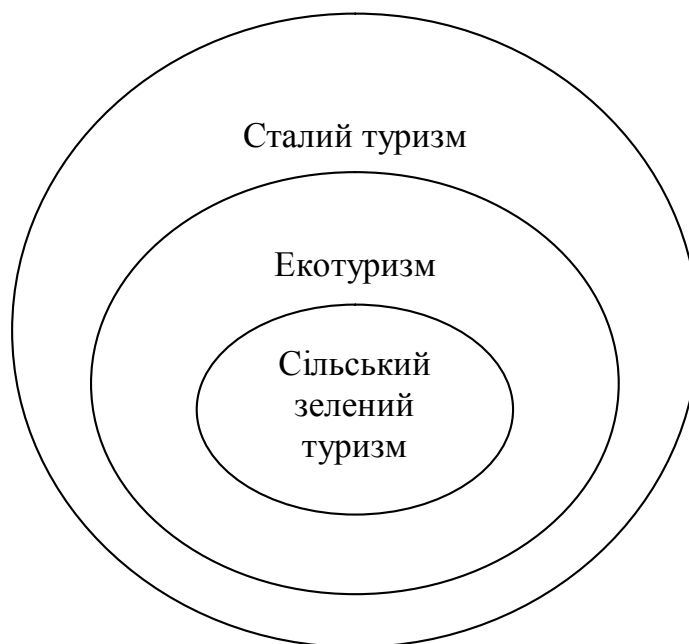

Рис. 1. Співвідношення понять сталий, екологічний та сільський зелений туризм

Слід зазначити, що в Україні концепція сталого туризму не використовується. В законі «Про туризм» навіть не зазначений такий вид туризму. На сьогоднішній момент можна говорити лише про деякі аспекти запровадження екотуризму та сільського зеленого туризму. Так, зокрема, програми «Блакитний прапор», «Зелена садиба», розробка законів щодо питної води та систем її очищення, побутових відходів, функціонування таких громадських організацій як «Жива планета», «Біотика-Південь» є яскравим твердженням останнього. Крім того, участь України в системах екологічної якості ISO 14024, Глобальній Системі Екологічного Маркування, міжнародній програмі GENECIS позитивно впливають на розвиток деяких аспектів сільського зеленого та екологічного туризму в країні.

Однак в сфері сільського зеленого і екотуризму відсутня система бізнесу як такого, туристичні напрямки в цьому розрізі організуються туристами здебільшого на самодіяльній основі. Так, згідно з даними Управління культури і туризму, в Одеській області діють лише три офіційних громадських організації, що надають послуги з екотуризму, та три організації, які опікуються питаннями розвитку сільського зеленого туризму. Хоча слід зазначити, що загальна кількість садиб, що надають послуги з сільського зеленого туризму, складає приблизно 2000. Про це свідчить і скорочення загальної кількості за 9 міс. 2010 р. в'їзного організованого туризму в Україну на 16% [10].

Тому для подальшого розвитку альтернативних форм туризму, зокрема екологічного та сільського зеленого, в Україні необхідні не лише консолідація законодавчих актів в галузі екології та сталого розвитку, але і соціально-економічні передумови, розвиток місцевих ініціатив, підтримка з боку державних і місцевих органів влади.

Таким чином, говорити про впровадження концепції сталого туризму в Україні ще зарано, однак саме вона повинна стати пріоритетним напрямом розвитку нашої держави. Крім того, досягнення моделі сталого туризму повинно бути безперервним процесом, який потребує моніторингу та уваги з боку владних структур, а також збільшення інформованості населення.

Філософія сталого туризму повинна базуватися, перш за все, на можливостях приймаючої сторони, на її культурних традиціях та звичаях. Туристи повинні сприймати себе, перш за все, як гостей, а не споживачів. Однак з іншого боку, місцеве населення має відчувати себе привітними господарями, бути готовими до крос-культурного діалогу.

Україна повинна усвідомлювати необхідність досягнення моделі сталого розвитку, інакше поступово збільшення сучасних тенденцій призведе або до збільшення закритих чи обмежених для відвідування туристичних місць, або до повного знищення останніх. Так, згідно з даними Держкомстату України, з 1990 р. по 2009 р. кількість заповідників та національних природних парків зросла майже вдвічі, з 21 до 43, а їх загальна площа — з 407 тис. га до 1225, 7 тис. га [11].

Зокрема проблема досягнення сталого туризму є актуальною для Одеського регіону, адже згідно з постановою Кабінету Міністрів України м. Одеса, селища Затока і Сергіївка, села Косівка, Курортне, Миколаївка, Попаздра і Приморське Білгород-Дністровського району, селища Гвардійське і Ліски та села Вапнярка, Крижанівка, Нова Дофінівка і Сичавка Комінтернівського району, села Грибівка, Дальник, Кароліно-Бугаз, Санжійка і Іллічівка Овідіопольського району, села Лебедівка, Приморське і Тузли Татарбунарського району віднесені до курортних [12]. Виступаючи в якості приймаючої туристичної території, Україна відчуває на собі всі негативні ефекти масового туризму, зазначені вище.

Концепція сталого розвитку туризму в Україні повинна базуватися на наступних принципах:

- 1) важливість сталого туризму заради збереження фундаментальних цінностей для сучасного і майбутнього поколінь;
- 2) прозорість, тобто туристичні процедури, туристична інформація повинні бути абсолютно відкритими для туристів;
- 3) співпраця з місцевим населенням та владою;
- 4) повага індивідуальності, культури та природи приймаючої місцевості;
- 5) відповідальність з боку всіх учасників туристичного ринку;
- 6) стимулювання розвитку сільського, зеленого туризму як провідних ланок сталого туризму;
- 7) розповсюдження інформації серед населення про їх права та обов'язки в сфері туризму;
- 8) консолідування законодавчих актів в сфері сталого розвитку в єдиний документ;
- 9) здійснення державної підтримки соціально відповідальних туристичних підприємств;
- 10) моніторинг та відстеження можливих негативних наслідків туризму;
- 11) Інвестиційне стимулювання грошових ресурсів до туристичної сфери;
- 12) дотримання морально-етичних норм в туристичній діяльності.

Висновки. Туризм стає провідним напрямом розвитку України, що відображається в прийнятті відповідних законодавчих актів, розробці програм з розвитку різних видів туризму та раціонального використання рекреаційного потенціалу, збільшенні кількості туристичних потоків і готелів. Однак, таке стрімке зростання туризму наглядно проявляє не лише позитивні, але і негативні наслідки, в перші чергу, для приймаючих територій. Саме вони спонукали світову спільноту до пошуку нової суспільно-економічної теоретичної концепції, яка б могла використовуватися і в сфері туризму. Такою концепцією стала модель сталого розвитку туризму.

Не зважаючи на те, що концепція сталого розвитку набуває популярності в провідних країнах світу, вона на сьогоднішній момент виступає лише орієнтиром розвитку для туризму в Україні. В країні впроваджуються лише елементи екологічного і сільського зеленого туризму.

Задля досягнення мети сталості туризму в Україні необхідна реалізація багатьох заходів,

проте найголовнішими з яких повинні бути заходи з подальшого розвитку екологічного та сільського зеленого туризму, а також формування свідомості населення про відповідальність дій всіх учасників туристичної сфери.

Література

1. Сайт Всесвітньої Туристської організації — Режим доступу до сайту: <http://www.unwto.org>.
2. Сайт Державної служби туризму і курортів — Режим доступу до сайту: www.tourism.gov.ua.
3. Бабарицька В. К., Малиновська О. Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення тур продукту: Навчальний посібник. — К.: Альтерпрес, 2004. — 288 с.
4. Быстров С. А., Воронцова М. Г. Туризм: макроэкономика и микроэкономика — СПб.: «Издательский дом Герда», 2007. — 464 с.
5. Александрова А. Ю. Международный туризм: Учеб. пособие для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 470 с.
6. Воскресенский В. Ю. Международный туризм: учеб. пособие для студентов — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. - 255 с.
7. Новіков В. С. Инновации в туризме. — М.: ИЦ «Академия», 2007 — 208 с.
8. Гулевська Н. М. Передумови формування стійкого туризму // Вісник СумДУ. Серія економіка». - №2. — 2007. — С. 130 — 135.

9. Сайт Верховної Ради України — Режим доступу до сайту: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Сайт Управління культури і туризму — Режим доступу до сайту: www.culture.odessa.gov.ua.
11. Сайт Державної статистичної комісії — Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Каракаш І. І. Про правовий статус Одеси як курортного і туристичного міста — Режим доступу до сайту: <http://www.eco-mir.net/show/437/>

Емельянова Е.С. Проблема развития устойчивого туризма в Украине

Аннотация. В статье обосновано понятие устойчивого туризма, а также анализируется проблема его развития в Украине.

Ключевые слова: массовый туризм, альтернативный туризм, экотуризм, сельский зеленый туризм, устойчивый туризм.

Emel'yanova K.S. Problem of Development of Sustainable Tourism in Ukraine.

Summary. In this article the notion of sustainable tourism is grounded and problems of its development in Ukraine are analyzed.

Keywords: mass tourism, alternative tourism, ecotourism, nature-based rural tourism, sustainable tourism.

ЗМІСТ

Коваленко И. Н., Коваленко Н. П.

ВЛАСТЬ В ОРГАНИЗАЦИИ: АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ. 5

Захарченко В.И., Ширяева Л.В.

РАЗВИТИЕ МЕТОДОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ПОТРЕБИТЕЛЬСКОМ ОБЩЕСТВЕ 9

Кібік О.М., Романенко К.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІН НА КОМПЛЕКСНІ ПОСЛУГИ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ. 19

Кібік О.М., Суворова О.Л., Голодницький О.Г.

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ТРАНСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛА. 24

Котлубай О.М., Липинська О.А.

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ, БЕЗПЕКИ СУДНОПЛАВСТВА ТА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 29

Пармакли Д. М., Бахчиванжи Л. А.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ЗЕМЕЛЬ (СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД) 38

Якубовський С.О., Родіонова Т.А.

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 2008-2010 РОКІВ 44

Меркулов Н.Н., Ширяева Л.В.

РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ 48

Соколовська З.М., Клепікова О.А.

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ СТРАХОВИМИ КОМПАНІЯМИ НА ОСНОВІ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ 56

Соколовська З.М.

ІМІТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АНАЛІЗІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ 62

Головченко О.М.

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ 69

Лебедева Н.А., Гончарук С.М.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ТРАНСПОРТНЫХ УЗЛОВ 73

Ботвіна Н.О.

ВАЖЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ 79

Белоус Е.В.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ БИЗНЕС-СТРУКТУР. 84

Балахонова О.В.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ МЕСТНОГО РАЗВИТИЯ 89

Гладченко Л.І.

**ПРОЕКТ ПРОГРАМИ ЗАХОДІВ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ЗБИТКОВОСТІ СУБ'ЄКТА
ГОСПОДАРЮВАННЯ 93**

Гладченко Л.І., Ясинюк Т.І.

**ЩЕ РАЗ ПРО МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 96**

Завізена Н.С.

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ СФЕРИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 100

Зеркіна О.О.

**ЗОВНІШНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ: ФАКТОРИ, СТАН ТА НАСЛІДКИ
ДЛЯ УКРАЇНИ 106**

Ємельянова К.С.

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 109

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ

1. До друку приймаються неопубліковані раніше роботи, написані українською, російською та англійською мовами: статті — до 0,5 др. арк., короткі повідомлення — до 0,25 арк.

2. Будова статті:

УДК (універсальний десятковий класифікатор)

Анотація мовою статті (до 100 слів)

Ключові слова мовою статті (3-10 слів)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Формування **мети** статті.

Виклад основного матеріалу дослідження за повним обґрунтування отриманих наукових результатів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямі.

Література

В кінці тексту двома мовами — російською (якщо текст викладено українською) та англійською вказується **прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова**

Підпис автора і дата

3. Технічні вимоги до оформленні статей

Стаття має бути набрана в текстовому редакторі Microsoft Word. Поля з усіх сторін — 20 мм. Шрифт — Times New Roman 14 з інтервалом 1,5. Посилання на літературу бажано зазначати безпосередньо в тексті у квадратних дужках порядковим номером використаного джерела та через кому конкретної сторінки.

4. Паперовий варіант, електронний варіант, завірена рецензія спеціаліста (кандидата або доктора наук відповідного профілю).

5. Довідка про автора — прізвище, ім'я, по батькові, адреса, телефон, електронна адреса, науковий ступінь, вчене звання, посада, установа)

Друковані матеріали виражаються позицію авторів, яка не завжди поділяється редакційною колегією.

Відповідальність за зміст статті, достовірність актів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів або осіб, які його подали.

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Науковий збірник

Виходить двічі на рік
№ 1, 2010

Заснован у червні 2010 р.

Коректор
Технічний редактор

Радіонова І.І.
Мартиненко Т.В.

Формат 60x84/8. Обл.-вид.арк. 16,01. Ум.-друк. арк. 15,1.
Папір офсетний. Гарнітура «Literaturnaja». Друк на дуплікаторі. Наклад 300 прим. Заказ № 1011-14

Віддруковано ПП «Фенікс»
(Свідоцтво ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 8(048) 7777-591.